

ΝΥΚΤΕΓΕΡΣΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας
Μάρτης 2008

νυκτεγερσία

ΜΕΡΟΣ Α΄

άγνοια

... στη θεωρία

Peter Kropotkin

«Ενάντια στην εξουσία»

... στη ζωή

Γιώργος Μπουρλής

Ο κοινωνικός αγωνιστής Μαρτίνος Αντίπας

... στην πράξη

Lucien Van Der Walt

Επανάστατημένη Ισπανία και Αναρχοσυνδικαλισμός

... στην Τέχνη

Τέσσερα ποιήματα της Κατερίνας Γώγου

ΜΕΡΟΣ Β΄

προκατάληψη

Κείμενα για τον εθνικισμό

Υπηρεσία στην πατρίδα

Fredy Perlman

Η διαρκής γοητεία του εθνικισμού

Rudolf Rocker

Εθνικισμός και πολιτισμός

Leo Tolstoy

Πατριωτισμός και διακωβέρευση

Guy Debord

Σημειώσεις για «το ζήτημα των μεταναστών»

Emma Goldman

Πατριωτισμός, μια απειλή για την ελευθερία

Δημήτρης Κωνσταντίνου

Κουφάρι πολιτισμού

Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας (ΠτΒ)

Συντακτική ομάδα:

Βασίλης Δημόπουλος

Γιώργος Καϊκίτσης

Χαρά Καϊκίτση

Δημήτρης Κωνσταντίνου

τηλ. επικοινωνίας: 6945802890

e-mail: varvarotita@yahoo.gr

www.varvarotita.gr

Κάθε είδους επικοινωνία και βοήθεια κρίνεται πολύτιμη για τη συνέχεια...

Το *Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας*, αποτελώντας φορέα βάσιμης και γόνιμης αμφισβήτησης, δε θεωρεί ει των προτέρων κανένα κείμενο ως ευαγγέλιο αρχών και κανένα στοχαστή ως αυθεντία. Για το λόγο αυτό, δεν αποδέχεται άκριτα και δεν υιοθετεί το σύνολο των ιδεών ή των απόψεων που εκφράζονται στα κείμενα που φιλοξενούνται στη *νικηγερσία*, καθώς δεν αντανακλούν, και δεν μπορεί να αντανακλούν, εξ ολοκλήρου τις θέσεις του.

Τα κείμενα που φέρουν την υπογραφή μελών της συντακτικής ομάδας δεν δεσμεύονται από κανενός είδους πνευματική ιδιοκτησία και, ως εκ τούτου, η ανατύπωση, η αντιγραφή ή η αναπαραγωγή τους είναι ελεύθερη και επιθυμητή.

Τις υποσημειώσεις των κειμένων έχουν επιληφθεί οι μεταφραστές τους εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά.

... στη ζωή που έρχεται.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βιώνοντας το αλισβερίσι στο *Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας*, οπλισμένοι με όση ευαισθησία και κριτική σκέψη μας απέμεινε, επικεντρώνουμε στις άλλτες αντιφάσεις που διέπουν ταυτόχρονα την κοινωνική πραγματικότητα και τη σκέψη των ανθρώπων, τις αναλύουμε και τις αποδίδουμε στο βάρβαρο σύστημα του καπιταλισμού με τη μορφή που τον βιώνουμε στο πετσί μας ως έναν άδικο, αντιφατικό και εντέλει ανορθολογικό τρόπο ύπαρξης. Το γεγονός αυτό μας πείζει επιτακτικά να αναζητήσουμε λύσεις δημιουργώντας ουτοπίες στο μυαλό μας για την κοινωνία και μας αναγκάζει να οραματιζόμαστε τη ριζοσπαστική μεταβολή της κοινωνικής δομής που μας κληροδοτήθηκε, με τα εργαλεία του λόγου και της πράξης.

Όμως, η έννοια της επανάστασης δεν ορίζεται ως χρονικά μεμονωμένη ρήξη με το παρελθόν, που εμφανίζεται ως κεραινός εν αιθρία: ούτε περιορίζεται στο αιματοκύλισμα, που μόνο οι συνθήκες στο διάβα του χρόνου επιβάλλουν, αλλά συνιστά μια μακροχρόνια διαδικασία μεταβολής, που υποδαυλίζεται από λίγους και υλοποιείται επίπονα με βραδύ ρυθμό μέσω της πρακτικής άρνησης του κατεστημένου τρόπου ύπαρξης από τη μάζα.

Με *επίγνωση των συνθηκών αυτών και των δυνατοτήτων μας*, παρασυρόμαστε από τον διακαή μας πόθο και δίνουμε νόημα στην ύπαρξή μας, εξωτερικεύοντας το αίσθημα εξέγερσης που μας χρωματίζει. Σάρκα εκ της λαϊκής σαρκός, αισιοδοξούμε να διευρύνουμε το θύλακα αυτόνομης σκέψης και πρακτικής που δημιουργήσαμε, να ενώσουμε τις δυνάμεις μας με άλλους ή έστω να ερεθίσουμε υπνωτισμένες συνειδήσεις, γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι τίποτε περισσότερο δεν αποτελούμε παρά κούτσουρα, μεταξύ πολλών άλλων, που καίγονται στην αέναη πυρά του κοινωνικού αγώνα προς όφελός του.

Πρώτο βήμα στην προσπάθεια αυτή αποτελεί το παρόν βιβλίο ανακάλυψης, δημιουργίας και διάδρασης, προϊόν ερασιτεχνίας και όχι βιοποριστικής ανάγκης, το οποίο στοχεύει να ξεθάψει και να κοινοποιήσει εμπρηστικά κείμενα, να μας δώσει τη δυνατότητα να

αρθρώσουμε την κραυγή μας και να προκαλέσει συναναστροφές με ανήσυχους ανθρώπους.

Δεν πρόκειται για έκδοση ιδεολογικού πολτού. Από το σύνολο των προτάσεων για την κοινωνική οργάνωση επιλέγουμε συνειδητά τις ρηξικέλευθες εκείνες που αποσκοπούν να καταστήσουν τον άνθρωπο *κύριο του εαυτού του*. Στην κατηγορία αυτή της πνευματικής κληρονομιάς ανήκει ένα μεγάλο κομμάτι της ριζοσπαστικής παράδοσης, που απαιτεί τη διάδοσή του στις πλατιές μάζες της ελληνικής κοινωνίας. Όμως, η συντονισμένη πολεμική του ντόπιου κατεστημένου πετυχαίνει άριστα το θάψιμο των ανατρεπτικών κοινωνικών προτάσεων αυτού του ρεύματος, που στην οργανωμένη αναρχική του εκφορά, εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων, χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξωστρέφειας και συντονισμού, ενώ παράλληλα επιμένει στην προπαγάνδα της βίας, παρότι αυτή αποδεικνύεται εξαιρετικά αναποτελεσματική. Έτσι, ένας χείμαρρος ιστορικών εμπειριών και λυτρωτικών συμπερασμάτων, που θα μπορούσε να οδηγήσει στη φουρτουνιασμένη μα ευλογημένη θάλασσα της αυτονομίας, παραμένει βουβός και απρόσιτος για τον σύγχρονο *homo oeconomicus*. Ο μοναδικός ορθολογικός και βαθιά ανθρωπιστικός τρόπος οργάνωσης της κοινωνίας, αντί να διαδοθεί στη λαϊκή μάζα και να μπολιάσει τη σκέψη της, φοράει κουκούλα και μεταμορφώνεται σε στείρο χουλιγκανισμό για τα μάτια των ανυποψίαστων του κόσμου αυτού.

Το *Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας* ενάντια στον μικρόψυχο κονφορμισμό και την τυφλή βία επιλέγει την άρνηση και τη δημιουργία, αρχέγονα συστατικά της εξέγερσης· ενάντια στην κοινούλωση αποκαλύπτει εμπειρίες και σκέψεις, οράματα και πρακτικές, που επιβάλλεται να γίνουν κτήμα της κοινωνίας, ώστε αυτή να ζυπνήσει επιτέλους από το λήθαργο, να αναλάβει τις ευθύνες της και να αναζητήσει διεξόδους· ενάντια σε στερεότυπα και προκαταλήψεις εκθέτει γυμνή την τραγικά παραποιημένη πραγματικότητα και οραματίζεται.

Το *Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας* ενάντια στον ύπνο του δικαίου τολμά τη *νυκτεγροσία*.

Η έκδοση

ΜΕΡΟΣ Α΄
άγνοια

... στη θεωρία

Peter Kropotkin
«Ενάντια στην εξουσία»

*Αναρχισμός*¹ (από τα ελληνικά *α* και *αρχή*, «ενάντια στην εξουσία»). Όρος που δόθηκε σε μία αρχή ή θεωρία ζωής, στην οποία η κοινωνία δημιουργείται και εξελίσσεται χωρίς την ηγεσία κάποιας κυβέρνησης. Η αρμονία σε μία τέτοια κοινωνία δεν επιτυγχάνεται από την υποταγή στο νόμο ή την υπακοή σε οποιαδήποτε εξουσιαστική αρχή αλλά από ελεύθερες συμφωνίες-συνθήκες μεταξύ των διαφόρων ομάδων, εδαφικών ή επαγγελματικών, έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι απαιτήσεις παραγωγής και κατανώσεως αλλά και όλο το εύρος των αναγκών και προσδοκιών μίας πολιτισμένης οντότητας. Σε μία κοινωνία, που δημιουργείται πάνω στις αρχές αυτές, οι εθελοντικές ενώσεις, οι οποίες στη σύγχρονη εποχή έχουν ήδη αρχίσει να καλύπτουν όλο και πιο μεγάλο εύρος των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, επεκτείνονται ακόμα περισσότερο, έτσι ώστε να περιλαμβάνουν όλες τις λειτουργίες ενός κρατικού μηχανισμού. Αντιπροσωπεύουν ένα διαπλεκόμενο δίκτυο, που συγκροτείται από μία άπειρη ποικιλία ομάδων και ομοσπονδιών κάθε μεγέθους και επιπέδου με τοπικό χαρακτήρα, περιφερειακό, εθνικό, διεθνή, προσωρινό ή μόνιμο, με στόχο να καλυφθούν όλες οι πιθανές λειτουργίες ενός κοινωνικού συνόλου, όπως η παραγωγή, η κατανάλωση και οι ανταλλαγές, οι επικοινωνίες, η υγεία, η παιδεία, η αμοιβαία προστασία, η άμυνα, καθώς και οι συνεχώς αυξανόμενες επιστημονικές, καλλιτεχνικές, φιλολογικές και κοινωνικές ανάγκες μίας ανθρώπινης ύπαρξης. Επιπλέον, μία τέτοια κοινωνία υιοθετεί τη γενική αρχή ότι τίποτε δεν μπορεί να μείνει αμετάβλητο. Αντιθέτως, σύμφωνα με τον αναρχισμό, όπως φαίνεται κατά κόρον και στην οργανική ζωή της φύσης, η αρμονία επιτυγχάνεται ως αποτέλεσμα συνεχούς προσαρμογής και αναπροσαρμογής της ισορροπίας των πολλαπλών δυνάμεων και επιδράσεων, και η προσαρμογή αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί ευκολότερα, εάν καμία από τις δυνάμεις αυτές δεν απολαμβάνει ιδιαίτερη προστασία από το κράτος.

Εάν, υποστηρίζουν, η κοινωνία οργανωνόταν πάνω στις αρχές αυτές, ο άνθρωπος δεν θα περιοριζόταν στην ελεύθερη άσκηση των δυνατοτήτων

¹ Το λήμμα «αναρχισμός», όπως το κατέγραψε ο Peter Kropotkin στην περίφημη 11η έκδοση του 1910-1911 της εγκυκλοπαίδειας *Britannica*.

του στον τομέα της παραγωγικής εργασίας από ένα καπιταλιστικό μονοπώλιο που συντηρείται από το κράτος. Δεν θα υπήρχε ο φόβος της τιμωρίας για να περιορίσει την άσκηση της θέλησής του ούτε και η υπακοή σε άλλους ανθρώπους ή μεταφυσικές οντότητες, που και τα δύο οδηγούν στην καταπίεση της πρωτοβουλίας και στη δουλικότητα της σκέψης. Ο άνθρωπος θα κατεύθυνε τις πράξεις του βασιζόμενος στη δική του κατανόηση, γεγονός που αναπόφευκτα θα γεννούσε την αίσθηση της ελεύθερης δράσης και αντίδρασης μεταξύ του εαυτού του και των ηθικών αντιλήψεων του περιβάλλοντός του. Θα ήταν, έτσι, ικανός, να αναπτύξει πλήρως όλες τις ικανότητές του, πνευματικές, καλλιτεχνικές και ψυχικές, χωρίς να παρεμποδίζεται από την υπερβολική εργασία προς όφελος των καπιταλιστικών μονοπωλίων ή από τη δουλικότητα και την πνευματική αδράνεια της μάζας. Με τον τρόπο αυτό, θα μπορούσε να αγγίξει την πλήρη ατομικότητα, η οποία δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί ούτε στο παρόν σύστημα του ατομικισμού ούτε σε οποιοδήποτε είδος κρατικού σοσιαλισμού, στο λεγόμενο *Volkstaat* (λαϊκό κράτος).

Οι αναρχικοί συγγραφείς θεωρούν ότι η ιδεολογία τους δεν είναι μία ουτοπία, δημιουργημένη α priori και βασισμένη στις επιθυμίες τους που λαμβάνονται ως αξιώματα. Ισχυρίζονται ότι είναι το αποτέλεσμα ανάλυσης των τάσεων που ήδη διακρίνονται, αν και επί του παρόντος ο κρατικός σοσιαλισμός πιθανώς να τυγχάνει προσωρινής προτίμησης μεταξύ των μεταρρυθμιστών. Η πρόοδος της σύγχρονης τεχνολογίας, η οποία απλοποιεί με υπέρροχο τρόπο την παραγωγή όλων των αναγκαίων αγαθών για τη ζωή, το συνεχώς αυξανόμενο πνεύμα ανεξαρτησίας και η ταχεία εξάπλωση της ελεύθερης πρωτοβουλίας και σκέψης σε όλα τα παρακλάδια της ανθρώπινης δραστηριότητας (συμπεριλαμβανομένων και αυτών που παραδοσιακά αποδίδονταν στην εκκλησία και το κράτος) ισχυροποιούν σταθερά την αντι-κυβερνητική τάση.

Όσον αφορά την οικονομική τους θεώρηση, οι αναρχικοί από κοινού με όλους τους σοσιαλιστές, των οποίων αποτελούν την αριστερή πτέρυγα, διατείνονται ότι το κυρίαρχο σύστημα της ατομικής ιδιοκτησίας στη γη και της καπιταλιστικής παραγωγής με αυτοσκοπό το κέρδος αντιπροσωπεύουν ένα μονοπώλιο που επιβάλλεται και το οποίο αντιτίθεται στις αρχές της δικαιοσύνης και της λειτουργικότητας. Αυτά τα δύο χαρακτηριστικά αποτελούν τα κυριότερα εμπόδια, τα οποία δεν επιτρέπουν στα επιτεύγματα της σύγχρονης τεχνολογίας να τεθούν στην υπηρεσία όλου του κοινωνικού συνόλου, ώστε να προάγουν τη γενική ευημερία. Οι αναρχικοί

θεωρούν συνολικά ότι το σύστημα της μισθωτής εργασίας και της καπιταλιστικής παραγωγής αποτελεί εμπόδιο στην πρόοδο. Όμως, επισημαίνουν επίσης ότι το κράτος ήταν και συνεχίζει να είναι το καλύτερο εργαλείο, η χρήση του οποίου επιτρέπει στους λίγους να μονοπωλούν τη γη και στους καπιταλιστές να σφετερίζονται ένα δυσανάλογα μεγάλο μερίδιο του ετήσιου πλεονάσματος της παραγωγής. Κατά συνέπεια οι αναρχικοί, ενόσω μάχονται ενάντια στην παρούσα μονοπόλωση της γης και στον καπιταλισμό, παράλληλα πολεμούν με τον ίδιο δυναμισμό και εναντίον του κράτους, καθώς αυτό αποτελεί τον κύριο υποστηρικτή του συγκεκριμένου συστήματος. Η μάχη τους δεν περιορίζεται εναντίον κάποιας ιδιαίτερης κρατικής μορφής, αλλά στρέφεται ολοκληρωτικά εναντίον της ιδέας του κράτους είτε πρόκειται για μοναρχία είτε ακόμη για δημοκρατία που βασιίζεται στην αρχή του δημοψηφίσματος.

Ο κρατικός μηχανισμός υπήρξε πάντοτε τόσο στην αρχαία όσο και στη σύγχρονη ιστορία (Μακεδονική αυτοκρατορία, Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, σύγχρονα Ευρωπαϊκά κράτη που αναπτύχθηκαν στα ερείπια των αυτόνομων πόλεων) το όργανο εγκαθίδρυσης των μονοπωλίων για λογαριασμό της εκάστοτε άρχουσας μειοψηφίας, και γι' αυτό δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την καταστροφή των μονοπωλίων αυτών. Ως εκ τούτου, οι αναρχικοί θεωρούν ότι η παράδοση στα χέρια του κράτους όλων των κύριων πόρων της οικονομίας -γη, ορυχεία, σιδηρόδρομους, τράπεζες, ασφάλειες κλπ- όπως επίσης και της διαχείρισης όλων των κύριων κλάδων της βιομηχανίας σε συνδυασμό με τις λειτουργίες που ήδη είναι στα χέρια του (παιδεία, θρησκεία υποστηριζόμενη από το κράτος, άμυνα περιοχής κλπ) συνιστά τη δημιουργία ενός καινούργιου μέσου τυραννίας. Το μόνο που μπορεί να κάνει ο κρατικός καπιταλισμός είναι να αυξήσει τις εξουσίες των γραφειοκρατών και των καπιταλιστών. Η πραγματική πρόοδος μπορεί να επιτευχθεί, μόνο εάν οδηγηθούμε προς την κατεύθυνση της αποκέντρωσης, χωρικής και λειτουργικής, στην ανάπτυξη του πνεύματος της τοπικής και ατομικής πρωτοβουλίας και στην ελεύθερη δημιουργία ομοσπονδιών, οργανωμένων από το απλό προς το σύνθετο, σε αντικατάσταση της υπάρχουσας ιεραρχίας που λειτουργεί από το κέντρο προς την περιφέρεια και από πάνω προς τα κάτω.

Οι αναρχικοί σε συμφωνία με τους περισσότερους σοσιαλιστές αναγνωρίζουν ότι στην κοινωνία, όπως συμβαίνει και στη φύση, η αργή εξέλιξη ακολουθείται κατά καιρούς από περιόδους αλματώδους εξέλιξης, οι οποίες ονομάζονται επαναστάσεις. Πιστεύουν δε ότι η περίοδος των επαναστάσε-

ων δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Περίοδοι γοργών αλλαγών θα ακολουθήσουν τις περιόδους των αργών εξελίξεων και τις οποίες πρέπει να εκμεταλλευτούμε όχι για να αυξήσουμε και να επεκτείνουμε τις δυνάμεις της κρατικής εξουσίας, αλλά για να τις μειώσουμε μέσω της οργάνωσης τοπικών ομάδων παραγωγών και καταναλωτών σε κάθε δήμο και κοινότητα, οι οποίες σταδιακά πρέπει να συγκροτήσουν περιφερειακές και διεθνείς ομοσπονδίες.

Στην βάση των παραπάνω αρχών οι αναρχικοί αρνούνται να αποτελέσουν μέρος του σημερινού κρατικού οργανισμού και να τον στηρίζουν δίνοντας το αίμα τους γι' αυτόν. Δεν επιθυμούν να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα στα κοινοβούλια και καλούν τους εργαζόμενους να πράξουν το ίδιο. Κατά συνέπεια, μετά την ίδρυση της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων² το 1864-1866, επιδιώκουν να προωθήσουν τις απόψεις τους απευθείας στους εργαζόμενους μέσω των εργατικών οργανώσεων και να παρακινήσουν τα σωματεία αυτά σε άμεση πάλη εναντίον του κεφαλαίου, αντί να εμπιστευονται την κοινοβουλευτική νομοθεσία.

Η ιστορική εξέλιξη του Αναρχισμού

Η κοινωνική θεώρηση, που μόλις σκιαγραφήθηκε, και το κίνημα που αποτελεί τη δυναμική της έκφραση βρισκόνταν πάντοτε σε διαμάχη με την κυβερνητική ιεραρχική αντίληψη και τάση, που συνοψίζεται στο ότι μία ο ένας και μία ο άλλος παίρνει το πάνω χέρι σε διαφορετικές περιόδους της ιστορίας. Σε αυτήν την προϋπάρχουσα τάση οφείλουμε την εξέλιξη από τις ίδιες τις λαϊκές μάζες των θεσμών εκείνων (όπως η φατρία, το χωριό, η συντεχνία, η ελεύθερη μεσαιωνική πόλη), μέσω των οποίων η μάζα αντιστάθηκε στις σφετεριστικές διαθέσεις των κατακτητών και των εκάστοτε διψασμένων για εξουσία μειονοτήτων. Η τάση αυτή ενισχύθηκε πάρα πολύ κατά την διάρκεια των έντονων θρησκευτικών κινήματων των μεσαιωνικών χρόνων, ιδίως στα πρώιμα κινήματα των μεταρρυθμιστών και των προδρόμων τους. Την ίδια χρονική περίοδο βρήκε την κατάλληλη έκφρασή της στα γραπτά ορισμένων φιλοσόφων, πρώτη φορά μετά την εποχή του Lao-tsze³, αν και εξαιτίας της λαϊκής και μη ακαδημαϊκής προέ-

² Διεθνής σοσιαλιστική οργάνωση που σκόπευε να ενώσει τα πολυάριθμα αριστερά πολιτικά γκρουπ και συνδικάτα εργαζομένων, που διεξήγαγαν την ταξική πάλη. Ιδρύθηκε το 1864 στο Λονδίνο και διαλύθηκε το 1876 στη Φιλαδέλφεια των ΗΠΑ.

³ Κινέζος φιλόσοφος, βασικός εκπρόσωπος του Ταοϊσμού (4^{ος} αι π.Χ). Υποστήριζε την απραξία, την εσωτερική αταραξία και την καθαρότητα του νου.

λευσής της έτυχε σαφώς μικρότερης αποδοχής μεταξύ των διανοούμενων της εποχής σε σχέση με την αντίθετη τάση.

Όπως έχει επισημανθεί από τον καθηγητή Adler⁴ στο έργο του «*Geschichte des Sozialismus und Kommunismus*», ο Αρίστιππος⁵ (430 π.Χ.), ένας από τους ιδρυτές της Κυρηναϊκής σχολής, ήδη δίδασκε πως ο σοφός δεν πρέπει να παραδίδει την ελευθερία του στο κράτος και σε απάντησή του, σε ερώτηση του Σωκράτη, είπε πως δεν επιθυμεί να ανήκει ούτε στην κυβερνώσα ούτε στην κυβερνώμενη τάξη. Ωστόσο, η θέση του αυτή φαίνεται να υπαγορεύεται απλώς και μόνο από επικούρεια στάση⁶ απέναντι στη ζωή.

Ο καλύτερος εκφραστής της αναρχικής φιλοσοφίας στην αρχαία Ελλάδα ήταν ο θεμελιωτής της Στωϊκής σχολής, Ζήνων⁷ (342-267 ή 270 π.Χ.) από την Κρήτη, ο οποίος αντιπαράθεσε ξεικάθαρα στο κράτος-ουτοπία του Πλάτωνα τη δική του σύλληψη μίας ελεύθερης κοινωνίας χωρίς κυβέρνηση. Αρνήθηκε την παντοδυναμία του κράτους, την παρέμβασή του και την αυστηρή πειθαρχία της ζωής των πολιτών, και διακήρυξε ως ανώτατη αρχή τον ηθικό νόμο του ατόμου. Επεσήμανε δε ότι, ενώ το απαραίτητο ένστικτο της αυτοσυντήρησης οδηγεί τον άνθρωπο στον εγωισμό, η φύση από την άλλη μεριά τον έχει εφοδιάσει με ένα άλλο ένστικτο που λειτουργεί ως αντίβαρο, αυτό της κοινωνικότητας. Όταν οι άνθρωποι γίνουν αρκετά λογικοί, ώστε να ακολουθήσουν τα φυσικά τους ένστικτα, τότε θα συνασπισθούν σε όλο το πλάτος των ορίων της κοινωνίας και θα δημιουργήσουν τον κόσμο. Δε θα έχουν την ανάγκη δικαστηρίων και αστυνομίας, ούτε ναών και θρησκειών, ενώ οι ελεύθερες δωρεές θα αντικαταστήσουν την χρήση του νομίσματος στις συναλλαγές. Δυστυχώς, τα γραπτά του Ζήνωνα δεν διασώθηκαν μέχρι τις μέρες μας και το περιεχόμενο τους μας είναι γνωστό μόνο από αποσπασματικές περικοπές. Ωστόσο, το γεγονός ότι η ιδιαίτερη διατύπωσή του είναι παρόμοια

⁴ Georg Adler (1863-1908). Γερμανός οικονομολόγος.

⁵ Έλληνας φιλόσοφος, πρώτος εκφραστής του ηδονισμού. Δίδασκε πως η ευχαρίστηση είναι το υπέρτατο αγαθό, και αρετή η ικανότητα του ανθρώπου να απολαμβάνει.

⁶ Φιλοσοφική τάση σύμφωνη με τις διδαχές του Επίκουρου. Θεωρεί ότι η ευχαρίστηση είναι ο απώτερος στόχος της ηθικής και ότι η πραγματική ηδονή επιτυγχάνεται «λάθε βίωσα», αποφεύγοντας τη δράση.

⁷ Σημαντικός φιλόσοφος του 4^{ου} πΧ αιώνα, που γεννήθηκε στο Κίτιον της Κύπρου (και όχι στην Κρήτη, όπως αναφέρει ο Κροπότιν) και πέθανε στην Αθήνα. Ιδρυτής της Στωϊκής σχολής, που υποστήριζε την αιτιοκρατία στη φύση και το πεπρωμένο για τον άνθρωπο. Θεωρούσε την ανθρωπότητα ενιαία και πρέσβευε το καθήκον της πανανθρώπινης δικαιοσύνης.

με τη διατύπωση που χρησιμοποιείται σήμερα δείχνει πόσο βαθιά ριζωμένη στην ανθρώπινη ύπαρξη είναι η τάση αυτή, της οποίας υπήρξε εκφραστής.

Στους μεσαιωνικούς χρόνους βρίσκουμε τις ίδιες απόψεις για το κράτος εκφρασμένες από το διάσημο επίσκοπο του Alba, Marco Girolamo Vida⁸, στο πρώτο του δοκίμιο-διάλογο με τίτλο «*De dignitate reipublicae*» (βλ. Ferd. Cavalli, στο Mem. dell' Istituto Veneto, xiii· Dr E. Nys, «*Researches in the History of Economics*»). Είναι, όμως, ιδιαίτερα χαρακτηριστικό ότι σε αρκετά πρώιμα χριστιανικά κινήματα, όπως αυτά που αναπτύχθηκαν κατά τον 9^ο αιώνα στην Αρμενία, και στα κηρύγματα των πρώτων χουσιτών⁹, όπως του Chojecki, και των πρώιμων αναβαπτιστών¹⁰, όπως του Hans Denk (βλ. Keller, «*Ein Apostel der Wiedertaufers*»), βρίσκει κανείς εκφρασμένες με πολύ πειστικό τρόπο τις ίδιες ιδέες με ιδιαίτερη, όμως, έμφαση στους δικούς τους ηθικούς προσανατολισμούς.

Οι Rabelais¹¹ και Fenelon¹² στις ουτοπίες τους έχουν εκφράσει παρόμοιες ιδέες, οι οποίες ήταν επίσης επίκαιρες τον 18^ο αιώνα μεταξύ των Γάλλων εγκυκλοπαιδιστών, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από κάποιες ιδιαίτερες εκφράσεις που υπάρχουν στα γραπτά του Rousseau¹³, από το «*Diderot's Preface*» μέχρι το «*Voyage of Bougainville*» κ.α. Ωστόσο, κατά πάσα πιθανότητα, τέτοιες ιδέες δεν μπορούσαν να αναπτυχθούν περισσότερο την εποχή εκείνη, λόγω της αυστηρής λογοκρισίας που είχε επιβάλει η ρωμαϊκή Καθολική εκκλησία.

Αργότερα, κατά την διάρκεια της μεγάλης γαλλικής επανάστασης, οι ιδέες αυτές βρήκαν το χώρο και το χρόνο έκφρασής τους. Ενώ οι Ιακωβί-

⁸ Marco Girolamo Vida (1485 ή 1490-1566). Ιταλός ανθρωπιστής, επίσκοπος και ποιητής σε ύφος Βιργιλίου. Έγινε επίσκοπος του Alba το 1532.

⁹ Χουσίτες. Χριστιανικό μεταρρυθμιστικό κίνημα των οπαδών του John Huss, που κίνησε στην πυρά το 1415 μ.Χ. Αναπτύχθηκε κυρίως στη Βοημία και στη Μοραβία, ζητώντας πολιτικο-κοινωνική ελευθερία και θρησκευτική μεταρρύθμιση. Αν και απέτυχε τελικά, αποτέλεσε την πρώτη ουσιαστική επίθεση στα δύο προτύπια της μεσαιωνικής κοινωνίας, του Θεουδαλισμού και της ρωμαϊκής Καθολικής εκκλησίας.

¹⁰ Οι αναβαπτιστές ήταν αντίθετοι με τη νηπιοβάπτιση και υποστήριζαν τη συνειδητή εξωτερίκευση της πίστης. Πίστευαν στο διαχωρισμό εκκλησίας και κράτους, στην απομόνωση των απίστων και στη λιτότητα της ζωής.

¹¹ François Rabelais (1494-1553). Γάλλος ανθρωπιστής, ιερέας και γιατρός.

¹² François Fénelon (1651-1715). Γάλλος αρχιεπίσκοπος, θεολόγος και άνθρωπος των γραμμάτων. Διώχθηκε για τις πολιτικές του ιδέες από κράτος και εκκλησία.

¹³ Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). Γάλλος φιλόσοφος, θεωρητικός της πολιτικής, συγγραφέας του «κοινωνικού συμβολαίου». Από τις μεγαλύτερες μορφές του γαλλικού διαφωτισμού, θεωρείται ο πατέρας της γαλλικής επανάστασης.

νοι¹⁴ έκαναν ό,τι ήταν δυνατόν, ώστε να συγκεντρώσουν τα πάντα στα χέρια της κυβέρνησης, φαίνεται τώρα από προσφάτως δημοσιευμένα ντοκουμέντα ό,τι το μεγαλύτερο μέρος του λαού πραγματοποίησε ένα εξαιρετικά δημιουργικό έργο στους δήμους και τις γειτονιές (sections). Καθιέρωσαν διαδικασίες για την εκλογή των δικαστών, για την οργάνωση της τροφοδοσίας και του εξοπλισμού του στρατού και των μεγάλων πόλεων, καταπολέμησαν την ανεργία, διαχειρίστηκαν τις φιλανθρωπίες και ό,τι άλλο απαιτήθηκε. Προσπάθησαν ακόμη να καθιερώσουν μία άμεση συνεργασία μεταξύ των 36.000 κομμουνών της Γαλλίας, δημιουργώντας μία ειδική επιτροπή που λειτουργούσε ως ενδιάμεση ανεξάρτητα από την Εθνική Συνέλευση (βλ. Sigismund Lacroix, «*Actes de la commune de Paris*»).

Ο πρώτος που διατύπωσε τις πολιτικές και οικονομικές θεωρίες του αναρχισμού ήταν ο Godwin¹⁵ στην έρευνά του για την Πολιτική Δικαιοσύνη («*Political Justice*» 2 τόμοι, 1793), αν και δεν έδωσε την ονομασία «αναρχισμός» στις ιδέες που ανέπτυξε στην αξιοσημείωτη εργασία του. Οι νόμοι, έγραψε, δεν αποτελούν προϊόν της σοφίας των προγόνων μας αλλά προϊόν των παθών, των φόβων, της ζήλιας και της φιλοδοξίας τους. Το γιατρικό που μας δώσανε είναι χειρότερο από το κακό που ισχυρίζονται ό,τι γιατρεύει. Αν, και μόνο αν, καταργηθούν όλοι οι νόμοι και τα δικαστήρια και επιλεγούν λογικοί άνθρωποι που θα παίρνουν τις αποφάσεις στις διαμάχες που θα προκύπτουν, τότε και μόνο τότε θα αναπτυχθεί σταδιακά η πραγματική δικαιοσύνη. Όσον αφορά το κράτος, ο Godwin αξίωσε ειλικρινά την κατάργηση του. Ισχυρίστηκε ό,τι μία κοινωνία μπορεί κάλλιστα να υπάρξει χωρίς την ύπαρξη κυβέρνησης, εφόσον οι κοινότητες είναι μικρές και πλήρως αυτόνομες. Μιλώντας για την ιδιοκτησία διακήρυξε ό,τι το δικαίωμα του καθενός «σε οποιοδήποτε πόρο ικανό να συμβάλει στην ευημερία της ανθρωπότητας» πρέπει να ρυθμιστεί μόνο με βάση την αρχή της δικαιοσύνης: Ο πόρος να χρησιμοποιηθεί «από αυτόν που τον έχει μεγαλύτερη ανάγκη». Το τελικό του συμπέρασμα ήταν ο κομμουνισμός. Ο Godwin, ωστόσο, δεν είχε τη δύναμη να διατηρήσει τις απόψεις του. Στην 2^η έκδοση του «*Political Justice*» (8 τόμοι, 1796) ξανάγραψε τελείως το κεφάλαιο που αναφέρεται στην ιδιοκτησία και μετρίασε σημαντικά τις κομμουνιστικές απόψεις του.

¹⁴ Αριστερή φράξια της γαλλικής επανάστασης, αντίπαλοι των Γιρονδίνων.

¹⁵ William Godwin (1756-1836). Άγγλος ριζοσπαστικός φιλόσοφος. Υποστηρικτής του ελευθεριακού αναρχισμού και υπέρμαχος μίας φυσικής, ορθολογικής και εξωεκκλησιαστικής κοινωνίας. Επηρέασε Owen, Thompson και Marx.

Ο Proudhon¹⁶ το 1840 εξέδωσε το σημαντικό έργο «*Qu'est-ce que la propriété?*» και ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε την ονομασία «αναρχία», αναφερόμενος σε μία κοινωνία μη διοικούμενη από κυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης, η ονομασία «αναρχικοί» δόθηκε αυθαιρέτα από τους Γιρονδίνους¹⁷ στους επαναστάτες εκείνους που θεωρούσαν πως ο στόχος της επανάστασης δεν είχε επιτευχθεί με την ανατροπή του Λουδοβίκου XVI και επέμεναν σε μία σειρά οικονομικών μέτρων που έπρεπε ακόμη να ληφθούν (κατάργηση των φεουδαρχικών δικαιωμάτων χωρίς αποζημίωση, επιστροφή της κοινοτικής γης που ήταν δεσμευμένη από το 1669 στις κοινότητες των χωριών, περιορισμό της ιδιοκτησίας στα 480 στρέμματα, προοδευτική φορολογία του εισοδήματος, εθνική οργάνωση των συναλλαγών σε μία δίκαιη βάση τιμών, η οποία πρακτικά είχε ήδη αρχίσει να συνειδητοποιείται, και άλλα).

Ο Proudhon συνηγορεί υπέρ μίας κοινωνίας χωρίς κυβέρνηση και χρησιμοποιεί τη λέξη «αναρχία» για να την περιγράψει. Όπως είναι γνωστό, ο Proudhon αποκήρυξε όλες τις μορφές του κομμουνισμού¹⁸, σύμφωνα με τις οποίες η ανθρωπότητα θα κατέληγε σε κομμουνιστικά μοναστήρια και στρατόπεδα, και επίσης όλες τις μορφές του κρατικού ή υποβοηθούμενου από το κράτος σοσιαλισμού, τις οποίες υποστήριζαν ο Louis Blanc¹⁹ και οι κολεκτιβιστές. Όταν στην πρώτη του πραγματεία για την ιδιοκτησία διακήρυττε πως «η ιδιοκτησία είναι κλοπή», αναφερόταν μόνο στη σημερινή έννοια της λέξης με τη μορφή του «δικαιώματος στη χρήση και την κατάχρηση» που πηγάζει από τον ρωμαϊκό νόμο. Από την άλλη μεριά, θεωρούσε ότι η καλύτερη προστασία απέναντι στην κατάχρηση του κράτους ήταν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, με τα οποία εννοούσε την περιορισμένη

¹⁶ Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865). Κοινωνιολόγος και πολιτικός φιλόσοφος, ο πιο σημαντικός Γάλλος αναρχικός. Αποκήρυξε την επαναστατική βία και πίστευε ότι η νέα κοινωνία πρέπει να δημιουργηθεί με ηθικές μεθόδους.

¹⁷ Γιρονδίνοι. Η συντηρητική παράταξη της γαλλικής επανάστασης.

¹⁸ Με την έννοια «κομμουνισμός» περιγράφεται η κοινοκτημοσύνη των πόρων από την κοινότητα και η διανομή των αγαθών ανάλογα με την ανάγκη του καθενός. Ο «κολεκτιβισμός» (βλ. Bakunin, υποσ. 42) διαφέρει στο γεγονός ότι χρησιμοποιεί δελτία εργασίας για την διανομή των προϊόντων. Τέλος, ο «μουτοναλισμός» (βλ. υποσ. 21) αποδέχεται μία ειδική περίπτωση ατομικής ιδιοκτησίας και εφαρμόζει επίσης την αρχή της ποσότητας της εργασίας για τη διανομή των αγαθών.

¹⁹ Louis Blanc (1811-1882). Γάλλος ουτοπικός σοσιαλιστής και δημοσιογράφος. Ιδρυτής της εφημερίδας «*Revue du Progrès*» το 1839 και μέλος της προσωρινής κυβέρνησης της Δεύτερης Δημοκρατίας (1848).

αίσθηση κατοχής του ατόμου²⁰. Ωστόσο, δεν ήθελε να αφαιρεθούν βίαια η γη, οι αγροικίες, τα ορυχεία, τα εργοστάσια κλπ από τους τωρινούς ιδιοκτήτες. Προτιμούσε να επιτύχει το ίδιο αποτέλεσμα, καθιστώντας το κεφάλαιο ανίκανο να εξάγει κέρδος. Αυτό πίστευε ότι θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της δημιουργίας μίας εθνικής τράπεζας, βασισμένης στην αμοιβαία εμπιστοσύνη όλων αυτών που εμπλέκονταν στη διαδικασία της παραγωγής, και οι οποίοι θα συμφωνούσαν να ανταλλάσσουν μεταξύ τους τα προϊόντα παραγωγής σε τιμές κόστους, χρησιμοποιώντας εργατικές επιταγές που θα αντιπροσώπευαν τις ώρες εργασίας που απαιτήθηκαν για την παραγωγή του κάθε προϊόντος. Σε ένα τέτοιο σύστημα οργάνωσης, που ο Proudhon περιέγραψε με τον όρο «μουτουαλισμός²¹» (Mutuellisme), όλες οι ανταλλαγές υπηρεσιών θα ήταν αυστηρά και απόλυτα ισοδύναμες. Εξάλλου, μία τέτοια τράπεζα θα ήταν σε θέση να δανείζει χρήματα χωρίς τόκο, επιβάλλοντας μόνο τα έξοδα διαχείρισης, τα οποία θα μπορούσαν ίσως να ανέρχονται σε 1% ή ακόμη λιγότερο. Ο καθένας, λοιπόν, θα μπορούσε να δανειστεί τα απαραίτητα χρήματα ώστε να αγοράσει ένα σπίτι, και κανένας πλέον δεν θα συμφωνούσε να πληρώνει ετήσιο ενοίκιο για τη χρήση του. Με τον τρόπο αυτό θα μπορούσε εύκολα να επιτευχθεί μία γενική «κοινωνική ρευστοποίηση» χωρίς τη χρήση της βίαιης απαλλοτρίωσης. Το ίδιο ακριβώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί στα ορυχεία, σιδηρόδρομους, εργοστάσια και ούτω καθεξής.

Το κράτος θα ήταν άχρηστο σε μία κοινωνία αυτού του τύπου. Οι κύριες σχέσεις μεταξύ των πολιτών θα βασίζονταν στην ελεύθερη συμφωνία και θα ρυθμιζονταν με ξεκάθαρους λογαριασμούς. Οι διαμάχες, που θα προέκυπταν, θα ρυθμιζονταν μέσω διαιτησίας. Η διεισδυτική κριτική στο κράτος και σε όλες τις πιθανές μορφές διακυβέρνησης, καθώς και η βαθιά γνώση των οικονομικών προβλημάτων, είναι πασίγνωστα χαρακτηριστικά του έργου του Proudhon.

Αξίζει να σημειωθεί πως ο γαλλικός μουτουαλισμός είχε προάγγελο στην Αγγλία τον William Thompson²², ο οποίος ξεκίνησε από την θε-

²⁰ Ο διαχωρισμός γίνεται μεταξύ της ιδιοκτησίας που στηρίζει την τυραννία και αυτής που προστατεύει την ελευθερία. Το προϊόν της εργασίας νομιμοποιείται να αποτελεί ιδιοκτησία, ενώ ιδιοκτησία γης νοείται μόνον όταν αυτή δουλεύεται ή κατοικείται.

²¹ Πολιτική-οικονομική θεωρία ή σύστημα που ανάγει σε μοναδική αξία την εργασία και υποστηρίζει ότι, εφόσον πωλείται η εργασία ή το προϊόν της, δικαιούται σε αντάλλαγμα αγαθά που ενσαρκώνουν το ακριβές ποσό της εργασίας που καταβλήθηκε.

²² William Thompson (1785-1833). Ιρλανδός πολιτικός, φιλόσοφος, συγγραφέας και κοινωνικός μεταρρυθμιστής. Ξειωνώντας από τον ωφελιμισμό, έκανε κριτική στην κα-

ωρία του μπουτουαλισμού πριν να γίνει κομμουνιστής, και τους οπαδούς του Thompson, John Gray («*A Lecture on Human Happiness*», 1825, «*The Social System*», 1831) και J. F. Bray («*Labour's Wrongs and Labour's Remedy*», 1839). Επίσης, είχε τους προδρόμους του και στην Αμερική. Ο Josiah Warren²³, ο οποίος γεννήθηκε το 1798 (W. Bailie, «*Josiah Warren, the First American Anarchist*», Boston, 1900) και συμμετείχε αρχικά στη «*Nέα Αρμονία*» του Owen²⁴, θεωρούσε πως η αποτυχία του εγχειρήματος αυτού προήλθε κατά κύριο λόγο από την καταπίεση της ατομικότητας και την έλλειψη πρωτοβουλίας και υπευθυνότητας. Τα προβλήματα αυτά διδασκε πως είναι έμφυτα σε οποιοδήποτε σχήμα βασιζείται στην εξουσία και στην κοινότητα των αγαθών. Κατά συνέπεια, υποστήριζε την πλήρη ελευθερία του ατόμου. Το 1827, δημιούργησε στο Cincinnati ένα μικρό επαρχιακό κατάστημα που ήταν το πρώτο «δίκαιο κατάστημα» και το οποίο ο κόσμος αποκαλούσε «time store», καθώς βασιζόταν στην ανταλλαγή οποιοδήποτε αγαθού με χρόνο εργασίας. Η αρχή του καταστήματος ήταν «κόστος: το ανώτατο όριο της τιμής» και κατά συνέπεια «μηδενικό κέρδος». Την ίδια αρχή εφάρμοσε και στο «δίκαιο χωριό» που δημιούργησε κοντά στη Νέα Υόρκη και το οποίο υπήρχε μέχρι το 1865. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το «σπίτι δικαίου» του Mr Keith στη Βοστώνη, που ιδρύθηκε το 1855.

Ενώ οι οικονομικές ιδέες του Proudhon, και ιδιαίτερα αυτή της αμοιβαιότητας στις τραπεζικές συναλλαγές, βρήκαν υποστηρικτές ή ακόμα και πρακτική εφαρμογή στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι πολιτικές απόψεις του για την αναρχία από την άλλη μεριά έτυχαν πολύ μικρής ανταπόκρισης στη Γαλλία, όπου κυριαρχούσαν ο χριστιανικός σοσιαλισμός του Lamennais²⁵ και των οπαδών του Fourier²⁶, ο κρατικός σοσιαλισμός του Louis

πιταλιστική εκμετάλλευση και επηρέασε σημαντικά το κίνημα του συνεργατισμού, του συνδικαλισμού και τον Karl Marx.

²³ Josiah Warren (1798-1874). Ατομικιστής αναρχικός, εφευρέτης, μουσικός και συγγραφέας από τις ΗΠΑ. Πρώιμος ακολουθητής του Robert Owen, σύντομα απέρριψε τις ιδέες του και υποστήριξε την αναρχία που βασιζείται στην «κυριαρχία του ατόμου».

²⁴ Robert Owen (1771-1858). Βρετανός εργοστασιαρχής και πρωτοπόρος σοσιαλιστής. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στο κίνημα του συνεργατισμού και δημιούργησε συνεταιριστικές κοινωνίες των 2000 με 3000 ατόμων στη Σκωτία (New Lanark) το 1800 και στην Ινδιάνα των ΗΠΑ (New Harmony) από το 1824 μέχρι το 1829.

²⁵ Robert de Lamennais (1782-1854). Γάλλος ιερέας και φιλόσοφος. Συνηγορσός υπέρ των δημοκρατικών αξιών και του διαχωρισμού εκκλησίας και πολιτείας.

²⁶ Charles Fourier (1772-1837). Γάλλος θεωρητικός του σοσιαλισμού, υποστήριζε την επανίδρυση της κοινωνίας βασισμένη σε ομοσπονδίες παραγωγών (ψάλλαργες).

Blanc και οι οπαδοί του Saint-Simon²⁷. Οι ιδέες του αυτές, ωστόσο, βρήκαν κάποια προσωρινή απήχηση στην αριστερή πτέρυγα των Εγγελιανών²⁸ στη Γερμανία με τους Moses Hess²⁹ το 1843 και Karl Grün το 1845, οι οποίοι υποστήριζαν τον αναρχισμό. Παράλληλα, ο αυταρχικός κομμουνισμός του Wilhelm Weitling³⁰, αφού προκάλεσε διαμάχες μεταξύ των εργατών στην Ελβετία, εκφράστηκε από τον Wilhelm Marr κατά τη δεκαετία του '40.

Από την άλλη μεριά, ο ατομικιστικός αναρχισμός βρήκε επίσης στη Γερμανία την πλήρη του έκφραση με τον Max Stirner³¹ (K. Schmidt), του οποίου όμως τα αξιοθαύμαστα έργα («*Der Einzige und sein Eigentum*» και άρθρα δημοσιευμένα στην «*Rheinische Zeitung*») παρέμειναν αριετὰ παραγκωνισμένα, μέχρι που τα έφερε στην επιφάνεια ο John Henry Mackay³².

Ο καθηγητής V. Basch³³ σε μία πολύ κατατοπιστική εισαγωγή στο ενδιαφέρον βιβλίο του «*L' Individualisme anarchiste: M. Stirner*» (1904) παρουσιάζει με ποιον τρόπο η εξέλιξη της γερμανικής φιλοσοφίας από τον Kant³⁴ στον Hegel³⁵, και το «*απόλοτο*» του Schelling³⁶ ή το *Geist*³⁷ του He-

²⁷ Claude Saint-Simon (1761-1825). Γάλλος θεωρητικός, από τους πρωτοπόρους του σοσιαλισμού. Θετικιστής, πίστευε στη σημασία της θρησκείας και στην αξία των ηθικών, επαναστατικών χριστιανικών αρχών με στόχο την μεγαλύτερη ισότητα και κοινωνική δικαιοσύνη για την εργατική τάξη.

²⁸ Αριστεροί Εγγελιανοί. Ομάδα σπουδαστών και νεαρών καθηγητών του πανεπιστημίου του Βερολίνου, οπαδών του Hegel, που αντίθετα με το συντηρητικό αντίστοιχο ρεύμα επεδίωκαν να αναπτύξουν και να επεκτείνουν περαιτέρω τη διαλεκτική του. Μεταξύ αυτών ήταν ο K. Marx, L. Feuerbach, Bruno Bauer, Mx Stirner και Moses Hess.

²⁹ Moses Hess (1812–1875) Γερμανός σοσιαλιστής, που οδήγησε τον Engels στον κομμουνισμό και εισήγαγε τον Marx στα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα.

³⁰ Wilhelm Weitling (1808-1871). Από τους πρώτους σημαντικούς Γερμανούς σοσιαλιστές.

³¹ Max Stirner (1806-1856). Γερμανός φιλόσοφος (αληθινό όνομα Johann Kaspar Schmidt). Θεμελιωτής του ατομικιστικού αναρχισμού με το έργο του «Ο μοναδικός και η ιδιοκτησία του». Θεωρούσε ότι δεν υφίσταται καμία αξία ανώτερη από το «Εγώ» και μ' αυτήν την έννοια υποστήριζε τον γνήσιο εγωισμό που δεν αλλοτριώνεται. Τοποθετούσε τη θέληση του ατόμου πάνω από όλα, καταδικάζοντας την εξουσία όλων των κοινωνικών και πολιτικών θεσμών.

³² John Henry Mackay (1864-1933). Ατομικιστής αναρχικός, θεωρητικός και συγγραφέας που μεγάλωσε στη Γερμανία.

³³ Victor Basch (1863/1865-1944). Εβραίος Ουγγρογάλλος πολιτικός, καθηγητής φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο του Ρήνου. Δολοφονήθηκε από τους ναζί.

³⁴ Immanuel Kant (1724-1804). Γερμανός φιλόσοφος της μεταφυσικής, ιδρυτής της κριτικής φιλοσοφίας και ένας από τους πρώτους διανοητές του διαφωτισμού. Θεωρούσε ότι η αντικειμενική πραγματικότητα δεν είναι εξωτερική του τρόπου γνώσης του

gel προκάλεσαν αναγκαστικά τη διδαχή του ίδιου «απόλυτου» στο στρατόπεδο των επαναστατών, όταν άρχισε η αντι-εγγελιανή επανάσταση. Αυτό έγινε από τον Stirner, ο οποίος υποστήριζε όχι μόνο την ολοκληρωτική εξέγερση ενάντια στο κράτος και τη δουλεία που θα επέβαλε στον άνθρωπο ο αυταρχικός κομμουνισμός, αλλά και την πλήρη απελευθέρωση του ατόμου από όλους τους ηθικούς και κοινωνικούς δεσμούς, την αποκατάσταση του «Εγώ», την ανωτερότητα του ατόμου, τον πλήρη «αμοραλισμό» και «την ένωση των εγωϊστών». Η θεωρητική κατάληξη αυτού του τύπου ατομικιστικού αναρχισμού που επισημάνθηκε από τον καθηγητή Basch είναι η εξής: σκοπός όλων των ανώτερων πολιτισμών δεν είναι να επιτρέψει σε όλα τα μέλη της κοινότητας να αναπτυχθούν με έναν κανονικό τρόπο, αλλά να δώσει τη δυνατότητα «πλήρους ανάπτυξης» σε συγκεκριμένες, καλύτερα προικισμένες προσωπικότητες, ακόμα και εις βάρος της ευτυχίας ή και της ίδιας της ύπαρξης της λαϊκής μάζας. Έτσι, στην ουσία έχουμε μία επιστροφή προς τον πιο κοινό ατομικισμό, αυτόν που υποστηρίζουν όλες οι επίδοξες «ανώτερες» μειονότητες. Έναν ατομικισμό που στον ρου της ιστορίας του ανθρώπου δημιούργησε το κράτος και τους υπόλοιπους μηχανισμούς, αυτούς που στην ουσία οι ίδιοι οι ατομικιστές πολεμούν. Έτσι, ο ατομικισμός τους καταλήγει τελικά στην άρνηση του δικού τους σημείου εκκίνησης και επιπλέον δεν αναφέρει τίποτα για την αδυναμία του ατόμου να πετύχει την πραγματικά πλήρη ανάπτυξη του σε καταστάσεις καταπίεσης των μαζών από τις «όμορφες αριστοκρατί-

άνθρωπου, αλλά εισπράττεται από τον άνθρωπο μέσω των έμφυτων προϋπαρχουσών κατηγοριών της σκέψης. Η φιλοσοφική επιρροή της σκέψης του υπήρξε τεράστια, ενδεικτικά αναφέρονται οι Fichte, Schelling και Hegel.

³⁵ Georg Hegel (1770-1831). Γερμανός φιλόσοφος της μεταφυσικής, ένας από τους πιο σημαντικούς δυτικούς φιλοσόφους του 19^{ου} αιώνα. Θεωρήθηκε ως απόλυτος idealistής, καθώς πίστευε ότι η πραγματικότητα είναι το αποτέλεσμα της ιστορικής διεργασίας, της οποίας απώτερος στόχος είναι η κατανόηση της ουσίας της ύπαρξης ή του «Απολύτου». Την διαδικασία αυτή την ονόμασε διαλεκτική: μία διαδικασία εξέλιξης προς την πρόοδο, που πηγάζει από τη σύγκρουση δύο αντιθέτων, η οποία μετατρέπεται σε σύνθεση και δημιουργία. Επηρέασε σημαντικά τη σκέψη των Karl Marx, Fr. Engels και πολλών άλλων.

³⁶ Friedrich Schelling (1775-1854). Γερμανός φιλόσοφος και καθηγητής. Θεωρούσε την ελευθερία ως την αρχή και το τέλος κάθε φιλοσοφίας. Βάση της φιλοσοφίας του ήταν ότι η ελευθερία του ανθρώπινου γένους είναι πραγματική, μόνο εάν αυτή υπάγεται εξίσου για το καλό και το κακό. Εμπνευσμένος από τον Kant πίστευε ότι η φυσική (ή ασυνείδητη) δημιουργία και η πνευματική (ή συνείδητη) ενοποιούνται στην Τέχνη.

³⁷ Γερμανική λέξη που σημαίνει 'το πνεύμα'. Ο Hegel της απέδιδε μεταφυσική έννοια και έκανε το διαχωρισμό σε υποκειμενικό, αντικειμενικό και απόλυτο πνεύμα.

ες». Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η ανάπτυξη του ατόμου θα παραμείνει μονομερής. Γι' αυτόν το λόγο, το συγκεκριμένο ρεύμα της σκέψης, παρά την αναμφισβήτητη σωστή και χρήσιμη υπεράσπιση της πλήρους ανάπτυξης κάθε ατομικότητας, βρήκε τελικά πολύ μικρή ανταπόκριση και μόνο σε περιορισμένους λογοτεχνικούς και καλλιτεχνικούς κύκλους.

Ο Αναρχισμός στη Διεθνή Ένωση Εργαζομένων

Όπως είναι γνωστό, μετά την ήττα της εργατικής τάξης στο Παρίσι κατά την εξέγερση του Ιουνίου 1848 και την πτώση της Δημοκρατίας ακολούθησε μία γενική ύφεση στην προπαγάνδα όλων των εκδοχών του σοσιαλισμού. Όλος ο σοσιαλιστικός τύπος φιμώθηκε κατά την περίοδο της αντίδρασης, η οποία διήρκεσε 20 γεμάτα χρόνια. Παρ' όλα αυτά, ανάλογη αναρχική σκέψη άρχισε να εμφανίζεται κυρίως στα γραπτά του Bellegarrigue³⁸ («*Caerulderoy*») και περισσότερο σε αυτά του Joseph Déjacque³⁹ («*Les Lazareacute ennes*», «*L' Humanisphère*», μία αναρχοκομμουνιστική ουτοπία που ανακαλύφθηκε πρόσφατα και ανατυπώθηκε). Το σοσιαλιστικό κίνημα αναζωογονήθηκε μόνο μετά το 1864, όταν μερικοί Γάλλοι εργαζόμενοι, όλοι οπαδοί του «μουτουαλισμού», συναντήθηκαν στη Διεθνή Έκθεση του Λονδίνου με τους Άγγλους οπαδούς του Robert Owen και ίδρυσαν την Διεθνή Ένωση Εργαζομένων. Η ένωση αυτή αναπτύχθηκε πολύ γρήγορα και υιοθέτησε την τακτική τής άμεσης οικονομικής πάλης ενάντια στον καπιταλισμό χωρίς ανάμειξη στις πολιτικές κοινοβουλευτικές διαμάχες, τακτική η οποία ακολούθηθηκε μέχρι το 1871. Ωστόσο, έπειτα από το γαλλογερμανικό πόλεμο και μετά την εξέγερση της κομμούνας, η Διεθνής Ένωση τέθηκε εκτός νόμου στη Γαλλία. Επιπλέον, οι Γερμανοί εργαζόμενοι, βασιζόμενοι στο γεγονός ότι ο ανδρικός πληθυσμός είχε πια το δικαίωμα ψήφου στις εκλογές του νεοσυγκροτούμενου αυτοκρατορικού κοινοβουλίου, επέμεναν στην τροποποίηση της στρατηγικής της Διεθνούς και ίδρυσαν ένα Σοσιαλοδημοκρατικό πολιτικό κόμμα. Αυτό πολύ σύντομα οδήγησε τη Διεθνή Ένωση Εργαζομένων σε διάσπαση, με αποτέλεσμα οι λατινικές ομοσπονδίες, η Ισπανία, το Βέλγιο και η Γαλλία (με το όνομα *Jurassiens*, καθώς δεν μπορούσε να αντιπροσωπευτεί) να συγχροτηθούν μόνες τους μία συνομοσπονδία, η οποία διαχωρίστηκε ολοκληρωτικά από το

³⁸ Anselme Bellegarrigue. Γάλλος ατομιστής αναρχικός. Γεννήθηκε γύρω στα 1820 στην Τουλούζη και πέθανε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στην κεντρική Αμερική.

³⁹ Joseph Déjacque (1821-1864). Γάλλος αναρχοκομμουνιστής ποιητής και συγγραφέας, που κληρονομήθηκε και φυλακίστηκε για τη δράση και τα έργα του.

μαρξιστικό γενικό συμβούλιο της Διεθνούς⁴⁰. Μέσα στις ομοσπονδίες αυτές αναπτύχθηκε τώρα αυτό που μπορεί να περιγραφεί ως μοντέρνος αναρχισμός. Αφού χρησιμοποιήθηκαν τα ονόματα «φεντεραλιστές»⁴¹ και «αντιεξουσιαστές» για αρκετό καιρό από τις ομοσπονδίες αυτές, τελικά επικράτησε το όνομα «αναρχικό», με το οποίο επέμεναν να τους αποκαλούν οι αντίπαλοί τους.

Ο Bakunin⁴² σύντομα έγινε ο πνευματικός καθοδηγητής της ανάπτυξης των θεμελιωδών αρχών του αναρχισμού μέσα στις λατινικές ομοσπονδίες, πράγμα το οποίο έκανε με μια σειρά από κείμενα, μπροσούρες και επιστολές. Απαιτούσε την πλήρη κατάργηση του κράτους, το οποίο, όπως έγραφε, είναι ένα προϊόν της θρησκείας, ανήκει σε πολιτισμούς κατώτερου επιπέδου, αντιπροσωπεύει τον περιορισμό της ελευθερίας και τελικά καταστρέφει ακόμα και αυτό που έχει αναλάβει να επιτελέσει για το καλό της ανθρωπότητας. Το κράτος γι' αυτόν ήταν ένα ιστορικά αναγκαίο κακό, αλλά αργά ή γρήγορα η τέλεια εξαφάνιση του θα είναι εξίσου αναγκαία. Ο Bakunin, αποκηρύσσοντας το σύνολο της νομοθεσίας ακόμα και εάν αυτή προέρχεται από καθολική ψηφοφορία, διεκδικεί την πλήρη αυτονομία για κάθε έθνος, περιοχή και κοινότητα, εφόσον αυτή η αυτονομία δεν αποτελεί απειλή για τους γείτονες. Επίσης, υποστήριζε την πλήρη ανεξαρτησία του ατόμου, προσθέτοντας ότι κάποιος μπορεί να είναι πραγματικά ελεύθερος, μόνο όταν όλοι είναι ελεύθεροι. Οι ελεύθερες ομοσπονδίες των κοινοτήτων θα συγκροτήσουν και ελεύθερα έθνη.

Όσον αφορά τις οικονομικές του απόψεις, ο Bakunin συνταυτιζόμενος με τους φεντεραλιστές συντρόφους του της Διεθνούς (César De Paere, James Guillaume, Schwitzguébel) περιέγραψε τον εαυτό του ως έναν «κολε-

⁴⁰ Η διαμάχη μεταξύ Marx και Bakunin ήταν αυτή που προκάλεσε τη διάσπαση. Ο δεύτερος κατηγορήσε τον Marx ως αυταρχικό και, εκεί που αυτός υποστήριζε μία συγκεντρωτική επανάσταση βασισμένη στη δικτατορία του προλεταριάτου, ο Bakunin υποστήριζε την ομοσπονδιακή οργάνωση υπό τον έλεγχο των εργατών και την κατάργηση του κράτους το συντομότερο δυνατό. Πίστευε ότι το κράτος και στα χέρια των εργατών θα συνέχιζε να αποτελεί τυραννία.

⁴¹ Ελληνική ελεύθερη απόδοση της λέξης «federalists», που αναφέρεται στους οπαδούς του ομοσπονδιακού τρόπου οργάνωσης της κοινωνίας.

⁴² Mikhail Bakunin (1814-1876). Ρώσος επαναστάτης και αγιτάτορας, το κυρίαρχο πνεύμα του αναρχισμού τον 19^ο αιώνα. Επηρέαστηκε από τον Fichte και τους νεοεγελιανούς. Θεωρούσε την λαϊκή επανάσταση ως το απαραίτητο μέσο για την καταστροφή της πολιτικής εξουσίας του κράτους στα άτομα και έδειχνε εμπιστοσύνη στο επαναστατικό ένστικτο του λαού. Έζησε πολύκιρτη ζωή. «Ο άνθρωπος αυτός δεν είχε κανονικό αστερισμό για ζώδιο, όταν γεννήθηκε, αλλά κομήτη», είπε γι' αυτόν ένας από τους πιστούς του φίλους, ο Herzen.

κιτβιστή αναρχικό», όχι όμως με την έννοια που έδιναν στον όρο αυτόν οι Vidal και Pécqueur το 1840 ή με αυτήν των οπαδών της μοντέρνας Σοσιαλοδημοκρατίας. Με τον όρο αυτό ήθελε να εκφράσει μία κατάσταση πραγμάτων, όπου όλα τα απαραίτητα μέσα της παραγωγής ανήκουν από κοινού στις εργατικές ενώσεις και τις ελεύθερες κοινότητες, ενώ η μέθοδος ανταπόδοσης της εργασίας, κομμουνιστική ή άλλη, ρυθμίζεται από κάθε εργατική ένωση ξεχωριστά. Η κοινωνική επανάσταση, την οποία τοποθετούσαν στο άμεσο μέλλον όλοι οι σοσιαλιστές την εποχή εκείνη, θα αποτελούσε το μέσο με το οποίο θα πραγματοποιούνταν η νέα κοινωνική οργάνωση.

Οι ομοσπονδίες της Γαλλίας (με το όνομα «*Jurassio*»), Ισπανίας, Ιταλίας, καθώς και τμήματα της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων, όπως επίσης οι γαλλικές, γερμανικές και αμερικάνικες αναρχικές ομάδες, υπήρξαν για τα επόμενα χρόνια τα κύρια κέντρα της αναρχικής σκέψης και προπαγάνδας. Απείχαν από οποιαδήποτε συμμετοχή στην κοινοβουλευτική πολιτική και διατηρούσαν πάντα στενή επαφή με τους εργατικούς οργανισμούς. Κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1880 και στις αρχές της δεκαετίας του 1890, η επιρροή των αναρχικών άρχισε να γίνεται εμφανής στις απεργιακές κινητοποιήσεις. Εκείνα τα χρόνια, κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων της Πρωτομαγιάς προβλήθηκε η ιδέα της γενικής απεργίας για τη διεκδίκηση του οκτάωρου και εξαπολύθηκε αντι-μιλιταριστική προπαγάνδα στο στρατό. Σε απάντηση αυτών, τα καθεστώτα, κυρίως των λατινικών χωρών και των Η.Π.Α., άσκησαν βίαιες διώξεις εναντίον των αναρχικών, που συμπεριλάμβαναν βασανισμούς στο κάστρο της Βαριελώνης και την εκτέλεση πέντε αναρχικών στο Σικάγο το 1887. Στις διώξεις αυτές οι αναρχικοί αντέδρασαν με βία, που με τη σειρά της πυροδότησε ένα νέο κύκλο βίας, καθώς ακολούθησαν περισσότερες εκτελέσεις από την εξουσία και νέες πράξεις εκδίκησης από κάτω. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί στην κοινή γνώμη η εντύπωση ότι η βία αποτελούσε την πεμπτούσια του αναρχισμού. Θέση που αποκηρύχθηκε από τους αναρχικούς, οι οποίοι υποστήριζαν ότι στην πραγματικότητα όλες οι παρατάξεις θα προσέφευγαν στη βία, εφόσον οι δημόσιες ενέργειές τους παρεμποδίζονταν με κατασταλτικά μέσα και ειδικοί νόμοι τις καθιστούσαν παράνομες (βλ. «*Anarchism and Outrage*», του C. M. Wilson και «*Report of the Spanish Atrocities Committee*», στην «*Freedom Pamphlets*», «*A Concise History of the Great Trial of the Chicago Anarchist*», του Dyer Lum, New York, 1886, «*The Chicago Martyrs: Speeches*» κλπ).

Ο αναρχισμός συνέχισε να αναπτύσσεται μερικώς προς την κατεύθυνση του μπουτουαλισμού του Proudhon αλλά κυρίως προς τον κομμουνιστικό αναρχισμό, ενώ προστέθηκε μία τρίτη κατεύθυνση από τον Leo Tolstoy⁴³, ο χριστιανικός αναρχισμός, και μία τέταρτη που ξεκίνησε μεταξύ κάποιων διακεκριμένων μοντέρνων συγγραφέων και μπορεί να περιγραφεί ως λόγιος αναρχισμός.

Οι ιδέες του Proudhon, ιδίως αυτή της αμοιβαιότητας στις τραπεζικές συναλλαγές, οι οποίες ήταν ανάλογες με αυτές του Josiah Warren, γνώρισαν σημαντική απήχηση στις Ηνωμένες Πολιτείες, δημιουργώντας μια σχολή με κύριους συγγραφείς τους Stephen Pearl Andrews⁴⁴, William Grene⁴⁵, Lysander Spooner⁴⁶ (ο οποίος άρχισε να γράφει το 1850 και το μισοτελειωμένο έργο του «*Natural Law*» ήταν γεμάτο υποσχέσεις) και αρκετούς άλλους, των οποίων τα ονόματα μπορούν να βρεθούν στο «*Bibliographie de l' anarchie*» του καθηγητή Nettlau⁴⁷.

Διακεκριμένη θέση μεταξύ των ατομικιστών αναρχικών στην Αμερική κατείχε ο Benjamin R. Tucker⁴⁸, ο οποίος δημιούργησε την εφημερίδα «*Liberty*» το 1881 και οι απόψεις του είναι ένας συνδυασμός των απόψεων του Proudhon και του Herbert Spencer⁴⁹. Ο Tucker ξεκινά από τη θέση ότι οι αναρχικοί είναι εγωϊστές (με την κυριολεκτική έννοια) και ότι κάθε ομάδα ατόμων είτε είναι μία μυστική ένωση λίγων ατόμων είτε το Κογκρέσο των Ηνωμένων Πολιτειών έχει το δικαίωμα να καταπιέζει τους ανθρώπους, εφόσον έχει την δύναμη να το κάνει. Επίσης, θεωρεί ότι η ελευ-

⁴³ Leo Tolstoy (1828-1910). Ρώσος φιλόσοφος και συγγραφέας. Υπήρξε ασκητικός άνθρωπος, ειρηνιστής και αναρχικός. Ηθικός κριτής του σαρκισμού, υποστήριξε την κατάργηση του κράτους και της ιδιοκτησίας ως πηγές εκμετάλλευσης και την δημιουργία κομμουνών με χριστιανικές αρχές. Επηρέασε σημαντικά τον Gandhi, και το λογοτεχνικό έργο του «*War and Peace*» θεωρείται ένα από τα καλύτερα μυθιστορήματα που έχουν γραφτεί ποτέ.

⁴⁴ Stephen Andrews (1812-1886). Αμερικανός ατομικιστής αναρχικός, συγγραφέας και εκδότης.

⁴⁵ William Grene (1819-1878). Αμερικανός ατομικιστής αναρχικός και συγγραφέας.

⁴⁶ Lysander Spooner (1808-1887). Αμερικανός ατομικιστής αναρχικός, επιχειρηματίας, πολιτικός φιλόσοφος, υπέρμαχος της κατάργησης της δουλείας και της θανατικής ποινής και υποστηρικτής του εργατικού μεταρρυθμιστικού κινήματος.

⁴⁷ Max Nettlau (1865-1944). Γερμανός αναρχικός και ιστορικός.

⁴⁸ Benjamin Tucker (1854-1939). Υπήρξε ο κύριος υποστηρικτής του αμερικανικού ατομικιστικού αναρχισμού κατά τον 19^ο αιώνα.

⁴⁹ Herbert Spencer (1820-1903). Άγγλος φιλόσοφος, κοινωνιολόγος και επιστήμονας, οπαδός του κοινωνικού δαρβινισμού-εξελικτισμού. Υποστήριξε τον θετικισμό, τον αρχαίο φιλελευθερισμό και το laissez-faire.

θερία για όλους και η απόλυτη ισότητα πρέπει να είναι νόμος και ότι η μοναδική ηθική αρχή του αναρχισμού πρέπει να είναι το ρητό: «ο καθένας να κοιτάει τη δουλειά του». Επιπλέον, θεωρεί ότι η γενική και πλήρης εφαρμογή των αρχών αυτών θα είναι ευεργετική και δεν κρύβει κανέναν κίνδυνο, καθώς οι δυνάμεις του κάθε ατόμου θα περιορίζονται από την εφαρμογή των ίδιων δικαιωμάτων όλων των άλλων. Υποδεικνύει περαιτέρω (ακολουθώντας τον H. Spencer) τη διαφορά που υπάρχει μεταξύ της καταπάτησης των δικαιωμάτων κάποιου ανθρώπου και της αντίστασης στην καταπάτηση αυτή: τη διαφορά μεταξύ της επιβουλής και της άμυνας, λέγοντας ότι η πρώτη είναι εξίσου καταδικαστέα, από όπου και αν προέρχεται, είτε επιτελείται από έναν εγκληματία εις βάρος ενός ατόμου, είτε από έναν άνθρωπο εις βάρος όλων των άλλων, είτε απ' όλους τους άλλους εις βάρος ενός, ενώ η αντίσταση στην καταπάτηση των δικαιωμάτων είναι άξια υποστήριξης και αναγκαία. Ο πολίτης και η κάθε ομάδα έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν οποιαδήποτε μορφή βίας για την αυτοάμυνά τους συμπεριλαμβανομένης της τιμωρίας του κεφαλαίου. Η βία δικαιολογείται, επίσης, όταν ασκείται για να επιβάλλει το καθήκον διατήρησης μίας συμφωνίας. Με τον τρόπο αυτό (σύμφωνα με την γνώμη του συγγραφέα του παρόντος) ο Tucker ακολουθεί τον Spencer και ανοίγει τον δρόμο στην επαναφορά όλων των λειτουργιών του κράτους στο όνομα της «άμυνας». Η κριτική του Tucker για την παρούσα κατάσταση του κράτους είναι εξαιρετικά διεισδυτική και η υπεράσπισή του των δικαιωμάτων του ατόμου πολύ δυναμική. Όσον αφορά τις οικονομικές του απόψεις, ακολουθεί τον Proudhon.

Ο ατομικιστικός αναρχισμός των Αμερικανών οπαδών του Proudhon βρήκε πολύ μικρή ανταπόκριση στη λαϊκή μάζα. Αυτοί που πρέσβευαν τη θεωρία αυτή, και οι οποίοι ήταν κυρίως διανοούμενοι, συνειδητοποίησαν πολύ σύντομα πως η εξατομίκευση, που τόσο πολύ επαινούσαν, δεν είναι εφικτή με ατομικές προσπάθειες και είτε εγκατέλειψαν τις τάξεις των αναρχικών και οδηγήθηκαν στον φιλελεύθερο ατομικισμό των κλασικών οικονομολόγων είτε αποσύρθηκαν σε έναν τύπο επικουρείου αμοραλισμού ή σε μία θεωρία του υπεράνθρωπου παρόμοια με αυτήν του Stirner και του Nietzsche⁵⁰. Ο κύριος όγκος των αναρχικών της εργατικής τάξης

⁵⁰ Friedrich Nietzsche (1844-1900). Γερμανός φιλόσοφος, προέβλεψε την ευρωπαϊκή πτώση προς τον μηδενισμό και με δυναμικές πράξεις και ποιήματα προσπάθησε να την αποτρέψει. Αφού διακήρυξε το θάνατο του θεού, εντόπιζε το πρόβλημα του σύγχρονου ανθρώπου στην έλλειψη νοήματος στη ζωή. Ο ιδανικός άνθρωπος ή υπεράν-

προτιμούσε τις ιδέες του αναρχοκομμουνισμού, οι οποίες προέκυψαν σταδιακά από τον κολεκτιβιστικό αναρχισμό της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων. Σε αυτήν την κατεύθυνση ανήκουν -για να ονομάσουμε μόνο τους πιο γνωστούς εκπροσώπους του αναρχισμού- οι Elisée Reclus⁵¹, Jean Grave⁵², Sebastien Faure, Emile Pouget⁵³ στη Γαλλία, οι Errico Malatesta⁵⁴ και Covelli στην Ιταλία, οι R. Mella, A. Lorenzo⁵⁵ και οι άγνωστοι συγγραφείς πολλών εξαιρετικών manifestos στην Ισπανία, ο John Most⁵⁶ μεταξύ των Γερμανών, οι Spies⁵⁷, Parsons και οι οπαδοί τους στις Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ ο Domela Nieuwenhuis⁵⁸ διατηρούσε μία ενδιάμεση θέση στην Ολλανδία. Επίσης, τα κύρια αναρχικά γραπτά που δημοσιεύτηκαν μετά το 1880 κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση, ενώ ένας αριθμός αναρχικών αυτού του ρεύματος έχουν ενταχθεί στο λεγόμενο *συνδικαλιστικό κίνημα* (γαλλική ονομασία για το μη πολιτικό εργατικό κίνημα, που έχει γίνει τόσο σημαντικό στην Ευρώπη τελευταία και έχει αφιερωθεί στον άμεσο αγώνα ενάντια στον καπιταλισμό).

Ο συγγραφέας του παρόντος ως οπαδός του αναρχοκομμουνισμού για πολλά χρόνια προσπάθησε να αναπτύξει τις ακόλουθες ιδέες: να δείξει τη

θρωπος, όπως τον αποκαλεί, θα γνωρίσει την πραγματική ευτυχία κυριαρχώντας στην ύπαρξή του και σμιλεύοντας τον χαρακτήρα του. Επηρεασμένος από τον Schopenhauer, συμπιπτει στην υποστήριξη του ατόφιου εγωισμού με τον Stirner. Σημαντικότερο έργο του το «*Táδε έφη Ζαρατούστρα*», 1883-92.

⁵¹ Elisée Reclus (1830-1905). Γάλλος γεωγράφος και αναρχικός, συμμετείχε στην Παρισινή κομμούνια το 1871.

⁵² Jean Grave (1854-1939). Σημαντικός ακτιβιστής του γαλλικού αναρχικού κινήματος.

⁵³ Emile Pouget (1860-1931). Γάλλος δημοσιογράφος και αναρχικός, από τους πρώτους που κατανόησαν την δύναμη της γενικής απεργίας. Εκδότης της καθημερινής εφημερίδας «*La Revolution*».

⁵⁴ Errico Malatesta (1853-1932). Ιταλός αναρχοκομμουνιστής με πλούσια επαναστατική δράση για πολλούς ισάξια του Bakunin. Υποστήριζε την κοινωνική επανάσταση και αντιμετώπιζε με υποψία τον συνδικαλισμό. Πίστευε πως «η πραγματική αναρχική βία είναι αυτή που σταματά, όταν σταματά η ανάγκη υπεράσπισης της ελευθερίας». Πέρασε μεγάλο μέρος της ζωής του εξόριστος από την Ιταλία και περισσότερα από δέκα χρόνια στη φυλακή.

⁵⁵ Anselmo Lorenzo. Από τους γνήσιους Ισπανούς αναρχικούς (ο «παππούς» του ισπανικού αναρχισμού).

⁵⁶ John Most (1846-1906). Γερμανός αναρχικός και ορτορας, υποστήριζε τη χρήση βίας για την επίτευξη πολιτικής και κοινωνικής αλλαγής.

⁵⁷ Theodore Spies (1855-1887). Εργάτης, αναρχικός ακτιβιστής.

⁵⁸ Ferdinand Nieuwenhuis (1846-1919). Ο πιο διακεκριμένος Ολλανδός σοσιαλιστής. Λουθηρανός ιερέας, έχασε την πίστη του και άρχισε πολιτικό αγώνα υπέρ των εργατών. Υπήρξε ο πρώτος σοσιαλιστής στο Ολλανδικό κοινοβούλιο.

στενή και λογική σύνδεση που υπάρχει μεταξύ της μοντέρνας φιλοσοφίας των φυσικών επιστημών και του αναρχισμού, να θέσει την αναρχική θεωρία σε μία επιστημονική βάση, μελετώντας τις τάσεις που υπάρχουν σήμερα στην κοινωνία και που μπορεί να δείχνουν την μελλοντική εξέλιξή της, και να επεξεργαστεί την αναρχική ηθική. Σχετικά με την ουσία του αναρχισμού, στόχος του Kropotkin⁵⁹ ήταν να αποδείξει ότι ο κομμουνισμός, έστω μερικώς, έχει περισσότερες πιθανότητες να καθιερωθεί σε σχέση με τον κολεκτιβισμό, ειδικά με τη μορφή αυτόνομων κομμούνων (κοινοτήτων), και ότι αυτός ο ελευθεριακός ή αναρχικός κομμουνισμός είναι η μόνη μορφή του κομμουνισμού που έχει κάποια πιθανότητα να γίνει αποδεκτή από τις πολιτισμένες κοινωνίες. Συνεπώς, ο κομμουνισμός και ο αναρχισμός είναι δύο όροι της εξέλιξης που αλληλοσυμπληρώνονται και ο ένας καθιστά εφικτό και αποδεκτό τον άλλο.

Επιπλέον, προσπάθησε να δείξει πώς κατά τη διάρκεια μίας επαναστατικής περιόδου μία μεγάλη πόλη μπορεί να αυτοοργανωθεί βασιζόμενη στις αρχές του ελευθεριακού κομμουνισμού, εάν οι κάτοικοί της έχουν αποδεχθεί την ιδέα. Επίσης, ανέδειξε με ποιον τρόπο η πόλη θα μπορούσε να εγγυηθεί στέγη, τροφή και ένδυση σε κάθε κάτοικό της, και μάλιστα στο επίπεδο που αντιστοιχεί τώρα μόνο στις μεσαίες τάξεις, με αντάλλαγμα μισής μέρας ή 5 ωρών εργασία, και πώς όλα αυτά που θεωρούνται σήμερα πολυτέλεια θα μπορούσε να τα έχει ο καθένας, εάν στο άλλο μισό της ημέρας συμμετείχε σε ελεύθερες ενώσεις όλων των ειδών, που ασχολούνται με διάφορα αντικείμενα (εκπαιδευτικές, φιλολογικές, επιστημονικές, αθλητικές κλπ). Με σκοπό να αποδείξει τον πρώτο από τους ισχυρισμούς αυτούς ανέλυσε τις δυνατότητες της γεωργικής και βιομηχανικής εργασίας συνδυαζόμενες με την πνευματική εργασία. Και προκειμένου να διασαφηνίσει τους κύριους παράγοντες της ανθρώπινης εξέλιξης ανέλυσε τον ρόλο που έπαιξαν στην ιστορία τόσο οι υπηρεσίες αλληλοβοήθειας και συνεργασίας που δημιουργήθηκαν από τον ίδιο τον λαό όσο και το κράτος.

⁵⁹ Peter Kropotkin (1842-1921). Ρώσος πρίγκιπας, επιστήμονας και αναρχικός. Συνδύασε βιολογικά και ιστορικά στοιχεία για να δημιουργήσει τη θεωρία της «συνεργασίας» (mutual aid), που αφορά στην εξέλιξη των ειδών, και για να υποστηρίξει τα πιστεύω του για την ανωτερότητα της αναρχικής θεωρίας. Μέλος της Α' διεθνούς, κατέκρινε την αυταρχική και συγκεντρωτική τάση της μαρξιστικής θεωρίας και υποστήριξε τις αρχές της εθελοντικής συνεργασίας και του φεντεραλισμού. Μεταξύ των έργων του τα: «Αλληλοβοήθεια», «Αγροί, εργοστάσια, εργαστήρια» και «Κατάκτηση του ψωμιού».

Χωρίς να ονομάζει τον εαυτό του αναρχικό, ο Leo Tolstoy, όπως και οι προκάτοχοί του των λαϊκών θρησκευτικών κινημάτων του 15^{ου} και 16^{ου} αιώνα, Chojecki, Denk και πολλοί άλλοι, ενστερνίστηκε την αναρχική θέση όσον αφορά το κράτος και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, εξάγοντας τα συμπεράσματά του από το γενικό πνεύμα των διδαχών του Χριστού και τις επιταγές της λογικής. Με όλη την δύναμη του ταλέντου του, ιδίως στο «*The Kingdom of God in Yourself*», εξαπέλυσε συνολικά μία σφοδρή κριτική εναντίον της εκκλησίας, του κράτους, του νόμου και ειδικά εναντίον των σύγχρονων νόμων περί ιδιοκτησίας. Περιέγραψε το κράτος ως την κυριαρχία των διεστραμμένων, που στηρίζεται στην ωμή βία. Οι ληστές, λέει, είναι πολύ λιγότερο επικίνδυνοι από μια καλά οργανωμένη κυβέρνηση. Πραγματοποιεί μία διεισδυτική κριτική των υφιστάμενων προκαταλήψεων για τα οφέλη που έχει ο άνθρωπος από την εκκλησία, το κράτος και την υπάρχουσα κατανομή της ιδιοκτησίας. Εμπνεόμενος από τις διδαχές του Χριστού, καταλήγει στην αρχή της μη αντίστασης και της απόλυτης καταδίκης των πολέμων κάθε είδους. Τα θρησκευτικά επιχειρήματά του, ωστόσο, είναι τόσο καλά συνδυασμένα με επιχειρήματα που απορρέουν από την ψύχραιμη παρατήρηση των σημερινών δεινών της κοινωνίας, ώστε τα αναρχικά κομμάτια των έργων του γοητεύουν εξίσου θρησκευόμενους και μη αναγνώστες.

Θα ήταν αδύνατο να παρουσιάσουμε σε λίγες γραμμές τη διείσδυση των αναρχικών ιδεών στη σύγχρονη λογοτεχνία από τη μία μεριά και την επιρροή που άσκησαν οι ελευθεριακές ιδέες των σπουδαιότερων σύγχρονων συγγραφέων στην εξέλιξη του αναρχισμού από την άλλη. Για να συνειδητοποιήσει κάποιος πόσο στενά συνδέεται ο αναρχισμός με όλα τα πνευματικά κινήματα της εποχής μας, πρέπει να συμβουλευτεί τους δέκα μεγάλους τόμους του «*Supplément Littéraire*» της εφημερίδας «*La Révolte*» και το κατοπινό έργο «*Temps Nouveaux*», τα οποία περιέχουν αναδημοσιεύσεις από τα έργα εκατοντάδων σύγχρονων συγγραφέων που εκφράζουν αναρχικές ιδέες. Τα έργα, όπως το «*Liberty*» του J. S. Mill⁶⁰, το «*Individual versus the State*» του Spencer, το «*Morality without Obligation or Sanction*» του Marc Guyau⁶¹, τα «*La Morale*» και «*L'art et la religion*» του Fouillée⁶², τα έργα

⁶⁰ John Stuart Mill (1806-1873). Άγγλος θεωρητικός, φιλόσοφος και οικονομολόγος. Γνωστός για τα γραπτά του πάνω στη μεθοδολογία της επιστήμης και της λογικής, καθώς και για την πολύτομη πραγματεία του για την κοινωνική και πολιτική ζωή.

⁶¹ Jean-Marie Guyau (1854-1888). Γάλλος φιλόσοφος και ποιητής.

⁶² Alfred Fouillée (1838-1912). Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος.

του Multatuli⁶³ (E. Douwes Dekker), το «*Art and Revolution*» του Richard Wagner⁶⁴, τα γραπτά των Nietzsche, Emerson, W. Lloyd Garrison⁶⁵, Thoreau, Alexander Herzen, Edward Carpenter⁶⁶, και στο χώρο του μυθιστορηματος τα δράματα του Ibsen⁶⁷, η ποίηση του Walt Whitman⁶⁸, το «*War and Peace*» του Tolstoy, το «*Paris*» και το «*Le Travail*» του Zola⁶⁹, τα τελευταία έργα του Merezhkovsky⁷⁰ και άπειρα άλλα έργα λιγότερο γνωστών συγγραφέων είναι γεμάτα από ιδέες που φανερώνουν τη στενή διασύνδεση του αναρχισμού με τη μοντέρνα σκέψη, στοχεύοντας και τα δύο προς την ίδια κατεύθυνση, αυτήν της λύτρωσης του ανθρώπου από τα δεσμά του κράτους και του καπιταλισμού.

Μετάφραση
Γιώργος Δράκος

⁶³ Ψευδώνυμο του Eduard Dekker (1820-1887). Ολλανδός συγγραφέας, που έγινε διάσημος για τη σατιρική του νουβέλα «*Max Havelaar*».

⁶⁴ Richard Wagner (1813-1883). Γερμανός συνθέτης. Στην όπερα «*Die fliegende Holländer*» («ο Ιπτάμενος Ολλανδός») παρουσίαζε τις πολιτικές του ιδέες. Υπήρξε μέλος του ημιεπαναστατικού λογοτεχνικού κινήματος «*Young German*». Του είχε απαγορευτεί για 11 χρόνια η είσοδος στην Γερμανία, λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων.

⁶⁵ William Garrison (1805-1879). Αμερικανός υπέρμαχος της κατάργησης της δουλείας και της θανατικής ποινής.

⁶⁶ Edward Carpenter (1844-1929). Άγγλος ποιητής και φιλόσοφος, από τους πρώτους ακτιβιστές των ομοφυλοφίλων.

⁶⁷ Henrik Ibsen (1828-1906). Ρομαντικός θεατρικός συγγραφέας από τη Νορβηγία, θεωρείται πατέρας του σύγχρονου δράματος. Γνωστός για τα ψυχολογικά του έργα με έντονη κοινωνική κριτική.

⁶⁸ Walt Whitman (1819-1892). Γενικά θεωρείται ο πιο σημαντικός Αμερικανός ποιητής του 19^{ου} αιώνα. Έγραψε σε ελεύθερο στίχο βασιζόμενος στους ρυθμούς των ιθαγενών αμερικανικών διαλέκτων.

⁶⁹ Émile Zola (1840-1902). Γάλλος συγγραφέας, υπέρμαχος του νατουραλισμού στη λογοτεχνία. Υπερασπίστηκε τον Dreyfus στη γνωστή υπόθεση. Τα μυθιστορημάτα του προκάλεσαν έντονες διαμάχες και ορισμένα απαγορεύτηκαν για την πιστή και αποχρυστική μεταφορά λεπτομερειών. Βαθιά ανθρωπιστής, έγραψε πέραν των άλλων κοινωνικά μυθιστορήματα, όπως αυτά που αναφέρονται στο κείμενο.

⁷⁰ Dmitry Sergejevich Merezhkovsky (1865-1941). Ρώσος συγγραφέας και κριτικός λογοτεχνίας, ιδρυτής του κινήματος του μοντερνισμού στη ρωσική λογοτεχνία.

... στη ζωή

Γιώργος Μπουρλής Ο κοινωνικός αγωνιστής Μαρίνος Αντύπας

ΖΩΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ

Ο Μαρίνος Αντύπας, γιος του Σπύρου Αντύπα, μαραγκού, γλύπτη και τεχνίτη μαρμάρου, και της Αγγελίνας Κλαδά, γεννιέται το 1872 στα Φερεντινάτα, ένα μικρό ορεινό χωριό της περιοχής Πυλάρου στην Κεφαλλονιά. Η πολυμελής οικογένειά τους (λέγεται ότι από τα πολλά παιδιά της οικογένειας επιζούν μόνο ο Μαρίνος και δύο μικρότερα αδέρφια του, ο Μπάμπης ή Μπαούτας και η Αδελαΐδα) περνά μια μετρημένη και δύσκολη ζωή, καθώς φαίνεται ότι δεν σχετίζεται παρά το κοινό της επώνυμο με τις παλιές εύπορες οικογένειες της περιοχής. Για το λόγο αυτό, άλλωστε, και σε αναζήτηση καλύτερης τύχης, σύντομα εγκαθίσταται στην πρωτεύουσα της Κεφαλλονιάς, το Αργοστόλι.

Εκεί, κατά τη σχολική χρονιά 1882-83, ο μικρός Μαρίνος εγγράφεται στο ελληνικό σχολείο, το σχολαρχείο, και μετέπειτα παρακολουθεί το γυμνάσιο, απ' όπου και αποφοιτά τον Ιούνιο του 1890 με εξαιρετες επιδόσεις και διαγωγή «αξίεπαινη». Σα μαθητής ακόμη, έρχεται σ' επαφή με τη ριζοσπαστική παράδοση του τόπου του· παρά το ότι εκείνα τα χρόνια το προοδευτικό κίνημα του νησιού ατονεί, οι ιδεολογικές καταβολές του ριζοσπαστικού ενωτικού κόμματος της Κεφαλλονιάς στιγματίζουν τη σκέψη και διαποτίζουν μια για πάντα την ιδεολογία του Αντύπα.

Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1890, βρίσκεται στην Αθήνα για να σπουδάσει στη Νομική Σχολή, χωρίς ποτέ, τελικά, να κατορθώσει να αποπερατώσει τις σπουδές του και να πάρει το πτυχίο του νομικού. Τότε είναι που για πρώτη φορά γνωρίζεται με προοδευτικούς κύκλους και το σοσιαλιστικό ρεύμα της εποχής.

Γράφει ο Χρ. Βραχνιάρης: «Στο σοσιαλισμό μνήθηκε στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της φοίτησής του στη Νομική Σχολή. Έρχεται σ' επαφή με τους σοσιαλιστικούς κύκλους που επηρεάζονται από το Σταύρο Καλλέργη, γίνεται μέλος του Κεντρικού Σοσιαλιστικού Συλλόγου και αναπτύσσει πολύπλευρη δραστηριότητα». Δημοσίευμα της εφημερίδας «Σοσιαλιστής» επιβεβαιώνει τη σχέση του Αντύπα με τον «Σοσιαλιστικό Σύλλογο» αναφέρεται σε φύλλο της 1.3.1896: «Περί τα μέσα του 15ημέρου τούτου εν Βιτρινίτση ο σοσιαλιστής Μ. Αντύπας, φοιτητής της Νομικής,

ωμίλησε ενώπιον 200 περίπου προσώπων αναπτύξας τας σοσιαλιστικάς αυτού ιδέας...».

Το 1896, συμμετέχει ως εθελοντής μαζί με συμφοιτητές του στην επανάσταση που ξεσπά στην Κρήτη, και το 1897, τραυματισμένος στο στήθος, επιστρέφει στην Αθήνα. Επηρεασμένος βαθύτατα από την έκβαση της Κρητικής Επανάστασης αλλά και την ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο στη Θεσσαλία και συνειδητοποιώντας τον αντιλαϊκό ρόλο της μοναρχίας και των μεγάλων δυνάμεων, ξεκινά την έντονη κριτική του.

Συμμετέχει ενεργά στο μεγάλο συλλαλητήριο που διεξάγεται στην Ομόνοια στις 14 Σεπτεμβρίου του 1897 και με την ομιλία του από τον εξώστη του ξενοδοχείου «Μυκίνα» επιτίθεται δριμύτατα στον διάδοχο και τους βασιλικούς πρίγκηπες και κατηγορεί τις μεγάλες δυνάμεις για το ρόλο τους κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας και στις μετέπειτα διαπραγματεύσεις. Η εμπλοκή του αυτή οδηγεί στη σύλληψή του και την προσαγωγή του σε δίκη την 8.1.1898 με τις κατηγορίες της εξύβρισης των διαδόχων, της διέγερσης του λαού και της προσβολής της Δανίας και των μεγάλων δυνάμεων. Παρά την προσπάθεια των φίλων του να τον υπερασπιστούν, ο Αντύπας καταδικάζεται σε φυλάκιση ενός έτους στις φυλακές της Αίγινας.

Μετά την έκτιση της ποινής του, συλλαμβάνεται και πάλι, αυτήν τη φορά για «ηθική αυτουργία» σε μία στημένη υπόθεση απόπειρας δολοφονίας κατά του Γεώργιου του Α' και φυλακίζεται ξανά. Η υπ' αριθμόν 4176 διαταγή του Υπουργείου Δικαιοσύνης είναι χαρακτηριστική: «... να μπει ο Αντύπας στην απομόνωση και να μη συνδιαλέγεται κανέναν μαζί του. Σε περίπτωση μη συμμορφώσεώς του προς τα παραπάνω, να τον δέσουν μέσα στο κελί και να τον θέσουν υπό άναλον δίαιτα».

Με την αποφυλάκισή του το 1898, ο Αντύπας αναγκάζεται να εγκαταλείψει οριστικά τις σπουδές του και επιστρέφει στην ιδιαίτερη πατρίδα του, όπου και βοηθά τον πατέρα του στις εργασίες του. Τότε λέγεται ότι γνωρίζεται και συνδέεται με τη Βασιλικούλα Καλομοίρη, την κυρία Κούλα, όπως τη λένε στο χωριό, κόρη σταφιδέμπορα από την Αλεξάνδρεια.

Εκεί, την 29.07.1900, εκδίδει το πρώτο φύλλο της «ανθρωπιστικής», όπως την αποκαλούσε ο ίδιος, εφημερίδας του, της «*Ανάστασις*». Δυστυχώς, εξαιτίας του κυρίου άρθρου της «*Τίς ο αίτιος*», στο οποίο καταφέρεται εναντίον της θρησκευτικής, νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας, κατηγορώντας τες ως αίτια εθνικών συμφορών και της ήττας του 1897, ακολουθούν αντιδράσεις και διώξεις. Η εφημερίδα αναστέλλει προ-

σωρινά τη λειτουργία της, και περνούν περίπου τέσσερα χρόνια μέχρι να επανακυκλοφορήσει.

Καταδικωκώμενος ουσιαστικά από τον τόπο του μετά τη διακοπή της λειτουργίας της εφημερίδας, ο Αντύπας κατά το 1903 βρίσκεται στο Βουκουρέστι της Ρουμανίας σε ένα ταξίδι, που θα αποδειχτεί καθοριστικό για τη ζωή του. Εκεί, πείθει τον θείο του Γεώργιο Σιαδαρέση, έναν πλούσιο γεωπόνο ιδίων πολιτικών πεποιθήσεων, να επενδύσει αγοράζοντας γη στο θεσσαλικό κάμπο. Πράγματι, λίγο αργότερα, ο Σιαδαρέσης μαζί με τον συμπατριώτη του Αρ. Μεταξά αγοράζουν στην περιοχή των Τεμπών ένα μεγάλο κτήμα 300.000 στρεμμάτων, στο οποίο μερικά χρόνια μετά ο Αντύπας σπέρνει τις ιδέες του για εξέγερση και, τελικά, συναντά το θάνατο.

Με την επιστροφή του και πάλι στην Κεφαλλονιά συνεχίζει τη δράση του προωθεί την ένωση μαθητών γυμνασίου στο Αργοστόλι με την επωνυμία «Πρόοδος», συμβάλλει στη δημιουργία εργατικών συνδέσμων, οργανώνει λαϊκές κινητοποιήσεις και ξαναρχίζει την έκδοση της εφημερίδας του, η οποία από τις 3 Ιουλίου 1904 και μέχρι τον Απρίλη του 1907 εκδίδεται απρόσκοπτα. Μέσα από αυτήν ο λαός της Κεφαλλονιάς ενημερώνεται και έρχεται σε επαφή με θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος τοπικού αλλά και ευρύτερου χαρακτήρα, και ειδήσεις ποικίλου περιεχομένου.

Την ίδια χρονιά, το 1904, ιδρύει στο Αργοστόλι το «Λαϊκόν Αναγνωστήριον “Η Ισότης”», μία πολιτική εκπαιδευτική λέσχη που γρήγορα γίνεται η πνευματική εστία του νησιού και στην οποία συρρέουν προοδευτικοί άνθρωποι της περιοχής. Το «Λαϊκόν σχολείον», όπως ο ίδιος το αποκαλεί, έχει σκοπό την «ανάπτυξη της διανοίας και των υλικών μέσων διά των οποίων ευημερεί πας λαός»: διαθέτει αίθουσα αναγνώσεως και αναπαύσεως για κυρίες, αίθουσα διαλέξεων, αναγνωστήριο, αίθουσα μαθητών. Η λειτουργία αυτού του πνευματικού κέντρου ενοχλεί το κατεστημένο του τόπου, και ο Αντύπας σύρεται σε μία ακόμα δίκη, στην οποία, όμως, αυτήν τη φορά αθώνεται.

Όλη αυτήν την περίοδο, η δράση του δεν περιορίζεται στην Κεφαλλονιά, αλλά επεκτείνεται στην Αθήνα και τον Πειραιά: πρωταγωνιστεί στη δημιουργία συλλόγων και ομάδων, κάνει διαλέξεις, εκφωνεί λόγους και έχει επαφές με μέλη εργατικών σωματείων. Τον Αύγουστο του 1905, βρίσκεται στην πρωτεύουσα, συμμετέχει σε συλλαλητήριο λαϊκής συμπαραστάσης στην επανάσταση του Θερίσου στην Κρήτη και αποδοκιμασίας κατά του πρίγκηπα Γεωργίου, και ομιλεί μπροστά σε ακροατήριο 20.000

ατόμων. Η συνέχεια γνωστή, σύλληψη και κράτηση για δύο ημέρες από τις αρχές.

Ο ίδιος αναφέρει για τον αγώνα του στις 23.04.1905 στην «*Ανάσταση*»: «είμεθα έτοιμοι να δεχθώμεν και φυλακήν και ανασκολόπισιν και σταύρωσιν και δυστυχίαν και περιφρόνησιν και εμπυτισμούς και γροθιές και κουμπουριές. Βαστάμε για όλα και προκαλούμεν όλους και Άρχοντας και Πλουσίους και Παληγαράδες και Τραμπούκους και δολοφόνους, ίνα αν μπορέσουν είτε διά της απειλής, είτε διά του χρήματος, είτε διά της μαχαίρας και κουμπούρας είτε δι' ούτινος δήποτε μέσου να μας κάμουν ώστε να αλλάξωμε του σκοπού μας έστω και μίαν κεραίαν και να οπισθοδρομήσωμεν έστω και μίαν σπιθαμή».

Ο Αντύπας εναντιώνεται στα τότε κόμματα της βουλής και πρεσβεύει την εξαφάνισή τους και τη δημιουργία ενός νέου κόμματος, ενός κόμματος αρχών. Ονομάζει, λοιπόν, το κόμμα του *Κοινωνιστικόν-Ριζοσπαστικόν*, και κέντρο αυτού καθιστά το Λαϊκό Αναγνωστήριο. Γύρω από αυτό συσπειρώνονται πραγματικοί δημοκράτες, τόσο φτωχός κόσμος και εργαζόμενοι όσο διανοούμενοι και επιστήμονες. Με αυτό το κόμμα, το 1906, λαμβάνει μέρος στις βουλευτικές εκλογές στην Επαρχία Κρανιάς του νησιού του ως υποψήφιος των εργατικών και λαϊκών τάξεων. Σε προκήρυξή του πριν τις εκλογές αναφέρει: «επιθυμούμεν μία μεγάλη κοινωνιστική Δημοκρατία να διευθύνη σύμπασαν την ανθρωπότητα και να κρημνίση και θρόνους και κληρονομικά αξιώματα και θρησκευτικές δεισιδαιμονίας και προλήψεις και την δύναμιν του χρυσού να εκμηδενίση και αντί της Τυραννίας του κεφαλαίου την βασιλείαν της εργασίας και της ικανότητος να καθιερώση». Ο πόλεμος που εξαπολύουν οι εκπρόσωποι της κυρίαρχης τάξης του νησιού και μέλη κομμάτων, «οι μεταπράται των συνειδήσεων και οι εργολάβοι των εκλογικών επιτυχιών», όπως τους αποκαλεί, έχει αποτέλεσμα. Ο Αντύπας συγκεντρώνει 2.550 ψήφους εργατών και χωρικών σε σύνολο 6.000-7.000 ψήφων, αλλά, τελικά, δεν κατορθώνει να εκλεγεί.

Το ίδιο έτος, ο Αντύπας προχωρά σε δύο ενέργειες ρηξικέλευθες αλλά και κωμικές ταυτόχρονα, αν αναλογιστεί κανείς την έκπληξη που προκαλούν στην τοπική κοινωνία: βαφτίζει τα παιδιά του βοηθού του πατέρα του και ενός άλλου φίλου του, και τους δίνει τα ονόματα, *Επανάσταση* και *Αναρχία*.

Ο Ιούνιος του 1906 τον βρίσκει στη Θεσσαλία, στα κτήματα του θείου του στο Λασποχώρι, σημερινό Ομόλιο. Εκεί, μαζί με τον ξάδερφό του, Παναγιώτη Σκιαδαρέση, αναλαμβάνουν ως επιστάτες. Όμως, ο Αντύπας

δεν εγρισταλείπει την εξεγερευτική του προπαγάνδα και σύντομα αποδεικνύεται «επιστάτης» των ελευθεριών των κολίγων. Στο «Κοινωνιολογικόν και Πολιτικόν Λεξικόν» της εφημερίδας «Ανεξάρτητος» του 1934 αναφέρεται: «Δεν ήτο ο επιστάτης, το όργανον δηλαδή ενός φεουδάρχου αλλά ο παλαιός Αντύπας. Καθημερινώς προπαγάνδιζε την χειραφέτησιν των σκλάβων αγροτών. Έκαμε διαλέξεις, περιοδείας εις τα γύρω χωριά και με μίαν λέξιν ύψωσε την σημαίαν του Αγροτισμού. Βεβαίως, δεν προπαγάνδιζε την χωρίς καμμίαν αποζημίωσιν απαλλοτριώσιν τωντσιφλικιών αλλά “την παραχώρησιν τούτων εις τους γεωργούς κατόπιν δικαίας και λογικής αποζημιώσεως τωντσιφλικιούχων”. Διά την εποχήν εκείνην, όμως, η προπαγάνδα αυτή ήτο μία επαναστατική προπαγάνδα».

Με την κάλυψη του θείου του, που παρ’ ότι μεγαλοϊδιοκλήτης συναινεί στις ενέργειες του ανιψιού του για περισσότερες παροχές στους κολίγους, ο Αντύπας αναπτύσσει τον ανατρεπτικό του λόγο περί παραχώρησης στους κολίγους εκτάσεων για βοσκοτόπια και οικίες, απόδοσης σε αυτούς του 75% της παραγωγής τους αντί για το 25% που ίσχυε, υιοθέτησης της αργίας της Κυριακής, πρόνοιας για σχολεία και οργάνωσης αγροτικών συνδέσμων. Ο Γ. Καψάλης μεταφέρει μία χαρακτηριστική σκηνή: «Είναι Κυριακή απόγευμα, ένας τελάλης φωνάζει στους δρόμους του χωριού για τη σύναξη των κατοίκων στην πλατεία. Και είναι εκεί συνταγμένοι άντρες-γυναίκες. Τους μιλάει πως ο Σκιαδαρέσης, ο ιδιοκτήτης, τους χαρίζει τα χρέη, αφού κι αυτός μεσολάβησε. Πως από φέτος (1906) και κάθε χρόνο θα παραδίνουν μόνο το 25% της σοδειάς τους στον ιδιοκτήτη και όχι το 75%, όπως έκαναν ως τότε. Και πως, όσοι θέλουν, μπορούν με λογική τιμή να αγοράσουν όσα στρέμματα θέλουν και να γίνουν ιδιοκτήτες οι ίδιοι. Πανζουρλισμός από εκδηλώσεις χάρες κι ευγνωμοσύνης. Τον θεωρούν ‘θεό’ τους. Δεν προφταίνουν να τον αγιαλιάζουν και να τον φιλούν άντρες, γυναίκες, γεροντάκια, κοπέλες και παιδιά. Τους αναγγέλλει επίσης ότι στο Λασποχώρι θα ιδρύσει Γεωργική Σχολή...».

Ο ίδιος ο Αντύπας αργότερα, στις 23 Φλεβάρη του 1907, λίγες μέρες δηλαδή πριν την τραγική του κατάληξη, αναφέρει: «... φρονώ ότι το δίκαιον είνε εκεί όπου το συμφέρον των πολλών και όχι των ολίγων, επομένως μεταχειρίζομαι τας δυνάμεις μου υπέρ της εξαφανίσεως τουτσιφλικιού και της πλήρους ανεξαρτησίας του καλλιεργητού».

Αναμενόμενο είναι, λοιπόν, αυτά τα έργα και τα κηρύγματα του Αντύπα να τον καταστήσουν όχι μόνον ενοχλητικό για τους μεγαλοτσιφλιιάδες αλλά και επικίνδυνο. Αρχικά, η αντίδραση επιχειρεί να τον φοβίσει μέσω

συστάσεων που του γίνονται από τη Νομαρχία να σταματήσει τα εμπρηστικά του μηνύματα, ενώ, παράλληλα, η Χωροφυλακή διακριτικά του κάνει παρατηρήσεις, και χρησιμοποιείται κάθε μέσο συκοφάντησης και τρομοκρατήσής του.

Χαρακτηριστικό της ολοένα αυξανόμενης έντασης των σχέσεων μεταξύ Αντύπα και τσιφλικάδων είναι το επεισόδιο που λαμβάνει χώρα στην πλατεία Συντάγματος στην Αθήνα το Σεπτέμβριο του 1906. Εκεί, ο Αντύπας χτυπά το μεγαλοκτηματία και βουλευτή Αγαμέμνων Σλήμαν, ο οποίος τον έχει κατηγορήσει στο νομάρχη Λάρισας ως «υποκινήτη ερεθισμού των αγροτών κατά των κυρίων τους και επικίνδυνο για την τάξη». Την 19.09.1906 καταδικάζεται σε εικοσαήμερη φυλάκιση σε μία δίκη που αποκατά πολιτικό χαρακτήρα και κατά την οποία, ουσιαστικά, στο πρόσωπο του Αντύπα διακάζεται η αγροτική ιδέα, σύμφωνα με τον Κορδάτο, και η κοινωνική χειραφέτηση των αγροτών.

Από σειρά άρθρων του Γιάννη Κορδάτου, που δημοσιεύτηκαν το 1947 στην εφημερίδα του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδας «*Νέος Δρόμος*», μεταφέρουμε μέρος της απολογίας του: «Δεν είμαι στοιχείον κακοποιόν και ταραξίας. Είμαι παιδί του λαού, που συγκινήθηκε διά την οικτρά κατάστασιν των αγροτών της Θεσσαλίας. Ο μηνυτής μου, Γερμανός την καταγωγήν και άνθρωπος των τσιφλικούχων, με κατηγορήσε εις τον Νομάρχη Λαρίσης ως δημεγέρτην, στασιαστήν και ταραξίαν. Η καταγγελία ήτο ψευδής. Εις τους αγρότας ωμίλησα πολλάκις αλλ' όχι ως στασιαστής. Ωμίλησα ως ανθρωπιστής και κοινωνιστής. Τους υπέδειξα ότι δύναται να διεδικήσουν τα δικαιώματά των και ότι τα τσιφλίκια είνε η γη των προγόνων των, η βιαίως και ατίμως περιελθούσα εις την κατοχήν των μπέηδων και πασάδων αρχικώς και ακολούθως μεταβιβασθείσα εις τυράννους φέροντας ελληνικά ονόματα, αλλά ψυχήν ανθρωπομόρφων θηρίων...».

Από την εφημερίδα «*Το Άστυ*» συμπληρώνουμε στην απολογία του: «Εκεί η κατάσταση ήτο αθλία και η εικών απαισία. Έλληνες αδελφοί μας γυμνοί και κάτισχνοι, εφ' ων τα οστά μόνον και η επιδερμίς προσκολλώνται, χρησιμεύουσιν ως τα φορτηγά ζώα των ημεδαπών τυράννων... Ήρχισα λοιπόν και έργω και λόγω παρέχων εις τους χωρικούς πάσαν δυνατήν ευκολίαν, απαλλάσσων τούτους από τας δουλικάς αγκυραίας, ας καθιέρωσεν η τετρακοσσετής τυραννία των Τούρκων και εξηκολούθησε συνεχίζουσα λίαν ασυστόλως η τεσσαρακονταετής των Ελλήνων τσιφλικούχων απληστία... Καταδικάσατε αυστηρώς τον κατηγορούμενον Αντύπαν, αλλ' αθώωσατε ασμένως τον συνήγορον της εργασίας και της προόδου».

Φαίνεται από τα παραπάνω αλλά και την εν γένει φιλοσοφία του ότι ο Αντύπας (όπως σημειώνει μια παλιά μελέτη του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδος, που μας μεταφέρει ο Γ. Πετρόπουλος) δεν είχε συλλάβει το αγροτικό πρόβλημα στο σύνολό του, δεν είχε δει δηλαδή «ότι η αστική τάξη συμβιβάστηκε με τους τσιφλικάδες και δεν ήθελε και δεν μπορούσε να λύσει το αγροτικό πρόβλημα».

Όμως, όπως αποδεικνύεται περίτρανα και στη συνέχεια, ο Αντύπας έτσι κι αλλιώς δεν κάνει πίσω στις αρχές του και συνεχίζει το έργο του, μιλώντας σε συγκεντρώσεις στα χωριά του κάμπου, οργανώνοντας ομάδες και κινητοποιώντας τους αγρότες· γνωρίζοντας πολύ καλά ότι αυτές οι συστάσεις δεν είναι παρά άμεσες προειδοποιήσεις και απειλές, και συνειδητοποιώντας τον επερχόμενο κίνδυνο για τη ζωή του, εκμυστηρεύεται στους κολίγους: «Εμένα θα με σκοτώσουν, μα όπου κι αν με βρει το κακό να 'ρθείτε να με πάρετε, θέλω και νεκρός να είμαι ανάμεσά σας».

Κάποια λόγια του αργότερα, στην εφημερίδα «*Πανθεσσαλική*» του Σοφ. Τριανταφυλλίδη, στις 12 Φλεβάρη 1907, σκιαγραφούν την προσωπικότητά αλλά και τις προθέσεις του: «... Πολλάκις εδοκίμασα τη λόγγη και την φυλακή των και υπέμεινα μεν χωρίς να μεταβληθώ ή να φοβηθώ, αλλά κατέστην προσεκτικώτερος και ολίγον πανούργος (αι αλώπεκες θέλουν κύνες θηρευτικούς και όχι υλακτούντας), κατανοήσας καλώς ότι η πρόοδος της ιδέας δεν είνε ούτε εμπόρευμα ούτε κομματική συναλλαγή διά να έχει χρείαν ρειλάμας και επαίνων. Αύτη έχει ανάγκην αυτοθυσίας, το δένδρον των δικαιωμάτων καλλιεργείται με γερά χέρια με γερήν θέλησιν και πάντοτε σχεδόν ποτίζεται με αίμα και όχι με νερό και μελάνι...».

Και, πράγματι, έτσι ακριβώς γίνεται· το έργο της δολοφονίας αναλαμβάνει με αμοιβή 12.200 δραχμών ο Ιωάννης Κυριακού, ένας σκληρός επιστάτης στα κτήματα του συνεταιρίου του θείου του Αντύπα. Ο Κυριακού φαντάζει ως ο ιδανικός θύτης, αφού αφενός έχει έρθει σε σύγκρουση κατά το παρελθόν με τον Αντύπα και τον μισεί θανάσιμα για τα κληρύματά του και αφετέρου έχει τη δυνατότητα να βρίσκεται κοντά του λόγω του κοινού χώρου εργασίας και διαμονής τους.

Εκείνες τις μέρες, διεξάγεται στη Λάρισα δίκη για το επεισόδιο με το νομάρχη Λάρισας, Νιώτη, που δημόσια στην πλατεία της Λάρισας έχει αποκαλέσει τον Αντύπα «υποκριντή επιβλαβών, ασκόπων και αναρχικών ενεργειών». Η δίκη κατά τη συνήθη τακτική των αρχών αναβάλλεται, και ο Αντύπας παίρνει το δρόμο της επιστροφής. Τη νύχτα της 8ης του Μάρτη φτάνει στον Πυργετό. Εκεί, δεχόμενος σφαιρα από δίκαννο «εκ των όπι-

σθεν και εις την οσφρακίην χώραν», ο Μαρίνος Αντύπας άδिका αφήνει την τελευταία του πνοή.

Η είδηση πρωτογίνεται γνωστή μέσω ενός τηλεγραφήματος που στέλνει ο Παναγιώτης Σκιαδαρέσης προς το ξενοδοχείο «Ερμής», όπου διέμενε ο πατέρας του, Γεώργιος. Το τηλεγράφημα έγραφε: «Ραψάνη 6^η πμ, Μαρίνον Αντύπαν εδολοφόνησαν. Απαντήσατε εάν Σκιαδαρέσης ευρίσκειται Αθήνας. Παναγής Σκιαδαρέσης».

Η εφημερίδα «Εμπρός» γράφει την 10.03.1907 στην πρώτη της σελίδα: «Δολοφονία του Δικηγόρου Αντύπα παρά την Αγυιάν», ενώ το σχετικό ρεπορτάζ αναφέρει: «Λάρισα 9 Μαρτίου. Χθες τη νύκτα εις το χωρίον Πυργετός της Ραψάνης ο γνωστός δικηγόρος Μαρίνος Αντύπας, ο ραπίσας άλλοτε αυτόσε τον κ. Σλήμαν, ων διευθυντής των κτημάτων του θείου του κ. Σκιαδαρέση, εφρονεύθη υπό του επιστάτου του ετέρου συνιδιοκτήτου κ. Μεταξά, ονόματι Ιωάννου Κυριακού. Ο φόνος διεπράχθη εντός του κονακίου, συνεκίνησε δε μεγάλως τους χωρικούς, καθόσον ο Αντύπας υπερασπίζετο αυτούς παρέχων πλείστας ευκολίας συνεπεία των οποίων αντεμάχοντο μετά του συνιδιοκτήτου Μεταξά. Λεπτομέρειαι του φόνου τούτου αγνοούνται. Ο ανακριτής κ. Αγαθόνικος έσπευσε σήμεραν επί τόπου. Ο δράστης συνελήφθη».

Σχετικά με τις συνθήκες της δολοφονίας, οι περισσότερες από τις εφημερίδες αναπαράγουν αυτά που οι αρχές τούς μεταφέρουν. Διαβάζουμε στην ίδια εφημερίδα: «Ο φόνος του δικηγόρου Μ. Αντύπα εις τον Πυργετόν του Ολύμπου παρήγαγε βαθυτάτην συγκίνησιν... Ο Αντύπας, αντιπρόσωπος του Σκιαδαρέση, μετέβη τη νύκτα εις το κοινόν κονάκιον ζητών να ανοίξη τη θύραν ενός διαφιλονικουμένου δωματίου, ην έλειψε ο Κυριακού, επιστάτης του ετέρου συνιδιοκτήτου κ. Μεταξά. Ο Μαρίνος, εισελθών εις το δωμάτιον του ύπνου του Κυριακού, απειλητικώς ενέβαλε τον τελευταίον εις φόβον. Ο Κυριακού ήρπασε τότε το κρεμασμένον Αγγλικόν όπλον Βίντσεστερ και επυροβόλησε δις πλήξας τον Αντύπαν εις την κεφαλήν και εις το ισχόν. Ο Αντύπας έπεσεν αμέσως άπνους».

Ευτυχώς, όμως, την αλήθεια για τις συνθήκες τού θανάτου του περισώζει ο ξάδελφός του, Παναγιώτης Σκιαδαρέσης, αυτόπτης μάρτυρας της δολοφονίας, και την παρουσιάζει η εφημερίδα «Αθήνα»: «Εκαθήμεθα εις το κάτω πάτωμα της οικίας μας και ετρώγαμεν, ότε περί την 11ην ο Αντύπας εγερεθείς μετέβη όπως παραλάβη εκ του δωματίου του επιστολή τινά πλην εύρε την θύραν του διαδρόμου κλειστή και έκρουσεν όπως του ανοίξουν. Ο εντός κοιμώμενος Ιωάννης Κυριακού εγερεθείς του ύπνου ηρνήθη

ν' ανοίξη. Είτα όμως ανοίξας είπε εις τον Αντύπα ότι ουδέν δικαίωμα έχει να ανέλθῃ εις την οικίαν του. Εκ τούτου προκλήθη φιλονεικία και αντηλλάγησαν βαρείαι φράσεις μεθ' ας ο Κυριακού λαμβάνει το όπλον δι' ου πυροβολεί και χτυπά τον Αντύπα ελαφρώς εις την κεφαλήν. Ότε όμως ούτος έφευγεν, εδέχθη δεύτερον πυροβολισμόν διά δικάννου όπλου εις την σφυρακίην χώραν και πίπτει εις τας αγκάλας μου. Μετά μίαν ώραν εξέπνευσε λέγων *Ισότης, Αδελφότης, Ελευθερία*. Ο φονεύς αμέσως ειλείσθη εις το δωμάτιόν του, άλλως θα εφονεύετο υπό των χωρικών οίτινες ελάτρευον τον Αντύπα. Μετ' ολίγον ο φονεύς παρεδόθη εις τον καταφθάσαντα αστυνόμον».

Οι αρχές, όπως είναι φυσικό, επιχειρούν να συγκαλύψουν τις πραγματικές συνθήκες της δολοφονίας. Έτσι, ο «καταφθάσας αστυνόμος», μη έχοντας την πρόθεση να αποδώσει την ορθή διάσταση των πραγμάτων, αναφέρει σε τηλεγράφημά του προς το Υπουργείο Εσωτερικών: «Αντύπας ραπίσας Κυριακού εφονεύθη αμυνομένου». Την ίδια άποψη φαίνεται, όμως, πως υιοθετεί και η ελληνική δικαιοσύνη, αφού λίγο καιρό αργότερα πανηγυρικά αθώνει τον Κυριακού.

Ο κορυφαίος, ίσως, αγωνιστής του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα, ο κοινωνικός αγωνιστής Μαρίνος Αντύπας δεν υπάρχει πια. Δολοφονείται για τις ιδέες του σε ηλικία 35 ετών και η δολοφονία του ανακουφίζει (πρόσκαιρα, όπως δείχνουν τα γεγονότα που χρόνια μετά ακολουθούν) τους μεγαλοτσιφλικάδες όχι μόνον της περιοχής αλλά ολόκληρης της χώρας. Ανακουφισμένη, όμως, από το τέλος του δείχνει και η κυβέρνηση στην Αθήνα. Σε φύλλο τής 10.03.1907 η προσκείμενη στο Παλάτι εφημερίδα «*Εστία*» κυνικά αναφέρει: «Η είδηση περί του φόνου του δικηγόρου Μ. Αντύπα εις το κτήμα Σιαδαρέση εν Θεσσαλία προξένησεν εντύπωσιν εν Αθήναις, όπου ανεξαρτήτως των σοσιαλιστικών ιδεών του, ο Αντύπας απήλαυε συμπαθειών. Ο ατυχής δικηγόρος πίπτει θύμα ατυχώς αυτών των αρχών του, τας οποίας από έτους και πλέον εφήρμοζεν εις το μέγα κτήμα του θείου του το οποίον διηθύνη. Τούτο αποδεικνύει ότι ο σοσιαλισμός εν Ελλάδι μόνο εις ιδέας πρέπει να υπάρχει, και να τηρήται απόστασις από της εφαρμογής των αρχών του».

Από την άλλη, η δολοφονία του προκαλεί πραγματικό σεισμό στους προσοδευτικούς κύκλους γενικά του πανελληνίου. Οι εφημερίδες, όπως ειπώθηκε, της Αθήνας, του Βόλου, της Κεφαλλονιάς ασχολούνται πλατιά με την προσωπικότητα και το έργο του, ενώ θρησκευτικά και πολιτικά μνημόσυνα πραγματοποιούν εργατικά σωματεία σε πολλά μέρη της χώρας.

Το αντίκτυπο, όμως, είναι ισχυρότερο στη Θεσσαλία, στον τόπο του μεγάλου του αγώνα. Στη Λάρισα, όπου μεταφέρεται το φέρετρό του από τον Πυργετό, γίνεται λαϊκό προσκύνημα, ενώ χιλιάδες κόσμου παρελαύνει από το ξενοδοχείο «Μουστάκας», όπου έχει τοποθετηθεί το λείψάνο του, μέχρι να ταφεί στο χωριό Ομόλιο, εκεί όπου σήμερα βρίσκεται η πρωτομή του. Ο θάνατος του Αντύπα απογοητεύει τον θείο του, που πουλά τα κτήματά του και φεύγει από την περιοχή. Ταυτόχρονα, όμως, εμπνέει τους κολίγους, και το όραμά του θεριεύει την αγροτιά, που τρία χρόνια αργότερα με σύνθημα την «Απαλλοτριώση» θα φουντώσει τη μεγάλη εξέγερση του Κιλελέρ.

Ο Δημήτρης Ανδρουτσόπουλος στο «*Αναρχικό Δελτίο*» σημειώνει για τα γεγονότα που χρόνια μετά ακολουθούν: «Στις 20 Ιανουαρίου 1910 συγκροτήθηκε μεγάλο συλλαλητήριο στην Πλατεία της Καρδίτσας, στο οποίο έλαβαν μέρος χιλιάδες αγρότες. Στις 7 Φεβρουαρίου συλλαλητήρια επαναλαμβάνονται σε πολλές πόλεις και κωμοπόλεις της Θεσσαλίας. Στις 27 Φεβρουαρίου συγκροτούνται νέα συλλαλητήρια, και στην Καρδίτσα ξεσπούν επεισόδια με αποτέλεσμα τη δολοφονία του αγρότη Χρήστου Σάλτα από το Ανώγι και τον τραυματισμό ορισμένων άλλων στο Σιδηροδρομικό Σταθμό. Στις 6 Μαρτίου, τρία χρόνια μετά την δολοφονία του Αντύπα, οργανώνεται μεγάλο αγροτικό συλλαλητήριο στη Λάρισα. Οι κολίγοι των απομακρυσμένων περιοχών θα έρχονταν στην πόλη με το πρωινό τρένο. Στη στάση στο Κιλελέρ οι κολίγοι που επιβιβάζονται, μετά από διαταγή του διευθυντή των σιδηροδρόμων Θεσσαλίας, αντιμετωπίζονται με τη δύναμη των όπλων του στρατού, με αποτέλεσμα δύο νεκρούς και πολλούς τραυματίες. Το ίδιο συμβαίνει και στην επόμενη στάση του τρένου στο Τσουλάρι, σημερινή Μελία, όπου δύο ακόμη διαδηλωτές σκοτώνονται και πολλοί τραυματίζονται από πυροβολισμούς που ρίχνουν οι στρατιώτες μέσα από τα παράθυρα του τρένου. Η είδηση της αιματοχυσίας φτάνει στους συγκεντρωμένους διαδηλωτές στη Λάρισα, όπου ξεσπούν συγκρούσεις και οι δυνάμεις καταστολής χτυπούν στο ψαχνό. Μετά την εξέγερση και τη σφαγή των αγροτών στις 6 Μάρτη του 1910 η κυβέρνηση του Στέφανου Δραγούμη προχώρησε σε συλλήψεις και οργάνωσε δίκες κατά των αγροτών. Οι κυβερνήσεις, όμως, που ακολούθησαν στα επόμενα χρόνια, μπροστά στην απειλή νέων εξεγέρσεων προχώρησαν σταδιακά στην απαλλοτριώση των τσιφλίων και μέχρι το 1955 το μεγαλύτερο μέρος της γης αποδόθηκε στους αγρότες».

ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

Λίγο πριν προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τις θέσεις και τα πιστεύω του Αντύπα, καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά της ιδεολογίας του, κρίνεται σκόπιμο να φωτιστεί, κάπως περισσότερο, το γενικότερο κλίμα και το περιβάλλον, μέσα στο οποίο αυτή η ιδεολογία γεννήθηκε και ωρίμασε.

Την κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας έντονες διαφοροποιήσεις και διαριείς ζυμώσεις τη χαρακτηρίζουν στα χρόνια αυτά, καθώς νέες συνθήκες στον οικονομικό τομέα αρχίζουν να διαμορφώνονται, αρχικά με την εισροή ξένων κεφαλαίων (δανειακού, κυρίως, χαρακτήρα) και μετέπειτα με τη συσσώρευση κεφαλαίων του απόδημου ελληνισμού με επενδύσεις σε γη και σε μεγάλες επιχειρήσεις.

Παράλληλα, σημαντικά καθορίζουν πλέον τα κοινωνικά πράγματα αφενός η βιομηχανική επανάσταση και τα επακόλουθά της (ένα από τα οποία η εμφάνιση των πρώτων εργατικών ενώσεων) και αφετέρου το οξύτατο αγροτικό πρόβλημα, συνέπεια της μεγάλης γαιοκτησίας και της δημιουργίας, ειδικά για τη Θεσσαλία, της τάξης των αγροτών-κολίγων. Ταυτόχρονα, εκφρασμένη από γνήσιες δημοκρατικές ομάδες, διατηρείται σταθερή η αντίθεση προς το βασιλικό οίκο, ο οποίος ακόμα παρεμβαίνει καθοριστικά στις εξελίξεις.

Αυτό το τοπίο των κοινωνικοοικονομικών αλλαγών στις δομές της χώρας δε θα αφήσει ανεπηρέαστα τα πράγματα στο ιδεολογικό επίπεδο, γεγονός που θα έχει ως αποτέλεσμα και την επικράτηση συγκεκριμένων ιδεολογικών τάσεων. Έτσι, η διάδοση σοσιαλιστικών ιδεών από τη μια (με κυρίαρχες τις τάσεις του αναρχικού σοσιαλισμού, του ουμανιστικού-χριστιανικού σοσιαλισμού και του επιστημονικού σοσιαλισμού) αλλά και ταυτόχρονα η έξαρση του εθνικισμού και του πατριωτισμού με πρόταγμα την ολοκλήρωση της εθνικής αποκατάστασης του ελληνισμού είναι εκείνα τα ιδεολογικά ρεύματα που χαρακτηρίζουν αυτήν την περίοδο.

Ο απόηχος όλων αυτών των μεγάλων πολιτικών και κοινωνικών μετασχηματισμών της εποχής του και η εμφάνιση νέων ισχυρών ιδεολογικών ρευμάτων και κοινωνικών τάσεων θα επηρεάσουν, όπως είναι φυσικό, και θα χρωματίσουν ανεξίτηλα και σε μεγάλο βαθμό την ιδεολογία του Αντύπα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Αντύπας κατέγραφε τη σκέψη και τις ιδέες του σε κείμενα που δημοσίευε στην εφημερίδα του, αλλά δεν άφησε πίσω του κάποιο βιβλίο ή κάποιο ολοκληρωμένο έργο, στο οποίο να σχηματοποιεί τα πιστεύω του. Ίσως, γι' αυτόν το λόγο, να έχουν γραφεί τό-

σα πολλά σχετικά με την ιδεολογία του και, ακόμα και σήμερα, διάφορες τάσεις συχνά να συγκρούονται στην προσπάθειά τους να την οικειοποιηθούν.

Η παρούσα μελέτη δε θα σπεύσει να χαρακτηρίσει ή, πολύ περισσότερο, να σφραγιστεί τις ιδέες και το όραμα ενός αγωνιστή, τα οποία εντέλει υπερασπίστηκε με την ίδια του τη ζωή. Μεταφέρουμε από κείμενο της εφημερίδας «Ποντίκι»: «Σε κάθε περίπτωση, όμως, ακόμη και αν το πολιτικό του στίγμα, με βάση τα σημερινά δεδομένα, δεν ήταν απόλυτα σαφές, οι μέθοδοί του ήταν σαφέστατες: αγώνας, διεκδίκηση, σύγκρουση. Σαν ένδειξη σεβασμού προς τους αγώνες του και τον θάνατό του, ας αφήσουμε να τον χαρακτηρίσουν ιδεολογικά οι τελευταίες λέξεις που είπε ξεψυχώντας: Ισότης, Αδελφότης, Ελευθερία».

Προσυπογράφοντας τα παραπάνω, αρκούμαστε στην καταγραφή, πλέον των όσων ήδη αναφέρθηκαν, κάποιων βασικών στοιχείων που δομούν τη σκέψη του, όπως αυτά σκιαγραφούνται στα κείμενα και διαφαίνονται από τα κηρύγματά του:

Αναγνωρίζοντας σαν μοναδική αξία στη ζωή την εργασία και ως προνομιούχα τάξη μόνο αυτήν των εργαζομένων, ο Αντύπας στόχευε στην κοινωνική λύτρωση αυτών και τη νομοθετική προστασία τους (περιορισμό των εργασιμων ωρών, νομοθετικό καθορισμό του ημερομίσθιου, δημιουργία ταμείου συντάξεων, διανομή των θεσσαλικών σιφλικιών και των μοναστηριακών κτημάτων στους ακτήμονες, καθιέρωση ίσων δικαιωμάτων για όλους, καθιέρωση πλήρους αποικέντρωσης, προοδευτική φορολογία κεφαλαίου και εισοδήματος, ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας). Ριζοσπαστικού χαρακτήρα η πίστη του στη λαϊκή κυριαρχία και η θέση του για δημιουργία ενός συστήματος με βασικές διαρθρωτικές κοινωνικές δυνάμεις τους εργαζόμενους.

Στο πρόγραμμά του, που δημοσιεύτηκε την 23.04.1905 στην εφημερίδα του, αναφέρει: «... ανακηρύττομεν ως υπέρτατον Νόμον την Καθολικὴν Εργασίαν, το Καθολικὸν Καθήκον, το Καθολικὸν Δικαίωμα... Αναφωνούμεν: Ζήτω ο εις και μόνος άρχων λαός, η μία και μόνη προνομιούχος τάξις των εργατών».

«Είμαι Σοσιαλιστής όνομα και πράγμα», προσθέτει στο τελευταίο άρθρο του, την 23.02.1907, «φέρω τον τίτλον μου πιστώς και υπερηφάνως. Πιστεύω ως Παντοκράτορα, ποιητήν ορατών τε και αορατών, την Εργασίαν, και ως ομοούσιον και αχώριστον τριάδα

τής ευτυχίας και ειρήνης, την Ελευθεριαν, Ισότητα και Αδελφότητα».

Ο Αντύπας έτρεφε απεριόριστη αγάπη για τον άνθρωπο και πίστευε στη χειραφέτηση και την πνευματική, ηθική και υλική ανάπτυξη των λαϊκών τάξεων. Βαθιά διαποτισμένος από τέτοιες αρχές και αξίες πανανθρώπινες, διακήρυττε με πάθος την ελευθερία και την αδελφοσύνη των λαών· οραματιζόταν μία πατρίδα να περιλαμβάνει όλη την ανθρωπότητα και στην οποία υπάρχει μία μόνο τάξη, αυτή των εργαζομένων, και μια μονάχα κοινωνική οικογένεια, στην οποία όλοι ανεξαιρέτα εργάζονται αλληλοβοηθούμενοι.

Στο πρόγραμμά του διαβάζουμε: «Ζητούμεν την Παγκόσμιαν Ελευθεριαν-Ισότητα-Αδελφότητα. Θέλομεν την κατάργηση των Φυλών και των Πατριδων, την κατάργησιν των Αφεντών και Δούλων. Ζητούμεν μίαν πατρίδα περιλαμβάνουσαν σύμπασαν την ανθρωπότητα, μίαν τάξιν ανθρώπων, την των εργαζομένων και αδελφών απολαμβανόντων ίσα δικαιώματα και εχόντων τα αυτά καθήκοντα...».

Πολέμιος των εξοπλισμών, των εθνικών διεκδικήσεων, του ανταγωνισμού και της διαμάχης των λαών, ο Αντύπας διακήρυττε πως το δυναμικό των εργατών δεν πρέπει να αναλώνεται στην κατασκευή ή πολεμικού υλικού και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της εξουσίας, αλλά να κατευθυνθεί στην κατασκευή υποδομών (σχολείων, συγκοινωνιών και εργοστασίων) με σκοπό την παγκόσμια ειρήνη και τη βελτίωση των συνθηκών της ζωής όλων των ανθρώπων.

Γράφει: «... και αι εκκλησιαστικά ύλαι και όλα τα άλλα μέσα της σφαγής και του αίματος δεν έχουν άλλο σκοπό ειμή την αλληλοκτονίαν των Λαών, διά να ανέρχωνται υψηλά οι τύραννοι, οίτινες απαθείς και λάμποντες εις της χλιδής και του χρυσοῦ εδημιούργησαν τα μέσα ταύτα».

Την ιδεολογία του Αντύπα παρότι τις προσοδευτικές και ριζοσπαστικές βάσεις της διέπνεε ένα ζωηρό αίσθημα πατριωτισμού· όμως, επρόκειτο για έναν πατριωτισμό ιδιόμορφο, αφού δεν τον έβλεπε ως μέσο απομόνωσης και περιχαράκωσης των λαών, αλλά, ταυτίζο-

ντας την πατρίδα με το λαό, τον θωρούσε ως κατοχύρωση των ελευθεριών και των δικαιωμάτων του. Για το λόγο αυτό, παρουσίαζε την ελληνική αρχαιότητα και τις παραδόσεις του τόπου ως αναφαιρέτο κτήμα και ιερή παρακαταθήκη του λαού και ως κίνητρο για την κοινωνική άθαρση και αλλαγή.

Παράλληλα με την αρχαία ελληνική φιλοσοφία σημαντική επιρροή δέχτηκε ο Αντύπας και από τη χριστιανική ηθικολογία· κι αυτήν, όμως, την καταλάβαινε ξεκομμένη από τη μεταφυσική χριστιανική αντίληψη και τη νοούσε ως πολιτική ενεργητικής πάλης, τοποθετημένη στέρεα στη φυσική ανθρώπινη υπόσταση. Και η χριστιανική διδασκαλία τον έθελγε, συνέχιζε ο Σπ. Λουιάκος, μόνο στο βαθμό που συντελούσε στην πανανθρώπινη ισότητα και αδελφότητα.

Συνειδητοποιώντας πως το κατεστημένο είναι διεφθαρμένο από την ίδια του τη φύση και τη δομή, ο Αντύπας πίστευε ένθερμα στην ανάγκη κατάλυσής του· γι' αυτό και αναγνώριζε την αναγκαιότητα πάλης ως μέσο ανατροπής της πραγματικότητας και φορέα πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών.

Το όλο ιδεολογικό του πλέγμα διαπνεόταν από έντονο επαναστατικό πνεύμα και εκρηκτικότητα. Αναφέρει στην «*Ανάσταση*» την 17.09.1905: «Είμεθα επαναστάται! Ούτος είνε ο τίτλος μας και διά τούτο καυχώμεθα! Ζητούμεν Επανάστασιν ιδεών, Επανάστασιν αισθημάτων, Παγκόσμιον Επανάστασιν Διοικητικού και Πολιτικού και Θρησκευτικού Συστήματος! Θέλομεν δηλαδή να επαναστατήσει ο εργάτης κατά του Κηφήνος, ο Χωρικός κατά του Αφέντου, ο δούλος κατά του Κυρίου». Και συνεχίζει ονειρευόμενος μία παγκόσμια Ηθική επανάσταση, η οποία θα επιβάλλει «ιαθαιρέσιν των βασιλέων, εξ αφάνισιν των πλουσίων, κατεδάφισιν των στρατώνων και των ναυστάθμων, κατάργησιν των κοινωνικών τάξεων».

Θεωρούσε ότι η εξέγερση των λαών είναι «ο θάνατος των τυράννων, η κατεδάφισις των μεγάρων, ο φόνος των μεγάλων κλεπτών, το απαγχόνισμα των αριστοκρατών. Είναι πυρ και σίδηρος καίων και αποτεφρόνων και καλείται ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ και αυτή; ΠΡΟΟΔΟΣ».

Η ιδεολογία του Αντύπα, σφυρηλατημένη στη ριζοσπαστική παράδοση της Κεφαλλονιάς και το μεγάλο κίνημα του αναρχισμού που τον 19^ο αιώ-

να άνθιζε στην Κέρκυρα, δέχτηκε στη συνέχεια την επιρροή σοσιαλιστικών αντιλήψεων. Γράφει ο ίδιος στην εφημερίδα του την 20.11.1904: «εφ' όσον αι ανθρωπιστικάί βάσεις του Μεγάλου Ρουσώ και του Ηθικού Επαναστάτου Τολστόη και η σμίλη του Μεγάλου Κουροπάτιν (σ.σ. Κροπότιν) και του Μπακουνίν (σ.σ. Μπακούνιν) δεν Νομοθετίσουν νέους Νόμους και δεν χαράζουν βαθείά μες στα στέρνα των Λαών τα νέα άρθρα του ανθρωπιστικού Κώδικος... αδύνατον αι κοινωνίαι να γευθώσιν των καρπών της Δικαιοσύνης και αληθείας».

Ο Γ. Κορδάτος στην *«Ιστορία του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα»* αναφέρει γι' αυτόν: «Ούτε ξένες γλώσσες ξέρει ούτε μόρφωση σοσιαλιστική έχει. Τα μεταφρασμένα στα ελληνικά βιβλία του Τολστόι, του Κροπότιν, του Μπέμπελ, του Ζολά κ.ά. τον επηρεάζουν πολύ. Θα είχε διαβάσει επίσης την ιστορία της γαλλικής Επανάστασης καθώς και τις αναρχικές προσούρες που είχαν κυκλοφορήσει... στην Πάτρα, στον Πύργο και αλλού. Το δίχως άλλο κι απ' τα φυλλάδια του Καλλέργη και του Δρακούλη κάτι θα πήρε. Στο μυαλό του, όμως, δεν ξεχώριζε τον Τολστόι από τον Μπέμπελ, τον Ζολά από τον Κροπότιν. Όλους τους έπαιρνε για σοσιαλιστές της ίδιας μάχας».

Ο ίδιος ο Αντύπας σε άρθρο του της 22.02.1907 γράφει για τον εαυτό του: «... δυστυχώς, δεν είμαι ούτε ήρωας ούτε άγιος ούτε πατριώτης και δεν κινδυνεύω τόσο. Είμαι όμως ένας μικρός φορέυς χαλίκων προωρισμένων διά την άνευ ορίων οικοδομήν της αγάπης και άλληλοβοηθείας...». Και συνεχίζει «... διά τούτο παρακαλώ να δημοσιεύσητε τι είμαι και τι προσπαθώ, ίνα απαλλάξω την κοινήν γνώμη από την περιέργεια που της εκόλλησεν, οι μεν φίλοι παριστώντες με ως γίγαντα, ενώ είμαι ένας νάνος, οι δε εχθροί παριστώντες με ως ένα αιμοβόρον λύκον, ενώ είμαι ένα αρνίον χωρίς μαλλί».

Ένας «μικρός φορέυς χαλίκων», ένα «αρνίον», ένας «νάνος» που το όραμά του, όμως, ξεπερνούσε το αγροτικό ζήτημα, κοιτούσε το μέλλον και άγγιζε, αν δεν προωθούσε, το αίτημα της κοινωνικής απελευθέρωσης. Ο Μαρίνος Αντύπας, αναφέρει ο Δ. Ανδρουτσόπουλος, «δεν ήταν απλά ένας ρομαντικός ουτοπιστής, όπως συχνά παρουσιάζεται, αλλά ένας εξεγερμένος».

Πηγές και βιβλιογραφία

Μαρίνου Αντύπα, *«Προς τον λαόν και άλλα κείμενα»*, εκδόσεις Κούριερ εκδοτική, εισαγωγή Θ. Μπενάκη, Αθήνα 2000.

Μαρίνου Αντύπα, «*Τι είμαι*» και «*Βλάπτε*», εφημερίδα *Πανθεσσαλική*, 26/27.02.1907 και εφημερίδα *Ανάστασις*, 24.03.1907.

Μαρίνου Αντύπα, «*Το πρόγραμμά μας*», εφημερίδα *Ανάστασις*, 23.4.1905.

Μαρίνου Αντύπα, «*Είμεθα επαναστάται*», εφημ. *Ανάστασις*, 17.9.1905.

Δημ. Ανδρουτσόπουλου, «*Μαρίνος Αντύπας*», *Ιστορικό Αναρχικό Δελτίο*, *Αναρχικό δελτίο 43*, Φλεβάρης 2007.

Χρήστου Βραχνιάρη, «*Ανάμεσα σε δύο εξεγέρσεις: Κιλελέρ 1910-Τρίκαλα 1925*», εκδόσεις Αλφειός, Αθήνα 1985.

«*Η Σοσιαλιστική Σκέψη στην Ελλάδα*», εισαγωγή, επιλογή κειμένων Παναγιώτης Νούτσος, εκδόσεις Γνώση, τόμος Α'.

Γιάννη Δ. Καψάλη, «*Μαρίνος Αντύπας, ο πρωτομάρτυρας σοσιαλιστής και πρόδρομος του Κιλελέρ*», εκδόσεις Γ. Ήβος.

Γ. Κορδάτου, «*Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*», εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1972.

Σπύρου Λουκάτου, «*Μαρίνος Αντύπας: Η ζωή, η εποχή, η ιδεολογία, η δράση και η δολοφονία του*», Έκδοση Ομοσπονδίας Κεφαλληνιακών και Ιθακησιακών Σωματείων, Αθήνα 2007.

Γιώργου Πετρόπουλου, «*Μαρίνος Αντύπας, ο μάρτυρας της αγροτιάς*», εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 10.03.2002.

Γιώργου Πετρόπουλου, «*Εκατό χρόνια από τη δολοφονία του Μαρίνου Αντύπα*», εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 06.05.2007.

Τζουγανάτου Νικόλαου, «*Ο Μαρίνος Αντύπας και οι σοσιαλιστικές εξελίξεις στην Κεφαλονιά*», 1978.

«*Μαρίνος Αντύπας, άγιος των κολίγων, εφιάλτης των τσιφλικιάδων*», εφημερίδα *Ποντίκι*, αφιέρωμα, 15.3.2007.

«*Υδρία, ελληνική και παγκόσμια, μεγάλη γενική εγκυκλοπαίδεια*», εταιρεία ελληνικών εκδόσεων, 1980, τόμος 9, σελ 110-111.

... στην πράξη

Lucien Van Der Walt

Επαναστατημένη Ισπανία και Αναρχοσυνδικαλισμός¹

Η ισπανική επανάσταση ξεκίνησε αμέσως μετά το αποτυχημένο φασιστικό πραξικόπημα του στρατηγού Φράνκο, στις 18 Ιουλίου 1936. Το πραξικόπημα, που υποστηρίχτηκε από τις συντηρητικές δυνάμεις του μεγάλου κεφαλαίου και της εκκλησίας, απέτυχε στο μεγαλύτερο κομμάτι της Ισπανίας λόγω της ένοπλης αντίστασης των εργατών και αγροτών, οι οποίοι οργανώθηκαν βασιικά από το γιγαντιώδες αναρχοσυνδικαλιστικό συνδικάτο, την εθνική ομοσπονδία εργασίας (C.N.T.). «Μέσα σε λίγες ώρες, μετά την επίθεση του Φράνκο, αναρχικοί εργάτες και αγρότες κατέκτησαν τον άμεσο έλεγχο της αγροτικής γης, των πόλεων, των κοινωνικών υπηρεσιών και των δικτύων μεταφοράς» [Breitbart M.M. (1979a), «*Spanish Anarchism: an introductory essay*», in *Antipode: A Radical Journal Of Geography*, 10 (3) & 11 (1)/Geurin D. (1970), «*Anarchism from Theory to Practice*», Monthly Review Press]. Το γεγονός αυτό προέκυψε ως άμεσο αποτέλεσμα της δύναμης ενός μαζικού αναρχοσυνδικαλιστικού κινήματος των εργατών και των αγροτών [Breitbart, όπ.π./Amsden J. (1979), «*Industrial Collectivism Under Workers' Control: Catalonia, 1936-1939*», in *Antipode: A Radical Journal Of Geography*, 10 (3) & 11 (1) p65], τους οποίους, όπως σημειώνει ένας Γερμανός παρατηρητής, «απασχολούσε συνεχώς και συστηματικά το ζήτημα της κοινωνικής επανάστασης στις συναντήσεις τους, στις εφημερίδες τους, στα φυλλάδια και στα βιβλία τους» (Geurin, όπ.π.). Το C.N.T., που τύχαινε της υποστήριξης μιας μεγάλης πλειοψηφίας των εργατών και των αγροτών, όριζε ως πρόταγμά του τον «κελευθεριακό κομμουνισμό» και διέθετε ένα πρόγραμμα που καθορίστηκε με μεγάλη ακρίβεια στη διακήρυξη της Σαραγόσα τον Μάη του 1936. Η στενότητα χώρου του κειμένου αποτρέπει την εκτενή αναφορά σ' αυτό το πρόγραμμα και άλλα κείμενα του C.N.T., αλλά αρκεί να σημειωθεί ότι το C.N.T. ακολουθούσε πιστά την παράδοση του αναρχοκομμουνισμού, όπως ήδη αναφέρθηκε [Geurin, όπ.π./Guillen A. (1992), *Anarchist Economics*, ISEL, La Prensa, Manchester].

¹ Απόσπασμα από το «*Πώς μπορεί να λειτουργήσει μία αναρχική οικονομία*», 1936-37.

Τουλάχιστον δύο χιλιάδες αυτοδιαχειριζόμενες κολεκτίβες δημιουργήθηκαν, πάνω από εκατό εκατομμύρια στρέμματα γης χρησιμοποιήθηκαν έτσι μεταξύ Ιουλίου 1936 και Ιανουαρίου 1938 και γύρω στους επτά με οκτώ εκατομμύρια άνθρωποι επηρεάστηκαν από την κολεκτιβοποίηση στο 60% της συνολικής ισπανικής γης, η οποία επηρεάστηκε από τη διαδικασία (Breitbart, όπ.π.). Η κολεκτιβοποίηση υπήρξε εθελοντική και, συνήθως, ακολούθησε μιας συνέλευσης του χωριού στην οποία αποφασίζονταν η ένωση των χωραφιών των μικροϊδιοκτητών, η συγκέντρωση όλων των εργαλείων παραγωγής και η απαλλοτρίωση της γης των μεγάλων γαιοκτημόνων, έτσι ώστε η γη να αποτελεί μία ενιαία παραγωγική μονάδα. Οι τεχνίτες, οι κουρείς και οι άλλοι μη αγροτικοί εργάτες οργανώθηκαν επίσης σε κολεκτίβες (Geurin, όπ.π.). Η γη, ως ενιαία μονάδα παραγωγής, χωριζόταν σε τμήματα για να την εκμεταλλεύονται ομάδες δέκα δεκαπέντε ατόμων (brigada). Στις ομάδες αυτές, οι χειρότερες εργασίες πραγματοποιούνταν από όλους εις περιτροπή, και όλοι ενθαρρύνονταν να εξασκούν τις εργασίες που μπορούσαν να επιτελέσουν καλύτερα [Breitbart M.M. (1979b), «*Anarchist Decentralism in Rural Spain, 1936-9: the Integration of Community and Environments*», in *Antipode: A Radical Journal Of Geography*, 10 (3) & 11 (1)/Geurin, όπ.π.]. Επιτροπές διαχείρισης με μέλη που εκλέγονταν κυλιόμενα σε τακτική βάση, επέβλεπαν τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες σε κάθε κολεκτίβα και άλλες επιτροπές, όπου συμμετείχαν εργαζόμενοι και μη, έλεγχαν σε μηνιαία βάση τα σχέδια παραγωγής, αξιολογούσαν την πρόοδο της παραγωγής και επαναπροσδιόριζαν τα στάδια παραγωγής (Breitbart, όπ.π., 1979b/Geurin, όπ.π.). Εν ολίγοις, καμία εργασία δεν υπερίσχυε των άλλων και κανένα μέλος της κολεκτίβας δεν πληρωνόταν για διαχειριστική εργασία. Στις περισσότερες κολεκτίβες η πληρωμή γινόταν με βάση τις ανάγκες: τροφή, ένδυση και στέγη εξασφαλιζόνταν για όλα τα μέλη της κολεκτίβας (Breitbart, όπ.π., 1979b). Εκλεγμένες επιτροπές κατανάλωσης διέθεταν τα αγαθά αυτά, οργανώνοντας τη διανομή τους με «συνεργατικές αποθήκες», πολλές από τις οποίες ήταν εγκατεστημένες σε παλιές εκκλησίες. Μοναστήρια, εκκλησίες, παλιά στρατιωτικά στρατόπεδα και εγκαταστάσεις, συνήθως, μετατρέπονταν σε σχολεία, κινηματογράφους, βιβλιοθήκες, αποθήκες, γεροκομεία και νοσοκομεία, κανένα από τα οποία δεν ήταν διαθέσιμο για τους ανθρώπους της επαρχίας πριν την επανάσταση (Breitbart, όπ.π., 1979b). Η εκπαίδευση ήταν δωρεάν και υποχρεωτική για όλα τα παιδιά άνω των 14 χρονών (Geurin, όπ.π.).

Τα περισσότερα κολεκτιβοποιημένα χωριά κατάφεραν να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης των μελών τους, και έντονες προσπάθειες καταβλήθηκαν για να αυξηθεί η παραγωγή (Breitbart, ό.π., 1979b). Αυτές υπήρξαν συχνά επιτυχείς, καθώς η εγκαταλειμμένη γη του παρελθόντος καλλιεργήθηκε, τα κοπάδια αυξήθηκαν, εφαρμόστηκαν μέτρα προστασίας (όπως η εναλλαγή καλλιέργειας και το φύτεμα δέντρων, ώστε να αποφευχθεί η διάβρωση του εδάφους) και νέες ή καλύτερες τεχνικές γεωργίας εφαρμόστηκαν με τη βοήθεια εμπειρογνομόνων (για παράδειγμα, η άρδευση επεκτάθηκε πολύ, η αναπαραγωγή των ζώων που εκτρέφονταν βελτιώθηκε και φυτώρια δέντρων δημιουργήθηκαν) [Breitbart, ό.π., 1979b]. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι σοδειές αυξήθηκαν έως και πέντε φορές από τα προεπαναστατικά επίπεδα (Breitbart, ό.π., 1979b). Καινούριες βιομηχανίες, όπως μεταποίησης τροφίμων, παραγωγής χαρτιού και επεξεργασίας σαπουνιού δημιουργήθηκαν ή επεκτάθηκαν πλέον σε αγροτικές περιοχές, έτσι ώστε να αυξηθεί η αυτάρκεια (Breitbart, ό.π., 1979b).

Η παραγωγή προγραμματιζόταν ανάλογα, και ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε σε παράγοντες όπως οι ανάγκες των εργατών των πόλεων και των ένοπλων εργατών, που πολεμούσαν στο μέτωπο τους στρατιώτες του Φράνκο (Breitbart, ό.π., 1979b). Αντίθετα με την αντίληψη ότι οι κολεκτίβες ήταν απομονωμένες και σε ανταγωνισμό μεταξύ τους, πολλές μεγάλες περιφερειακές ομοσπονδίες κολεκτίβων δημιουργήθηκαν μεταξύ χωριών, σε επαρχίες και ολόκληρες περιοχές μεταξύ Ιουλίου 1936 και Ιουνίου 1937. Κάποιες από αυτές ήταν η ομοσπονδία των αγροτών της Levant, της Castile και το συμβούλιο της Aragon (Breitbart, ό.π., 1979b/Geurin, ό.π.). Οι ομοσπονδίες αυτές βοήθησαν στη διακίνηση των προϊόντων εντός της περιοχής τους, μεταξύ τους, και μεταξύ των αγροτικών κολεκτίβων και των πόλεων. Αντιπρόσωποι από κάθε κολεκτίβα υπέβαλαν αρχεία εισαγωγών και εξαγωγών που διατηρούσε ένας υπάλληλος για την περιοχή, τα οποία επέτρεπαν τον συγχρονισμό της παραγωγής και τη διανομή εντός των κολεκτιβοποιημένων ζωνών. Το πλεόνασμα των προϊόντων εντός μιας περιοχής μεταφερόταν μεταξύ των χωριών ή εμπορευόταν εντός της ευρύτερης περιφέρειας (μια μορφή εξίσωσης αποθέματος). Η ομοσπονδία βοήθησε να οργανωθεί ο συντονισμός της παραγωγής μεταξύ των κολεκτίβων καθώς και της μεταφοράς αγροτικών προϊόντων στις αστικές περιοχές με αντάλλαγμα προϊόντα, όπως μηχανολογικός εξοπλισμός παντός είδους. Οι ομοσπονδιακές δομές οργάνωναν, επίσης, την παροχή υπηρεσιών υγείας στις φτωχότερες περιοχές και τις επιστημονικές ομάδες που

συμβούλευαν τις κολεκτίβες για νέες γεωργικές τεχνικές (Breitbart, όπ.π, 1979b). Αμφίδρομοι διαύλοι επικοινωνίας εγκαθιδρύθηκαν μεταξύ των κολεκτίβων, το σύστημα μεταφορών ανακαινίστηκε, ενώ το σιδηροδρομικό δίκτυο πέρασε στον έλεγχο του C.N.T.-συνδικάτου σιδηροδρομικών (Breitbart, όπ.π, 1979b).

Έτσι, «η κοινοτική ιδιοκτησία της γης και η εξάλειψη της τάξικης δομής στις αναρχικές περιοχές μετά τον Ιούλιο του 1936 αντικατέστησε το καθεστώς της ατομικής ιδιοκτησίας και τις καπιταλιστικές ή φεουδαρχικές ιεραρχικές δομές εξουσίας με ένα άκρως αποτελεσματικό, ολοκληρωμένο σύστημα αυτοδιαχείρισης και συνεργατικής παραγωγής» (Breitbart, όπ.π, 1979b). Πάντως, η επανάσταση δεν περιορίστηκε στις αγροτικές περιοχές, καθώς οι εργάτες των πόλεων πραγματοποίησαν «ένα από τα πιο μακροσκελή και εκτεταμένα πειράματα ολοκληρωμένης βιομηχανικής παραγωγής ελεγχόμενης εξ ολοκλήρου από τους ίδιους» στην ιστορία, οργανώνοντας την οικονομική και κοινωνική τους ζωή γύρω από τα συνδικάτα εργασίας τους (Amsden, όπ.π.). Η έκταση της κολεκτιβοποίησης γίνεται φανερή από μία σύγχρονη παρατήρηση, που μας τονίζει ότι «σιδηρόδρομοι, τραμ και λεωφορεία, ταξί και ακτοπλοϊκά σιάφη, ηλεκτρικό ρεύμα και εταιρείες ενέργειας, εργασίες αερίου και ύδρευσης, μηχανολογικά εργοστάσια, ορυχεία και εργοστάσια τσιμέντου, βιοτεχνίες υφασμάτων και εργοστάσια χαρτιού, ηλεκτρικές και χημικές επιχειρήσεις, εργοστάσια γυαλιού και αρωμάτων, επιχειρήσεις τροφίμων και ζυθοποιίες δημεύτηκαν ή ελέγχονταν από τις επιτροπές των εργατών, με τους δύο όρους να σημαίνουν το ίδιο για τους πρώην ιδιοκτήτες» [Conlon E. (1993), «*The Spanish Civil War: Anarchism In Action*», Dublin]. Η ίδια πηγή συνεχίζει: «κινηματογράφοι και θέατρα, εφημερίδες και τυπογραφεία, καταστήματα και ξενοδοχεία, πολυτελή εστιατόρια και μπαρ δημεύτηκαν επίσης». Πολλές από αυτές τις επιχειρήσεις υπήρξαν τεράστιες σε μέγεθος: για παράδειγμα, σχεδόν το σύνολο της ισπανικής υφαντουργίας, με 250.000 εργάτες διασκορπισμένους σε αρκετές πόλεις, πέρασε στο καθεστώς της αυτοδιαχείρισης [Flood A., Elkin G., McKay I. and D. Neal (1996), *The Anarchist FAQ-Frequently Asked Question*, Capitol Hill, 1931]. Σύμφωνα με ορισμένους υπολογισμούς, τουλάχιστον 3.000 επιχειρήσεις κολεκτιβοποιήθηκαν στη βιομηχανική πόλη της Βαριελώνης (Conlon, όπ.π.).

Παρ' όλα αυτά, η αστική κολεκτιβοποίηση δεν υπήρξε τόσο πλήρης όσο η αγροτική. Σε ορισμένες επιχειρήσεις οι εργάτες ανέλαβαν τον πλήρη έλεγχο, ενώ σε άλλες περιορίστηκαν να δημιουργήσουν «επιτροπές ε-

λέγχου» με δικαίωμα βέτο έναντι της καπιταλιστικής διαχείρισης (Amsden, όπ.π./Conlon, όπ.π.). Γενικά, οι περισσότεροι αυτοδιαχειριζόμενες μονάδες υπήρξαν εκείνες, όπου το κυρίαρχο συνδικάτο ήταν μέλος του C.N.T. Οι μονάδες που βασίστηκαν στις «επιτροπές ελέγχου» ήταν προπύργια του U.G.T. (Γενικό συνδικάτο εργασίας), ένα σοσιαλδημοκρατικό συνδικάτο, ή θυγατρικές ξένων εταιρειών (θεωρήθηκε ότι, σε τελευταία ανάλυση, η πλήρης κολεκτιβοποίηση θα έσπαγε τους ζωτικούς δεσμούς με τη μητρική εταιρεία). Στις αυτοδιαχειριζόμενες εταιρείες, το βασικό όργανο αποφάσεων ήταν η συνέλευση των εργατών, η οποία εξέλεγε μια επιτροπή αντιπροσώπων από κάθε τμήμα, που επωμιζόταν το έργο της καθημερινής διαχείρισης της εταιρείας (Flood, όπ.π./Geurin, όπ.π.). Οι επιτροπές των εργατών συχνά συμπεριλάμβαναν και τεχνικούς ειδήμονες. Τα καθήκοντα αυτών των επιτροπών ήταν η λύση οικονομικών ζητημάτων, η συλλογή στατιστικών στοιχείων, η αντιπροσώπευση, καθώς και η επικοινωνία με άλλες εταιρείες και την κοινότητα (Flood, όπ.π.).

Όπως και στην καλλιέργεια της γης, η αυτοδιαχείριση των επιχειρήσεων συνδέθηκε με αξιοσημείωτες προόδους στις συνθήκες διαβίωσης των εργατών, στην παραγωγικότητα και την αποτελεσματικότητα. Έτσι, οι καταλανοί εργάτες πέτυχαν να αποκαταστήσουν τις υπηρεσίες ύδρευσης, ενέργειας και μεταφορών μέσω των εργατικών επιτροπών, πριν ακόμα τελειώσει ο πόλεμος ενάντια στον Φράνκο (Amsden, όπ.π.). Τα τραμ είχαν μερικώς καταστραφεί κατά τις οδομαχίες στην Βαρκελώνη, και γι' αυτό παρουσιάστηκε καθυστέρηση στην αποκατάστασή τους. Παρ' όλα αυτά, το συνδικάτο μεταφορών του C.N.T., που κυριαρχούσε στους εργατικούς κύκλους των τραμ, όρισε άμεσα μία επιτροπή να επιθεωρήσει τα οχήματα και καθόρισε πλάνο για την επισκευή τους (Conlon, όπ.π.). «Πέντε μέρες αφού έπαυσαν οι μάχες, 700 τραμ αντί για τα συνήθη 600, όλα βαμμένα μαυροκόκκινα, λειτουργούσαν στους δρόμους της Βαρκελώνης» (Conlon, όπ.π.). Ο αριθμός των ατυχημάτων μειώθηκε τους επόμενους μήνες, ενώ τα εισιτήρια έγιναν φτηνότερα και ο αριθμός των επιβατών αυξήθηκε. Το 1936, τα τραμ μετέφεραν 183.543.516 επιβάτες, ενώ το 1937 ο αριθμός αυξήθηκε κατά 50.000.000 επιβάτες (Conlon, όπ.π.). Οι μισθοί των εργατών αυξήθηκαν και εξισώθηκαν, δωρεάν υπηρεσίες υγείας παρασχέθηκαν, και οι εργάτες των τραμ ξεκίνησαν να παράγουν και όπλα για τις ανάγκες του πολέμου. Παρόμοια, οι εργάτες του εργοστασίου Hispano-Suiza, που πριν παρήγαγαν πολυτελή αυτοκίνητα, μετέτρεψαν την παραγωγή σε πολεμική, πετυχαίνοντας να ολοκληρώσουν 15 θωρακισμένα οχήματα για το

μέτωπο κάθε 7 ημέρες (Amsden, όπ.π.). Παρόμοια παραδείγματα αλλαγής της παραγωγής παρουσιάστηκαν και σε άλλες επιχειρήσεις που τελούσαν υπό τον έλεγχο των εργατών (Amsden, όπ.π./Conlon, όπ.π./Flood, όπ.π./Guillen, όπ.π.).

Καταφανώς, η διαδικασία της κολεκτιβοποίησης στην επαναστατημένη Ισπανία απέδειξε ότι οι στόχοι της κατάργησης των τάξεων, της εργατικής αυτοδιαχείρισης, της κατανομής των αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες και του δημοκρατικού οικονομικού σχεδιασμού ήταν εξίσου ρεαλιστικοί και συμβατοί με την οικονομική αποτελεσματικότητα, την αυξημένη παραγωγή, την καινοτομία και τις οικολογικές προτάσεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρξαν λάθη. Πρώτον, ο οικονομικός συντονισμός μεταξύ των κολεκτιβών δεν υπήρξε ομοιογενής. Αυτό ήταν εμφανές ειδικά στη βιομηχανία, όπου αρχικά έγιναν λίγες προσπάθειες συντονισμού μεταξύ διαφορετικών βιομηχανιών, όμως κάποια στιγμή ορισμένες επιχειρήσεις ξεκίνησαν να πουλάνε αγαθά στην αγορά με έναν τρόπο που θύμιζε έντονα τον προυτονικό μπουτουαλισμό (mutualism) [Flood, όπ.π./Geurin, όπ.π.]. Αρχικές τακτικές εφαρμόστηκαν η μία ήταν οι κολεκτίβες να συνεχίσουν να λειτουργούν εντός της αγοράς αλλά κάτω από τις οδηγίες του συνδικάτου της κάθε βιομηχανίας, το οποίο θα εξεύρισκε τρόπους, ώστε να ελαχιστοποιήσει τα προβλήματα που δημιουργούσε αυτή η κατάσταση. Άλλη τακτική ήταν να συνενωθούν ολόκληρες βιομηχανίες υπό την αιγίδα των συνδικάτων, η οποία θα παρείχε μια οργανωμένη δομή διασύνδεσης μεταξύ των εργατικών επιτροπών, εφαρμόζοντας μία δημοκρατική διαδικασία σχεδιασμού (Flood, όπ.π.). Η τελευταία επιλογή ήταν παρόμοια με τη διαδικασία της ομοσπονδοποίησης στις αγροτικές περιοχές. Παρ' όλα αυτά, καμία από τις τακτικές αυτές δεν υπήρξε πλήρως ικανοποιητική. Η πρώτη απέτυχε να ξεπεράσει το μοντέλο της «αγοράς» και κατέληξε σε ένα είδος «εργατικού καπιταλισμού» (όπως υπέδειξαν πολλοί από τους ένοπλους αγωνιστές). Στο δεύτερο μοντέλο, ο αποτελεσματικός συντονισμός έλαβε χώρα κυρίως στο επίπεδο της μεμονωμένης βιομηχανίας ή μιας ορισμένης αγροτικής περιοχής και γι' αυτό δεν αποτέλεσε ικανοποιητικό όχημα ευρύτερου σχεδιασμού και κατ' επέκταση πλήρους εφαρμογής του ελευθεριακού σοσιαλισμού (Breitbart όπ.π./Conlon όπ.π./Geurin όπ.π.).

Κατ' αυτήν την έννοια, η σημαντικότερη αποτυχία της κολεκτιβοποίησης ήταν η έλλειψη ενότητας και ομοιογένειας του εγχειρήματος σε εθνικό επίπεδο. Το οικονομικό σύστημα, συγκεκριμένα, δεν κοινωνικοποιήθηκε, και το (μη-φρανκικό) κράτος συνέχιζε να υπάρχει. Το καπιταλιστικό κρά-

τος και τα όργανα της αυτοδιαχείρισης των εργατών-αγροτών σύντομα ήρθαν σε σύγκρουση. Μια σειρά διαταγμάτων σχεδιάστηκαν, έτσι ώστε να φέρουν τις κολεκτίβες κάτω από τον ασφυκτικό έλεγχο του κράτους, ενώ παράλληλα έγιναν ενέργειες για να σαμποταριστεί η λειτουργία τους, με τη σκόπιμη αποδιοργάνωση των συναλλαγών μεταξύ αστικών-αγροτικών περιοχών και τη συστηματική άρνηση κεφαλαίου κίνησης και πρώτων υλών σε αριστερές κολεκτίβες (Amsden, ό.π./Breitbart, ό.π./Geurin, ό.π.). Τον Μάιο του 1937, ξέσπασαν οδομαχίες, καθώς ο στρατός κινήθηκε ενάντια σε κολεκτίβες, όπως αυτή των τηλεφωνικών επικοινωνιών της C.N.T. (Breitbart, ό.π./Conlon, ό.π./Geurin, ό.π.). Τον Αύγουστο του 1937, η Aragon δέχθηκε στρατιωτική επίθεση, η οποία κατέστρεψε το 30% των κολεκτίβων και διέλυσε βίαια το εργατικό συμβούλιο της Aragon. Παρόμοιες επιθέσεις δέχτηκε αργότερα η Leval, η Castile, η Huesac και η Terule (Breitbart, ό.π./Conlon, ό.π./Geurin, ό.π.). Τον Αύγουστο του 1938, όλες οι βιομηχανίες που παρήγαγαν όπλα πέρασαν στον έλεγχο της κυβέρνησης (Geurin, ό.π.). Σε όλες τις περιπτώσεις, που οι κολεκτίβες υπονομεύθηκαν, ακολούθησε σημαντική πτώση στην παραγωγικότητα και το ηθικό, δύο παράγοντες που σίγουρα έπαιξαν ρόλο στην τελική ήττα της ισπανικής δημοκρατίας από τις δυνάμεις του Φράνκο το 1939 (Breitbart, ό.π./Conlon, ό.π./Geurin, ό.π.).

Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί συμπερασματικά ότι η αποτυχία των αναρχοσυνδικαλιστών να θεμελιώσουν τον ελευθεριακό σοσιαλισμό σε εθνικό επίπεδο δεν αντανάκλα μία ανικανότητα ή έλλειψη θέλησης να οργανωθούν σε εθνικό επίπεδο («διφορούμενη στάση στο δίλημμα της κρατικής εξουσίας») ούτε μια επιθυμία να επιστρέψουν στην ανταλλακτική οικονομία, όπως συμπεραίνει ο Amsden. Αντίθετα, το πρόγραμμα της Σαραγόσα του C.N.T. προέβλεπε την ομοσπονδοποίηση των εργατικών και αγροτικών ενώσεων σε εθνικό επίπεδο, καθώς και τη δημιουργία εργατικού συμβουλίου άμυνας για τον συντονισμό της στρατιωτικής άμυνας της επανάστασης, επίσης εθνικού επιπέδου [Geurin, ό.π./Wetzel T. (1987), *Workers Power and the Spanish Revolution*, New York, mimeo]. Η αποτυχία των αναρχοσυνδικαλιστών να θεμελιώσουν πλήρως τον ελευθεριακό σοσιαλισμό δεν οφείλεται σε προγραμματικά κενά ή ασάφειες αλλά στην προσπάθειά τους να συνεργαστούν με τη δημοκρατική κυβέρνηση ενάντια στην προφανώς χειρότερη απειλή που συνιστούσε ο Φράνκο, μία απόφαση τακτικής που ερχόταν σε αντίφαση με τις βασικές αρχές των αναρχοσυνδικαλιστών (Conlon, ό.π./Geurin, ό.π./Guillen, ό.π.). Παρ' όλα

αυτά οι αυτοπεριορισμοί που έθεσαν οι αναρχοσυνδικαλιστές, προκειμένου να κάνουν εφικτή αυτήν την ανίερη συμμαχία, δεν απέτρεψαν τη δημοκρατική κυβέρνηση να κινηθεί εναντίον τους, όταν της δόθηκε η ευκαιρία. Ο Guillen ανακεφαλαιώνει το διδάγμα αυτής της εμπειρίας, ως εξής: «η ελευθεριακή κοινωνική επανάσταση υποφέρει από ένα δίλημμα: είτε θα πραγματοποιηθεί άμεσα και ολοκληρωτικά σε κάθε πτυχή της κοινωνικής δομής είτε θα πηγεί από την εξουσία του κράτους, τους γραφειοκράτες και αστούς υποστηρικτές του... η ελευθεριακή εξουσία της κοινωνίας πρέπει να αντικαταστήσει και να καταστρέψει το εκμεταλλευτικό και καταπιεστικό κράτος».

Μετάφραση
Δημήτρης Κωνσταντίνου

... στην Τέχνη

Τέσσερα ποιήματα της Κατερίνας

Η μοναξιά...

δεν έχει το θλιμένο χρώμα στα μάτια
της συννεφένιας γκόμενας.

Δεν περιφέρεται νωχελικά κι αόριστα
κουνώντας τα γοφιά της στις αίθουσες συναυλιών
και στα παγωμένα μουσεία.

Δεν είναι κίτρινα κάδρα παλιών «καλών» καιρών
και ναφθαλίνη στα μπαούλα της γιαγιάς
μενεξελιές κορδέλες και ψάθινα πλατύγυρα.

Δεν ανοίγει τα πόδια της με πνιχτά γελάρια
βοϊδίσο βλέμα κοφτούς αναστεναγμούς
κι ασορτί εσώρουχα.

Η μοναξιά.

Έχει το χρώμα των Πακιστανών η μοναξιά
και μετριέται πιάτο-πιάτο
μαζί με τα κομμάτια τους
στον πάτο του φωταγωγού.

Στέκεται υπομονετικά όρθια στην ουρά

Μπουρνάζι-Αγ. Βαρβάρα-Κοκκινιά

Τούμπα-Σταυρούπολη-Καλαμαριά

Κάτω απ' όλους τους καιρούς

με ιδρωμένο κεφάλι.

Εκσπερματώνει ουρλιάζοντας κατεβάζει μ' αλυσίδες τα τζάμια

κάνει κατάληψη στα μέσα παραγωγής

βάζει μπουρλότο στην ιδιοκτησία

είναι επισκεπτήριο τις Κυριακές στις φυλακές

ίδιο βήμα στο προαύλιο ποινικοί κι επαναστάτες

πουλιέται κι αγοράζεται λεφτό λεφτό ανάσα ανάσα

στα σκλαβοπάζαρα της γης -εδώ κοντά είν' η Κοτζιά-

ξυπνήστε πρωί.

Ξυπνήστε να τη δείτε.

Είναι πουτάνα στα παλιόσπιτα

το γερμανικό νούμερο στους φαντάρους

και τα τελευταία
 ατέλειωτα χιλιόμετρα ΕΘΝΙΚΗ ΟΔΟΣ-KENTRON
 στα γατζωμένα κρέατα από τη Βουλγαρία.
 Κι όταν σφίγγει το αίμα της και δεν κρατάει άλλο
 που ξεπουλάν τη φάρα της
 χορεύει στα τραπέζια ξυπόλυτη ζεμπέκικο
 κρατώντας στα μπλαβιασμένα χέρια της
 ένα καλά ακιονισμένο τσεκούρι.
 Η μοναξιά
 η μοναξιά μας λέω. Για τη δική μας λέω
 είναι τσεκούρι στα χέρια μας
 που πάνω απ' τα κεφάλια σας γυρίζει γυρίζει γυρίζει γυρίζει

Καμιά φορά ανοίγει η πόρτα σιγά σιγά
 και μπαίνεις. Φοράς άσπρο κάτασπρο
 κουστούμι και λινά παπούτσια. Σκύβεις
 βάζεις στοργικά στη χούφτα μου
 72 φράγκα και φεύγεις. Έχω μείνει
 στη θέση που μ' άφησες για να με ξαναβρείς.
 Όμως πρέπει να 'χει περάσει πολύς καιρός
 γιατί τα νύχια μου μακρύνανε
 κι οι φίλοι με φοβούνται.
 Κάθε μέρα μαγειρεύω πατάτες
 έχω χάσει την φαντασία μου κι όταν αιούω «Κατερίνα»
 τρομάζω. Νομίζω πως πρέπει να καταδώσω
 κάποιον.
 Έχω φυλάξει κάτι αποϊόμματα με κάποιον
 που λέγανε πως είσαι συ. Ξέρω πως λένε
 φέματα οι εφημερίδες, γιατί γράψανε πως
 σου ρίζανε στα πόδια.
 Ξέρω πως ποτέ δε σημαδεύουνε στα πόδια.
 Στο μυαλό είναι ο Στόχος,
 το νου σου ε;

Εμένα οι φίλοι μου είναι μαύρα πουλιά
 που κάνουν τραμπάλα στις ταράτσες ετοιμόρροπων σπιτιών

Εξάρχεια Πατήσια Μεταξουργείο Μέτς.
Κάνουν ό,τι λάχει.

Πλασιέ τσελεμεντέδων και εγκυκλοπαιδειών
φτιάχνουν δρόμους και ενώνουν ερήμους
διερμηνείς σε καμπαρέ της Ζήνωνος
επαγγελματίες επαναστάτες
παλιά τους στρίμωξαν και τα κατέβασαν
τώρα παίρνουν χάπια και οινόπνευμα να κοιμηθούν
αλλά βλέπουν όνειρα και δεν κοιμούνται.

Εμένα οι φίλες μου είναι σύρματα τεντωμένα
στις ταράτσες παλιών σπιτιών

Εξάρχεια Βικτώρια Κουκάκι Γκύζη.

Πάνω τους έχετε καρφώσει εκατομμύρια σιδερένια
μανταλάκια

τις ενοχές σας αποφάσεις συνεδριών δανεικά φουστάνια
σημάδια από καύτρες περίεργες ημικρανίες
απειλητικές σιωπές κολπίτιδες
ερωτεύονται ομοφυλόφιλους
τριχομονάδες καθυστέρηση
το τηλέφωνο το τηλέφωνο το τηλέφωνο
σπασμένα γυαλιά το ασθενοφόρο κανείς.

Κάνουν ό,τι λάχει.

Όλο ταξιδεύουν οι φίλοι μου

γιατί δεν τους αφήσατε σπιθαμή για σπιθαμή.

Όλοι οι φίλοι μου ζωγραφίζουνε με μαύρο χρώμα

γιατί τους ρημάζατε το κόκκινο

γράφουνε σε συνθηματική γλώσσα

γιατί η δική σας μόνο για γλύψιμο κάνει.

Οι φίλοι μου είναι μαύρα πουλιά και σύρματα
στα χέρια σας. Στο λαιμό σας.

Οι φίλοι μου.

Θαρθεί καιρός που θ' αλλάξουν τα πράματα.

Να το θυμάσαι Μαρία.

Θυμάσαι Μαρία στα διαλείμματα εκείνο το παιχνίδι
που τρέχαμε κρατώντας τη σκυτάλη

-μη βλέπεις εμένα- μην κλαις. Εσύ είσ' η ελπίδα
 άκου θάρθει καιρός
 που τα παιδιά θα διαλέγουνε γονιούς
 δε θα βγαίνουν στην τύχη
 Δε θα υπάρχουνε πόρτες κλειστές
 με γυρμένους απέξω
 Και τη δουλιά
 θα τη διαλέγουμε
 δε θάμαστε άλογα να μας κοιτάνε στα δόντια.
 Οι άνθρωποι -σκέψου!- θα μιλάνε με χρώματα
 κι άλλοι με νότες
 Να φυλάξεις μοναχά
 σε μια μεγάλη φιάλη με νερό
 λέξεις κι έννοιες σαν κι αυτές
 απροσάρμοστοι-καταπίεση-μοναξιά-τιμή-κέρδος-εξευτελισμός
 για το μάθημα της ιστορίας.
 Είναι Μαρία -δε θέλω να λέω ψέματα-
 δύσκολοι καιροί.
 Και θάρθουνε κι άλλοι.
 Δεν ξέρω -μην περιμένεις και από μένα πολλά-
 τόσα έζησα τόσα έμαθα τόσα λέω
 κι απ' όσα διάβασα ένα κρατάω καλά:
 «Σημασία έχει να παραμένεις άνθρωπος».
 Θα την αλλάξουμε τη ζωή!
 Παρ' όλα αυτά Μαρία.

ΜΕΡΟΣ Β΄ προκατάληψη

«Η γνώση αρχίζει με τη συνειδητοποίηση του απατηλού χαρακτήρα των κοινά αποδεκτών αντιλήψεων, με την έννοια ότι η εικόνα που έχουμε για τη φυσική πραγματικότητα δεν αντιστοιχεί σ' αυτό που “πραγματικά υπάρχει” και, κυρίως, με την έννοια ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι μισοκοιμισμένοι μεταξύ ονείρου και ξύπνιου και δεν έχουν επίγνωση ότι τα περισσότερα, απ' όσα θεωρούν ως αληθή και αυτονόητα, δεν είναι παρά ψευδαισθήσεις που παράγει η δύναμη υποβολής της κοινωνίας στην οποία ζουν.

Η γνώση, λοιπόν, αρχίζει με τη διάλυση των ψευδαισθήσεων, με την *αφύπνιση*».

Έριχ Φρομ

Κείμενα για τον εθνικισμό

Υπηρεσία στην πατρίδα¹

[...] Την περασμένη Τρίτη, 19/10/99, πήγα στην πλατεία Κουμουνδούρου και, μόλις αντίκρισα τους Κούρδους, τρελάθηκα. Έκανα βόλτες γύρω γύρω και κάποια στιγμή, περί ώρα 23.30, συνάντησα τυχαία στην οδό Αγησιλάου τρία άτομα που βιάδιζαν στη μέση του δρόμου. Τους πλησίασα από πίσω και τους ρώτησα: «Είστε Κούρδοι;» Ο ένας απάντησε καταφατικά, και τότε τραβήξα το πιστόλι από τη θήκη στη ζώνη μου και πυροβόλησα εναντίον τους οκτώ φορές. Αυτοί έπεσαν και οι τρεις στο οδόστρωμα, ενώ εγώ έφυγα προς τα πίσω.

[...] Χθες 21/10/99, περί ώρα 17.00, έφυγα από το σπίτι και κατέβηκα στην Αθήνα, έχοντας μαζί μου το πιστόλι και με σκοπό να βρω κανέναν αλλοδαπό να τον καθαρίσω. Ενώ έκανα βόλτες, γύρω στις 21.00 σ' έναν δρόμο πίσω από την πλατεία Κουμουνδούρου είδα έναν μαύρο να περπατάει. Τον πλησίασα από κοντά και τον πυροβόλησα δύο φορές, σκοπεύοντας το κεφάλι του. Αυτός έπεσε κάτω, και εγώ έφυγα. Ύστερα από λίγο, περπατώντας προς το παλιό Δημαρχείο, συνάντησα άλλον έναν μαύρο που περπατούσε στον δρόμο. Τον πλησίασα και από κοντινή απόσταση τον πυροβόλησα μία φορά στο κεφάλι. Μετά έφυγα και πήγα προς τα Εξάρχεια. Στην οδό Καλλιδρομίου συνάντησα δύο μαύρους. Τους πλησίασα από πίσω και πυροβόλησα τον έναν τρεις φορές, ο οποίος και σωριάστηκε κάτω, ενώ ο άλλος άρχισε να φωνάζει. Από κει έφυγα και κατέβηκα στην οδό Λιοσίων. Σε κάποιο σημείο, που δεν θυμάμαι ακριβώς πού, συνάντησα έναν αλλοδαπό μελαψό τον οποίο, αφού πλησίασα, τον πυροβόλησα μία φορά στο κεφάλι. Μετά από κει ανέβηκα την οδό Ηπείρου και σε κάποιο σημείο είδα έναν αλλοδαπό που βιάδιζε στο πεζοδρόμιο. Τον πυροβόλησα μια φορά από πίσω, έπεσε κάτω και εγώ έφυγα τρέχοντας προς την οδό Φυλής και χάθηκα προς την Ομόνοια.

[...] Φτάνοντας στο Μεταξουργείο και, ενώ η ώρα πρέπει να ήταν 04.00 σήμερα τα ξημερώματα, είδα μπροστά μου έναν αλλοδαπό. Αμέσως τρά-

¹ Αποσπάσματα από την κατάθεση του Παντελή Καζάκου, του ανθρώπου που τον Οκτώβριο του 1999 πυροβόλησε ενέα μετανάστες στο κέντρο της Αθήνας, θέλοντας, όπως κατέθεσε, να προσφέρει υπηρεσία στην πατρίδα του.

βηξα πιστόλι και τον πυροβόλησα δυο τρεις φορές στο κεφάλι από τα πλάγια.

[...] Δεν γνωρίζω ποια από τα άτομα που πυροβόλησα πέθαναν ή όχι. Ούτε θυμάμαι ακριβώς τις ώρες που πυροβολούσα τα διάφορα άτομα. Δεν μετανιώνω για ό,τι έκανα, γιατί *με τις πράξεις μου αυτές πιστεύω ότι πρόσφερα υπηρεσία στην πατρίδα*. Το κακό με τους αλλοδαπούς είχε παραγίνει. Δεν έχω κάποιο πρόβλημα υγείας ούτε έχω νοσηλευθεί ποτέ σε κάποιο νοσοκομείο. Άλλο τίποτα δεν έχω να προσθέσω.

Fredy Perlman

Η διαρκής γοητεία του εθνικισμού

Εισαγωγή του μεταφραστή

Το κείμενο του *Fredy Perlman* γράφτηκε το 1984 και αποτελεί ένα από τα πιο αξιολογικά δοκίμια που αναφέρονται στον εθνικισμό. Περιλαμβάνεται δε στο αφιέρωμα για τον εθνικισμό, διότι τεκμηριώνει τη θέση που καταλαμβάνει το φαινόμενο στις ιστορικές διαδικασίες, ενώ ταυτόχρονα διερευνά τις ρίζες του φαινομένου καθώς και τους σκοπούς που εξυπηρετήσε, αποκαλύπτοντας έτσι τα στοιχεία που του χαρίζουν διαχρονικό χαρακτήρα.

Ο *Perlman* αναδεικνύει με ευφυή τρόπο τις συνδέσεις του φαινομένου με το συνολικό κοινωνικό πλαίσιο και με παράλληλα φαινόμενα, όπως οφείλει να πράττει κάθε κοινωνικός συγγραφέας που σέβεται τον εαυτό του. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο εθνικισμός συνδέεται με τον ιδιόρρυθμο καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, δηλαδή με τον τομέα της οικονομίας, με την κουλτούρα της κοινωνίας αλλά και με παράλληλα στοιχεία, όπως ο ρατσισμός.

Ο αναγνώστης πρέπει να λάβει υπόψη του ότι το δοκίμιο γράφτηκε πριν την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ το 1989, να θαυμάσει τα προφητικά στοιχεία του, αλλά και να το κατανοήσει με όρους της εποχής του.

(Το κείμενο που ακολουθεί βασίστηκε σε προηγούμενη μετάφραση της «Επαναστατικής Αυτοοργάνωσης». Με ΣτΣ σημειώνονται οι υποσημειώσεις του ίδιου του συγγραφέα.)

Στη διάρκεια αυτού του αιώνα, ο θάνατος του εθνικισμού διακηρύχθηκε μέσα από διάφορες αφορμές:

— Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, με τον κατακερματισμό των τελευταίων ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών, δηλαδή της αυστριακής και της τουρκικής, σε αυτοδιάθετα έθνη και αφού δεν απέμειναν στερημένοι εθνικιστές με εξαίρεση τους σιωνιστές.

— Μετά το μπολσεβίικο πραξικόπημα, όταν διακηρύχθηκε ότι οι αστικοί αγώνες για τον αυτοκαθορισμό των λαών αντικαταστάθηκαν απ' τους αγώνες των εργαζομένων, οι οποίοι δεν είχαν πατριδα.

— Μετά την στρατιωτική ήττα της φασιστικής Ιταλίας και της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας, όταν οι γενοκτονίες ως επακόλουθα του εθνικισμού εκτέθηκαν σε κοινή θέα, και θεωρήθηκε ότι ο εθνικισμός ως

δόγμα και πρακτική έχασε για πάντα την αξιοπιστία του.

Παρ' όλα αυτά, σαράντα χρόνια μετά την στρατιωτική ήττα των φασιστών και των εθνικοσοσιαλιστών, μπορούμε να δούμε ότι ο εθνικισμός όχι μόνο επιβίωσε, αλλά ξαναγεννήθηκε. Ο εθνικισμός αναστήθηκε λοιπόν, όχι μόνο από τη λεγόμενη δεξιά αλλά, κυρίως, από την επονομαζόμενη αριστερά. Μετά τον πόλεμο με τους εθνικοσοσιαλιστές, ο εθνικισμός έπαψε να είναι ένα πρόνομιο των συντηρητικών και έγινε το δόγμα και η πρακτική των επαναστατών, αναδεικνύοντας τον εαυτό του ως το μόνο επαναστατικό δόγμα που λειτουργεί σήμερα.

Οι αριστεροί ή οι επαναστατικοί εθνικιστές επιμένουν ότι ο εθνικισμός τους δεν έχει τίποτα κοινό με τον εθνικισμό των φασιστών και των εθνικοσοσιαλιστών, ότι ο δικός τους είναι ένας εθνικισμός των καταπιεσμένων, που προσφέρει προσωπική και συνάμα πολιτισμική απελευθέρωση. Τα αιτήματα των επαναστατών εθνικιστών διαδόθηκαν κατά καιρούς σε ολόκληρο τον κόσμο από τους δύο παλαιότερους ιεραρχικούς θεσμούς που επιβιώνουν ακόμη στην εποχή μας: το κινεζικό κράτος και την Καθολική Εκκλησία. Οι υποστηρικτές του τωρινού εθνικισμού τον παρουσιάζουν ως στρατηγική, επιστήμη και θεολογία της απελευθέρωσης, ως την πραγμάτωση του διαφωτιστικού αποφθέγματος *η γνώση είναι δύναμη*: μία σίγουρη απάντηση στην ερώτηση: τι πρέπει να γίνει;

Για να διερευνήσουμε αυτά τα αιτήματα και να τα τοποθετήσουμε σε ένα πλαίσιο, θα πρέπει να αναρωτηθούμε τι είναι ο εθνικισμός: όχι μόνο ο καινούριος, ο επαναστατικός εθνικισμός αλλά και ο παλαιότερος, ο συντηρητικός. Δεν μπορώ ν' αρχίσω μ' έναν προσδιορισμό του όρου *εθνικισμός*, γιατί δεν είναι μία λέξη που κατέχει ένα στατικό προσδιορισμό. Είναι ένας όρος που καλύπτει μία συνέχεια από διαφορετικές ιστορικές εμπειρίες. Θ' αρχίσω δίνοντας μία σύντομη περιγραφή μερικών από αυτές.

Σύμφωνα με μία κοινή και χειραγωγημένη παρανόηση, ο ιμπεριαλισμός είναι σχετικά πρόσφατος: συνίσταται στην αποικιοποίηση ολόκληρου του κόσμου και είναι το τελευταίο στάδιο του καπιταλισμού. Αυτή η διάγνωση ωθεί προς μία συγκεκριμένη θεραπεία: ο εθνικισμός προσφέρεται ως αντίδοτο στον ιμπεριαλισμό, οι εθνικοαπελευθερωτικοί πόλεμοι λέγεται ότι διαλύουν την καπιταλιστική αυτοκρατορία.

Αυτή η διάγνωση εξυπηρετεί ένα σκοπό, αλλά δεν περιγράφει κανένα γεγονός ή κατάσταση. Ερχόμαστε πιο κοντά στην αλήθεια, όταν επανεξε-

τάσουμε αυτήν την αντίληψη και θεωρήσουμε ότι ο ιμπεριαλισμός υπήρξε το πρώτο στάδιο του καπιταλισμού και ότι ακολούθησε ο κόσμος αποικιοποιήθηκε από τα έθνη-κράτη, ότι ο εθνικισμός είναι το ανώτερο στάδιο, το σύγχρονο και, ως ελπίζουμε, το τελευταίο του καπιταλισμού. Η πραγματικότητα αυτής της υπόθεσης δεν ανακαλύφθηκε χθες, είναι τόσο γνωστή όσο και η ψευδής αντίληψη που την αρνείται.

Υπήρξε βολικό για διάφορους σημαντικούς λόγους να ξεχάσουμε ότι μέχρι τους τελευταίους αιώνες οι κυρίαρχες εξουσίες στην Ευρασία δεν ήταν έθνη-κράτη αλλά αυτοκρατορίες. Μία Ουράνια αυτοκρατορία κάτω από την εξουσία της δυναστείας των Μινγκ, μία Ισλαμική αυτοκρατορία κάτω από την εξουσία της Οθωμανικής δυναστείας και μία Καθολική αυτοκρατορία κάτω από την εξουσία της δυναστείας των Αψβούργων, που πολεμούσαν η μία την άλλη για την κατοχή του μέχρι τότε γνωστού κόσμου. Από τους τρεις, οι Καθολικοί δεν ήταν οι πρώτοι ιμπεριαλιστές αλλά οι τελευταίοι. Η Ουράνια αυτοκρατορία των Μινγκ κυριάρχησε πάνω στο μεγαλύτερο μέρος της ανατολικής Ασίας και εξαπέλυσε στη θάλασσα τεράστιους εμπορικούς στόλους, σχεδόν έναν αιώνα πριν οι Καθολικοί θαλασσοπόροι εισβάλλουν στο Μεξικό.

Όλοι αυτοί, που επευφημούν τα κατορθώματα των Καθολικών, ξεχνούν ότι μεταξύ 1420 και 1430 μ.Χ. ο γραφειοκράτης Τσενγκ-Χο της κινεζικής αυτοκρατορίας διοικούσε ναυτικές αποστολές 70.000 ανδρών και έπλεε όχι μόνο προς τη Μαλαισία, Ινδονησία και Κεϋλάνη αλλά τόσο μακριά από τα λιμάνια της χώρας του, όπως ο Περσικός κόλπος, η Ερυθρά θάλασσα και η Αφρική. Οι υμνητές των Καθολικών κατακτητών υποβαθμίζουν και αυτό επίσης το γεγονός, ότι η Οθωμανική αυτοκρατορία, που κατέκτησε ακόμα και τις πιο Δυτικές επαρχίες της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, κυριάρχησε στη Βόρεια Αφρική, στην Αραβία, στη Μέση Ανατολή και στο μισό της Ευρώπης, έλεγχε τη Μεσόγειο και έφτασε στις πύλες της Βιέννης. Οι αυτοκρατορικοί Καθολικοί για ν' αποφύγουν την περικύκλωση προχώρησαν προς τα δυτικά, πέρα από τα σύνορα του τότε γνωστού κόσμου. Όπως και να είναι, ήταν η αυτοκρατορία των Καθολικών που «ανακάλυψε την Αμερική», και η γενοκτονική καταστροφή, η λεηλασία μετά την ανακάλυψη, άλλαξε την ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στις αυτοκρατορίες της Ευρασίας.

Θα ήταν, άραγε, λιγότερο δολοφονικοί οι ιμπεριαλιστές Κινέζοι ή Τούρκοι, αν είχαν ανακαλύψει αυτοί την Αμερική; Και οι τρεις αυτοκρατορίες θεωρούσαν τους ξένους σαν κάτι λιγότερο από ανθρώπους και κατά

συνέπεια ως νόμιμα θηράματα. Οι Κινέζοι χαρακτηρίζαν βάρβαρους τους ξένους, οι Μουσουλμάνοι και οι Καθολικοί τούς χαρακτηρίζαν άπιστους. Ο όρος *άπιστος* δεν είναι τόσο σκληρός όσο αυτός του *βάρβαρου*, γιατί ο άπιστος σταματάει να γίνεται νόμιμο θήραμα, όταν αλλαξοπιστήσει από τον εκπολιτιστή.

Ο όρος άπιστος και η ηθικότητα πίσω από αυτόν ερχόταν σε σύγκρουση με την πρακτική των Καθολικών εισβολέων. Η αντίφαση ανάμεσα στην ιδεολογία και τις πράξεις εντοπίστηκε αρχικά γρήγορα από έναν ιερέα, από τους πρώτους επικριτές, που ονομαζόταν Λας Κάσας¹. Αυτός ισχυρίστηκε ότι οι τελετές προσηλυτισμού ήταν προφάσεις, που αποσκοπούσαν στο διαχωρισμό και την εξόντωση των μη προσηλυτισμένων, και ότι οι ίδιοι οι προσηλυτισμένοι δεν τύχαιναν ίσης μεταχείρισης με τους γνήσιους Καθολικούς, αλλά αντιμετωπιζόνταν ως σκλάβοι.

Οι επικρίσεις αυτές του Λας-Κάσας δεν έκαναν τίποτα παραπάνω από το να προκαλέσουν την αμηχανία της Καθολικής Εκκλησίας και του αυτοκράτορα. Θεσμοθετήθηκαν νόμοι και έγιναν έρευνες αλλά χωρίς κανένα αποτέλεσμα, γιατί οι δύο στόχοι των Καθολικών αποστολών, ο προσηλυτισμός και η λεηλασία, ήταν αντιφατικοί. Οι περισσότεροι άνθρωποι της εκκλησίας συμβιβάστηκαν με την ιδέα να κατακρατούν το χρυσό και να αφορίζουν τις ψυχές. Ο Καθολικός αυτοκράτορας εξαρτιόταν, ολοένα και περισσότερο, από τον λεηλατημένο πλούτο για να πληρώσει τα αυτοκρατορικά έξοδα, τον στρατό και τους στόλους που επιτελούσαν τη λεηλασία.

Η λεηλασία συνέχισε να έχει προτεραιότητα σε σχέση με τον προσηλυτισμό, αλλά οι Καθολικοί δε μπορούσαν να μην αισθάνονται αμηχανία. Η ιδεολογία τους δεν ταίριαζε τόσο πολύ με τις πρακτικές τους. Οι Καθολικοί πραγματοποίησαν τις σημαντικότερες κατακτήσεις τους πολεμώντας τους Αζτέκους και τους Ίνκας, τους οποίους περιέγραφαν ως αυτοκρατορίες με θεσμούς παρόμοιους με αυτούς της αυτοκρατορίας των Αψβούργων και με θρησκευτικές πρακτικές τόσο δαιμονικές όσο και αυτές του επίσημου εχθρού τους, της μισητής αυτοκρατορίας των Οθωμανών Τούρκων. Οι περισσότεροι πόλεμοι εξόντωσης που έγιναν από τους Καθολικούς δεν κατευθύνθηκαν ενάντια σε κοινότητες χωρίς αυτοκράτορες ή δημιουργημένους στρατούς. Τέτοια γεγονότα, παρ' όλο που επαναλαμβάνον-

¹ Bartolomé de Las Casas (1474-1566). Ισπανός ιερέας, κοινωνικός επαναστάτης και ιστορικός. Υπήρξε ο βασικός πρωταγωνιστής του κινήματος για την προστασία των Ινδιάνων στην Ισπανία και τη Λατινική Αμερική τον 16^ο αιώνα.

νταν τακτικά, έρχονταν σε αντίφαση με την ιδεολογία τους και δεν είχαν τίποτε το ηρωικό.

Αυτή η αντίφαση ανάμεσα στις διακηρύξεις και τις πρακτικές των εισβολέων δεν διευθετήθηκε από τους αυτοκρατορικούς Καθολικούς αλλά από τους προάγγελους ενός νέου κοινωνικού σχήματος, του έθνους-κράτους. Δύο τέτοιοι πρόδρομοι εμφανίστηκαν τον ίδιο χρόνο, το 1561, όταν ένας από τους υπερπόντιους εξερευνητές του αυτοκράτορα διεκδίκησε την ανεξαρτησία του από την αυτοκρατορία, και όταν πολλοί από τους τραπεζίτες και τους προμηθευτές του αυτοκράτορα ξεκίνησαν επίσης έναν πόλεμο ανεξαρτησίας.

Ο υπερπόντιος τυχοδιώκτης Λόπε ντε Αγκίρε² απέτυχε να κινήσει υποστήριξη και εκτελέστηκε. Οι προμηθευτές και οι τραπεζίτες του αυτοκράτορα κατάφεραν να κινητοποιήσουν τον πληθυσμό αριετών αυτοκρατορικών επαρχιών και κατάφεραν να διαχωρίσουν τις επαρχίες από την αυτοκρατορία (πρόκειται για τις επαρχίες που αργότερα ονομάστηκαν *Ολλανδία*). Αυτά τα δύο γεγονότα δεν ήταν ακόμη εθνικοαπελευθερωτικοί αγώνες, ήταν απλώς προάγγελοι των εξελίξεων που θα επακολουθούσαν. Ήταν, επίσης, και υπενθυμίσεις καταστάσεων του παρελθόντος. Στην παλιά ρωμαϊκή αυτοκρατορία, οι πραιτωριανοί φύλακες, που εμπλέκονταν με την προστασία του αυτοκράτορα, ανέλαβαν όλο και περισσότερες από τις λειτουργίες του και, τελικά, διαχειρίζονταν την αυτοκρατορική εξουσία αντί του ιδίου. Στην αραβική Ισλαμική αυτοκρατορία, ο Χαλίφης απασχολούσε τούρκους σωματοφύλακες για να τον προστατέψουν. Οι τούρκοι φύλακες, όπως και οι πραιτωριανοί νωρίτερα, ανέλαβαν όλο και περισσότερες από τις λειτουργίες του Χαλίφη και, τελικά, κατέλαβαν το αυτοκρατορικό παλάτι και τις σχετικές εξουσίες.

Ο Λόπε ντε Αγκίρε και οι ολλανδοί ευγενείς δεν ήταν σωματοφύλακες του Αψβούργου μονάρχη αλλά ο τυχοδιώκτης των Άνδεων και οι ολλανδικοί εμπορικοί και χρηματοδοτικοί οίκοι διαχειρίζονταν σημαντικές αυτοκρατορικές λειτουργίες. Αυτοί οι επαναστάτες, όπως νωρίτερα οι ρωμαίοι και οι τούρκοι φύλακες, ήθελαν να απελευθερώσουν τους εαυτούς τους από την πνευματική ταπείνωση και τον υλικό φόρτο να υπηρετούν τον αυτοκράτορα. Ήδη διαχειρίζονταν τις εξουσίες του αυτοκράτορα, ο οποίος γι' αυτούς δεν ήταν τίποτα παραπάνω από ένα παράσιτο.

² Lope de Aguirre (1510-1561). Ισπανός τυχοδιώκτης στη Λατινική Αμερική. Χρησιμοποίησε βία και τρόπο για να κυριαρχήσει σε ορισμένες περιοχές και προσπάθησε ανεπιτυχώς να κηρύξει ανεξαρτησία από το βασιλιά της Ισπανίας.

Ο τυχοδιώκτης Αγρίρε υπήρξε άκαιρος ως επαναστάτης, ακόμα δεν είχε έρθει το πλήρωμα του χρόνου γι' αυτόν. Οι ολλανδοί ευγενείς, όμως, δεν ήταν ανεπίκαιροι. Η χρονική στιγμή ήταν κατάλληλη γι' αυτούς. Δεν κατέλυσαν την αυτοκρατορία, την εκλογίκευσαν. Οι ολλανδικοί εμπορικοί και χρηματοδοτικοί οίκοι κατείχαν ήδη αρκετό από τον πλούτο του νέου κόσμου, τον είχαν λάβει ως πληρωμή για την προμήθεια του αυτοκρατορικού στόλου, του στρατού και του αυτοκρατορικού ταμείου. Τώρα ξεινούσαν να λεηλατήσουν αποικίες στ' όνομά τους και για τα συμφέροντά τους, αποδεσμευμένοι από τον παρασιτικό τους ηγεμόνα. Επειδή μάλιστα δεν ήταν Καθολικοί, αλλά καλβινιστές Προτεστάντες, δεν ένοιωθαν καμία αμηχανία από κάποια αντίφαση ανάμεσα στις πράξεις και τις αρχές τους. Δεν διακήρυτταν ότι θα σώσουν ψυχές. Ο Καλβινισμός τους έλεγε ότι ένας μυστηριώδης θεός έσωζε ή κόλαζε όλες τις ψυχές στο ξεινίημα του χρόνου και ότι κανένας ολλανδός ιερέας δεν μπορούσε να αλλάξει το σχέδιο του θεού.

Οι Ολλανδοί δεν ήταν σταυροφόροι. Περιορίζονταν σε λεηλασίες χωρίς ηρωισμό και χιούμορ, σε επιχειρηματικές, υπολογισμένες και προγραμματισμένες τακτικές. Το γεγονός ότι οι λεηλατημένοι ξένοι ήταν «άπιστοι» έγινε λιγότερο σημαντικό από το γεγονός ότι δεν ήταν Ολλανδοί.

Οι δυτικοί Ευρασιάτες, πρόδρομοι του εθνικισμού, έπλασαν τον όρο «πρωτόγονοι». Αυτός ο όρος ήταν συνώνυμος με τον όρο «βάρβαροι», που χρησιμοποιούσαν οι ανατολικοί Ευρασιάτες της Ουράνιας αυτοκρατορίας. Και οι δύο όροι προσδιόριζαν τα ανθρώπινα πλάσματα ως νόμιμα θηράματα.

Στη διάρκεια των δύο επόμενων αιώνων, οι εισβολές, οι υποδουλώσεις και οι απαλλοτριώσεις, που ξεινήσαν από τους Αψβούργους, βρήκαν μιμητές και σε άλλους ευρωπαϊκούς βασιλικούς οίκους.

Με τους φακούς των εθνικιστών ιστορικών, οι αρχικοί αποικιοκράτες, όπως και οι κατοπινοί μιμητές τους, έχουν την όψη εθνών: Ισπανία, Ολλανδία, Γαλλία, Αγγλία. Αλλά, αν δούμε τα γεγονότα από τη σκοπιά του παρελθόντος, οι αποικιοκρατικές δυνάμεις ήταν οι Αψβούργοι, οι Τυδώρ, οι Στιούαρτ, οι Βουρβώνοι, οι Αράνγκοι³ κλπ, δηλαδή δυναστείες που εχ-

³ Αψβούργοι, δυναστεία αυτοκρατόρων της Αγ. Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από το 1438 ως το 1806 και αυτοκράτορες της Αυστρίας ως το 1918. Τυδώρ, δυναστεία που

θρεύονταν η μία την άλλη για πλούτο και εξουσία, από τη στιγμή που έπεσε η δυτική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Οι εισβολείς καθ' εαυτοί μπορούν να θεωρηθούν εξίσου σωστά και από τις δύο αυτές σκοπιές, αφού βρίσκεται σε εξέλιξη μία μεταβατική περίοδος. Οι οντότητες δεν ήταν πια φεουδαρχικά καθεστώτα, αλλά δεν ήταν επίσης έθνη με όλα τους τα χαρακτηριστικά: κατείχαν ορισμένες ιδιότητες, αλλά όχι όλες, του έθνους-κράτους. Το πιο σημαντικό στοιχείο που έλειπε ήταν ο εθνικός στρατός. Οι Τυδώρ και οι Βουρβώνιοι ήδη χρησιμοποιούσαν προς όφελός τους την «αγγλικότητα» και τη «γαλλικότητα» των υπηκόων τους, ιδιαίτερα στη διάρκεια πολέμων ενάντια στους υπηκόους άλλων μοναρχών. Αλλά, ούτε οι Σικωτσέζοι, οι Ιρλανδοί, οι Κορσικανοί, ούτε οι Προβηγκιανοί στρατολογούνταν για να πολεμήσουν και να πεθάνουν στο όνομα της «αγάπης για την πατρίδα τους». Ο πόλεμος ήταν ένα απεχθές φεουδαρχικό φορτίο, μία αγγαρεία: οι μόνοι εθελοντές ήταν οι τυχοδιώκτες που ονειρεύονταν χρυσό, οι μόνοι πατριώτες ήταν οι πατριώτες του *El Nτοράντο*⁴.

Η αρχή αυτή, της αγάπης για την πατρίδα, που θα μετατρέπεται αργότερα σε εθνικιστική πίστη δεν γοήτευε τους άρχοντες δυνάστες, που ήταν προσκολλημένοι στις δικές τους δοκιμασμένες αρχές. Η καινούρια αρχή γοήτευε, κυρίως, τους υψηλότερους υπηρέτες του δυνάστη, τους δανειστές του, τους εμπόρους μπαχαρικών, τους προμηθευτές όπλων και αυτούς που λεηλατούσαν τις αποικίες. Αυτοί οι άνθρωποι, όπως ο Λόπε ντε Αγκίρε και οι Ολλανδοί ευγενείς και, νωρίτερα, οι ρωμαίοι και οι τούρκοι φύλακες, εξασκούσαν σημαντικές λειτουργίες-κλειδιά, αλλά παρ' όλα αυτά παρέμεναν υπηρέτες. Πολλοί, αν όχι οι περισσότεροι, αδημονούσαν να ξεφορτωθούν την ταπείνωση και το βάρος, να διώξουν τον παρασιτικό αφέντη τους και να συνεχίσουν την εκμετάλλευση των συμπατριωτών τους και τη λεηλασία των αποικιών στο όνομά τους και για το δικό τους συμφέρον.

Αυτοί οι άνθρωποι, που αργότερα έγιναν γνωστοί ως μπουρζουαζία ή μεσαία τάξη, είχαν γίνει πλούσιοι και δυνατοί από τις πρώτες μέρες που οι στόλοι σάλλαραν προς τα δυτικά. Μέρος του πλούτου τους προερχόταν

εξουσίαζε την Αγγλία από το 1485 ως το 1603. Στιούαρτ, δυναστεία της Σκωτίας (1371-1714) που διαδέχθηκε τους Τυδώρ στην Αγγλία. Βουρβώνιοι, γαλλική δυναστεία που κυριάρχησε σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης από τον 16^ο αιώνα μέχρι σήμερα (Γαλλία, Ισπανία, Νάπολη και Σικελία). Αράνγκοι, δυναστεία που κυριάρχησε στην Ολλανδία από το 1815 μέχρι σήμερα.

⁴ Μυθική περιοχή, υποτίθεται πλούσια σε χρυσό και πολύτιμα πετράδια, σε αναζήτηση της οποίας κινούσαν πλήθος τυχοδιώκτες κατά την κατάκτηση της Νότιας Αμερικής από τους Ισπανούς. Ο μύθος προέρχεται από μια ιθαγενή φυλή της Κολομβίας.

από τις λεηλατημένες αποικίες ως πληρωμή για τις υπηρεσίες τους στον αυτοκράτορα: αυτό το κομμάτι πλούτου αργότερα ονομάστηκε *πρωτογενής συσσώρευση κεφαλαίου*. Ένα άλλο μέρος του πλούτου τους προήλθε από τη λεηλασία των συμπατριωτών τους και των γειτόνων τους, με μία μέθοδο που αργότερα έγινε γνωστή ως καπιταλισμός. Αυτή η μέθοδος δεν ήταν και τόσο καινούρια, αλλά διαδόθηκε πλατιά από τη στιγμή που οι μεσαιές τάξεις πήραν στα χέρια τους το σήμι και το χρυσάφι του νέου κόσμου.

Αυτές οι αστικές τάξεις, αν και είχαν σημαντική ισχύ, δεν ήταν ακόμη έμπειρες στην άσκηση της κεντρικής πολιτικής εξουσίας. Στην Αγγλία ανέτρεψαν τον μονάρχη και ανακήρυξαν την κοινοπολιτεία, αλλά, φοβούμενες ότι οι λαϊκές δυνάμεις, που κινητοποίησαν ενάντια στις υψηλές τάξεις, θα στρέφονταν εναντίον της μεσαιάς τάξης, πολύ σύντομα επανέφεραν έναν άλλο μονάρχη από τον ίδιο δυναστικό οίκο.

Ουσιαστικά, ο εθνικισμός δεν επιβλήθηκε πριν τα τέλη του 18ου αιώνα, όταν δύο ειρήξεις με διαφορά δεκατριών χρόνων η μία από την άλλη αντέστρεψαν τη σχετικά σταθερή θέση των δύο ανώτερων τάξεων και άλλαξαν μόνιμα την πολιτική γεωγραφία του κόσμου. Το 1776⁵, αποικιοκράτες έμποροι και τυχοδιώκτες δοκίμασαν ξανά το εγχείρημα του Αγίρε και διακήρυξαν την ανεξαρτησία από τον υπερπόντιο δυνάστη. Ξεπέρασαν τον πρόδρομό τους, κινητοποιώντας τους φίλους τους αποίκους, και πέτυχαν να αποκοπούν από την Ανοβεριανή βρετανική αυτοκρατορία. Το 1789⁶, έμποροι και φωτισμένοι καλαμαράδες ξεπέρασαν τους ολλανδούς προδρόμους τους, κινητοποιώντας όχι μόνο μερικές κοντινές επαρχίες αλλά ολόκληρο τον υπόδουλο πληθυσμό, ανατρέποντας και σφαιριάζοντας τον Βουρβώνο μονάρχη και μετατρέποντας τα φεουδαρχικά σύνορα σε εθνικά. Αυτά τα δύο γεγονότα σημάδεψαν το τέλος μιας εποχής. Από δω και στο εξής, ακόμη και οι επιζώντες δυνάστες έγιναν εθνικιστές εσπευσμένα ή σταδιακά, και τα εναπομείναντα βασιλικά εδάφη απέκτησαν, όλο και περισσότερο, τα χαρακτηριστικά του έθνους-κράτους.

⁵ Αμερικανική επανάσταση. Στις 4 Ιουλίου 1776, υπογράφηκε στη Φιλαδέλφεια η διακήρυξη της ανεξαρτησίας των Αμερικανών από τους Άγγλους, αφού είχε προηγηθεί η στρατιωτική δράση.

⁶ Γαλλική επανάσταση. Εμπνευσμένη από το πνεύμα του διαφωτισμού οδήγησε στην πτώση της μοναρχίας στη Γαλλία και στην άνοδο των αστών στην εξουσία.

Οι δύο επαναστάσεις του 18ου αιώνα ήταν πολύ διαφορετικές μεταξύ τους και συνεισέφεραν διαφορετικά ή ακόμη και αντιφατικά στοιχεία στο δόγμα και την πρακτική του εθνικισμού. Δεν σκοπεύω ν' αναλύσω αυτά τα γεγονότα εδώ, μόνο θα υπενθυμίσω στον αναγνώστη μερικά από αυτά τα στοιχεία.

Οι δύο επαναστάσεις κατάφεραν επιτυχώς να σπάσουν τα δεσμά πίστης στον βασιλικό οίκο και, επίσης, κατέληξαν στην καθιέρωση καπιταλιστικών εθνών-κρατών, αλλά ανάμεσα στο πρώτο και το τελευταίο γεγονός είχαν λίγα κοινά σημεία. Οι κύριοι υποκινητές των επαναστάσεων είχαν εξοικειωθεί με τις ρασιοναλιστικές θεωρίες του διαφωτισμού, αλλά οι αυτοαποκαλούμενοι Αμερικανοί περιορίστηκαν στα πολιτικά προβλήματα, κυρίως στο πρόβλημα εγκατάστασης ενός κρατικού μηχανισμού που θα μπορούσε να αναπληρώσει τον χώρο, που άφησε κενό ο βασιλιάς Γεώργιος. Πολλοί από τους Γάλλους πήγαν πιο πέρα, θέτοντας το πρόβλημα της αναδιάρθρωσης όχι μόνο του κράτους αλλά ολόκληρης της κοινωνίας. Αμφισβήτησαν όχι μόνο τα δεσμά υποταγής στη μοναρχία αλλά και τα δεσμά του σκλάβου με τον αφέντη, μία σχέση που παρέμεινε ιερή για τους Αμερικανούς. Και οι δύο ομάδες ήταν αναμφισβήτητα επηρεασμένες από την παρατήρηση του Ρουσσώ, ότι ο άνθρωπος γεννιέται ελεύθερος και ότι παντού είναι δεμένος με αλυσίδες, όμως οι Γάλλοι κατανόησαν τις αλυσίδες πολύ πιο έντονα και έκαναν πολύ μεγαλύτερες προσπάθειες για να τις σπάσουν.

Όπως ο Ρουσσώ ήταν επηρεασμένος από τις ρασιοναλιστικές θεωρίες, έτσι και οι γάλλοι επαναστάτες με τη σειρά τους προσπάθησαν να εφαρμόσουν την κοινωνική λογική στο ανθρώπινο περιβάλλον, με τον ίδιο τρόπο που η φυσική λογική ή η επιστήμη άρχιζε να εφαρμόζεται στο φυσικό περιβάλλον. Ο Ρουσσώ εργαζόμενος στο γραφείο του προσπάθησε να καθιερώσει την κοινωνική δικαιοσύνη στα χαρτιά, εμπιστευόμενος τις ανθρώπινες υποθέσεις σε μία οντότητα που θα ενσάρκωνε τη γενική θέληση. Οι επαναστάτες κινήθηκαν για να εδραιώσουν την κοινωνική δικαιοσύνη όχι μόνο στα χαρτιά αλλά μέσα σ' ένα κλίμα δραστηριοποιημένων, οπλισμένων και οργισμένων ανθρώπων, που οι περισσότεροι ήταν φτωχοί.

Αυτή η αφηρημένη οντότητα του Ρουσσώ πήρε συγκεκριμένη μορφή με την επιτροπή για τη Δημόσια Ασφάλεια (ή τη Δημόσια Υγεία), που συγκροτήθηκε μετά τη γαλλική επανάσταση, μία αστυνομική οργάνωση που θεωρούσε τον εαυτό της ενσάρκωση της γενικής θέλησης. Τα ενάρετα μέλη της επιτροπής εφάρμοζαν συνειδητά τα συμπεράσματα της λογικής

στις ανθρώπινες υποθέσεις. Θεωρούσαν τους εαυτούς τους χειρουργούς του έθνους. Χάραζαν τις προσωπικές τους ψυχώσεις στην κοινωνία δια μέσου της λεπίδας του κρατικού ξυραφιού.

Η εφαρμογή της επιστήμης στην κοινωνία πήρε την μορφή ενός συστηματικού τρόμου. Το εργαλείο της λογικής και της δικαιοσύνης ήταν η γιλοτίνα. Ο τρόμος αποκεφάλισε τους παλιούς άρχοντες και μετά στράφηκε προς τους επαναστάτες. Όμως, ο φόβος προκάλεσε μία αντίδραση που έδιωξε τον τρόμο και τη δικαιοσύνη. Η ορμή των αιμοσταγών πατριωτών στράφηκε προς το εξωτερικό, για να επιβάλλει βίαια τη διαφώτιση στους ξένους, ώστε να επεκτείνει το έθνος σε αυτοκρατορία. Η τροφοδότηση εθνικών στρατών ήταν πολύ πιο επικερδής απ' όσο μπορούσε να είναι αυτή των φεουδαρχικών. Έτσι, οι πρώην επαναστάτες έγιναν πλούσιοι και ισχυρά μέλη της μεσαίας τάξης, που τώρα έγινε η ανώτερη τάξη, η άρχουσα τάξη. Ο τρόμος, όπως και οι πόλεμοι, κληροδότησαν μία μοιραία παράδοση στη θεωρία και την πρακτική των μετέπειτα εθνικισμών.

Η κληρονομιά της αμερικανικής επανάστασης ήταν εντελώς διαφορετικού είδους. Οι Αμερικανοί ενδιαφέρονταν πολύ λιγότερο για τη δικαιοσύνη και πολύ περισσότερο για την ιδιοκτησία. Οι άποικοι-εισβολείς των ανατολικών ακτών της Βόρειας Αμερικής δεν χρειάζονταν τον Γεώργιο του Αννόβερου, περισσότερο από όσο ο Λόπε-ντε-Αγκίρε τον Φίλιππο των Αψβούργων. Ή, μάλλον, οι πλούσιοι και ισχυροί από τους αποίκους χρειάζονταν το μηχανισμό του βασιλιά Γεώργιου για να προστατέψουν τον πλούτο τους, αλλά όχι και για να τον αποκτήσουν. Αν κατάφεραν να οργανώσουν έναν δικό τους κατασταλτικό μηχανισμό, δεν θα χρειάζονταν καθόλου τον βασιλιά Γεώργιο.

Πεπεισμένοι για την ικανότητά τους να θέσουν σε λειτουργία έναν δικό τους μηχανισμό, οι άποικοι-δουλοκτήτες, οι σπικουλαδόροι γης, οι εξαγωγείς προϊόντων και οι τραπεζίτες έβρισκαν τους φόρους και τις πράξεις του βασιλιά αβάσταχτες. Η πιο αφόρητη από τις πράξεις του βασιλιά ήταν το διάταγμα που προσωρινά εμπόδιζε τις επιδρομές χωρίς εξουσιοδότηση στα εδάφη των αυτοχθόνων της ηπείρου, διότι οι σύμβουλοι του βασιλιά νοιάζονταν για τις γόνες που προμηθεύονταν από τους ιθαγενείς κυνηγούς. Οι σπικουλαδόροι επαναστάτες, όμως, είχαν τα βλέμματά τους στραμμένα στα εδάφη των κυνηγών.

Αντίθετα με τον Αγκίρε, οι συνασπισμένοι αποικιοκράτες του Βορρά κατάφεραν να θέσουν σε λειτουργία τον δικό τους ανεξάρτητο κατασταλτικό μηχανισμό και το πέτυχαν αυτό, εικμεταλλευόμενοι ελάχιστα τη λαϊκή

επιθυμία για δικαιοσύνη. Ο στόχος τους ήταν να ανατρέψουν την εξουσία του βασιλιά και όχι τη δική τους. Αντί να βασιστούν στους λιγότερο τυχερούς συναποίκους τους, καταπατητές γης, για να μη μιλήσουμε για τους σκλάβους τους, αυτοί οι επαναστάτες βασίστηκαν σε μισθοφόρους και στην απαραίτητη βοήθεια από τον Βουρβόνο μονάρχη, ο οποίος θα ανατρεπόταν μερικά χρόνια αργότερα από πιο ενάρετους επαναστάτες.

Οι βορειοαμερικανοί αποικιοκράτες έσπασαν τους παραδοσιακούς δεσμούς της φεουδαρχικής πίστης και υποχρέωσης, αλλά, αντίθετα με τους Γάλλους, αντικατέστησαν με σταδιακό τρόπο αυτούς τους παραδοσιακούς δεσμούς με εθνικιστικούς δεσμούς πατριωτισμού. Δε συγκροτούσαν ακόμα έθνος, και η διστακτικότητα των αποικιών να κινητοποιηθούν στο σύνολό τους τις εμπόδισε να λειτουργήσουν ως μία οντότητα, ενώ ο πολυγλωσσος, πολυπολιτισμικός και κοινωνικά διαιρεμένος πληθυσμός αντιστεκόταν σε μια τέτοια συγχώνευση. Ο καινούριος κατασταλτικός μηχανισμός δεν ήταν δοκιμασμένος και δεν μπορούσε να αποσπάσει την αφοσίωση του πληθυσμού, ο οποίος δεν είχε ακόμα την αίσθηση του πατριωτισμού. Κάτι άλλο χρειαζόταν. Οι δουλοκτήτες, που είχαν ανατρέψει το βασίλιά τους, φοβούνταν ότι οι σκλάβοι τους μπορούσαν να ανατρέψουν παρόμοια τα αφεντικά τους. Η εξέγερση που έγινε στην Αϊτή έκανε αυτόν το φόβο κάτι περισσότερο από υποθετικό. Αν και δε φοβούνταν πια ότι οι αυτόχθονες θα τους έριχναν στη θάλασσα, οι έμποροι και οι σπικουλαδότες ανησυχούσαν για τη δυνατότητά τους να εξορμήσουν πιο πέρα, στο εσωτερικό της ηπείρου.

Οι αμερικανοί άποικοι-εισβολείς χρησιμοποίησαν ένα εργαλείο, το οποίο δεν ήταν σαν τη λαιμητόμο μία καινούρια εφεύρεση, αλλά που όμως ήταν εξίσου θανατηφόρο. Αυτό το εργαλείο αργότερα θα ονομαζόταν *ρατσισμός* και θα ενσωματωνόταν στην εθνικιστική πρακτική. Ο ρατσισμός, όπως και τα μετέπειτα προϊόντα των πρακτικών Αμερικανών, ήταν μία πραγματιστική αρχή. Το περιεχόμενο του δεν είχε σημασία, αυτό που είχε σημασία ήταν το γεγονός ότι λειτουργούσε.

Οι άνθρωποι κινητοποιήθηκαν με όρους της χαμηλότερης και της πιο επιφανειακής κοινής συνισταμένης τους και ανταποκρίθηκαν. Άνθρωποι, που είχαν εγκαταλείψει τα χωριά και τις οικογένειες τους, που έχαναν τη γλώσσα τους και τις πολιτισμικές τους παραδόσεις, που ήταν σχεδόν στερημένοι από την κοινωνικότητά τους, χειραγωγήθηκαν, θεωρώντας το χρώμα του δέρματός τους ως υποκατάστατο για όλα αυτά που είχαν χάσει. Αισθάνθηκαν υπερήφανοι για κάτι το οποίο δεν ήταν προσωπικό κα-

τόρθωμα ή ακόμη, όπως η γλώσσα, μία προσωπική κατάκτηση. Συγχω-
 νεύθηκαν σ' ένα έθνος λευκών ανδρών (οι λευκές γυναίκες και τα παιδιά υ-
 πήρχαν μόνο ως γδαρμένα θύματα, ως αποδείξεις της κτηνωδίας του κυ-
 νηγημένου θηράματος). Η έκταση αυτής της κενότητας φαίνεται και από
 τα ασήμαντα στοιχεία που μοιράζονταν οι λευκοί άνδρες: το λευκό αίμα,
 ο λευκός τρόπος σκέψης και η ιδιότητα του μέλους της λευκής φυλής. Ο-
 φειλέτες, καταπατητές και υπηρέτες ως λευκοί άνδρες είχαν τα πάντα κοι-
 νά με τους τραπεζίτες, τους σπεκουλαδόρους γης και τους ιδιοκτήτες φυ-
 τειών και τίποτε κοινό με τα άτομα ερυθρού, μαύρου ή κίτρινου δέρμα-
 τος. Αφού συγχωνεύθηκαν με βάση μία τέτοια αρχή, μπορούσαν ακόμη
 και να κινητοποιηθούν από αυτή και να μετατραπούν σε λευκούς όχλους,
 όχλους λιντσαριστών και κυνηγούς ινδιάνων.

Ο ρατσισμός ήταν και αυτός μία από τις πολλές μεθόδους κινητοποιή-
 σης αποικιοκρατικών στρατών και, παρ' όλο που χρησιμοποιήθηκε πιο ο-
 λοκληρωμένα και με πληρέστερο τρόπο στην Αμερική, δεν παραγκώνισε
 άλλες μεθόδους· μάλλον τις συμπλήρωσε. Τα θύματα των εισβολών περι-
 γράφονταν ακόμα ως άπιστοι ή άγριοι. Αλλά οι εισβολείς, όπως νωρίτερα
 και οι Ολλανδοί, ήταν κυρίως προτεστάντες χριστιανοί και πίστευαν ότι η
 ειδωλολατρία ήταν αξιόποινη και όχι επανορθώσιμη. Τα θύματα καταδει-
 κνόνταν ως άγριοι κανίβαλοι και πρωτόγονοι, και αυτοί, ακριβώς, οι όροι
 δεν διέγνωναν καταστάσεις που μπορούσαν να διορθωθούν. Έτειναν πλέ-
 ον να γίνονται συνάνμοι του μη λευκού, μία συνθήκη που δεν μπορούσε
 να διαμεσολαβηθεί με κανέναν τρόπο. Ο ρατσισμός ήταν μία ιδεολογία
 που ταίριαζε απόλυτα στην πρακτική του εξανδραποδισμού και της εξό-
 τωσης.

Η τακτική του λιντσαρίσματος και οι κακοποιήσεις θυμάτων, που ορι-
 ζονταν ως κατώτερα, προσέδιναν τους θρασυδείλους, των οποίων ο αν-
 θρωπισμός ήταν υπανάπτυκτος και δεν είχαν καμία αίσθηση τίμιου παιχνι-
 διού. Αλλά αυτή η τακτική δεν τους προσέδινε όλους. Οι αμερικανοί επι-
 χειρηματίες, οι μισοί καταφερτζήδες και οι άλλοι μισοί άνθρωποι εμπι-
 στοσύνης, είχαν πάντα κάτι για όλους. Για τους πολυάριθμους Αι Γιώργη-
 δες, που είχαν μια ιδέα τιμής και μεγάλη δίψα για ηρωισμό, ο εχθρός α-
 πεικονιζόταν κάπως διαφορετικά. Γι' αυτούς υπήρχαν έθνη εξίσου πλούσια
 και δυνατά σαν το δικό τους μέσα στους δασότοπους των βουνών και τις
 ακτές των μεγάλων λιμνών.

Οι μνητές των ηρωικών ανδραγαθημάτων των αυτοκρατορικών Ισπα-
 νών «ανακάλυψαν» αυτοκρατορίες στο κεντρικό Μεξικό και στις κορυφές

των Άνδεων. Οι υμνητές των εθνικιστών Αμερικανών ηρώων «κανακά-λυσφαι» έθνη. Μετέτρεψαν τις απελπισμένες αντιστάσεις των «καναρχικών» χωρικών σε διεθνείς συνωμοσίες, που τελούσαν κάτω απ' την πνευματική καθοδήγηση στρατιωτικών αρχηγών, όπως ο στρατηγός Πόντιακ⁷ και ο στρατηγός Τέκουμσε⁸. Εγκατέστησαν στους δασότοπους τρομερούς εθνικούς ηγέτες, αποτελεσματικό διοικητικό προσωπικό και στρατούς αναριθμητων πατριωτών, προέβαλλαν τις δικές τους καταπιεστικές δομές πάνω σε κάτι που ήταν ακόμη άγνωστο, έβλεπαν το δικό τους ακριβές αντίγραφο με όλα τα χρώματα αντεστραμμένα ως φωτογραφικό αρνητικό. Έτσι, ο εχθρός έγινε ίσος, όσον αφορά τη δομή, τη δύναμη και τους στόχους. Ο πόλεμος ενάντια σ' έναν τέτοιο εχθρό ήταν όχι μόνο έντιμος αλλά και απόλυτη ανάγκη, ζήτημα ζωής ή θανάτου. Τα άλλα χαρακτηριστικά του εχθρού, όπως η ειδωλολατρία, η αγριότητα και ο κανιβαλισμός, έκαναν το καθήκον της απαλλοτρίωσης, της υποδούλωσης και της εξόντωσης ακόμα πιο επείγον και αυτά τα «ανδραγαθήματα» ακόμη πιο ηρωικά.

Το ρεπερτόριο του εθνικιστικού προγράμματος ήταν τώρα λίγο-πολύ συμπληρωμένο. Αυτή η τοποθέτηση μπορεί να ξαφνιάσει τον αναγνώστη, που δεν μπορεί ακόμα να δει ένα «πραγματικό έθνος» στο προσκήνιο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν τότε ένα συνονθύλευμα πολυγλωσσικών, πολυθρησκευτικών και πολυπολιτισμικών εθνοτήτων, ενώ το γαλλικό έθνος ξεπέρασε τα σύνορά του και μετατράπηκε σε μία ναπολεόντεια αυτοκρατορία. Ίσως ο αναγνώστης προσπαθεί να εφαρμόσει τον ορισμό του έθνους ως μία οργανωμένη περιοχή, που κατοικείται από ανθρώπους οι οποίοι μοιράζονται κοινή γλώσσα, θρησκεία και έθιμα ή τουλάχιστον ένα από τα τρία. Ένας τέτοιος, όμως, ορισμός, καθαρός, έτοιμος και στατικός, δεν είναι η περιγραφή ενός φαινομένου αλλά η απολογία του, μία δικαίωση γι' αυτό. Το φαινόμενο δεν ήταν ένα στατικό γεγονός αλλά μία δυναμική διαδικασία. Η κοινή γλώσσα, θρησκεία και έθιμα, όπως το λευκό αίμα των αμερικανών αποικιοκρατών, ήταν απλές προφάσεις, εργαλεία για την κινητοποίηση στρατών. Η αποκορύφωση της διαδικασίας δεν ήταν μία ευλαβι-

⁷ Pontiac (1720-1769). Αρχηγός της φυλής Ottawa. Διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στην εξέγερση των Ινδιάνων στην περιοχή των Μεγάλων Λιμνών.

⁸ Tecumseh (1768-1813). Αρχηγός της φυλής Shawnee της περιοχής Οχάιο. Προσπάθησε να ενώσει τις φυλές ενάντια στην επιδρομή των Λευκών. Έγινε γνωστός ως ο Ιθαγενής που «καταράστηκε» τους προέδρους. Σύμφωνα με τον μύθο, εξαιτίας του θανάτου του Τέκουμσε, ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Χάρισον θα πέθαινε κατά τη θητεία του και αυτό θα πάθαινε κάθε είκοσι χρόνια ο πρόεδρος που θα εκλεγόταν στη συνέχεια. Ο μύθος αποδείχτηκε αληθινός μέχρι και τον John Kennedy.

κή διαφύλαξη των κοινών χαρακτηριστικών αλλά η εξάντληση αυτών, η ολοκληρωτική απώλεια της γλώσσας, της θρησκείας και των εθίμων. Οι πρώτοι κάτοικοι του έθνους μιλούσαν τη γλώσσα του κεφαλαίου, προσκυνούσαν στο βωμό του κράτους και περιόρισαν τα έθιμα τους σ' αυτά που επιτρέπονταν από την εθνική αστυνομία.

Ο εθνικισμός είναι το αντίθετο του ιμπεριαλισμού μόνο στη σφαίρα των ορισμών. Στην πράξη, ο εθνικισμός ήταν μία μεθοδολογία για τη δημιουργία της αυτοκρατορίας του κεφαλαίου. Η συνεχιζόμενη αύξηση του κεφαλαίου, που συχνά αναφέρεται ως υλική πρόοδος, οικονομική ανάπτυξη ή βιομηχανοποίηση, ήταν η κύρια δραστηριότητα της μεσαιας τάξης, που αποκαλείται μπουρζουαζία, γιατί το κεφάλαιο ήταν αυτό που κατείχε, ήταν ιδιοκτησία της, ενώ η ανώτερη τάξη κατείχε τη γη.

Η ανακάλυψη νέων κόσμων πλούτου απέφερε μεγάλα κέρδη σ' αυτές τις μεσαιες τάξεις, αλλά τις έκανε επίσης ευάλωτες. Οι βασιλιάδες και οι ευγενείς, που αρχικά συνέλεξαν τον λεηλατημένο πλούτο του νέου κόσμου, έφεραν βαρέως που έχασαν τα πάντα από τη μεσαια τάξη των εμπόρων εκτός από λίγα τρόπαια. Αυτό δεν μπορούσε να αλλάξει. Ο πλούτος δεν εξαγόταν με τις λεηλασίες σε χρησιμοποιήσιμες μορφές. Οι έμποροι μεσολαβούσαν και προμήθευαν το βασιλιά με πράγματα που θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει, κρατώντας για αντάλλαγμα τους λεηλατημένους θησαυρούς. Έτσι όμως, οι μονάρχες, που έβλεπαν τους εαυτούς τους να γίνονται φτωχότεροι, την ίδια στιγμή που οι έμποροι τους γίνονταν πλουσιότεροι, δεν δίσταζαν να χρησιμοποιήσουν τους ένοπλους ακολούθους τους για να λεηλατήσουν τους πλούσιους εμπόρους. Συνεπώς, οι μεσαιες τάξεις υπέφεραν από συνεχή πλήγματα κάτω από το παλιό καθεστώς, πλήγματα στις περιουσίες τους. Ο στρατός και η αστυνομία του βασιλιά δεν ήταν φερέγγυοι προστάτες της ιδιοκτησίας της μεσαιας τάξης, και οι ισχυροί έμποροι, που ήδη διεκπεραίωναν την επιχειρηματική δραστηριότητα της αυτοκρατορίας, πήραν μέτρα, ώστε να θέσουν ένα τέλος στην ανωμαλία: ανέλαβαν και την πολιτική. Μπορούσαν να μισθώσουν ιδιωτικούς στρατούς και συχνά το έκαναν. Αλλά, μόλις εμφανίστηκαν στον ορίζοντα τρόποι για να κινητοποιούν εθνικούς στρατούς και εθνικές αστυνομικές δυνάμεις, οι πληγμένοι επιχειρηματίες προσέφυγαν σ' αυτά. Το κύριο προτέρημα μιας εθνικής ένοπλης δύναμης είναι ότι εγγυάται πως ένας

πατριώτης υπηρέτης θα πολεμήσει για τα συμφέροντα του δικού του αφεντικού ενάντια στον υπηρέτη ενός εχθρικού αφεντικού.

Η σταθερότητα που εξασφάλιζε ένας εθνικός κατασταλτικός μηχανισμός έδωσε στους ιδιοκτήτες το αντίστοιχο ενός θερμοκηπίου, μέσα στο οποίο το κεφάλαιό τους μπορούσε να καλλιεργείται, να αναπτύσσεται, να πολλαπλασιάζεται. Ο όρος «καλλιέργεια» (growth) και τα συνώνυμά του προέρχονται από το λεξιλόγιο των καπιταλιστών. Αυτοί οι άνθρωποι αντιμετώπιζουν μία μονάδα του κεφαλαίου ως σπόρο, τον οποίο επενδύουν σε γόνιμο έδαφος. Την άνοιξη βλέπουν ένα φυτό να ξεφυτρώνει από τον κάθε σπόρο. Το καλοκαίρι θερίζουν τόσους πολλούς καρπούς (νέους σπόρους) από κάθε φυτό που, αφού πληρώσουν για τη γη, τον ήλιο και τη βροχή, ακόμα έχουν περισσότερους σπόρους απ' όσους είχαν αρχικά. Τον επόμενο χρόνο επεκτείνουν το χωράφι τους και σταδιακά όλη η περιοχή αναπτύσσεται. Στην πραγματικότητα οι «αρχικοί σπόροι» είναι τα χρήματα, οι ακτίνες του ήλιου και η βροχή είναι η ενέργεια των εργατών που δαπανάται, τα φυτά είναι τα εργοστάσια, οι βιοτεχνίες και τα ορυχεία, ενώ οι θερισμένοι καρποί είναι τα εμπορεύματα, κομμάτια ενός προγραμματισμένου κόσμου, και το πλεόνασμα ή οι επιπρόσθετοι σπόροι τα κέρδη, δηλαδή οι απολαβές που κρατά ο καπιταλιστής για τον εαυτό του αντί να τις μοιράζει μεταξύ των εργατών.

Η διαδικασία στην ολότητά της συνίσταται στην επεξεργασία των φυσικών πρώτων υλών σε αντικείμενα προς πώληση ή αλλιώς εμπορεύματα και στον εγκλεισμό των μισθωτών εργατών στους χώρους επεξεργασίας.

Ο γάμος του κεφαλαίου και της επιστήμης ήταν υπεύθυνος για το μεγάλο άλμα προς τα εμπρός, προς την κοινωνία που ζούμε σήμερα. Οι καθαροί επιστήμονες ανακάλυψαν όλα εκείνα τα στοιχεία στα οποία το ανθρώπινο περιβάλλον μπορούσε να διασπασθεί, και οι επενδυτές στοιχημάτισαν πάνω στις διάφορες μεθόδους διάσπασης. Οι ειδικοί των εφαρμοσμένων επιστημών, οι διευθυντές, εξασφάλισαν ώστε οι μισθωτοί εργάτες, που τελούσαν υπό τη διοίκησή τους, να διεκπεραιώσουν το σχέδιο. Οι κοινωνικοί επιστήμονες ανακάλυψαν τρόπους να κάνουν τους εργαζόμενους λιγότερο ανθρώπους, περισσότερο αποτελεσματικούς και μηχανοποιημένους. Χάρη στην επιστήμη, οι καπιταλιστές κατάφεραν να μετατρέψουν το μεγαλύτερο μέρος του φυσικού περιβάλλοντος σ' ένα επεξεργασμένο και προγραμματισμένο κόσμο, μία ψεύτικη μηχανή και να υποβιβάσουν τους περισσότερους ανθρώπους σε αποτελεσματικούς φροντιστές της μηχανής.

Η διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής αναλύθηκε και κατακριθήκε από αρκετούς φιλόσοφους και ποιητές με πιο αξιοσημείωτο τον Καρλ Μαρξ⁹, του οποίου οι κριτικές ενέπνευσαν και συνεχίζουν να εμπνέουν αγωνιστικά κοινωνικά κινήματα. Ο Μαρξ είχε ένα σημαντικό αδύνατο σημείο και οι περισσότεροι από τους μαθητές του, αλλά και πολλοί αγωνιστές που δεν ήταν μαθητές του, βασίστηκαν ακριβώς σ' αυτό το σημείο. Ο Μαρξ ήταν ένας ενθουσιώδης υποστηρικτής του αστικού αγώνα για την απελευθέρωση από τα φεουδαρχικά δεσμά, και ποιος δεν θα ήταν εκείνον τον καιρό; Αυτός, που παρατήρησε ότι οι κυρίαρχες ιδέες μιας εποχής είναι οι ιδέες της κυρίαρχης τάξης, υιοθέτησε πολλές από αυτές τις ιδέες της προσφάτως ενισχυμένης μεσαιάς τάξης. Ήταν υποστηρικτής του διαφωτισμού, του ρασιοναλισμού, της υλικής προόδου. Ήταν ο Μαρξ που υπογράμμιζε με διορατικότητα το γεγονός ότι κάθε φορά που ένας εργαζόμενος αναπαράγει την εργατική του δύναμη, κάθε λεπτό που αφιερώνει στην εργασία που του ανατέθηκε ενισχύει και διογκώνει τον υλικό και κοινωνικό μηχανισμό που τον αποκτηνώνει. Και παρ' όλα αυτά, ο ίδιος Μαρξ ήταν ένθερμος υποστηρικτής της εφαρμογής της επιστήμης στην παραγωγή.

Ο Μαρξ έκανε μία διεξοδική ανάλυση της παραγωγικής διαδικασίας ως εκμετάλλευση της εργασίας, αλλά μόνο ορισμένα επιπόλαια και διστακτικά σχόλια για την αναγκαιά προϋπόθεση της καπιταλιστικής παραγωγής, το αρχικό κεφάλαιο που καθιστά τη διαδικασία εφικτή¹⁰. Χωρίς το αρχικό κεφάλαιο δεν θα υπήρχαν ούτε επενδύσεις, ούτε παραγωγή, ούτε και το μεγάλο άλμα προς τα εμπρός. Αυτή η αναγκαιά προϋπόθεση έγινε αντικείμενο ανάλυσης από τον σοβιετικό μαρξιστή Πρεομπραζένσκυ¹¹, ο οποίος δανείστηκε αρκετά στοιχεία από την πολωνή μαρξίστρια Ρόζα Λούξεμπουργκ¹², ώστε να συγκροτήσει τη θεωρία του για την πρωτογενή συσσώρευση. Αυτός ο συγγραφέας με τον όρο «πρωτογενής» εννοούσε τη βάση του καπιταλιστικού οικοδομήματος, το θεμέλιο, την αναγκαιά προϋ-

⁹ Ο υπότιτλος του πρώτου τόμου του Κεφαλαίου είναι: «Μια κριτική της Πολιτικής Οικονομίας: Η διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής». ΣτΣ

¹⁰ Όπ.π. σελ. 784-850, «η λεγόμενη πρωτογενής συσσώρευση». ΣτΣ

¹¹ E. Preobrazhensky, «Τα νέα Οικονομικά», Μόσχα 1926. Ο συγγραφέας στο βιβλίο αυτό ανηγεί τον μωραιο «νόμο της σοσιαλιστικής πρωτογενούς συσσώρευσης». ΣτΣ

¹² Rosa Luxemburg (1870-1919). Πολωνή επαναστάτρια και θεωρητική. Ηγήθηκε των εργατικών εξεγέρσεων στη Γερμανία που ακολούθησαν τον Α' Π.Π. και θεωρείται μία από τις πρωτοπόρες ακτιβίστριες και από τους πιο σημαντικούς μάρτυρες του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος.

πόθεση. Αυτό το προαπαιτούμενο δεν προκύπτει από την ίδια την καπιταλιστική διαδικασία της παραγωγής, εφόσον δεν είναι ήδη δρομολογημένη. Πρέπει να προέλθει, και όντως συμβαίνει, από τον χώρο έξω από την παραγωγική διαδικασία. Προέρχεται από τις λεηλατημένες αποικίες. Προέρχεται από τους απαλλοτριωμένους και εξοντωμένους πληθυσμούς των αποικιών. Τον πρώτο καιρό, όταν δεν υπήρχαν υπερατλαντικές αποικίες, το πρώτο κεφάλαιο, η αναγκαία προϋπόθεση της καπιταλιστικής παραγωγής, είχε εξαχθεί από τις εσωτερικές αποικίες, από τους λεηλατημένους χωρικούς των οποίων η γη καταπατήθηκε και τα σπαρτά τους επιτάχθηκαν, από τους εκτοπισμένους εβραίους και μουσουλμάνους των οποίων οι ιδιοκτησίες απαλλοτριώθηκαν.

Η πρωτογενής ή προκαταρτική συσσώρευση του κεφαλαίου δεν είναι κάτι το οποίο έγινε κάποτε, στο μακρινό παρελθόν, και ποτέ ξανά. Είναι κάτι το οποίο συνεχίζει να συνοδεύει την καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία και είναι ζωτικό κομμάτι της. Η διαδικασία που περιγράφει ο Μαρξ είναι υπεύθυνη για το γεγονός ότι τα τακτικά κέρδη περιοδικά καταστρέφονται από τις κρίσεις, που είναι εγγενείς στο σύστημα. Καινούριες ενέσεις προκαταρτικού κεφαλαίου είναι η μόνη γνωστή θεραπεία για τις κρίσεις. Χωρίς μία διαρκή πρωτογενή συσσώρευση κεφαλαίου η διαδικασία παραγωγής θα σταματούσε· κάθε κρίση θα έτεινε να γίνει μόνιμη.

Η γενοκτονία, η ορθολογικά υπολογισμένη εξόντωση ανθρώπινων πληθυσμών ορισμένων ως νόμιμο θήραμα, δεν είναι μία παρεκτροπή ενός συστήματος που προχωρά, κατά τα άλλα, ειρηνικά προς την πρόοδο. Η γενοκτονία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση γι' αυτήν την πρόοδο. Γι' αυτόν το λόγο, οι εθνικές ένοπλες δυνάμεις ήταν απαραίτητες στους κατόχους του κεφαλαίου. Αυτές οι δυνάμεις όχι μόνο προστάτευαν τους ιδιοκτήτες κεφαλαίου από την εξεγερτική οργή των εκμεταλλευμένων μισθωτών τους, αλλά προμήθευαν επίσης το άγιο δισκοπότηρο, τη μαγική λατέρινα, το πρωτογενές κεφάλαιο, κατακτώντας ξένους πληθυσμούς, λεηλατώντας, εκτοπίζοντας και δολοφονώντας.

Τα αποτυπώματα των εθνικών στρατών αποτελούν τα ίχνη της πορείας προς την πρόοδο. Αυτοί οι πατριωτικοί στρατοί ήταν και εξακολουθούν να είναι το έβδομο θαύμα του κόσμου. Στους κόλπους τους ο λύκος συνυπάρχει δίπλα στο αρνί, η αράχνη δίπλα στη μύγα. Σε αυτούς, οι εργάτες είναι σύντροφοι των εκμεταλλευτών, οι καταχρεωμένοι αγρότες σύντροφοι των δανειστών, οι αφελείς σύντροφοι των απατεώνων. Είναι μία συντροφιά που ερεθίζεται όχι από τον έρωτα αλλά από το μίσος για τους ανθρώπους

που είναι δυνάμει πηγές πρωτογενούς κεφαλαίου και καταδεικνύονται ως άπιστοι, άγριοι ή κατώτερες ράτσες.

Ανθρώπινες κοινότητες τόσο ποικιλόμορφες στους τρόπους τους, όσο και τα φτερά των πουλιών, καταπατήθηκαν, απογυμνώθηκαν και στο τέλος εξοντώθηκαν πέρα από κάθε φαντασία. Τα ενδύματα και τα έργα των εξαφανισμένων κοινοτήτων συγκεντρώθηκαν σαν λάφυρα και εκτέθηκαν στα μουσεία ως επιπρόσθετα στοιχεία της πορείας προς την πρόοδο. Τα εξαφανισμένα ήθη και έθιμα έγιναν αντικείμενα έρευνας ακόμη μιας από τις πολλές επιστήμες των εισβολών. Τα απαλλοτριωμένα εδάφη, δάση και ζώα θεωρήθηκαν φλέβα χρυσού, συγκεντρώθηκαν ως πρωτογενές κεφάλαιο, η αναγκαία συνθήκη της διαδικασίας παραγωγής που μετέτρεπε τη γη σε αγροκτήματα, τα δέντρα σε ξυλεία, τα ζώα σε καπέλα, τα ορυκτά σε πυρομαχικά και τους επιζώντες ανθρώπους σε φτηνή εργατική δύναμη. Η γενοκτονία ήταν και παραμένει η αναγκαία προϋπόθεση, η ακρογωνιαία λίθος, η βάση των στρατιωτικο-βιομηχανικών συμπλεγμάτων, του επεξεργασμένου περιβάλλοντος, του κόσμου των γραφείων και των πάρκινγκ.

Ο εθνικισμός ταίριαζε απόλυτα στο διπλό καθήκον της εξημέρωσης των εργατών και της λεηλασίας των ξένων, και γι' αυτό γοήτευε τον καθένα που ήδη κατείχε ή σκόπευε να αποκτήσει κεφάλαιο.

Κατά τον 19ο αιώνα, προπαντός κατά το δεύτερο ήμισυ, κάθε ιδιοκτήτης επενδύσιμου κεφαλαίου ανακάλυψε ότι είχε κοινές ρίζες με τον κινητοποιημένο χωρικό που μιλούσε τη γλώσσα της μητέρας του και λάτρευε τους θεούς του πατέρα του. Η θέρμη ενός τέτοιου εθνικιστή ήταν προφανώς κυνική, επειδή ήταν ένας άνθρωπος χωρίς ρίζες πλέον είτε από την πλευρά του πατέρα είτε από την πλευρά της μητέρας. Αυτός βρήκε τη σωτηρία του στην αποταμίευση, προσευχόταν για τις επενδύσεις του και μιλούσε τη γλώσσα της λογιστικής. Αλλά είχε μάθει απ' τους Αμερικανούς και τους Γάλλους ότι, παρ' όλο που δε θα μπορούσε να κινητοποιήσει τους χωρικούς σαν πιστούς υπηρέτες, πελάτες ή καταναλωτές, μπορούσε να τους κινητοποιήσει ως πιστούς συντρόφους Καθολικούς, Ορθόδοξους ή Προτεστάντες. Οι γλώσσες, οι θρησκείες και τα έθιμα έγιναν υλικά ραφής για την κατασκευή των κρατών-εθνών.

Τα υλικά ραφής ήταν μέσα, όχι σκοποί. Ο σκοπός των εθνικών οντοτήτων δεν ήταν να αναπτύξουν τις γλώσσες, τις θρησκείες ή τα έθιμα, αλλά να αναπτύξουν τις εθνικές οικονομίες, να μεταβάλλουν τους ανθρώπους

της υπαίθρου σε εργάτες και στρατιώτες, να μετατρέψουν τη μητέρα γη σε ορυχεία και εργοστάσια, τα δυναστικά κράτη σε καπιταλιστικές επιχειρήσεις. Χωρίς το κεφάλαιο δεν μπορούσαν να υπάρξουν ούτε πολεμοφόδια, ούτε προμήθειες, ούτε εθνικός στρατός, ούτε έθνος.

Η αποταμίευση και οι επενδύσεις, οι έρευνες της αγοράς και η λογιστική, οι έμμενες ιδέες των προηγούμενων ρασιοναλιστικών μεσαιών τάξεων μετατράπηκαν σε κυρίαρχες εμμονές. Αυτές δεν επικράτησαν απλώς, αλλά λειτούργησαν και αφοριστικά. Τα άτομα που παρουσίαζαν άλλες έμμενες ιδέες, ανορθολογικές, κλειστήριαν μέσα στα τρελοκομεία και τα άσυλα.

Τα έθνη ήταν κυρίως μονοθεϊστικά, αλλά αυτό δεν ήταν πλέον απαραίτητο. Ο πρότερος θεός ή οι θεοί είχαν χάσει τη σημασία τους, εκτός ως υλικά ραφής. Τα έθνη είχαν μία και μοναδική εμμονή και, αν ο μονοθεϊσμός εξυπηρετούσε αυτήν την κυρίαρχη εμμονή, τότε χρησιμοποιόταν και αυτός.

Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος σημάδεψε το τέλος της μίας φάσης της διαδικασίας εθνικοποίησης, φάση που ξεκίνησε με την αμερικανική και γαλλική επανάσταση, αλλά προλογήθηκε πολύ νωρίτερα, από την προσπάθεια ανεξαρτησίας του Αγίρε και την εξέγερση των ολλανδών ευγενών. Οι συγκρουσιακές διεκδικήσεις μεταξύ των παλιών εθνών και αυτών που δημιουργήθηκαν πιο πρόσφατα, υπήρξαν πράγματι οι αιτίες αυτού του πολέμου. Η Γερμανία, η Ιταλία, η Ιαπωνία, όπως και η Ελλάδα, η Σερβία και οι αποικίες της λατινικής Αμερικής είχαν ήδη αποκτήσει τις περισσότερες ιδιότητες των εθνικιστών προκατόχων τους. Εξελιχθηκαν σε εθνικές αυτοκρατορίες, μοναρχίες ή δημοκρατίες, και οι πιο ισχυρές σκόπευαν να αποκτήσουν και την κυριότερη ιδιότητα που τους έλειπε: να μετατραπούν σε αποικιακή αυτοκρατορία. Κατά τη διάρκεια αυτού του πολέμου, όλα τα υποδουλωμένα τμήματα των δύο τελευταίων δυναστικών αυτοκρατοριών, της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και της αυτοκρατορίας των Αψβούργων, μετατράπηκαν σε έθνη. Όταν αστικές τάξεις με διαφορετικές γλώσσες και θρησκείες, όπως η τουρκική και η αρμένικη, διεκδίκησαν το ίδιο έδαφος, οι πιο αδύνατες υπέστησαν την ίδια μεταχείριση με τους «αμερικανούς Ινδιάνους»: εξοντώθηκαν. Η εθνική κυριαρχία και η γενοκτονία ήταν και εξακολουθούν να είναι φυσική συνέπεια η μία της άλλης.

Η κοινή γλώσσα και θρησκεία συνδέονται με τον εθνικισμό μόνο φαινομενικά. Ως υλικά ραφής, οι γλώσσες και θρησκείες χρησιμοποιήθηκαν, μόνο εφόσον εξυπηρετούσαν τον σκοπό τους, και αγνοήθηκαν στην αντίθετη περίπτωση. Ούτε η πολύγλωσση Ελβετία ούτε η Γιουγκοσλαβία των

πολλαπλών θρησκειών εξοστρακίστηκαν από την οικογένεια των εθνών. Το σχήμα της μύτης ή το χρώμα των μαλλιών μπορούσαν κατά τον ίδιο τρόπο να χρησιμοποιηθούν για να κινητοποιήσουν τους πατριώτες, και αργότερα το έκαναν. Οι κοινές παραδόσεις, οι ρίζες και όλα αυτά που μπορούσαν να θεωρηθούν κοινά έπρεπε να ικανοποιούν ένα και μοναδικό κριτήριο, αυτό της πραγματιστικής λογικής αμερικανικού τύπου: Χρησιμεύει; Ό,τι μπορούσε να χρησιμεύσει, χρησιμοποιήθηκε. Τα κοινά χαρακτηριστικά θεωρήθηκαν σημαντικά όχι με βάση το πολιτιστικό, το ιστορικό ή το φιλοσοφικό τους περιεχόμενο, αλλά γιατί ήταν χρήσιμα ως προς τον σκοπό να οργανωθεί μία αστυνομία που θα προστάτευε την εθνική ιδιοκτησία και να κινητοποιηθεί ένας στρατός που θα λεηλατούσε τις αποικίες.

Άπαξ και συγκροτήθηκε το έθνος, τα ανθρώπινα όντα, που ζούσαν μέσα στο εθνικό έδαφος, αλλά που δεν κατείχαν τα εθνικά χαρακτηριστικά, μπορούσαν να μεταβληθούν σε εσωτερικές αποικίες, δηλαδή σε πηγές πρωτογενούς συσσώρευσης του κεφαλαίου. Χωρίς το πρωτογενές κεφάλαιο κανένα έθνος δεν μπορούσε να γίνει σπουδαίο έθνος, και αυτά που επιθυμούσαν το μεγαλείο χωρίς να έχουν κατάλληλες αποικίες στο εξωτερικό μπορούσαν να καταφύγουν στη λεηλασία, στην εξόντωση και την απαλλοτρίωση των συμπολιτών τους που δεν κατείχαν τα εθνικά χαρακτηριστικά.

Η εδραίωση των εθνών-κρατών χαιρέτιστηκε με θερμό ενθουσιασμό από τους ποιητές και τους απλούς ανθρώπους, οι οποίοι θεώρησαν ότι οι μούσες και οι θεοί τους κατέβηκαν επιτέλους στη γη. Αυτοί που δεν συμμερίζονταν τη γιορτινή ατμόσφαιρα ήταν οι παλιοί άρχοντες, οι αποικιοποιημένοι και οι οπαδοί του Μαρξ.

Αυτοί που ανατράπηκαν και αυτοί που αποικιοποιήθηκαν δυσανασχετούσαν για προφανείς λόγους. Οι μαθητές του Μαρξ δυσανασχετούσαν, γιατί είχαν μάθει απ' τον δάσκαλο ότι η εθνική απελευθέρωση σήμαινε εθνική εκμετάλλευση, η εθνική κυβέρνηση ήταν η εκτελεστική επιτροπή της εθνικής καπιταλιστικής τάξης, ότι το έθνος δεν μπορούσε να προσφέρει τίποτα στους εργαζόμενους. Αυτοί οι στρατηγοί της εργατικής τάξης, που δεν ήταν αυτοί οι ίδιοι εργαζόμενοι αλλά αστοί, όπως οι καπιταλιστές στην εξουσία, υποστήριζαν ότι οι εργαζόμενοι δεν είχαν πατρίδα και οργανώθηκαν μέσα στους κόλπους μιας Διεθνούς. Αυτή διαιρέθηκε στα τρία

και κάθε Διεθνής πλησίασε, όλο και περισσότερο, στη θέση πάνω στην οποία ο Μαρξ είχε έλλειψη διορατικότητας.

Η Α' Διεθνής¹³ κυριαρχήθηκε από τον Μπακούνιν που, ενώ αρχικά ήταν αυτός που είχε μεταφράσει τον Μαρξ στα ρωσικά, στη συνέχεια μετατράπηκε σε ανταγωνιστή του. Αυτός αποτελούσε έναν παθιασμένο στασιαστή, που ήταν και ο ίδιος εθνικιστής μέχρι που διαφωτίστηκε σχετικά με την αστική εκμετάλλευση από τον Μαρξ. Ο Μπακούνιν και οι σύντροφοί του, επαναστάτες απέναντι σε κάθε εξουσία, εξεγέρθηκαν ενάντια και στην εξουσία του Μαρξ, υποπευδόμενοι ότι ήθελε να μεταβάλλει τη Διεθνή σ' ένα κράτος τόσο κατασταλτικό όσο το εθνικό και φεουδαρχικό μαζί. Ο Μπακούνιν και οι μαθητές του ήταν σαφείς όσον αφορά την απόρριψη κάθε μορφής κράτους, αλλά ήταν ασαφείς αναφορικά με την καπιταλιστική επιχείρηση. Αυτοί εγκωμιάζαν ακόμα περισσότερο απ' τον Μαρξ την επιστήμη, επευφημούσαν την υλική πρόοδο και χαιρέτιζαν τη βιομηχανοποίηση. Όντας στασιαστές θεωρούσαν κάθε μάχη μία καλή μάχη, αλλά ο καλύτερος μεταξύ όλων ήταν ο αγώνας ενάντια στους παλιούς εχθρούς της αστικής τάξης, τους φεουδάρχες και την Καθολική Εκκλησία. Ήταν γι' αυτό που η Μπακουινική Διεθνής άνθισε σε τόπους όπως η Ισπανία, όπου η αστική τάξη δεν είχε ολοκληρώσει τον αγώνα της για την ανεξαρτησία, αλλά αντίθετα συμάχησε με τους φεουδάρχες βαρόνους και την Εκκλησία με σκοπό να προστατευθεί από τους εξεγερμένους εργάτες και αγρότες. Οι Μπακουινιστές πάλεψαν για την επιτυχία της αστικής επανάστασης χωρίς την αστική τάξη και ενάντια σ' αυτήν. Ονόμαζαν εαυτούς αναρχικούς και εναντιώθηκαν σ' όλα τα κράτη, αλλά δεν εξηγήθηκαν σχετικά με το πώς θα μπορούσαν ν' αναπτύξουν τη βιομηχανία, να προάγουν την πρόοδο και την επιστήμη, μ' άλλα λόγια το κεφάλαιο, χωρίς στρατό και αστυνομία. Αυτοί δεν είχαν ποτέ μία αληθινή ευκαιρία να επιλύσουν τις αντιφάσεις τους στην πράξη, οι οποίες μέχρι σήμερα παραμένουν άλυτες. Δεν αντιλήφθηκαν ποτέ ότι υπάρχει αντίφαση μεταξύ αναρχίας και βιομηχανίας.

Η Β' Διεθνής¹⁴, μετριοπαθέστερη από την πρώτη, συμάχησε αρκετά σύντομα με το κεφάλαιο και το κράτος. Παραμένοντας σταθερά περιχα-

¹³ Η Διεθνής Ένωση Εργατών (IWA) υπήρξε μια διεθνής σοσιαλιστική οργάνωση, που σκόπευε να ενώσει τα πολυάριθμα αριστερά πολιτικά γκρουπ και συνδικάτα εργαζομένων, που διεξήγαγαν τότε την ταξική πάλη. Ιδρύθηκε το 1864 στο Λονδίνο.

¹⁴ Β' Διεθνής (1889-1914). Ομοσπονδία σοσιαλιστικών πολιτικών κομμάτων και συνδικάτων, που επηρέαζε το εργατικό κίνημα της Ευρώπης και υποστήριζε την κοινοβουλευτική δημοκρατία, αντιτιθέμενη στον αναρχισμό.

ρακιωμένοι στο σημείο που ο Μαρξ επέδειξε έλλειψη διορατικότητας, οι καθηγητές αυτής της οργάνωσης δεν ασχολήθηκαν με τις Μπακουινικές διαφωνίες. Γι' αυτούς ήταν προφανές ότι η εκμετάλλευση και η λεηλασία ήταν απαραίτητες συνθήκες για την υλική πρόοδο και ρεαλιστικά συμβιβάστηκαν με το αναπόφευκτο. Αυτό που ζητούσαν ήταν μία καλύτερη διανομή των κερδών προς όφελος των εργαζομένων και μία καλύτερη κατανομή των λειτουργιών της πολιτικής δομής προς όφελος αυτών των ίδιων, ως αντιπρόσωποι των εργατών. Όπως οι καλοί συνδικαλιστές που προηγήθηκαν και ακολούθησαν, οι καθηγητές του σοσιαλισμού ένοιωθαν αμηχανία με την «αποικιακή υπόθεση», αλλά αυτή η αμηχανία, όπως ειείνη του Φιλίππου των Αψβούργων, βάρυνε ελάχιστα τη συνείδησή τους. Με τον καιρό, οι ιμπεριαλιστές Γερμανοί σοσιαλιστές, οι βασιλικοί Δανοί σοσιαλιστές και οι δημοκρατικοί Γάλλοι σοσιαλιστές απλώς έπαψαν να είναι Διεθμιστές.

Η Γ' Διεθνής¹⁵ δεν συμμαχίσε απλά με το κεφάλαιο και το κράτος, αλλά τα όρισε και ως στόχους. Αυτή η Διεθνής δεν αποτελούνταν από στασιαστές ή διαφωνούντες διανοούμενους. Δημιουργήθηκε από ένα κράτος, το ρωσικό κράτος, αφού το μπολσεβίκικο κόμμα ανέλαβε τη διακυβέρνησή του. Η κύρια δραστηριότητα αυτής της Διεθνούς ήταν να διαφημίσει τα επιτεύγματα του ανακαινισμένου ρωσικού κράτους, του κόμματος στην εξουσία και του ιδρυτή του, ενός άνδρα που τον αποικιολούσαν Λένιν. Τα επιτεύγματα αυτού του κόμματος και του ιδρυτή του ήταν πραγματικά πολύ σημαντικά, αλλά οι διαφημιστές τους έκαναν ότι μπορούσαν για να αποκρύψουν αυτό που ήταν πιο σημαντικό σχετικά μ' αυτά.

Ο Α' παγκόσμιος πόλεμος οδήγησε δύο τεράστιες αυτοκρατορίες σε ένα μεγάλο δίλημμα. Η Ουράνια αυτοκρατορία της Κίνας, το πιο παλιό κράτος του κόσμου, και η αυτοκρατορία των Τσάρων, μία πραγματικότητα πολύ πιο πρόσφατη, αμφιταλαντεύονταν ανάμεσα στην προοπτική να μεταβληθούν σε κράτη-έθνη ή να υποδιαρευθούν σε πιο μικρές μονάδες, όπως συνέβη με τους ανταγωνιστές τους, την Οθωμανική αυτοκρατορία και αυτή των Αψβούργων.

¹⁵ Γ' Διεθνής (1919-1943). Γνωστή ως κοιμότερον, οργανώθηκε από τον Λένιν σε μια προσπάθεια αναβίωσης της Β' διεθνούς. Λειτουργήσε βασικά ως εργαλείο του σοβιετικού ελέγχου στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα.

Ο Λένιν έλυσε αυτό το γρίφο για τη Ρωσία. Είναι δυνατόν; Ο Μαρξ είχε παρατηρήσει ότι ένα άτομο από μόνο του δεν μπορούσε να μεταβάλλει μία κατάσταση, μπορούσε μόνο να ωφεληθεί από αυτή. Είχε πιθανώς δίκιο. Το επίτευγμα του Λένιν δεν ήταν να μεταβάλλει την κατάσταση, αλλά να κερδίσει από αυτή κατά έναν απίθανο τρόπο. Αυτό το επίτευγμα υπήρξε πολύ σημαντικό και οπορουνιστικό. Ο Λένιν ήταν ένας ρώσος αστός που μισούσε την αδυναμία και την ανικανότητα της ρωσικής μπουρζουαζίας¹⁶. Υποστηρικτής της καπιταλιστικής ανάπτυξης, ένθερμος θαυμαστής της προόδου αμερικανικού τύπου, αυτός δεν συμμερίστηκε τους στόχους του με όλους αυτούς που μισούσε, αλλά, αντίθετα, με τους εχθρούς τους, τους αντικαπιταλιστές μαθητές του Μαρξ. Ειμεταλλεύτηκε τα κενά που υπήρχαν μέσα στη θεωρία του Μαρξ για να μεταβάλλει την μαρξική κριτική του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής σ' ένα εγχειρίδιο ανάπτυξης του κεφαλαίου, σ' έναν πρακτικό οδηγό του «Πώς να το κάνουμε». Οι μελέτες του Μαρξ πάνω στην ειμετάλλευση και τη φτώχεια έγιναν ψωμί για τους πεινασμένους, ένα κέρασ της Αμάλθειας, ένα σύστημα αφθονίας. Οι αμερικανοί επιχειρηματίες είχαν ήδη πουλήσει ούρα για μεταλλικό νερό, αλλά κανένας αμερικανός απατεώνας δεν είχε κατορθώσει να πετύχει κάτι ανάλογο.

Οι συνθήκες δεν είχαν αλλάξει. Κάθε στάδιο αυτής της διαδικασίας μεταβολής έλαβε υπ' όψιν του τις υπάρχουσες συνθήκες και στηρίχτηκε πάνω σε δοκιμασμένες και αποδεδειγμένες μεθόδους. Ο ρωσικός λαός δεν μπορούσε να κινητοποιηθεί πάνω στη βάση της ρωσικής του εθνότητας, της Ορθόδοξης θρησκείας ή του λευκού δέρματός του, αλλά μπορούσε να το κάνει και το έπραξε πάνω στη βάση της ειμετάλλευσης, της καταπίεσης και των αιώνων δυστυχίας που είχε υποφέρει από τον δεσποτισμό των Τσάρων. Η καταπίεση και η ειμετάλλευση αποτέλεσαν υλικά ραφής. Τα μακροχρόνια μαρτύρια, που είχε υποστεί από το τυραννικό καθεστώς των Τσάρων, χρησιμοποιήθηκαν εδώ, με τον ίδιο τρόπο και για τον ίδιο σκοπό, με τα γδαρμένα τομάρια των λευκών γυναικών και παιδιών που χρησιμοποίησαν οι Αμερικανοί: δηλαδή, για την οργάνωση του λαού σε μονάδες μάχης, έμβρυα του εθνικού στρατού και της αστυνομίας.

¹⁶ V.I. Lenin, «Η ανάπτυξη του καπιταλισμού στη Ρωσία», Μόσχα 1899, σελ. 599: «... αν λάβουμε υπόψη τον σύγχρονο βαθμό ανάπτυξης που μπορεί να επιτευχθεί, σύμφωνα με τα γενικά επίπεδα τεχνολογίας και πολιτισμού σήμερα, τότε ο βαθμός ανάπτυξης του καπιταλισμού στη Ρωσία πρέπει να θεωρηθεί χαμηλός. Και δεν μπορεί παρά να είναι χαμηλός, αφού σε καμία καπιταλιστική χώρα δεν επιβιώνουν σε τέτοιο βαθμό τόσοι αρχαίοι θεσμοί που είναι ασύμβατοι με τον καπιταλισμό και επιβραδύνουν την ανάπτυξη του, ενώ χειροτερεύουν τις συνθήκες των παραγωγών...». ΣτΣ

Η παρουσίαση του δικτάτορα και της κεντρικής επιτροπής του κόμματος ως δικτατορία του απελευθερωμένου προλεταριάτου έμοιαζε να είναι κάτι καινούριο, αλλά μονάχα οι λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν ήταν καινούριες. Ήταν τόσο παλιό, όσο οι Φαραώ της αρχαίας Αιγύπτου και οι βασιλιάδες της Μεσοποταμίας, που είχαν επιλεγεί από τον θεό για να οδηγούν το λαό και τον ενσάρκωναν στους διαλόγους τους με τον θεό. Ήταν μία δοκιμασμένη και αποδεδειγμένη συνταγή των αρχόντων. Ακόμα και αν τα αρχαία περιστατικά ήταν προς στιγμή ξεχασμένα, η γαλλική επιτροπή Δημόσιας Υγείας προμήθευε ένα πρόσφατο παράδειγμα ενσάρκωσης της γενικής θέλησης του έθνους.

Ο σκοπός, δηλαδή ο κομμουνισμός, η εκθρόνιση και αντικατάσταση του καπιταλισμού, έμοιαζε έτσι σαν κάτι το καινούριο, μια αλλαγή των συνθηκών. Αλλά μόνο το όνομα ήταν καινούριο. Ο σκοπός του δικτάτορα του προλεταριάτου ήταν πάντοτε η πρόοδος αμερικανικού τύπου, η καπιταλιστική ανάπτυξη, η ηλεκτροδότηση, οι γρήγορες μαζικές μεταφορές, η επιστήμη, η εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος. Σκοπός ήταν ο καπιταλισμός, που η ρωσική αστική τάξη, αδύνατη και ανίκανη, δεν κατάφερε ν' αναπτύξει. Με «το Κεφάλαιο» του Μαρξ ως οδηγό, ο δικτάτορας και το κόμμα του θα έφερναν τον καπιταλισμό στη Ρωσία. Θα λειτούργουσαν ως υποκατάστατα της μπουρζουαζίας και θα χρησιμοποιούσαν την εξουσία του κράτους όχι μόνο για να αστυνομεύουν τη διαδικασία, αλλά και για να τη θέσουν σε λειτουργία, καθώς και να τη χειριστούν.

Ο Λένιν δεν έζησε αριετιά για να αποδείξει τις αρετές του σα γενικός διαχειριστής του ρωσικού κεφαλαίου, αλλά ο διάδοχος του, ο Στάλιν, απέδειξε εμφανώς την ισχύ της μηχανής τού ιδρυτή. Το πρώτο στάδιο ήταν η πρωτογενής συσσώρευση του κεφαλαίου. Εάν ο Μαρξ δεν υπήρξε σαφής επ' αυτού, ο Πρεομπραζένσκυ ήταν. Αυτός φυλακίστηκε, αλλά η δική του περιγραφή των δοκιμασμένων και στοιχειοθετημένων μεθόδων πρωτογενούς συσσώρευσης κεφαλαίου τέθηκε σε εφαρμογή στο εσωτερικό της αχανούς Ρωσίας. Το πρωτογενές κεφάλαιο των Άγγλων, των Αμερικανών, των Βέλγων και των άλλων καπιταλιστών είχε προέλθει από τη λεηλασία των αποικιών. Η Ρωσία δεν είχε αποικίες, αλλά αυτό δεν ήταν εμπόδιο. Ολόκληρο το ρωσικό έδαφος μεταβλήθηκε σε μία αποικία!

Οι πρώτες πηγές πρωτογενούς συσσώρευσης κεφαλαίου υπήρξαν όσοι Κουλάκοι διέθεταν κάτι που άξιζε να λεηλατηθεί. Αυτή η γραμμή δράσης υπήρξε τόσο επικερδής, ώστε επεκτάθηκε και στους υπόλοιπους γεωρ-

γούς με τη λογική ιδέα ότι τα μικρά ποσά, που θα λεηλατούνταν από πολλούς ανθρώπους, αθροιστικά θα αποτελούσαν έναν σημαντικό θησαυρό.

Οι γεωργοί δεν υπήρξαν οι μοναδικοί που αποικιοποιήθηκαν. Η προηγούμενη άρχουσα τάξη είχε ήδη απαλλοτριωθεί εντελώς από τις ιδιοκτησίες και τα πλούτη της, και έτσι βρέθηκαν άλλες πηγές πρωτογενούς κεφαλαίου. Έχοντας το σύνολο της κρατικής εξουσίας συγκεντρωμένο στα χέρια τους, οι δικτάτορες ανακάλυψαν πολύ γρήγορα ότι μπορούσαν αυτοί οι ίδιοι να δημιουργήσουν πηγές πρωτογενούς συσσώρευσης. Επιτυχημένοι επιχειρηματίες, δυσαρρεστημένοι εργάτες και γεωργοί, μαχητές ανταγωνιστικών οργανώσεων και επίσης απογοητευμένα μέλη του κόμματος μπορούσαν να καταδειχθούν ως αντεπαναστάτες, να συλληφθούν, να απαλλοτριωθούν και να σταλούν στα στρατόπεδα εργασίας. Όλες οι εξορίες, οι μαζικές εξοντώσεις και απαλλοτριώσεις των αποικιστών του παρελθόντος εφαρμόστηκαν ξανά στη Ρωσία.

Οι άποικοι του παρελθόντος, ως πρωτοπόροι, έκαναν δοκιμές και λάθη. Οι ρώσοι δικτάτορες δεν ήταν υποχρεωμένοι να πειραματιστούν. Στην εποχή τους, όλες οι μέθοδοι της απαραίτητης πρωτογενούς συσσώρευσης του κεφαλαίου είχαν δοκιμαστεί και μπορούσαν να εφαρμοστούν επιστημονικά. Το ρωσικό κεφάλαιο αναπτυσσόταν σε ολοκληρωτικά ελεγχόμενο περιβάλλον, στο εσωτερικό ενός θερμοκηπίου. Κάθε μηχανισμός και μεταβλητή ελεγχόταν από την εθνική αστυνομία. Λειτουργίες, που είχαν παρατηθεί στην τύχη ή σε άλλους θεσμούς στο λιγότερο ελεγχόμενο περιβάλλον του παρελθόντος, μέσα στο ρωσικό θερμοκήπιο έγιναν καθήκοντα της αστυνομίας. Επειδή οι αποικιοποιημένοι δεν βρισκόταν στο εξωτερικό της χώρας αλλά στο εσωτερικό της και γι' αυτό αποτελούσαν αντικείμενα σύλληψης και όχι κατάκτησης, ο ρόλος και το μέγεθος της αστυνομίας αυξάνονταν όλο και περισσότερο. Με την πάροδο του χρόνου, η πανίσχυρη και πανταχού παρούσα αστυνομία έγινε η προέκταση και η ενσάρκωση του προλεταριάτου. Ο κομμουνισμός έγινε συνώνυμος της ολοκληρωτικής αστυνομικής οργάνωσης και ελέγχου.

Ωστόσο, οι προσδοκίες του Λένιν δεν εκπληρώθηκαν απόλυτα από το ρωσικό θερμοκήπιο. Η αστυνομία λειτουργώντας καπιταλιστικά έκανε θαύματα στη συγκέντρωση του πρωτογενούς κεφαλαίου από τους απαλλοτριωμένους αντεπαναστάτες, αλλά δεν τα κατάφερε εξίσου καλά στη

διαχείριση της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας. Ίσως είναι ακόμη πολύ νωρίς να πούμε με σιγουριά, αλλά μέχρι σήμερα φαίνεται ότι η αστυνομική γραφειοκρατία υπήρξε εξίσου ανίκανη σ' αυτόν τον ρόλο, όσο και η μπουρζουαζία που κατηγορούσε ο Λένιν. Το μοναδικό πράγμα που μπόρεσε να την κάνει να επιπλεύσει υπήρξε η ικανότητά της να ανακαλύπτει συνεχώς νέες πηγές πρωτογενούς κεφαλαίου.

Ούτε η γοητεία που ασκούσε αυτός ο μηχανισμός ανταποκρινόταν στις προσδοκίες του Λένιν. Ο λενινιστικός αστυνομικός μηχανισμός δεν προσέλεινε τους επιχειρηματίες ή τους πολιτικούς του κατεστημένου, δεν έπεισε ως ανώτερη μέθοδος διαχείρισης της παραγωγικής διαδικασίας. Ως μέθοδος διατήρησης της εθνικής εξουσίας και, δευτερευόντως, ως μέθοδος πρωτογενούς συσσώρευσης κεφαλαίου προσέλεινε μία κοινωνική τάξη λίγο διαφορετική.

Οι διάδοχοι του Λένιν και του Στάλιν, όπως ο Μουσολίνι, ο Χίτλερ και ο Μάο, δεν υπήρξαν πραιτωριανοί φρουροί, που εξασκούσαν πραγματικά την πολιτική και οικονομική εξουσία στο όνομα και για χάρη ενός περιττού μονάρχη, ήταν μονάχα χλωμά αντίγραφα, μαθητευόμενοι της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, οι οποίοι αγωνίζονταν μάταια να κατακτήσουν έστω και ένα ελάχιστο ποσοστό εξουσίας. Το λενινιστικό μοντέλο πρόσφερε σ' αυτούς την προοπτική να υπερκεράσουν τα ενδιάμεσα στάδια εξουσίας και να κατακτήσουν απευθείας τον θρόνο. Οι κληρονόμοι του Λένιν ήταν υπάλληλοι, μικροί γραφειοκράτες, άνθρωποι όπως ο Μουσολίνι, ο Μάο και ο Χίτλερ, άνθρωποι όπως και ο ίδιος ο Λένιν, που κατηγορούσαν την αδυναμία και ανικανότητα της μπουρζουαζίας να αναδείξει το μεγαλείο του έθνους τους.

(Μεταξύ των κληρονόμων του Λένιν, δεν συμπεριλαμβάνω τους Σιωνιστές, διότι αυτοί ανήκαν στην προηγούμενη γενιά. Ήταν σύγχρονοι του Λένιν και είχαν επίσης ανακαλύψει, πιθανώς ανεξάρτητα απ' αυτόν, τη δύναμη που έχουν η καταδίωξη και τα βασανιστήρια ως συστατικά που χαρίζουν συνοχή και δραστηριοποιούν έναν εθνικό στρατό και μία εθνική αστυνομία. Οι Σιωνιστές, όμως, συνεισέφεραν άλλα δικά τους χαρακτηριστικά στοιχεία. Τη διαχείριση ενός διασπαρμένου θρησκευτικού πληθυσμού με όρους έθνους, την επιβολή του καπιταλιστικού κράτους-έθνους ως τρόπο ζωής και ανώτερο στόχο αυτού του πληθυσμού, και την υποβάθμιση της θρησκευτικής κληρονομιάς σε κληρονομιά ράτσας. Έτσι, πρόσφεραν σημαντικά στοιχεία στην εθνικιστική μεθοδολογία, τα οποία θα είχαν αργότερα μοιραίες επιπτώσεις, όταν ένας πληθυσμός ενωμένος

από σχέσεις «γερμανικής ράτσας» θα εφαρμόζε τις πρακτικές αυτές εις βάρος ενός πληθυσμού Εβραίων, που δεν ήταν όλοι Σιωνιστές).

Ο Μουσσολίνι, ο Μάο και ο Χίτλερ απέβαλλαν τη μάσκα των συνθημάτων και εκμεταλλεύτηκαν τα επιτεύγματα του Λένιν και του Στάλιν γι' αυτό που ήταν: επιτυχημένες μέθοδοι κατάκτησης και διατήρησης της εξουσίας του κράτους. Και οι τρεις ψαλίδισαν τη μεθοδολογία για να φτάσουν στην ουσία. Το πρώτο βήμα ήταν να συνενωθούν με ανάλογους μαθητευόμενους της εξουσίας και να σχηματίσουν τον πυρήνα της αστυνομικής οργάνωσης, έναν μηχανισμό που, σύμφωνα με τους όρους του Λένιν, αποκαλείται κόμμα. Το επόμενο βήμα ήταν να στρατολογήσουν τη βάση του κόμματος από τη μάζα, τους διαθέσιμους στρατιώτες και τους προμηθευτές του στρατού. Το τρίτο βήμα ήταν να κατακτήσουν τον μηχανισμό του κράτους, να εγκαταστήσουν τον θεωρητικό στο γραφείο του Ντούτσε, του Προέδρου ή του Φύρερ, να μοιράσουν τις αστυνομικές και διαχειριστικές λειτουργίες μεταξύ των ανθρώπων της ελίτ ή των στελεχών του κόμματος και να στρώσουν τον λαό στη δουλειά. Το τέταρτο βήμα ήταν να εξασφαλίσουν το πρωτογενές κεφάλαιο που απαιτούνταν για να ανακαινιστεί ή να δημιουργηθεί ένα στρατιωτικο-βιομηχανικό σύμπλεγμα, ικανό να υποστηρίξει τον εθνικό ηγέτη και τα στελέχη, την αστυνομία και το στρατό, τους διευθυντές των βιομηχανιών. Χωρίς αυτό το κεφάλαιο δεν μπορούσαν να υπάρξουν ούτε όπλα, ούτε εξουσία, ούτε έθνη.

Οι διάδοχοι του Λένιν και του Στάλιν ψαλίδισαν ακόμα περισσότερο τη μεθοδολογία για να ικανοποιήσουν την ανάγκη της στρατολόγησης, αναφερόμενοι ελάχιστα στην καπιταλιστική εκμετάλλευση και επικεντρώνοντας στην εθνική καταπίεση. Η συζήτηση περί εκμετάλλευσης δεν εξυπηρετούσε κανένα σκοπό πλέον και στην πράξη αποδεικνυόταν ενοχλητική, γιατί ήταν προφανές σ' όλους, ειδικά στους μισθωτούς εργαζόμενους, ότι οι επιτυχημένοι επαναστάτες στην εξουσία, όπως ο Λένιν, δεν κατάργησαν τον μισθό, αλλά αντίθετα επέκτειναν την κυριαρχία του.

Τόσο πραγματιστές όσο οι αμερικανοί επιχειρηματίες, οι καινούριοι επαναστάτες δεν μιλούσαν για απελευθέρωση από το μισθό αλλά για εθνική απελευθέρωση¹⁷. Αυτή δεν είχε καμία σχέση με το όνειρο των ρομα-

¹⁷ Ή την απελευθέρωση του κράτους: «Ο μύθος μας είναι το έθνος, ο μύθος μας είναι το μεγαλείο τους έθνους», «... είναι το κράτος που δημιουργεί το έθνος, παρέχοντας τη βούληση και γι' αυτό την πραγματική ζωή στους ανθρώπους, που αναγνωρίζουν την ηθική τους ενότητα», «... πάντοτε η μέγιστη ελευθερία συμπίπτει με τη μέγιστη ισχύ»

ντικών ουτοπιστών, ήταν ακριβώς αυτό που ήταν εφικτό στις δεδομένες συνθήκες και για να πραγματοποιηθεί αρκούσε να χρησιμοποιήσει κάποιος τις συνθήκες προς όφελός του. Η εθνική απελευθέρωση σήμαινε την απελευθέρωση του εθνικού προέδρου και της εθνικής αστυνομίας από τα δεσμά της έλλειψης εξουσίας. Η απόκτηση απόλυτης εξουσίας από πλευράς του Προέδρου και της αστυνομίας δεν ήταν όνειρα θερινής νυκτός αλλά συστατικά μιας δοκιμασμένης στρατηγικής, μιας πραγματικής επιστήμης.

Τα φασιστικά και εθνικοσοσιαλιστικά κόμματα υπήρξαν τα πρώτα που απέδειξαν ότι η στρατηγική λειτουργούσε, ότι τα επιτεύγματα του μπολσεβίικου κόμματος μπορούσαν πραγματικά να επαναληφθούν. Ο εθνικός Πρόεδρος και το επιτελείο του εγκαταστάθηκαν στην εξουσία και έπεσαν στη δουλειά για να συγκεντρώσουν το πρωτογενές κεφάλαιο, που ήταν απαραίτητο στην κατασκευή του εθνικού μεγαλείου. Οι φασίστες βούτηξαν μέσα σε μία από τις τελευταίες αφρικανικές περιοχές που δεν είχε ακόμα δεχτεί εισβολή και τη λεηλάτησαν, όπως οι πρώτοι βιομήχανοι είχαν κάνει με τις αποικιακές τους αυτοκρατορίες. Οι εθνικοσοσιαλιστές έβαλαν στο στόχαστρο τούς Εβραίους, έναν εσωτερικό πληθυσμό, που ήταν κομμάτι της «ενοποιημένης Γερμανίας» όσο και οι άλλοι Γερμανοί, ως την πρώτη τους πηγή πρωτογενούς συσσωρευσης στο βαθμό που πολλοί Εβραίοι, όπως πολλοί κουλάνοι του Στάλιν, είχαν κάτι που άξιζε να λεηλατηθεί.

Οι Σιωνιστές είχαν ήδη προηγηθεί των εθνικοσοσιαλιστών, περιστέλλοντας μία θρησκεία σε μία ράτσα, και οι εθνικοσοσιαλιστές μπορούσαν επίσης να αναζητήσουν στο παρελθόν, στους αμερικανούς πρωτοπόρους, μαθήματα σχετικά με τη χρησιμοποίηση του ρατσιστικού εργαλείου. Η ελίτ του Χίτλερ δεν χρειάστηκε να κάνει τίποτα άλλο παρά να μεταφράσει τα έργα της αμερικανικής ρατσιστικής έρευνας, ώστε να εφοδιάσει τους δικούς της επιστημονικούς οργανισμούς με πλούσιες βιβλιοθήκες. Οι εθνικοσοσιαλιστές μεταχειρίστηκαν τους Εβραίους παρόμοια με τον τρόπο που οι Αμερικανοί μεταχειρίστηκαν τον ιθαγενή πληθυσμό της Β. Αμερικής, μονάχα που οι εθνικοσοσιαλιστές εφάρμοσαν μία πιο προχωρημένη και αποτελεσματική τεχνική για να ξεριζώσουν, να απαλλοτριώσουν και να εξοντώσουν τα ανθρωπίνα όντα. Αλλά σ' αυτό οι ύστεροι εξολο-

του κράτους», «... τα πάντα για το κράτος, τίποτα αντίθετα σ' αυτό, τίποτα έξω απ' αυτό» από το «*La dottrina del fascismo* (1932)» του Giovanni Gentile και Benito Mussolini. ΣτΣ

θρευτές δεν υπήρξαν καινοτόμοι, απλώς εκμεταλλεύτηκαν τις δυνατότητες που τους έδιναν οι τεχνολογικές συνθήκες.

Οι φασίστες και οι εθνικοσοσιαλιστές προσεγγίστηκαν από τους κατασκευαστές της Ιαπωνικής αυτοκρατορίας, οι οποίοι φοβούνταν ότι η αποσύνθεση της Ουράνιας αυτοκρατορίας θα μπορούσε να την μετατρέψει σε πηγή πρωτογενούς κεφαλαίου για τους Ρώσους ή για τους επαναστάτες κινέζους εκβιομηχανιστές. Σχηματίζοντας έναν άξονα, οι τρεις συνέταιροι βάλθηκαν να μετατρέψουν τις ηπείρους σε πηγές πρωτογενούς συσσώρευσης κεφαλαίου. Δεν ενοχλήθηκαν από τα άλλα έθνη μέχρι την ημέρα που έστρεψαν τα μάτια τους πάνω στις αποικίες και τα εδάφη των κατεστημένων καπιταλιστικών δυνάμεων. Η υποβάθμιση του λαού των καπιταλιστικών δυνάμεων σε αποικιοποιημένα θύματα μπορούσε να εφαρμοστεί στο εσωτερικό, όπου ήταν πάντα νόμιμη, αφού τους νόμους τους δημιουργούσαν οι άρχοντες του έθνους, κάτι που είχε ήδη εφαρμοστεί από τους λενινιστές και τους σταλινικούς. Αλλά μία τέτοια πρακτική στο εξωτερικό μπορούσε να μεταβάλλει την τάξη πραγμάτων και δεν μπορούσε να εφαρμοστεί, χωρίς να προκαλέσει έναν παγκόσμιο πόλεμο. Οι δυνάμεις του άξονα υπερεκτίμησαν τον εαυτό τους και ηττήθηκαν.

Μετά τον πόλεμο, πολλοί λογικοί άνθρωποι έλεγαν ότι οι στόχοι του άξονα ήταν παράλογοι και ότι ο Χίτλερ ήταν ένας τρελός. Κι όμως, τα ίδια λογικά πρόσωπα βρήκαν ανθρώπους σαν τον Ουάσιγκτον και τον Τζέφερσον υγιείς στο πνεύμα και λογικούς, παρ' όλο που αυτοί είχαν διανοηθεί και, τελικά, εφαρμόσαν το σχέδιο της κατάκτησης μιας τεράστιας ηπείρου καθώς και την εξόντωση του πληθυσμού της, σε μία εποχή που ένα τέτοιο σχέδιο ήταν λιγότερο εφικτό από το σχέδιο του άξονα¹⁸.

Είν' αλήθεια ότι οι τεχνολογίες, όπως και οι φυσικές, οι χημικές, οι βιολογικές και οι κοινωνικές επιστήμες, που χρησιμοποιήθηκαν από τον Ουάσιγκτον και τον Τζέφερσον, ήταν αισθητά διαφορετικές από αυτές

¹⁸ Ο Ουάσιγκτον έγραψε το 1783: «... Η βαθμιαία εξάπλωση της κατοικησής μας θα προκαλέσει, χωρίς αμφιβολία, την αναδίπλωση του Αγρίου, όπως του λύκου, όντας και τα δύο θηράματα παρ' όλη τη διαφορετική τους μορφή». Κατά τον ίδιο τρόπο ο Τζέφερσον έγραψε το 1807: «... κατά την περίπτωση στην οποία θα είμαστε αναγκασμένοι να ξεθάψουμε το τσεκούρι του πολέμου ενάντια σε μία φυλή, οποιαδήποτε και να είναι αυτή, δε θα το ξανακατεβάσουμε προτού αυτή η φυλή εξοντωθεί ή εκδιωχθεί...». Επίσης ο ίδιος έγραψε το 1813: «... οι απάνθρωπες σφαγές που διέπραξαν στα γυναικόπαιδα των πρωτοπόρων μας αιφνιδιάζοντάς τους, μας υποχρεώνουν να τους καταδιώξουμε μέχρι εξαφάνισης ή να τους οδηγήσουμε σε νέες περιοχές, μακριά από εμάς». ΣτΣ

που χρησιμοποιήσαν οι εθνικοσοσιαλιστές. Αλλά, εάν η γνώση είναι δύναμη, εάν ήταν λογικό ότι οι πρώτοι εξερευνητές υπέταξαν και σκότωσαν με το μαρπούτι στην εποχή της άμαξας, γιατί ήταν παράλογο οι εθνικοσοσιαλιστές να υποτάξουν και να σκοτώσουν με ειρηνικά, χημικές ουσίες και αέρια στην εποχή των ρουκετών, των υποβρυχίων και των αυτοκινητοδρόμων; Οι Ναζί ήταν σίγουρα πιο επιστημονικοί από τους Αμερικανούς. Στην εποχή τους, υπήρξαν για τον περισσότερο κόσμο το συνώνυμο της επιστημονικής αποτελεσματικότητας. Κρατούσαν αρχεία για τα πάντα, ταξινομούσαν και επαναταξινομούσαν τις ανακαλύψεις τους, τις δημοσίευαν σε επιστημονικά περιοδικά. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ο ρατσισμός δεν ήταν ιδιοκτησία ορισμένων περιθωριακών κινήματων αλλά των επίσημα χρηματοδοτούμενων οργανισμών.

Πολλοί λογικοί άνθρωποι φαίνεται ότι εξισώνουν την τρέλα με την αποτυχία. Αυτή δεν είναι η πρώτη φορά. Πολλοί είναι αυτοί που αποκάλεσαν τον Ναπολέοντα τρελό, όταν ήταν στη φυλακή ή την εξορία, αλλά, όταν επέστρεψε ως αυτοκράτορας, τα ίδια πρόσωπα μιλούσαν γι' αυτόν με σεβασμό και δέος. Η φυλάκιση και η εξορία θεωρούνται όχι μόνο θεραπεία για την τρέλα αλλά και συμπτώματα. Η αποτυχία είναι για τους ηλίθιους.

Ο Μάο, ο τρίτος πρωτοπόρος εθνικοσοσιαλιστής¹⁹ κατάφερε να κάνει με την Ουράνια αυτοκρατορία αυτό που είχε κάνει ο Λένιν με την αυτοκρατορία των Τσάρων. Ο πιο παλιός γραφειοκρατικός μηχανισμός του κόσμου δεν αποσυντέθηκε σε πιο μικρές μονάδες ούτε σε αποικίες άλλων εκβιομηχανιστών, ξαναεμφανίστηκε μεγαλειωδώς, μεταμορφωμένος σε δημοκρατία του λαού ως φάρος των «καταπιεσμένων εθνών». Ο Πρόεδρος και το επιτελείο του ακολούθησαν τα χνάρια μιας μακράς σειράς προκατόχων και μετέτρεψαν την Ουράνια αυτοκρατορία σε μία τεράστια πηγή πρωτογενούς κεφαλαίου με τη μέθοδο των εκκαθαρίσεων, καταδιώξεων αλλά και με τα μεγάλα άλματα προς τα εμπρός που τις συνοδεύουν.

Το επόμενο στάδιο, το ξεκίνημα της καπιταλιστικής διαδικασίας παραγωγής, πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με το ρωσικό μοντέλο, δηλαδή

¹⁹ Ή εθνικοκομμουνιστής· το δεύτερο συνθετικό δεν έχει πλέον σημασία στο βαθμό που δεν είναι τίποτ' άλλο παρά ένα υπόλειμμα της ιστορίας! Η έκφραση «αριστερός φασίστας» θα μπορούσε να χρησιμεύσει, αλλά αυτή είναι ακόμα λιγότερο ουσιαστική έννοια από τις εκφράσεις που περιέχουν τον όρο «έθνος». ΣΤΣ

από την εθνική αστυνομία. Αυτό δεν λειτούργησε καλύτερα στην Κίνα, απ' ό,τι είχε λειτουργήσει στη Ρωσία. Προφανώς, η επιχειρηματική δραστηριότητα έπρεπε να ανατεθεί σε έμπιστους ανθρώπους και καταφεροζήδες, ικανούς να εξαπατήσουν τον κόσμο, και οι αστυνομικοί συνήθως δεν τα καταφέρνουν σ' αυτά. Αλλά για τους μαοϊκούς αυτό ήταν λιγότερο σημαντικό, απ' ό,τι για τους λενινιστές. Η διαδικασία καπιταλιστικής παραγωγής παραμένει το σημαντικό στοιχείο, τουλάχιστον τόσο σημαντικό όσο είναι οι μεθοδευμένες ειστραπελίες για την πρωτογενή συσσώρευση, επειδή χωρίς κεφάλαιο δεν υπάρχει ούτε εξουσία, ούτε έθνος. Αλλά οι μαοϊκοί διεκδικούν ελάχιστα την καταξίωση του μοντέλου τους ως ανώτερη μέθοδος βιομηχανοποίησης. Σ' αυτό είναι πιο μετριοφρονες από τους Ρώσους και λιγότερο απογοητευμένοι από τα αποτελέσματα της βιομηχανικής τους αστυνομίας.

Το μαοϊκό μοντέλο προσφέρεται στους φρουρούς ασφαλείας και στους φοιτητές όλου του κόσμου ως μία δοκιμασμένη μεθοδολογία εξουσίας, ως μία επιστημονική στρατηγική εθνικής απελευθέρωσης. Ευρέως γνωστή ως μαοϊκή σκέψη, αυτή η επιστήμη προσφέρει στους φιλόδοξους Πρόεδρους και στα επιτελεία την προοπτική μιας, άνευ προηγουμένου, εξουσίας πάνω στα ζωντανά πλάσματα, στις ανθρώπινες δραστηριότητες, ακόμα και στις σκέψεις. Ο Πάπας και οι κληρικοί της Καθολικής Εκκλησίας, με όλες τις ιεροεξεταστικές τους πρακτικές και τις εξομολογήσεις, δεν είχαν ποτέ μία τέτοια εξουσία, όχι ότι θα την απέρριπταν, αλλά τους έλειπαν τα εργαλεία που η επιστήμη και οι μοντέρνες τεχνολογίες καθιστούν διαθέσιμα.

Η απελευθέρωση του έθνους είναι το τελευταίο στάδιο της εξόντωσης των παράσιτων. Πρωτύτερα, ο καπιταλισμός είχε καθαρίσει τη φύση από τα παράσιτα και υποβάθμισε το υπόλοιπο της φύσης σε ακατέργαστη ύλη για τις βιομηχανίες μεταποίησης. Ο σύγχρονος εθνικός σοσιαλισμός ή σοσιαλιστικός εθνικισμός διατηρεί επίσης την προοπτική να εξολοθρευσει τα παράσιτα της ανθρώπινης κοινωνίας. Συνήθως, τα ανθρώπινα παράσιτα είναι πηγές πρωτογενούς κεφαλαίου, αλλά το κεφάλαιο δεν είναι πάντοτε «υλικό», μπορεί να είναι επίσης πολιτισμικό ή «πνευματικό». Φυσικά, τα ήθη και έθιμα, οι μύθοι, η ποίηση και η μουσική των ανθρώπων ισοπεδώνονται, αλλά ορισμένα στοιχεία αυτής της παραδοσιακής κουλτούρας, μουσικές και κοστούμια ξαναεμφανίζονται, επεξεργασμένα και συσκευασμένα, ως συστατικά του εθνικού θεάματος, ως διακοσμήσεις για την εκστρατεία της εθνικής συσσώρευσης. Τα ήθη και τα έθιμα, όπως και

οι μύθοι, μετατρέπονται σε πρωτογενές υλικό που το επεξεργάζονται μία ή περισσότερες «ανθρωπιστικές επιστήμες». Αιόμα και η άχρηστη έχθρα των εργατών για την αλλοτριωμένη μισθωτή εργασία τους έχει ισοπεδωθεί. Όταν το έθνος έχει απελευθερωθεί, η μισθωτή εργασία παύει να είναι ένα απεχθές φορτίο και γίνεται μία εθνική υποχρέωση που πρέπει να πραγματοποιηθεί με χαρά. Οι τρόφιμοι ενός πλήρως απελευθερωμένου έθνους διαβάζουν το «1984» του Όργουελ, όπως μία ανθρωπολογική μελέτη, την περιγραφή μίας προηγούμενης εποχής.

Δεν είναι πλέον δυνατόν να σατιρίσεις αυτήν την κατάσταση πραγμάτων. Κάθε σάτιρα κινδυνεύει να γίνει η βίβλος ενός καινούριου μετώπου εθνικής απελευθέρωσης²⁰. Οποιοσδήποτε σατιρικός συγγραφέας κινδυνεύει να γίνει ο ιδρυτής μιας καινούριας θρησκείας, ένας Βούδας, Ζαχατούστρα, Ιησούς, Μωάμεθ ή Μαρξ. Κάθε ανάδειξη των καταστροφών που προκαλεί το κυρίαρχο σύστημα, κάθε κριτική της λειτουργίας αυτού του συστήματος μετατράπηκε σε τροφή για τα άλογα των απελευθερωτών, υλικό ραφής για τους κατασκευαστές στρατών. Η σκέψη του Μάο στις αναρίθμητες εκδόσεις και αναθεωρήσεις της είναι μία ολική επιστήμη και μία ολική θεολογία, είναι ταυτόχρονα κοινωνική φυσική και κοσμική μεταφυσική. Η γαλλική επιτροπή Δημόσιας Υγείας προφασίζοταν ότι ενσάρκωνε τη γενική θέληση μόνον του γαλλικού έθνους. Οι επανεικδόσεις της σκέψης του Μάο προφασίζονται ότι ενσαρκώνουν τη γενική θέληση όλων των καταπιεσμένων του κόσμου.

Οι συνεχείς αναθεωρήσεις αυτής της σκέψης είναι απαραίτητες στο βαθμό που οι αρχικές διατυπώσεις της δεν ήταν εφαρμόσιμες σε όλους, στην πραγματικότητα σε κανέναν πληθυσμό του αποικιοποιημένου κόσμου. Κανένα κομμάτι του κόσμου αυτού δεν συμμεριζόταν την κινεζική κληρονομιά ενός διαρκούς κρατικού μηχανισμού 2.000 ετών. Ελάχιστοι από τους καταπιεσμένους διέθεταν κάποια από τα χαρακτηριστικά ενός

²⁰ Η οργάνωση Black & Red σατιρίσε αυτήν την κατάσταση πριν από δέκα χρόνια, εκδίδοντας ένα ψεύτικο εγχειρίδιο για επαναστατικούς ηγέτες, έναν οδηγό του «πώς θα το καταφέρεις» του οποίου ο συγγραφέας, Michael Velli, προσφέρθηκε να δώσει στον σύγχρονο πρόιγκιπα της επανάστασης ό,τι ο Μακιαβέλλι πρόσφερε στον φεουδάρχη-πρίγκιπα. Αυτό το ψεύτικο «εγχειρίδιο» πάντρεψε τη σκέψη του Μάο με τη σκέψη του Λένιν, του Στάλιν, του Μουσσολίνι, του Χίτλερ και των σύγχρονων οπαδών τους, και παρείχε συνταγές για την προετοιμασία επαναστατικών οργάνωσεων και την κατάληψη της εξουσίας. Μέσα σε καθεστώς σύγχυσης, τουλάχιστον η μισή ζήτηση για το εγχειρίδιο αυτό προήλθε από φιλόδοξους εθνικούς απελευθερωτές, και είναι πιθανόν ορισμένες από τις σύγχρονες εκδοχές της εθνικιστικής μεταφυσικής να περιέχουν συνταγές του Michael Velli. ΣΤΣ

έθνους στο πρόσφατο ή στο μακρινό παρελθόν. Η μαοϊκή σιέψη έπρεπε να προσαρμοστεί σε λαούς των οποίων οι πρόγονοι είχαν ζήσει χωρίς εθνικούς προέδρους, στρατούς ή αστυνομία, δίχως καπιταλιστικές παραγωγικές διαδικασίες και, επομένως, χωρίς την ανάγκη πρωτογενούς κεφαλαίου.

Αυτές οι αναθεωρήσεις πραγματοποιήθηκαν με τον εμπλουτισμό της αρχικής σιέψης, δανειζόμενες στοιχεία από τον Μουσολίνι, τον Χίτλερ και το σιωνιστικό κράτος του Ισραήλ. Η θεωρία του Μουσολίνι για την ολοκλήρωση του έθνους στον θεσμό του κράτους ήταν ένα κεντρικό αξίωμα. Κάθε ομάδα ανθρώπων, μικρή ή μεγάλη, βιομηχανοποιημένη ή όχι, συγκεντρωμένη ή διασπαρμένη, θεωρούνταν έθνος όχι σε σχέση μ' ένα παρελθόν αλλά σε σχέση με την αύρα του, με αυτό που μπορούσε να είναι ως κράτος-έθνος, με τη δυνατότητά του πραγματοποιημένη εν μέρει στα μέτωπα εθνικής απελευθέρωσης. Η θεώρηση του Χίτλερ (και των σιωνιστών) για το έθνος ως μία φυλετική οντότητα ήταν ακόμα ένα κεντρικό αξίωμα. Τα στελέχη στρατολογούνταν από το πλήθος των ανθρώπων, οι οποίοι ήταν απογυμνωμένοι από τις σχέσεις και τα έθιμα που τηρούσαν οι πρόγονοί τους και, επομένως, οι απελευθερωτές λόγω κενότητας δεν συνδέονταν μεταξύ τους και δεν ξεχώριζαν από τους καταπιεστές, όσον αφορά τη γλώσσα, την πίστη, τις παραδόσεις ή τα όπλα. Αυτό που τους συνέδεε μεταξύ τους ή με την μάζα ήταν το ίδιο στοιχείο που ένωνε τους λευκούς υπηρέτες με τα λευκά αφεντικά στην Αμερική. Ο «δεσμός ράτσας» έδινε μία ταυτότητα σε αυτούς που δεν είχαν, συγγενικούς δεσμούς σε αυτούς που τους είχαν απολέσει, μία κοινότητα σ' αυτούς που είχαν χάσει τη δική τους. Ήταν ο τελευταίος δεσμός γι' αυτόν που ήταν πολιτισμικά κενός.

Η αναθεωρημένη σιέψη μπορούσε πλέον με τον ίδιο τρόπο να εφαρμοστεί στους Αφρικανούς, όπως στους Ναβάχος, τους Απάτσι και τους Παλαιστίνιους²¹. Τα δάνεια από τον Μουσολίνι, τον Χίτλερ και τους Σιω-

²¹ Δεν υπερβάλλω. Διαθέτω ένα βιβλίο με τίτλο: «*Η μυθολογία του λευκού προλεταριάτου: Ένας σύντομος οδηγός κατανόησης της Βαβυλώνας*» του J. Sakai, Σικάγο 1983. Ως εφαρμογή της μαοϊκής σιέψης στην αμερικανική ιστορία είναι το πιο ευαισθητοποιημένο μαοϊκό έργο που έπεσε στην αντίληψή μου. Ο συγγραφέας στοιχειοθετεί και περιγράφει, μερικές φορές πολύ γλαφυρά, την καταπίεση των σκλαβωμένων αμερικανών Αφρικανών, τις ειδιώξεις και τις εξολοθρευσεις των αυτόχθονων πληθυσμών της Αμερικής, την ρατσιστική εκμετάλλευση των Κινέζων, τη φυλάκιση των ιαπώνων Αμερικανών

νιστές αποκρύπτονται κατά το δοκούν, επειδή ο Μουσολίνι και ο Χίτλερ δεν κατόρθωσαν να παραμείνουν στην εξουσία, και οι Σιωνιστές που το κατόρθωσαν έχουν κάνει το κράτος τους παγκόσμιο χωροφύλακα ενάντια στ' άλλα μέτωπα εθνικής απελευθέρωσης. Ο Λένιν, ο Στάλιν και ο Μάο ζεπέρασαν τον εαυτό τους.

Τα αναθεωρημένα και παγκόσμια σχήματα της μαοϊκής σκέψης λειτουργούν περίπου, όπως τα γνήσια, αλλά πιο ομαλά. Η εθνική απελευθέρωση έγινε μία εφαρμοσμένη επιστήμη, ο μηχανισμός δοκιμάστηκε συχνά, τα πολλά αδύνατα σημεία των γνήσιων μοντέλων διορθώθηκαν. Αυτά που χρειάζονται για να λειτουργήσει ο μηχανισμός είναι ένας οδηγός, ένας ιμάντας μετάδοσης και καύσιμα.

Ο οδηγός, φυσικά, είναι ο ίδιος ο θεωρητικός ή ο πιο κοντινός μαθητής του. Ο ιμάντας μετάδοσης είναι το γενικό επιτελείο, η οργάνωση που ονομάζεται επίσης *κόμμα* ή *κομμουνιστικό κόμμα*. Το κομμουνιστικό κόμμα, με το «ο» μικρό, αντιστοιχεί ακριβώς με την ιδέα που σχημάτισε η λαϊκή συνείδηση. Είναι ο πυρήνας της αστυνομικής οργάνωσης που πραγματοποιεί τις εκκαθαρίσεις και που θα εκκαθαριστεί με τη σειρά του, τη στιγμή που ένας αρχηγός θα γίνει εθνικός αρχηγός και θα αισθανθεί την ανάγκη να αναθεωρήσει την αμετάβλητη σκέψη, προσαρμοζόμενος στην οικογένεια των εθνών ή τουλάχιστον στους τραπεζίτες, στους προμηθευτές πυρομαχικών και στους επενδυτές. Και το καύσιμο: το καταπιεσμένο έθνος, οι μάζες που υποφέρουν, ο λαός, που πρέπει να απελευθερωθεί, είναι και θα συνεχίσει να είναι το καύσιμο.

Ο αρχηγός και το γενικό επιτελείο δεν προέκυψαν από το εξωτερικό, δεν είναι ξένοι αγριότατορες. Είναι εσωτερικά προϊόντα της καπιταλιστικής διαδικασίας παραγωγής. Αυτή η διαδικασία παραγωγής συνοδεύταν ανέκαθεν από τον ρατσισμό. Ο ρατσισμός δεν είναι ένα απαραίτητο στοιχείο της παραγωγής, αλλά (με ορισμένη μορφή) υπήρξε ένα απαραίτητο στοιχείο στη διαδικασία πρωτογενούς συσσώρευσης του κεφαλαίου και σχεδόν πάντοτε παρεισέργειες και στην παραγωγική διαδικασία.

ών σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί όλες αυτές τις εμπειρίες ανείπωτου τρόμου όχι για να ανατρέψει το σύστημα που τις διέπραξε, αλλά για να ωθήσει τα θύματα να αναπαράγουν το ίδιο σύστημα μεταξύ τους. Εμπλουτισμένο με εικόνες και αποφθέγματα των Λένιν, Στάλιν, Μάο και Χο τσι Μινχ, το έργο αυτό δεν προσπαθεί να κρύψει ή να μεταμφιέσει τους καταπιεστικούς στόχους του. Ωθεί τους Αφρικανούς, όπως και τους Ναβάχο, τους Απάτσι και τους Παλαιστίνιους, να οργανώσουν ένα κόμμα, να καταλάβουν την εξουσία και να εξολοθρεύσουν τα παράσιτα. ΣτΣ

Τα βιομηχανοποιημένα έθνη προμηθεύτηκαν το πρωτογενές κεφάλαιό τους με την απαλλοτριώση, την εκτόπιση, την καταδίωξη ή τον διαχωρισμό, αν όχι πάντα με την εξόντωση ανθρώπων ως νόμιμα θηράματα. Οι δεσμοί των ανθρώπων εξαφανίστηκαν, το περιβάλλον καταστράφηκε, τα ήθη και οι πολιτισμικές τάσεις ισοπεδώθηκαν.

Οι απόγονοι των επιζώντων από τέτοια μακλειά είναι τυχεροί, εάν καταφέρουν να διατηρήσουν το ελάχιστο υπόλειμμα, την πιο μικρή εξασθενούσα σιιά του πολιτισμού των προγόνων τους. Ένας μεγάλος αριθμός απογόνων δεν κατέχουν ούτε τη σιιά, αυτοί είναι εντελώς αποστερημένοι, πηγαίνουν στη δουλειά και ενδυναμώνουν το μηχανισμό που κατέστρεψε τον πολιτισμό των προγόνων τους. Και στο περιβάλλον της δουλειάς τίθενται στο περιθώριο, στις πιο απαίσιες και κακοπληρωμένες δουλειές. Αυτό τους εξοργίζει. Ένας συσκευαστής, για παράδειγμα, μπορεί να γνωρίζει περισσότερα για τα αποθέματα και τις παραγγελίες από τον διευθυντή και μπορεί να γνωρίζει ότι ο ρατσισμός είναι ο λόγος, για τον οποίο αυτός δεν είναι διευθυντής και ο διευθυντής δεν είναι συσκευαστής. Ένας αστυνομικός υπάλληλος μπορεί να γνωρίζει ότι εξαιτίας του ρατσισμού δεν είναι αυτός αρχηγός της αστυνομίας. Τα μέτωπα εθνικής κάθαρσης απλώνουν τις ρίζες τους μεταξύ ατόμων που έχασαν τις δικές τους, που ονειρεύονται να είναι διευθυντές μεγάλων επιχειρήσεων και αρχηγοί της αστυνομίας. Είναι έτσι που σχηματίζονται οι αρχηγοί και τα γενικά επιτελεία.

Ο εθνικισμός συνεχίζει να προσελκύει τους αποστερημένους, κενούς ανθρώπους, γιατί οι άλλες προοπτικές τους φαίνονται ζοφερές. Ο πολιτισμός των προγόνων καταστράφηκε, άρα στο πραγματιστικό επίπεδο αυτός απέτυχε. Οι μοναδικοί επιζήσαντες πρόγονοι είναι αυτοί που προσαρμόστηκαν στο σύστημα του εισβολέα και επέζησαν στην άκρη των σκουπιδότοπων. Οι διάφορες ουτοπίες των ποιητών και των ονειροπόλων και οι πολυάριθμες «μυθολογίες του προλεταριάτου» απέτυχαν και αυτές, δεν αποδείχθηκαν στην πράξη, ήταν μόνο λόγια του αέρα, όνειρα που εξανεμίστηκαν. Το πραγματικό προλεταριάτο υπήρξε τόσο ρατσιστικό, όσο τα αφεντικά και η αστυνομία.

Ο συσκευαστής και ο αστυφύλακας έχασαν κάθε επαφή με τον παλιό πολιτισμό. Τα λόγια του αέρα και οι ουτοπίες δεν τους ενδιαφέρουν, τα απορρίπτουν με το πραγματιστικό πνεύμα των επιχειρηματιών, που καταδικάζουν τους ποιητές, τους ονειροπόλους και τους παρεκκλίνοντες ανθρώπους. Ο εθνικισμός προσφέρει σ' αυτούς κάτι συμπαγές, κάτι που έ-

χει δοκιμαστεί και λειτουργεί. Για τους απογόνους των καταδιωγμένων πληθυσμών δεν υπάρχει κανένας λόγος στο κόσμο να παραμείνουν καταδιωγμένοι, όταν ο εθνικισμός τους προσφέρει την προοπτική να γίνουν διώκτες. Οι μακρινοί και κοντινοί συγγενείς των θυμάτων μπορούν να σχηματίσουν ένα ρατσιστικό κράτος-έθνος, μπορούν να μαντρώσουν ανθρώπους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, να διεξάγουν έναν γενοκτονικό πόλεμο, να συγκεντρώσουν πρωτογενές κεφάλαιο με την εκμετάλλευση των ανθρώπων. Και, εάν οι «συγγενείς ράτσας» των θυμάτων του Χίτλερ μπορούν να το κάνουν αυτό, τότε μπορούν να το κάνουν επίσης και οι μακρινοί ή οι κοντινοί συγγενείς των θυμάτων του Ουάσιγκτον, του Τζάκσον²², του Ρήγκαν και του Μπέριν²³.

Κάθε καταπιεσμένος πληθυσμός μπορεί να γίνει ένα έθνος, το φωτογραφικό αρνητικό του έθνους-καταπιεστή, ένας τόπος όπου ο πρώην συσκευαστής γίνεται διευθυντής σούπερ μάρκετ και ο πρώην αστυφύλακας γίνεται αρχηγός της αστυνομίας. Εφαρμόζοντας τη σωστή στρατηγική, κάθε αστυφύλακας μπορεί να ακολουθήσει το παράδειγμα της πραιτοριανής φρουράς της αρχαίας Ρώμης. Οι φρουροί ασφαλείας ενός ξένου μεταλλευτικού τραστ μπορούν να ανακηρύξουν τη δημοκρατία, να απελευθερώσουν το λαό και να συνεχίσουν να τον απελευθερώνουν, ωστόσο στο λαό δε μένει τίποτ' άλλο να κάνει, παρά να παρακαλεί ώστε αυτή η απελευθέρωση να λάβει ένα τέλος. Ακόμα και πριν από την κατάληψη της εξουσίας, μία γκαγκστερική κλίμα μπορεί να ονομαστεί μέτωπο και να προσφέρει στους βαριά φορολογούμενους και αστυνομευμένους φτωχούς ανθρώπους κάτι που τους λείπει: Μία οργάνωση που συλλέγει τους φόρους και μια ομάδα κρούσης, δηλαδή περισσότερους φοροεισπράκτορες και αστυνομικούς, αλλά «δικούς τους» αυτή τη φορά. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι άνθρωποι μπορούν να απελευθερωθούν από τα χαρακτηριστικά των θυματοποιημένων προγόνων τους. Όλα τα λείψανα του παρελθόντος, που επιβιώνουν ακόμα από την προβιομηχανική εποχή και τις μη καπιταλιστικές κουλτούρες, μπορούν τελικά να ισοπεδωθούν εντελώς.

Η ιδέα, ότι η γνώση των γενοκτονιών, η ανάμνηση των ολοκαυτωμάτων οδηγεί απαραίτητα τους ανθρώπους να θέλουν να αποδιαρθρώσουν

²² Andrew Jackson (1767-1845). Βετεράνος του αγώνα ανεξαρτησίας και Πρόεδρος των ΗΠΑ τα έτη 1829-37. Γνωστός για την τραχύτητά του και τους μακάβριους πολέμους εξόντωσης των αμερικανών Ινδιάνων.

²³ Menachem Begin (1913-1992). Δραστήριος Σιωνιστής που συμμετείχε στην τρομοκρατική ομάδα «Irgun». Πρωθυπουργός του Ισραήλ για τα έτη 1977-83. Το 1979 του απονεμήθηκε το νόμπελ ειρήνης και το 1982 εισέβαλλε στον Λίβανο.

το σύστημα, είναι λανθασμένη. Η *διαρκής γοητεία του εθνικισμού* υποδεικνύει ότι αληθινό είναι το αντίθετο, δηλαδή ότι η γνώση των γενοκτονιών οδήγησε τους ανθρώπους να κινητοποιήσουν γενοκτονικούς στρατούς, η ανάμνηση των ολοκαυτωμάτων τούς ώθησε να διαπράξουν νέα ολοκαυτώματα. Οι ευαίσθητοι ποιητές που θυμίζουν αυτό που χάθηκε, οι ερευνητές που το αποδεικνύουν είναι όπως «οι καθαροί» επιστήμονες που ανακάλυψαν τη δομή του ατόμου. Οι πρακτικοί επιστήμονες χρησιμοποίησαν την ανακάλυψη της διάσπασης του ατόμου για να παράγουν όπλα που μπορούν να διασπάσουν τον πυρήνα κάθε ανθρώπου. Οι εθνικιστές χρησιμοποίησαν την ποίηση για να διασπάσουν και να συγχωεύσουν πληθυσμούς, για να κινητοποιήσουν γενοκτονικούς στρατούς, για να δρομολογήσουν νέα ολοκαυτώματα. Οι ατόφιοι επιστήμονες, ποιητές και ερευνητές θεωρούν τους εαυτούς τους αθώους για τα κατεστραμμένα τοπία και τα καρβουνασμένα κορμιά. Είναι αθώοι;

Έχω τη γνώμη ότι τουλάχιστον μία από τις παρατηρήσεις του Μαρξ είναι αληθινή: *κάθε στιγμή δοσμένη για χάρη της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας, κάθε σκέψη που αφιερώνεται στο βιομηχανικό σύστημα ενισχύει πάντοτε μία δύναμη που είναι εχθρός της φύσης, του πολιτισμού, της ζωής*. Η εφαρμοσμένη επιστήμη δεν είναι ξένη προς όλα αυτά, είναι ένα αναπόσπαστο τμήμα της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας. Ο εθνικισμός δεν προέρχεται από έξω, είναι προϊόν της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας, όπως τα χημικά υλικά που μολύνουν τις λίμνες, την ατμόσφαιρα, τα ζώα και τους ανθρώπους! Όπως τα πυρηνικά εργοστάσια, που μολύνουν τα μικρο-συστήματα, προτού μολύνουν τα μακρο-συστήματα.

Αντί epilόγου, θα ήθελα να απαντήσω σε μία ερώτηση προτού αυτή μου υποβληθεί. Η ερώτηση είναι: Δεν πιστεύεις ότι ο απόγονος ενός καταπιεσμένου λαού βελτιώνει τη ζωή του, εάν γίνει διευθυντής ενός σούπερ μάρκετ ή διοικητής της αστυνομίας; Θα απαντήσω με μία άλλη ερώτηση: Ποιος διευθυντής στρατοπέδου συγκέντρωσης, εθνικός δήμιος ή βασιανιστής δεν είναι απόγονος καταπιεσμένων ανθρώπων;

Μετάφραση
Δημήτρης Κωνσταντίνου

Rudolf Rocker

Εθνικισμός και Πολιτισμός¹

Η παλιά άποψη που αποδίδει τη δημιουργία του εθνικιστικού κράτους στην αφυπνισμένη εθνική συνείδηση του λαού δεν είναι παρά ένας μύθος, πολύ εξυπηρετικός για τους υποστηρικτές της ιδέας του εθνικού κράτους αλλά όχι λιγότερο λαθεμένος. *Το έθνος δεν είναι η αιτία αλλά το αποτέλεσμα του κράτους. Το κράτος είναι που δημιουργεί το έθνος κι όχι αντίστροφα.* Πράγματι, απ' αυτήν την άποψη, υπάρχει ανάμεσα στο λαό και στο έθνος η ίδια διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στην κοινωνία και στο κράτος.

Κάθε κοινωνική ομάδα είναι ένας φυσικός σχηματισμός, που στη βάση των κοινών αναγκών και της αμοιβαίας συμφωνίας οικοδομείται οργανικά από κάτω προς τα πάνω, για να εγγυάται και να προστατεύει το γενικό συμφέρον. Ακόμη κι όταν οι κοινωνικοί θεσμοί βαθμιαία απολιθώνονται ή διατηρούνται σαν κατάλοιπα, ο σκοπός της προέλευσής τους μπορεί στις περισσότερες περιπτώσεις ν' αναγνωριστεί καθαρά. Ωστόσο, κάθε κρατική οργάνωση είναι ένας τεχνητός μηχανισμός, που επιβλήθηκε στους ανθρώπους από τα πάνω από κάποιον εξουσιαστή και που δεν αποβλέπει ποτέ σ' άλλους σκοπούς έξω από το να υπερασπίσει και να διασφαλίσει τα συμφέροντα των προνομιούχων μειονοτήτων της κοινωνίας.

Κάθε λαός είναι το φυσικό αποτέλεσμα μιας κοινωνικής ένωσης, μια αμοιβαία ένωση ανθρώπων που προήλθε από μια ορισμένη ομοιότητα των εξωτερικών συνθηκών ζωής, μια κοινή γλώσσα και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που οφείλονται στο κλιματολογικό και γεωγραφικό περιβάλλον. Μ' αυτόν τον τρόπο γεννιούνται ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, που υπάρχουν σε κάθε μέλος της ένωσης και σχηματίζουν ένα πολύ σπουδαίο μέρος της κοινωνικής της ύπαρξης. Αυτή η εσωτερική σχέση μπορεί τόσο λίγο να τραφεί τεχνητά όσο και να καταστραφεί τεχνητά. Το έθνος, από την άλλη μεριά, είναι το τεχνητό αποτέλεσμα του αγώνα για πολιτική εξουσία, όπως ακριβώς και ο εθνικισμός δεν υπήρξε ποτέ τίποτε παραπάνω από την πολιτική θρησκεία του σύγχρονου κράτους. Το ν' ανήκουμε σ' ένα έθνος, αντίθετα με το ν' ανήκουμε σ' έναν λαό, δεν καθορίζεται ποτέ από βαθιά φυσικά αίτια, αλλά υπόκειται πάντα σε πολιτικές θεωρήσεις και βασίζεται πάντα σ' αυτούς τους κρατικούς λόγους, πίσω από τους οποίους

¹ Αποσπάσματα από το έργο του Rucker «*Εθνικισμός και Πολιτισμός*», ΗΠΑ, 1937, όπως αυτά περιέχονται σε συλλογή κειμένων της «Επαναστατικής Αυτοοργάνωσης».

κρύβονται πάντα τα συμφέροντα προνομιούχων μειονοτήτων. Μια μικρή ομάδα διπλωματών, που είναι απλά οι εμπορικοί εκπρόσωποι της προνομιούχας κάστας και τάξης, αποφασίζουν εντελώς αυθαίρετα σε ποιο έθνος θα ανήκουν ορισμένοι άνθρωποι που ούτε καν ρωτήθηκαν, αν συμφωνούν, αλλά πρέπει να υποταχθούν σ' αυτήν την άσκηση εξουσίας, γιατί δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς.

Λαοί και ομάδες λαών υπήρχαν, πολύ πριν εμφανιστεί το κράτος. Και σήμερα υπάρχουν και αναπτύσσονται χωρίς την βοήθεια του κράτους. Εμποδίζεται μόνο η φυσική τους ανάπτυξη, όταν κάποια εξωτερική δύναμη παρεμβαίνει βίαια στη ζωή τους και τους βάζει με το ζόρι σε άγνωστα καλούπια γι' αυτούς ως τότε. Ύστερα, το έθνος είναι αδιανόητο χωρίς το κράτος. Έχει προσκολληθεί σ' αυτό. Η ευτυχία του ή η δυστυχία του εξαρτάται από αυτό και οφείλει την ύπαρξη του μόνο στην παρουσία του κράτους. Συνακόλουθα, η θεμελιακή φύση του έθνους θα μας διαφεύγει πάντα, αν προσπαθούμε να το διαχωρίσουμε απ' το κράτος και να το προικίζουμε με μια δική του ζωή που ποτέ δεν διέθετε.

Κάθε λαός είναι πάντα μία κοινότητα με μάλλον στενά όρια. Αλλά ένα έθνος περιλαμβάνει κατά κανόνα ένα ολόκληρο πλέγμα από διαφορετικούς λαούς και ομάδες λαών, που συμπιέστηκαν με λιγότερο ή περισσότερο βία μέσα στο πλαίσιο ενός κοινού κράτους. Πράγματι, σ' όλη την Ευρώπη δεν υπάρχει κανένα κράτος που να μην αποτελείται από μια ομάδα διαφορετικών λαών, που είχαν αρχικά διαφορετική καταγωγή και γλώσσα και που ενσωματώθηκαν μέσα σ' ένα έθνος μόνο από δυναστικά, οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα.

Κάθε εθνικισμός είναι από τη φύση του αντιδραστικός, γιατί προσπαθεί να επιβάλλει με τη βία στα ξεχωριστά μέρη της μεγάλης ανθρώπινης οικογένειας ένα συγκεκριμένο χαρακτήρα σύμφωνα με μια προκαθορισμένη ιδέα. Από αυτήν την άποψη, επίσης, δείχνει την αλληλεξάρτηση της εθνικιστικής ιδεολογίας με το πιστεύω κάθε εξ αποκαλύψεως θρησκείας. Ο εθνικισμός δημιουργεί τεχνητές διακρίσεις και διαχωρισμούς μέσα σ' αυτήν την οργανική ενότητα του ανθρώπινου γένους, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να πετύχει μια πλασματική ενότητα, που απορρέει μόνο από μια επιθυμία ορισμένων, οι οποίοι θα ήθελαν να κάνουν τα μέλη μιας ορισμένης ανθρώπινης ομάδας να χορεύουν όλα στον ίδιο ρυθμό, ώστε να μπορούν να τα ξεχωρίσουν ακόμη πιο εύκολα από άλλες ομάδες. Μ' αυτήν την έννοια, ο

αυτοαποκαλούμενος «πολιτισμικός εθνικισμός» δε διαφέρει καθόλου από τον πολιτικό εθνικισμό, για τους πολιτικούς σκοπούς του οποίου χρησιμεύει, κατά κανόνα, σα φύλλο συκής. Αυτοί οι δύο δεν μπορούν να ξεχωριστούν νοητικά, δεν αντιπροσωπεύουν παρά δύο διαφορετικές όψεις της ίδιας προσπάθειας.

Ο πολιτισμικός εθνικισμός εμφανίζεται στη πιο καθαρή του μορφή, όταν οι λαοί βρίσκονται υπό ξένη κατοχή και, για αυτόν το λόγο, δεν μπορούν να εφαρμόσουν τα δικά τους σχέδια για πολιτική εξουσία. Σ' αυτήν την περίπτωση, η «εθνική σκέψη» προτιμά να απασχολείται με δραστηριότητες που θα οικοδομήσουν τον πολιτισμό του λαού και προσπαθεί να κρατήσει ζωντανή την εθνική συνείδηση με αναμασήματα της χαμένης δόξας και του μεγαλείου του παρελθόντος. Τέτοιες συγκρίσεις, ανάμεσα σ' ένα παρελθόν που έγινε ήδη θρόλος και σ' ένα σιλαβωμένο παρόν, κάνουν το λαό διπλά ευαίσθητο απέναντι στην αδικία που υφίσταται, αν όμως τέτοιες ομάδες ανθρώπων καταφέρουν αργά ή γρήγορα να αποτινάξουν τον ξένο ζυγό και να εμφανιστούν οι ίδιοι σαν εθνική εξουσία, τότε η πολιτισμική φάση της προσπάθειάς τους περνάει απλώς οριστικά στο παρασκήνιο και παραχωρεί την θέση της στη πικρή πραγματικότητα των πολιτικών τους στόχων. Στην πρόσφατη ιστορία των διάφορων εθνικών οργανισμών της μεταπολεμικής Ευρώπης μπορούν να βρεθούν εύγλωττες μαρτυρίες γι' αυτό.

Στον πολιτισμικό εθνικισμό συγχωνεύονταν κατά κανόνα δύο διαφορετικά συναισθήματα, που δεν έχουν μεταξύ τους τίποτε κοινό: Γιατί το συναίσθημα που νοιώθει κανείς για την πατρίδα του δεν είναι εθνικισμός, δεν είναι αγάπη για το κράτος, δεν είναι αγάπη που έχει τις ρίζες της στην αφηρημένη ιδέα του έθνους. Δεν χρειάζεται να επεξεργαστούμε μια εξήγηση για να αποδείξουμε ότι το μέρος της γης όπου ένας άνθρωπος πέρασε τα χρόνια της νιότης του είναι αλληλένδετο με τα βαθύτερα αισθήματα του. Οι εντυπώσεις της παιδικής ηλικίας και της άγουρης νιότης είναι αυτές που διατηρούνται περισσότερο και έχουν τα πιο διαρκή αποτελέσματα στην ψυχή του. Η πατρίδα είναι κάτι τόσο οικείο όσο ένα καθημερινό ρούχο του ανθρώπου, του οποίου γνωρίζει με κλειστά μάτια κάθε ραφή και τσάκισμα. Αυτό το συναίσθημα για την πατρίδα γέννησε στα τελευταία χρόνια ορισμένη λαχτάρα για ένα μακρινό παρελθόν θαμμένο κάτω από

ερείπια. Κι είναι αυτή η λαχτάρα που ωθεί τον ρομαντικό να σκαλίσει το παρελθόν.

Αυτό το συναίσθημα για τη πατρίδα δεν έχει καμιά συγγένεια με τη λεγόμενη «εθνική συνείδηση», παρ'ότι το γεγονός ότι ρίχνονται συχνά και τα δύο στο ίδιο καζάνι και ότι με τη μέθοδο των παραχαρακτών εμφανίζονται σαν ίσης αξίας. Στην πραγματικότητα, το αληθινό συναίσθημα για την πατρίδα καταστρέφεται στη γέννησή του από την «εθνική συνείδηση», που τείνει πάντα να το τακτοποιήσει και να βάλει με το ζόρι σε μια προιαθορισμένη φόρμα κάθε εντύπωση που αντλεί ο άνθρωπος από την ανεξάντλητη ποικιλία της πατρίδας του. Αυτό είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα εκείνων των μηχανιστικών προσπαθειών για ενοποίηση που δεν είναι στην πραγματικότητα παρά φιλοδοξίες των εθνικιστικών κρατών.

Η απόπειρα να αντικατασταθεί ο φυσικός δεσμός του ανθρώπου με την πατρίδα, από μια διατεταγμένη αγάπη για το κράτος (μια δομή, που οφείλει τη δημιουργία της σε κάθε είδους συμπτώσεις και μέσα στην οποία συγκεντρώθηκαν με κτηνώδη βία στοιχεία που δεν έχουν αναγκαστικά σχέση μεταξύ τους) είναι ένα από τα πιο παράδοξα φαινόμενα του καιρού μας. Η λεγόμενη «εθνική συνείδηση» δεν είναι τίποτ' άλλο από μια πίστη που προπαγανδίστηκε από την πολιτική εξουσία, η οποία έχει αντικαταστήσει τον θρησκευτικό φανατισμό των περασμένων αιώνων και έχει καταλήξει να αποτελεί σήμερα το μεγαλύτερο εμπόδιο για την πολιτισμική ανάπτυξη.

Η αγάπη για την πατρίδα δεν έχει τίποτα κοινό με τον σεβασμό κάποιας αφηρημένης πατριωτικής ιδέας. Η αγάπη για την πατρίδα δε γνωρίζει καμία επιθυμία για εξουσία· είναι απαλλαγμένη απ' αυτήν τη ρηχή και επικίνδυνη στάση ανωτερότητας απέναντι στον γείτονα, που αποτελεί ένα από τα πιο έντονα χαρακτηριστικά κάθε είδους εθνικισμού. Δεν εμπλέκεται στη πρακτική πολιτική ούτε επιδιώκει να υποστηρίξει με οποιοδήποτε τρόπο το κράτος. Η αγάπη για την πατρίδα είναι ένα καθαρά εσωτερικό συναίσθημα, που εκδηλώνεται τόσο αυθόρμητα όσο και το συναίσθημα της απόλαυσης της φύσης, της οποίας η πατρίδα αποτελεί τμήμα. Όταν ειδωθεί έτσι, η σχέση που έχει με τη διατεταγμένη αγάπη για το έθνος, που επιβάλλουν οι κυβερνήσεις, είναι αυτή που έχει ένα φυσικό προϊόν με ένα τεχνητό υποκατάστατο.

Leo Tolstoy Πατριωτισμός και δικαιοβέρνηση

«Σύντομα φτάνει ο καιρός που το να αποκαλείς κάποιον 'πατριώτη' θα είναι η πιο βαθιά προσβολή που μπορείς να του κάνεις. Πατριωτισμός σήμερα σημαίνει να συνηγορείς στις λεηλασίες που γίνονται για το συμφέρον των προνομιάχων τάξεων στο συγκεκριμένο πολιτειακό σύστημα, μέσα στο οποίο έτυχε να γεννηθούμε».

Ε. Μπέλφορντ Μπαξ¹

I.

Έχω ήδη πολλές φορές εκφράσει τη σκέψη ότι στις μέρες μας η αντίληψη περί πατριωτισμού είναι αφύσικη, παράλογη και επιζήμια, και αποτελεί την αιτία μεγάλου μέρους των δεινών από τα οποία υποφέρει το ανθρωπινό γένος· και, επομένως, η αντίληψη αυτή όχι μόνο δεν θα έπρεπε να καλλιεργείται, όπως τώρα γίνεται, αλλά αντίθετα θα έπρεπε να καταπνιγεί και να ξεριζωθεί με όλα τα μέσα που έχει στη διάθεσή του ο λογικός άνθρωπος. Όμως, είναι παράξενο (αν και είναι αναμφισβήτητο ότι οι διεθνείς εξοπλισμοί και οι καταστροφικοί πόλεμοι, που συντρίβουν τους ανθρώπους, από αυτήν και μόνο την αντίληψη απορρέουν) το ότι όλα μου τα επιχειρήματα, που δείχνουν την καθυστέρηση, τον αναχρονισμό και τη βλάβη που προκαλεί ο πατριωτισμός, συναντούν ακόμη και σήμερα είτε τη σιωπή, είτε τη σκόπιμη παρερμηνεία, είτε μια παράδοξα ομοιόμορφη απάντηση ότι μόνο ο κακός πατριωτισμός (ο εθνικισμός² ή ο σωβινισμός) είναι νοσηρός, ενώ ο καλός πατριωτισμός είναι ένα πολύ εξυψωτικό ηθικό συναίσθημα, του οποίου η καταδίκη όχι μόνο είναι παράλογη μα και ακούθης.

Σε τι συνίσταται, όμως, αυτός ο αληθινός, ο καλός πατριωτισμός, ποτέ δεν μας έχουν πει· και, αν κάτι λέγεται γι' αυτόν, αντί για εξήγηση λαμβάνουμε στομφώδεις, μεγαλόσχημες φράσεις ή, τελικά, κάποια άλλη θεώρηση που τον υποκαθιστά και που δεν έχει τίποτε κοινό με τον πατριωτισμό που όλοι γνωρίζουμε και που από τα αποτελέσματα του οποίου τόσο πολύ όλοι υποφέρουμε. Λέγεται γενικώς ότι ο αληθινός, ο καλός πατριωτισμός,

¹ Ernest Belfort Bax (1854-1926). Βρετανός μαρξιστής δημοσιογράφος, που αναδείχτηκε ως ένας από τους κορυφαίους φιλοσόφους κατά την αναβίωση του σοσιαλισμού στη Βρετανία τη δεκαετία του 1880.

² Έτσι μεταφράστηκε το «Jingoism», όρος που από τον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 19^{ου} αιώνα είναι δηλωτικός του εθνικισμού και του ακραίου πατριωτισμού.

συνίσταται στο να επιθυμεί κάποιος για τους δικούς του ανθρώπους ή το κράτος του τέτοιου είδους πραγματικά οφέλη, που δεν παραβιάζουν την ευημερία άλλων εθνών.

Μιλώντας πρόσφατα με έναν Άγγλο για τον σημερινό πόλεμο, του είπα ότι δεν ήταν η απληστία η αληθινή αιτία του πολέμου, όπως γενικά πιστεύεται, αλλά ο πατριωτισμός που είναι καταφανής στο χαρακτήρα του συνόλου της αγγλικής κοινωνίας. Ο Άγγλος διαφώνησε και είπε ότι, ακόμα κι αν τα πράγματα είναι έτσι, αυτό πηγάζει από το γεγονός ότι ο πατριωτισμός που τώρα εμπνέει τους Άγγλους είναι ένας κακός πατριωτισμός: όμως, ο καλός πατριωτισμός, αυτός με τον οποίο ήταν εμποτισμένοι κι ο ίδιος, θα είχε ως συνέπεια τις σωστές πράξεις των συμπατριωτών του.

«Γότε», ρώτησα, «μόνο για τους Άγγλους εύχεσαι να διακρίνονται απ' αυτόν και να ενεργούν σωστά;».

«Το εύχομαι για όλους τους ανθρώπους», μου είπε· καθορίζοντας σαφώς με την απάντησή του ότι χαρακτηριστικό των αληθινών οφελών, είτε των ηθικών, των επιστημονικών ή ακόμα των υλικών και πρακτικών, είναι το ότι αποτελούν δικαίωμα όλων των ανθρώπων. Αλλά, προφανώς, το να εύχεσαι τέτοια οφέλη για όλους όχι μόνο δεν είναι πατριωτικό, μα ακριβώς το αντίθετο.

Αλλά ούτε και οι ιδιορρυθμίες κάθε λαού συνιστούν πατριωτισμό, αν και σκόπιμα οι υποστηρικτές του με αυτές τον υποκαθιστούν. Λένε ότι οι ιδιαιτερότητες κάθε λαού είναι μια βασική προϋπόθεση της ανθρωπίνης προόδου και γι' αυτόν το λόγο ο πατριωτισμός, που επιζητά να διατηρήσει αυτές τις ιδιαιτερότητες, είναι μία καλή και χρήσιμη αντίληψη. Αλλά δεν είναι ξεκάθαρο το ότι, και αν ακόμα κάποτε αυτές οι ιδιορρυθμίες κάθε λαού, οι συνήθειές του, οι θρησκείες, οι γλώσσες αποτελούσαν απαραίτητες συνθήκες για τη ζωή της ανθρωπότητας, στους καιρούς μας αυτές οι ίδιες ιδιορρυθμίες αποτελούν το κύριο εμπόδιο σε αυτό που ήδη αναγνωρίζεται ως ιδανικό, στην αδελφική ένωση των ανθρώπων; Και γι' αυτό, η διατήρηση και η υπεράσπιση κάποιας εθνότητας (Ρώσων, Γερμανών, Γάλλων ή Αγγλοσαξόνων), προκάλώντας την αντίστοιχη συντήρηση και υπεράσπιση όχι μόνο των εθνότητων των Ούγγρων, των Πολωνών ή των Ιρλανδών αλλά ακόμα και των Βάσιων, των Προβηγκιανών³, της Μορδοβίας, της Τσουβασίας⁴ και πολλών άλλων, υπηρετεί όχι το να εναρμονίσει

³ Προβηγκία. Αρχαία επαρχία της νότιας Γαλλίας στις ακτές της Μεσογείου.

⁴ Μορδοβία και Τσουβασία. Περιοχές που διεκδίκησαν την ανεξαρτησία τους από τη Ρωσία. Σήμερα, αποτελούν διοικητικές της περιφέρειες, τις ομώνυμες δημοκρατίες.

και να ενώσει τους ανθρώπους, αλλά αντίθετα το να τους αποξενώσει και να τους διχάσει όλο και περισσότερο.

Έτσι, λοιπόν, όχι ο φανταστικός αλλά ο αληθινός πατριωτισμός, αυτός που όλοι γνωρίζουμε και από τον οποίο οι περισσότεροι άνθρωποι σήμερα εξουσιάζονται και η ανθρωπότητα τόσο πολύ υποφέρει, δεν είναι το να εύχεται κάποιος να έχει ο λαός του πνευματικά οφέλη (γιατί δεν είναι δυνατόν να επιθυμείς πνευματικά οφέλη μόνο για τους δικούς σου ανθρώπους)· αλλά αποτελεί ένα πολύ συγκεκριμένο αίσθημα κάποιου που προτιμά το δικό του λαό ή κράτος από άλλους ανθρώπους και κράτη, και κατ'επέκταση μία επιθυμία να κατακτήσει γι' αυτό το λαό ή το κράτος τη μέγιστη υπεροχή και δύναμη που μπορεί να κατακτηθεί· γεγονός που μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο σε βάρος της ωφέλειας και της ισχύος άλλων λαών και κρατών.

Γι' αυτό, είναι φανερό ότι ο πατριωτισμός και σαν αντίληψη είναι κακή και επιζήμια, και ως θεωρία είναι ανόητη. Γιατί είναι ξεκάθαρο ότι, αν κάθε λαός και κάθε κράτος θεωρεί ότι υπερτερεί των άλλων, όλοι τους ζουν σε μία κατάφορη και βλαβερή αυταπάτη.

II.

Θα περίμενε κανείς το επιζήμιο και το παράλογο του πατριωτισμού να είναι έκδηλο στον καθένα. Προκαλεί έκπληξη, όμως, το γεγονός ότι ακόμα και καλλιεργημένοι και πολυμαθείς άνθρωποι όχι μόνο δεν επισημαίνουν τη ζημιά που επιφέρει και την ανοησία του, αλλά αντιστέκονται (και, μάλιστα, χωρίς κάποιο λογικό υπόβαθρο) με την μεγαλύτερη ξεροκεφαλιά και πάθος σε οποιοδήποτε ξεμπρόστιασμά του και συνεχίζουν να τον θεωρούν ωφέλιμο και εξυψωτικό.

Τι σημαίνει αυτό; Μόνο μία εξήγηση γι' αυτό το παράδοξο μπορώ να δώσω. Όλη η ανθρώπινη ιστορία από τα πρώιμα στάδια της μέχρι τις μέρες μας μπορεί να θεωρηθεί ως μία κίνηση συνειδητοποίησης τόσο των ατόμων όσο και των ομοιογενών ομάδων από τα χαμηλότερα προς τα υψηλότερα ιδεώδη.

Όλη η διαδρομή που έκαναν τα άτομα και οι ομοιογενείς ομάδες μπορεί να απεικονιστεί ως διαδοχικές πτήσεις από το χαμηλότερο σημείο, το επίπεδο της ζωής των ζώων, προς το ανώτερο που επιτυγχάνει η συνείδηση του ανθρώπου σε μια δεδομένη στιγμή της ιστορίας.

Κάθε άνθρωπος, όπως και κάθε ιδιαίτερη ομοιογενής ομάδα, έθνος ή κράτος, πάντα ανέβαινε και ανεβαίνει αυτήν τη σκάλα των ιδεών. Κάποια

τμήματα της ανθρωπότητας προπορεύονται, άλλα μένουν πίσω και άλλα πάλι, η πλειοψηφία, κινούνται ανάμεσα στα πιο προηγμένα και στα πιο καθυστερημένα. Αλλά όλα, σε όποιο στάδιο κι αν έχουν φτάσει, αναπόφευκτα και ασυγκράτητα κινούνται από τις πιο απλές στις υψηλότερες ιδέες. Και πάντα, σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή, και τα άτομα και οι ξεχωριστές ομάδες ανθρώπων -προχωρημένες, ενδιάμεσες ή καθυστερημένες- αναπτύσσουν τρεις διαφορετικές σχέσεις αντίστοιχες προς τα τρία επίπεδα των ιδεών, μέσα στα οποία κινούνται.

Πάντοτε, και για τα άτομα και για τις ξεχωριστές ομάδες ανθρώπων υπάρχουν οι ιδέες του παρελθόντος, οι οποίες έχουν φθαρεί εντελώς και τους έχουν γίνει τόσο ξένες, που δεν μπορούν να επανέλθουν σε αυτές: τέτοιες είναι για παράδειγμα στον χριστιανικό μας κόσμο ο κανιβαλισμός, η διεθνής λεηλασία, ο συζυγικός βιασμός και άλλες συνήθειες, των οποίων μόνο η ιστορική καταγραφή σήμερα παραμένει.

Υπάρχουν και οι ιδέες του παρόντος, ενσταλλαγμένες στα μυαλά των ανθρώπων από την εκπαίδευση, από το παράδειγμα και τη γενική δραστηριότητα όλων γύρω από αυτές ιδέες, κάτω από την εξουσία των οποίων ζουν οι άνθρωποι σε μια χρονική στιγμή: παραδείγματος χάριν, στις μέρες μας οι ιδέες της ιδιοκτησίας, της κρατικής οργάνωσης, του εμπορίου, της αξιοποίησης των οικόσιτων ζώων και άλλες.

Και υπάρχουν και οι ιδέες του μέλλοντος, εκ των οποίων κάποιες πλησιάζουν στην υλοποίηση και υποχρεώνουν τους λαούς να αλλάξουν τον τρόπο ζωής τους και να αγωνιστούν ενάντια στους προηγούμενους τρόπους: τέτοιες ιδέες στην εποχή μας είναι η απελευθέρωση των δουλοπάροικων, η ισότητα των δύο φύλων, η εγκατάλειψη της σαρκιοφαγίας και άλλες. Ενώ κάποιες, αν και ήδη διαφαίνονται, δεν έχουν έρθει ακόμα σε πραγματική σύγκρουση με τις παλιές μορφές ζωής: τέτοιες είναι στον καιρό μας οι ιδέες (τις οποίες και αποκαλούμε ιδανικά) της εξάλειψης της βίας ή της διευθέτησης ενός κοινοτικού συστήματος κτήσης, μιας παγκόσμιας θρησκείας και της καθολικής αδελφοσύνης των ανθρώπων.

Και γι' αυτό, κάθε άνθρωπος και κάθε ομοιογενής ομάδα ανθρώπων, σε όποιο επίπεδο κι αν βρίσκονται, έχοντας πίσω τους τις φθαρμένες θύμησες του παρελθόντος και μπρος τους τα ιδεώδη του μέλλοντος, πάντα διάγουν μία κατάσταση πάλι ανάμεσα στις ετοιμοθάνατες ιδέες του παρόντος και τις ιδέες του μέλλοντος που γεννιούνται. Και συμβαίνει συχνά μια ιδέα, που στο παρελθόν υπήρξε χρήσιμη ή ακόμα και απαραίτητη, να γίνεται περιττή και να παραδίδει μετά από έναν λίγο ή πολύ παρατεταμένο αγώνα

τη θέση της σε μια νέα ιδέα, η οποία μέχρι τότε ήταν ένα ιδεώδες, τώρα όμως γίνεται η επικρατούσα.

Αλλά συμβαίνει μια απαρχαιωμένη ιδέα, που ήδη έχει αντικατασταθεί στην ανθρώπινη συνείδηση από μια υψηλότερη, να είναι τέτοιου είδους που η διατήρησή της να είναι επικερδής σε αυτούς που έχουν τη μεγαλύτερη επιρροή στην κοινωνία τους. Και μετά, αυτή η απαρχαιωμένη ιδέα, αν και βρίσκεται σε οξεία αντίφαση με όλον τον περιβάλλοντα τρόπο ζωής, ο οποίος έχει αλλάξει από άλλες απόψεις, συνεχίζει να επηρεάζει τους ανθρώπους και να εξουσιάζει τις πράξεις τους. Μια τέτοια διατήρηση απαρχαιωμένων ιδεών πάντα συνέβαινε και ακόμα συμβαίνει στο θέμα της θρησκείας. Ο λόγος είναι ότι οι ιερείς, των οποίων οι προσοδοφόρες θέσεις συνδέονται με την απαρχαιωμένη θρησκευτική ιδέα, σκόπιμα χρησιμοποιούν τη δύναμή τους για να κρατούν τους ανθρώπους σε αυτήν.

Το ίδιο και για παρόμοιες αιτίες συμβαίνει στην πολιτική σφαίρα και αναφορικά με την ιδέα του πατριωτισμού, στον οποίο όλη η αυθαίρετη εξουσία βασίζεται. Άνθρωποι, για τους οποίους είναι επικερδές να ενεργούν έτσι, διατηρούν με τεχνητά μέσα αυτήν την ιδέα, αν και αυτή στερείται σήμερα λογικής και ωφέλειας. Και καθώς αυτοί οι άνθρωποι κατέχουν τα πιο ισχυρά μέσα επηρεασμού των άλλων, είναι ικανοί να πετυχαίνουν τον στόχο τους.

Έτσι, νομίζω, εξηγείται η παράξενη αντίφαση ανάμεσα στην απαρχαιωμένη πατριωτική ιδέα και τη συνολική εξέλιξη των ιδεών που κινούνται αντίθετά της, και οι οποίες ήδη έχουν κατακλύσει τη συνείδηση του χριστιανικού κόσμου.

III.

Ο πατριωτισμός, ως συναίσθημα αποκλειστικής αγάπης κάποιου για τους δικούς του ανθρώπους και ως δόγμα μιας επιφυλακτικής προθυμίας να θυσιάσει κάποιος την ηρεμία, την περιουσία και ενίοτε τη ζωή του για να υπερασπιστεί τους δικούς του ανθρώπους από τη σφαγή και το έγκλημα των εχθρών, ήταν η ευγενέστερη ιδέα κατά την περίοδο που κάθε έθνος θεωρούσε λογικό και δίκαιο να υποβάλλει για δικό του όφελος στη σφαγή και το έγκλημα τους λαούς άλλων εθνών.

Αλλά ήδη, περίπου 2.000 χρόνια πριν, άνθρωποι που θεωρούνταν σοφοί άρχισαν να αναγνωρίζουν την ιδέα της αδελφοσύνης των ανθρώπων ως υψηλότερη, και αυτή η ιδέα, εισχωρώντας όλο και περισσότερο στην συνείδηση του ανθρώπου, προχρηματώνεται στην εποχή μας με ποικίλους τρό-

πους. Χάρη στα βελτιωμένα μέσα επικοινωνίας και τη γενίκευση της βιομηχανίας, του εμπορίου, των τεχνών και της επιστήμης, οι άνθρωποι σήμερα είναι τόσο συνδεδεμένοι ο ένας με τον άλλον, που ο κίνδυνος της κατάρτησης, της σφαγής ή του εγκλήματος από έναν γείτονα λαό έχει σχεδόν εξαφανιστεί και όλοι οι λαοί (οι λαοί αλλά όχι οι κυβερνήσεις) ζούνε μαζί με ειρηνικές, αμοιβαία επωφελείς και φιλικές εμπορικές, βιομηχανικές, πολιτιστικές και επιστημονικές σχέσεις, τις οποίες δεν έχουν ανάγκη και επιθυμία να διαταράξουν. Θα σκεφτόταν κάποιος, επομένως, ότι η απαρχαιωμένη αντίληψη του πατριωτισμού, η περιττή και αταίριαστη με τη συνείδηση που αποκτήσαμε λόγω της αδελφούσης μεταξύ ανθρώπων διαφορετικών εθνότητων, θα έπρεπε να φθίνει όλο και πιο πολύ, μέχρι που ολοκληρωτικά να εξαφανιστεί. Όμως, το εντελώς αντίθετο συμβαίνει: αυτή η επιζήμια και απαρχαιωμένη αντίληψη όχι μόνο συνεχίζει να υπάρχει, αλλά καίει όλο και πιο άγρια.

Οι λαοί, χωρίς κανένα λογικό υπόβαθρο και εντελώς αντίθετα με την αντίληψή τους για το Δίκαιο και το συμφέρον τους, όχι μόνο συμμερίζονται τις κυβερνήσεις τους και τις επιθέσεις αυτών σε άλλα έθνη, τις καταλήψεις ξένων εδαφών και την υπεράσπιση με τη βία εκείνων που ήδη έχουν κλέψει, αλλά ακόμα και οι ίδιοι απαιτούν τέτοιες εισβολές, καταλήψεις και αυτού του είδους την άμυνα: νιώθουν ευχαρίστηση και περηφανεύονται γι' αυτές. Οι μικρές καταπιεσμένες εθνότητες, οι οποίες βρίσκονται κάτω από την εξουσία μεγάλων κρατών -οι Πολωνοί, οι Ιρλανδοί, οι Βοημοί, οι Φιλανδοί, οι Αρμένιοι- χολωμένες από τον πατριωτισμό των κατακτητών τους, που είναι και η αιτία της καταπίεσής τους, μολύνονται και οι ίδιες από την αντίληψη του πατριωτισμού, που έχει πάψει να είναι απαραίτητος και τώρα είναι απαρχαιωμένος, χωρίς νόημα και επιζήμιος. Τον υιοθετούν σε τέτοιο βαθμό που όλες οι δραστηριότητές τους συγκεντρώνονται γύρω του: και αυτές οι εθνότητες, αν και οι ίδιες υπέφεραν από τον πατριωτισμό των πιο ισχυρών εθνών, είναι έτοιμες για χάρη του να διαπράξουν σε άλλους λαούς ακριβώς αυτά που και οι ίδιες υπέφεραν και υποφέρουν ακόμα από τους κατακτητές τους.

Αυτό συμβαίνει, επειδή οι κυρίαρχες τάξεις (και σε αυτές συμπεριλαμβάνονται όχι μόνον οι πραγματικοί κυβερνήτες με τους αξιωματούχους τους αλλά και όλες οι τάξεις που απολαμβάνουν μια εξαιρετικά προνομιούχα θέση: οι κεφαλαιοκράτες, οι δημοσιογράφοι και οι περισσότεροι από τους καλλιτέχνες και τους επιστήμονες) μπορούν να διατηρήσουν τη θέση τους -απίστευτα πλεονεκτική σε σχέση με αυτήν του υπόλοιπου

πλήθους που στενάζει- μόνο χάρη στην κυβερνητική οργάνωση που βασίζεται στον πατριωτισμό. Έχουν στα χέρια τους τα πιο ισχυρά μέσα επηρεασμού του λαού και επίμονα ενδυναμώνουν τα πατριωτικά αισθήματα τόσο στον εαυτό τους όσο και στους άλλους και, ειδικότερα, εφόσον αυτά τα αισθήματα που στηρίζουν την κυβερνητική εξουσία είναι εκείνα που πάντα ανταμείβονται καλύτερα απ' αυτήν.

Κάθε αξιωματούχος έχει να προσδοκά περισσότερα στην καριέρα του, όσο περισσότερο πατριώτης είναι· ομοίως και ο στρατιωτικός προαγωγή παίρνει σε καιρό πολέμου, πόλεμος ο οποίος παράγεται από τον πατριωτισμό.

Ο πατριωτισμός και τα αποτελέσματά του, οι πόλεμοι, αποτελούν ένα τεράστιο έσοδο για το συνάφι των εφημεριδων, αλλά ωφελούν και πολλές άλλες συντεχνίες. Κάθε συγγραφέας, δάσκαλος ή καθηγητής, όσο περισσότερο κηρύττει τον πατριωτισμό, τόσο περισσότερο ασφαλής είναι στη θέση του. Και τόσο περισσότερη φήμη αποκτά κάθε Αυτοκράτορας και Βασιλιάς, όσο περισσότερο κυριεύεται από τον πατριωτισμό.

Οι κυρίαρχες τάξεις έχουν στα χέρια τους στρατό, χρήματα, την εκπαίδευση, την εκκλησία, τον Τύπο. Στα σχολεία εξάπτουν τον πατριωτισμό στα παιδιά μέσω της ιστορίας, περιγράφοντας τους δικούς τους ανθρώπους ως τους καλύτερους και πάντα να έχουν το δίκιο με το μέρος τους. Στους μεγάλους τον διεγείρουν με θεάματα, γιορτές, μνημεία και τον αναληθή πατριωτικό Τύπο. Μα πάνω απ' όλα, με αυτόν τον τρόπο φουντώνουν τον πατριωτισμό: διαπράττοντας κάθε είδους αγριότητα και αδικία ενάντια σε άλλα έθνη, προκαλούν σε αυτά εχθρότητα απέναντι στο δικό μας λαό, και μετά εκμεταλλεύονται αυτήν την εχθρότητα για να κακοκαρδίσουν και να στρέψουν τον λαό μας ενάντια στον ξένο.

Η ένταση του απάισιου αυτού συναισθήματος του πατριωτισμού έχει ορμητικά αυξηθεί ανάμεσα στους λαούς της Ευρώπης και στον καιρό μας έπιασε τόσο τα ανώτατα όρια, ώστε δεν υπάρχει παραπάνω πια χώρος για να επεκταθεί.

IV.

Θυμούνται καλά όσοι δεν είναι πολύ ηλιωμένοι ένα περιστατικό που συνέβη και δείχνει καταφανέστατα την εντυπωσιακή μέθη που προκάλεσε ο πατριωτισμός ανάμεσα στους λαούς της χριστιανοσύνης.

Οι κυβερνώσες τάξεις της Γερμανίας διεγείρουν τον πατριωτισμό στο λαό τους σε έναν τέτοιο βαθμό που, στο δεύτερο μισό του δεκάτου ένατου

αίωνα, σύμφωνα με νόμο που προτάθηκε όλοι οι άνδρες έπρεπε να γίνουν στρατιώτες· όλοι οι γιοι, οι σύζυγοι, οι πατεράδες, τα σεβαστά και θρήσκα άτομα έπρεπε να μάθουν να δολοφονούν, να γίνονται υπάκουοι σιλλάβοι στους στρατιωτικούς ανωτέρους τους και να είναι απολύτως έτοιμοι να σκοτώσουν οποιοδήποτε διαταχτούν να σκοτώσουν: ανθρώπους καταπιεσμένων εθνικοτήτων αλλά και τους δικούς τους εργάτες που πάλευαν για τα δικαιώματά τους και ακόμη και τους ίδιους τους πατεράδες και τα αδέρφια τους, όπως δημόσια διακηρύχθηκε από τον πιο ξεδιάντροπο των ηγεμόνων, τον Γουλιέλμο τον Β'⁵.

Εκείνο το φρικτό μέτρο, που πρόσβαλε τα πιο όμορφα συναισθήματα του ανθρώπου με τον πιο κατάφορο τρόπο, είχε λόγω της επίδρασης του πατριωτισμού τη σιωπηρή συγκατάθεση του λαού της Γερμανίας. Και είχε ως αποτέλεσμα τη νίκη τους ενάντια στους Γάλλους. Αυτή η νίκη διέγειρε ακόμη περισσότερο τον πατριωτισμό της Γερμανίας και συνεπώς από αντίδραση αυτόν της Γαλλίας, της Ρωσίας και των άλλων δυνάμεων και οι άντρες των ευρωπαϊκών χωρών υπέκυψαν χωρίς αντίσταση στην εισαγωγή της γενικής στρατιωτικής θητείας, μιας δηλαδή κατάστασης σιλαβιάς, που εμπεριέχει ένα βαθμό ταπείνωσης και υποταγής ασύγκριτα μεγαλύτερο από οποιαδήποτε σιλαβιά του αρχαίου κόσμου. Μετά απ' αυτή τη δουλική υποταγή των μαζών στα κελεύσματα του πατριωτισμού, η θρασύτητα, η σκληρότητα και η παραφροσύνη των κυβερνήσεων δεν γνώρισαν κανένα όριο. Ξεκίνησε έτσι ένας ανταγωνισμός για το σφετερισμό των εδαφών άλλων λαών στην Ασία, την Αφρική και την Αμερική, ο οποίος προκλήθηκε μερικώς από ιδιοτροπία και εν μέρει από ματαιοδοξία και απληστία, συνοδεύτηκε δε από την ολοένα μεγαλύτερη δυσπιστία και εχθρότητα μεταξύ των κυβερνήσεων.

Η εξόντωση των κατοίκων στα εδάφη που καταλήφθηκαν έγινε αποδεκτή ως μια αρκετά φυσική ενέργεια. Το μόνο ερώτημα ήταν το ποιος θα έπρεπε να είναι πρώτος στην κατάληψη της γης άλλων λαών και την εξόντωση των κατοίκων της. Όλες οι κυβερνήσεις όχι μόνο ολοφάνερα παραβίασαν και παραβιάζουν τις στοιχειώδεις απαιτήσεις της δικαιοσύνης σχετικά με τους κατακτημένους λαούς και τις μεταξύ τους σχέσεις, αλλά ήταν και συνεχίζουν να είναι ένοχες για κάθε είδους εξαπάτηση, δωροδοκία, απάτη, δόλο, κατασκοπείυση, ληστεία και δολοφονία· και οι λαοί όχι μόνο

⁵ Γουλιέλμος ο Β' (1859-1941). Αυτοκράτορας της Γερμανίας και βασιλιάς της Πρωσίας. Ακολούθησε επιθετική και φιλοπόλεμη πολιτική που ουσιαστικά οδήγησε στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

συμφώνησαν και ακόμα συμφωνούν με αυτές σε όλα τα παραπάνω, αλλά πανηγυρίζουν, όταν είναι η κυβέρνηση τους και όχι κάποια άλλη κυβέρνηση που διαπράττει τέτοια εγκλήματα.

Η αμοιβαία εχθρότητα μεταξύ διαφορετικών λαών και κρατών έχει φθάσει τελευταία σε τέτοιες απίστευτες διαστάσεις που, παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος για να επιτεθεί ένα κράτος σε κάποιο άλλο, ο καθένας γνωρίζει ότι όλες οι κυβερνήσεις στέκονται με ακονισμένα τα νύχια τους και περιμένουν δείχνοντας τα δόντια τους, μέχρι που κάποιος να έχει πρόβλημα ή να γίνει αδύναμος, με σκοπό να τον κάνουν κομμάτια με όσο το δυνατόν λιγότερο κίνδυνο.

Όλοι οι λαοί του αποκαλούμενου χριστιανικού κόσμου έχουν συρθεί από τον πατριωτισμό σε μια τέτοια κατάσταση βιαιότητας, που όχι μόνον επιθυμούν τη σφαγή και χαιρόνται τη δολοφονία εκείνοι που είναι υποχρεωμένοι να σκοτώσουν ή να σκοτωθούν, αλλά όλοι οι λαοί της Ευρώπης και της Αμερικής, που ζουν ειρηνικά στα σπίτια τους και δεν εκτίθενται σε κανέναν κίνδυνο, κάθε φορά που γίνεται πόλεμος -χάρη στους εύκολους τρόπους επικοινωνίας και τον Τύπο- μετατρέπονται σε θεατές ρωμαϊκής αρένας, και, όπως εκείνοι, ευχαριστιούνται και αυτοί τη σφαγή, και εγείρουν την αιμοδιψή κραυγή, «σκοτώστε τον!».

Όχι μόνον οι ενήλικοι αλλά ακόμη και τα αγνά και σοφά παιδιά χαιρόνται ανάλογα με την εθνικότητά τους, όταν ακούνε ότι ο αριθμός που σκοτώθηκε και πληγώθηκε από ειρηνικά ή άλλα βλήματα κάποια μέρα δεν ήταν 700 αλλά 1.000 Άγγλοι ή Μπόερς⁷. Και οι γονείς (γνωρίζω τέτοιες περιπτώσεις) ενθαρρύνουν τα παιδιά τους σε τέτοια βιαιότητα.

Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Κάθε αύξηση στο στρατό ενός έθνους (και κάθε έθνος που βρίσκεται σε κίνδυνο επιδιώκει να αυξήσει το στρατό του για πατριωτικούς λόγους) υποχρεώνει τους γείτονές του ν' αυξήσουν κι αυτοί το στρατό τους επίσης από πατριωτισμό, και το γεγονός αυτό με τη σειρά του προκαλεί μια νέα αύξηση του στρατού από το πρώτο έθνος.

Και το ίδιο πράγμα συμβαίνει με τα οχυρωματικά έργα και τα ναυτικά θέματα: αν ένα κράτος φτιάξει δέκα θωρηκτά, ένα γειτονικό θα φτιάξει έ-

⁶ Έτσι μεταφράστηκε η έκφραση “pollice verso”. Πρόκειται για τη λατινική φράση που σημαίνει «με γυρισμένο αντίχειρα» και αναφέρεται στον τρόπο που είχε το ρωμαϊκό πλήθος να αποφασίζει για την τύχη των ηττημένων μονομάχων.

⁷ Άποικοι ολλανδικής, γαλλικής και γερμανικής καταγωγής που εγκαταστάθηκαν στη Ν. Αφρική μετά το 1650 και δημιούργησαν αποικίες. Ήρθαν σε διάσταση τόσο με τους διοικητές της ολλανδικής εταιρείας των ανατολικών Ινδιών (VOC) όσο και με τους Βρετανούς στους μεταξύ τους πολέμους.

ντεκα· κατόπιν ο πρώτος θα φτιάξει δώδεκα και έτσι συνεχίζεται ως το άπειρο.

«Θα σας συνθλίψω», «θα σας βαρέσω στο κεφάλι», «θα σας μαχαιρώσω μ' ένα σπιλέτο», «θα σας χτυπήσω με ρόπαλο», «θα σας πυροβολήσω»... Μόνον τα κακά παιδιά, οι μεθυσμένοι ή τα ζώα φιλονικούν και παλεύουν με αυτόν τον τρόπο, όμως, αυτό ακριβώς είναι που συμβαίνει και μεταξύ των πιο υψηλών αντιπροσώπων των πιο πεφωτισμένων κυβερνήσεων, των ίδιων αυτών ανθρώπων που αναλαμβάνουν να κατευθύνουν την εκπαίδευση και την ηθική των υπηκόων τους.

V.

Η κατάσταση όλο και χειροτερεύει και δεν υπάρχει τίποτε να σταματήσει την κάθοδο αυτήν προς τον ολοφάνερο όλεθρο.

Ο μόνος δρόμος διαφυγής, στον οποίο πίστευαν οι αφελείς άνθρωποι, τώρα έχει κλείσει εξαιτίας των πρόσφατων γεγονότων. Αναφέρομαι στη διάσκεψη της Χάγης⁸ και στον πόλεμο μεταξύ Αγγλίας και Τρανσβάαλ⁹, που αμέσως επακολούθησε.

Αν οι άνθρωποι, που δεν σκέφτονται και πολύ ή σκέφτονται επιδερμικά, αρκούσαν να ανακουφιστούν με την ιδέα ότι τα διεθνή δικαστήρια της διαιτησίας θα εκτόπιζαν τους πολέμους και τους συνεχώς αυξανόμενους εξοπλισμούς, η ίδια η διάσκεψη της Χάγης και ο πόλεμος που ακολούθησε ανέδειξαν χειροπιαστά πλέον την αδυναμία εξεύρεσης λύσης με αυτόν τον τρόπο. Μετά τη διάσκεψη της Χάγης έγινε προφανές ότι, όσο υπάρχουν κυβερνήσεις με στρατούς, ο τερματισμός των εξοπλισμών και των πολέμων είναι αδύνατος. Για να πραγματοποιηθεί μια συμφωνία, είναι απαραίτητο οι συμμετέχοντες σ' αυτήν να εμπιστευθούν ο ένας τον άλλον. Και για να εμπιστευτούν οι δυνάμεις η μια την άλλη, πρέπει να κατεβάσουν τα όπλα τους, όπως κάνουν οι κομιστές της σημαίας στη διάρκεια μιας εκχειρίας, όταν συναντιούνται για διαπραγματεύσεις.

Όσο οι κυβερνήσεις δυσπιστώντας μεταξύ τους όχι μόνο δε διαλύουν ή δε μειώνουν τους στρατούς τους, αλλά συνεχώς τους αυξάνουν σε σχέση με τις αντίστοιχες επαυξήσεις που πραγματοποιούν οι γείτονές τους και

⁸ Αναφέρεται στη διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στη Χάγη το 1899 ως Πρώτη Διάσκεψη Ειρήνης.

⁹ Περιοχή στη νότια Αφρική, που είχε αποικισθεί από τους Μπόερς. Στη συνέχεια, αποτέλεσε αφορμή για τους δύο πολέμους μεταξύ Μπόερς και Βρετανών, το 1880 και το 1899-1902.

παρακολουθούν με τη βοήθεια των κατασκοπών κάθε μετακίνηση στρατευμάτων, γνωρίζοντας ότι η κάθε μια από τις δυνάμεις θα επιτεθεί στη γείτονά της μόλις βρει τον τρόπο για να το κάνει, καμία συμφωνία δεν είναι δυνατή και κάθε διάσκεψη είναι είτε μια ηλιθιότητα, είτε μια ενασχόληση για να περνά η ώρα, είτε μια απάτη, είτε μια αναίδεια, είτε όλα αυτά μαζί.

Ταίριαζε ιδιαίτερα στη ρωσική παρά σε οποιαδήποτε άλλη κυβέρνηση να είναι το τρομερό παιδί της διάσκεψης της Χάγης. Κι ενώ σε κανέναν στην πατρίδα δεν επιτρέπεται να απαντήσει σε όλες τις ολοφάνερα ψεύτικες εκδηλώσεις και διακηρύξεις της, η ρωσική κυβέρνηση είναι τόσο διεφθαρμένη που, αφού κατέστρεψε χωρίς τον ελάχιστο ενδοιασμό τον ίδιο της τον λαό με εξοπλισμούς, έπνιξε την Πολωνία, λεηλάτησε το Τουρκεστάν¹⁰ και την Κίνα και, όντας ιδιαιτέρως απασχολημένη με τον στραγγαλισμό της Φιλανδίας, πρότεινε τον αφοπλισμό στις κυβερνήσεις με την πλήρη διαβεβαίωση ότι θα έπρεπε να της έχουν εμπιστοσύνη!

Αλλά όσο παράξενη, απροσδόκητη και απρεπής κι αν ήταν μια τέτοια πρόταση, ειδικά τη στιγμή που δίνονταν διαταγές για αύξηση του στρατού της, οι δηλώσεις που εκφράστηκαν δημόσια προς τον απλό κόσμο ήταν τέτοιες, που οι κυβερνήσεις των άλλων δυνάμεων για χάρη του «θεαθήναι» δεν μπόρεσαν να απορρίψουν την κωμική και προφανώς ανειλικρινή σύσκεψη. Και έτσι, οι αντιπρόσωποι συναντήθηκαν γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι τίποτα δεν θα έβγαине απ' αυτό και κρυφογελώντας, για αριετές εβδομάδες (κατά τη διάρκεια των οποίων κέρδισαν καλούς μισθούς) προσποιούνταν ευσυνείδητα ότι ασχολούνται με τη διευθέτηση της ειρήνης ανάμεσα στα έθνη.

Η διάσκεψη της Χάγης ακολουθούμενη από την τρομερή αιματοχυσία του πολέμου του Τρανσβάαλ, τον οποίο κανένας δεν προσπάθησε κι ούτε προσπαθεί να σταματήσει, αποδείχτηκε παρ' όλα αυτά κάποια χρησιμότητας, αν και καθόλου με τον τρόπο που θα περίμενε κανείς. Ήταν χρήσιμη, επειδή έδειξε με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο ότι τα δεινά από τα οποία οι λαοί υποφέρουν δεν μπορούν να θεραπευτούν από τις κυβερνήσεις και ότι αυτές, ακόμα κι αν είχαν την επιθυμία, δεν μπορούν να τερματίσουν ούτε τους εξοπλισμούς ούτε τους πολέμους.

Οι κυβερνήσεις για να έχουν ένα λόγο ύπαρξης πρέπει να υπερασπίζονται τον λαό τους από την επίθεση άλλων λαών. Αλλά κανένας λαός δεν ε-

¹⁰ Ορεινή περιοχή της κεντρικής Ασίας, που εκτείνεται από την Κασπία θάλασσα μέχρι την έρημο του Γκόμπι.

πιθυμεί και ούτε επιτίθεται σε έναν άλλο. Και, επομένως, αυτές αντί να επιθυμούν την ειρήνη, διεγείρουν προσεκτικά το θυμό των άλλων εθνών ενάντια τους. Και έχοντας εξάψει τον θυμό άλλων λαών και προκαλώντας τον πατριωτισμό στο δικό τους λαό, κάθε κυβέρνηση κατόπιν βεβαιώνει τους ανθρώπους της ότι βρίσκονται σε κίνδυνο και πρέπει να προστατευθούν.

Και οι κυβερνήσεις έχοντας τη δύναμη στα χέρια τους μπορούν παράλληλα και να ερεθίζουν άλλα έθνη και να διεγείρουν τον πατριωτισμό στη χώρα τους και προσεκτικά πράττουν και τα δύο· κι ούτε μπορούν να λειτουργήσουν διαφορετικά, αφού η ύπαρξή τους από τέτοιες ενέργειες εξαρτάται.

Εάν σε παλιότερους καιρούς ήταν απαραίτητο οι κυβερνήσεις να υπερασπίσουν το λαό τους από τις επιθέσεις άλλων λαών, τώρα, αντίθετα, αυτές είναι που διαταράσσουν τεχνητά την ειρήνη που υπάρχει μεταξύ των εθνών και προκαλούν εχθρότητα ανάμεσά τους.

Όταν ήταν απαραίτητο να οργώσεις προκειμένου να σπείρεις, το όργανο, ήταν πράγμα σοφό· αλλά προφανώς είναι παράλογο και επιβλαβές να συνεχίσεις το όργανο, αφού έχει σπαρθεί ο σπόρος. Αλλά αυτό είναι ακριβώς που οι κυβερνήσεις υποχρεώνουν τους λαούς τους να κάνουν: να καταστρατηγήσουν την ενότητα που υπάρχει, και την οποία τίποτε δε θα παραβίαζε, εάν δεν υπήρχαν οι κυβερνήσεις.

VI.

Μα, τι είναι, στ' αλήθεια, αυτές οι κυβερνήσεις, που χωρίς αυτές οι άνθρωποι πιστεύουν ότι δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν;

Μπορεί κάποτε να υπήρξε καιρός που τέτοιες κυβερνήσεις να ήταν απαραίτητες, και το κακό τού να τις υποστηρίζει κάποιος να ήταν μικρότερο από το να είναι κανείς ανυπεράσπιστος απέναντι σε οργανωμένους γείτονες· μα τώρα αυτές έχουν γίνει περιττές και συνιστούν πολύ μεγαλύτερο κακό απ' όλους τους κινδύνους με τους οποίους εκφοβίζουν τους υπηκόους τους.

Οι κυβερνήσεις γενικότερα, και όχι μόνον οι στρατιωτικές, θα μπορούσαν να είναι, δεν θα πω χρήσιμες, αλλά έστω ακίνδυνες, μόνο εάν αποτελούνταν από αμόλυντους και ιερούς ανθρώπους, όπως θεωρητικά ισχύει στην περίπτωση των Κινέζων. Αλλά οι κυβερνήσεις από τη φύση της δραστηριότητάς τους, που συνίσταται στη τέλεση πράξεων βίας, απαρτίζονται πάντα από στοιχεία εντελώς αντίθετα προς την αγιότητα· από τους πιο αμαρτωλούς, αδίστακτους και διεστραμμένους ανθρώπους.

Μια κυβέρνηση, επομένως, και ειδικά μια κυβέρνηση που διασφαλίζεται με στρατιωτική πυγμή, είναι η πιο επικίνδυνη οργάνωση που μπορεί να υπάρξει.

Κυβέρνηση, υπό την ευρύτερη έννοια, συμπεριλαμβανομένων των κεφαλαιοκρατών και του Ύψου, δεν είναι τίποτα άλλο από έναν οργανισμό που τοποθετεί το μεγαλύτερο μέρος του λαού κάτω από την εξουσία ενός μικρότερου μέρους· αυτό το μικρότερο μέρος είναι υποτελές σε ένα ακόμα πιο μικρό, και αυτό πάλι σ' ένα ακόμα μικρότερο, και έτσι πάει λέγοντας· και στο τέλος, καταλήγει σε ελάχιστους ανθρώπους ή και σε ένα μοναδικό άτομο, που με τη βοήθεια της στρατιωτικής δύναμης ασκεί εξουσία πάνω σε όλους τους υπόλοιπους. Γι' αυτό, λοιπόν, όλος αυτός ο οργανισμός μοιάζει με έναν κώνο, του οποίου όλα τα μέρη είναι ολοκληρωτικά κάτω από την εξουσία αυτών των ανθρώπων ή αυτού του μοναδικού προσώπου, που τυχαίνει να βρίσκεται στην κορυφή.

Η κορυφή του κώνου καταλαμβάνεται από εκείνους που είναι περισσότερο πανούργοι, θρασείς και αδίστακτοι από τους υπόλοιπους ή από κάποιον που συμβαίνει να είναι κληρονόμος αυτών που υπήρξαν θρασείς και αδίστακτοι.

Σήμερα, μπορεί να είναι ο Μπορίς Γκοντούνοφ¹¹ και αύριο ο Γρηγόριος Οτρέπιεφ¹². Σήμερα, η έκφυλη Λιακατερίνη, η οποία δολοφόνησε μαζί με τον εραστή της το σύζυγό της· αύριο ο Πουγκάτσεφ¹³, κατόπιν ο Παύλος ο τρελός¹⁴, ο Νικόλαος ο Α'¹⁵ ή ο Αλέξανδρος¹⁶. Σήμερα, μπορεί να είναι ο Ναπολέων, αύριο ένας βουρβώνος¹⁷ ή κάποιος από τον οίκο της

¹¹ Ο πρώτος μη ρουρικίδας (δεν καταγόταν από την κυβερνώσα δυναστεία των Ρούρικ) Τσάρος του Ρωσικού Βασιλείου. Η περίοδος της βασιλείας του (1598 έως 1605) συμπίπτει με την έναρξη για τη χώρα του της Εποχής των Αναστατώσεων.

¹² Μοναχός και γραμματέας του πατριάρχη, ένα από τα πρόσωπα που ισχυρίστηκαν ότι είναι υιός του Ιβάν του τρομερού, διεκδικώντας το αξίωμα του τσάρου.

¹³ Iemelian Rougatchev (1742-1775). Κοζάκος, ηγήθηκε των χωριών και της εξέγερσης των Κοζάκων το 1773-1774 ενάντια στην ρωσική μοναρχία.

¹⁴ Ο Παύλος ο Α' (1754-1801), αυτοκράτορας της Ρωσίας στα έτη 1796-1801. Συνάναφεται ως «Παύλος ο τρελός». Δολοφονήθηκε από αντιπάλους του.

¹⁵ Νικόλαος ο Α' (1796-1855). Αυτοκράτορας της Ρωσίας. Εισήγαγε στρατιωτική πειθαρχία στη δημόσια διοίκηση, κατέπνιξε βάνουσα την εξάπλωση προσοδευτικών ιδεών και επέβαλε τη ρωσική γλώσσα και θρησκεία στους μη Ρώσους υπηκόους του.

¹⁶ Αλέξανδρος ο Α' (1777-1825). Τσάρος της Ρωσίας από το 1801 έως το 1825, βασιλιάς της Πολωνίας και Μέγας Δουξ της Φινλανδίας.

¹⁷ Ο οίκος των Βουρβώνων. Γαλλική δυναστεία προερχόμενη από την κεντρική Γαλλία. Βασίλεψε από τον 16^ο αιώνα μέχρι το 1848 και μέλη της κυβέρνησαν διάφορες ευρωπαϊκές χώρες.

Ορλεάνης¹⁸, ο Μπουλανζέρ¹⁹ ή η Εταιρεία του Παναμά²⁰. Σήμερα μπορεί να είναι ο Γκλάντστοουν²¹, αύριο ο Σάλισμπερυ²², ο Τσάμπερλεϊν²³ ή ο Ρόουντς²⁴.

Και σε αυτές τις κυβερνήσεις επιτρέπεται να ασκούν εξουσία όχι μόνο πάνω στην ιδιοκτησία και τις ζωές των ανθρώπων αλλά ακόμη και πάνω στην πνευματική και ηθική ανάπτυξη, την εκπαίδευση και τη θρησκευτική καθοδήγηση του καθενός.

Οι λαοί οικοδομούν έναν τέτοιο μηχανισμό εξουσίας, επιτρέποντας στον οποιονδήποτε που μπορεί να τον καταλάβει (και οι πιθανότητες πάντα είναι ότι θα καταληφθεί από τον πιο ανήθικο), υποτάσσονται με δουλοπρέπεια σ' αυτόν και θεωρούν έπειτα ότι το κακό προέρχεται απ' αυτόν. Φοβούνται τις βόμβες των αναρχικών, αλλά δε φοβούνται αυτήν την τρομερή οργάνωση, που πάντα τους απειλεί με τις μέγιστες συμφορές.

Οι λαοί το βρήκαν χρήσιμο να συσπειρώνονται προκειμένου να αντισταθούν στους εχθρούς τους, όπως έκαναν οι Κιρκασιανοί²⁵, όταν αντιμετώπιζαν επιθέσεις. Κι όμως, παρότι αυτός ο κίνδυνος ανήκει μάλλον στο παρελθόν, οι λαοί συνεχίζουν να ασφυκτιούν δεμένοι μεταξύ τους.

Και με τέτοια φροντίδα μπουρδουκλώνονται, ώστε να μπορεί ένας και μόνο άνθρωπος να τους έχει όλους στο έλεός του· κατόπιν ρίχνουν μακριά την άκρη του σχοινιού που τους δένει και το αφήνουν να σέρνεται, ωστόσο

¹⁸ Ο οίκος της Ορλεάνης περιλάμβανε τις δύο βασιλικές δυναστείες της Γαλλίας, τους Βαλουά και τους Βουρβόνους.

¹⁹ Georges Boulanger (1837-91). Γάλλος στρατιωτικός και πολιτικός, υπηρέτησε κατά τον Γαλλοπρωσικό πόλεμο και το 1886 έγινε υπουργός πολέμου.

²⁰ Η Panama Canal Company, εταιρεία που δραστηριοποιήθηκε στην διώρυγα του Παναμά και γρήγορα εξελίχθηκε σε κυρίαρχο στοιχείο στην περιοχή, αναλαμβάνοντας ουσιαστικά κυβερνητικές εξουσίες και αρμοδιότητες. Το 1892, μεγάλη υπόθεση δωροδοκίας και διαφθοράς συγκλόνισε τη γαλλική κοινωνία, το αποκαλούμενο «σκάνδαλο της Διώρυγας του Παναμά», το μεγαλύτερο σκάνδαλο κατά τον 19^ο αιώνα.

²¹ William Gladstone (1809-1898). Πρωθυπουργός της Βρετανίας, από τις βασικές πολιτικές δυνάμεις στη βικτωριανή Αγγλία.

²² Lord Salisbury (1830-1903). Βρετανός πολιτικός που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην επέκταση της βρετανικής δύναμης στην Αφρική.

²³ Joseph Chamberlain (1836-1914). Βρετανός πολιτικός, υπέρμαχος του βρετανικού ιμπεριαλισμού και των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων.

²⁴ Cecil Rhodes (1853-1902). Βρετανός πολιτικός άνδρας, ένας από τους κύριους υποστηρικτές και χρηματοδότες της βρετανικής επέκτασης στη Νότιο Αφρική. Για χρόνια ο απόλυτος κυρίαρχος στο παγκόσμιο εμπόριο διαμαντιών.

²⁵ Προσδιορισμός που χαρακτηρίζει τους λαούς του βορειοδυτικού Καναδάς. Μετά τον πολυετή ρωσοκιρκασιανό πόλεμο (1763-1864) μεγάλο μέρος των Κιρκασιανών αναγκάστηκε να εγκαταλείψει για πάντα τα εδάφη του.

κάποιο κάθαρμα ή ένας ανόητος το αρπάζει και τους βλάψει όπως του αρέσει. Γιατί, πραγματικά, τι άλλο κάνουν οι λαοί εκτός από αυτό, όταν ιδρύουν, υποκύπτουν και συντηρούν μια οργανωμένη και στρατιωτική κυβέρνηση;

VII.

Για να ελευθερώσουμε τους ανθρώπους από τα φοβερά και συνεχώς αυξανόμενα δεινά των εξοπλισμών και των πολέμων, δε χρειαζόμαστε ούτε συνέδρια, ούτε διασκέψεις, ούτε συνθήκες, ούτε δικαστήρια διαιτησίας· η καταστροφή αυτών των οργάνων της βίας χρειάζεται, που ονομάζονται κυβερνήσεις, από τις οποίες πηγάζουν τα χειρότερα δεινά της ανθρωπότητας.

Για να καταστρέψει κανείς την κυβερνητική βία, μόνο ένα πράγμα απαιτείται: να καταλάβουν οι λαοί ότι η αντίληψη του πατριωτισμού, η οποία από μόνη της στηρίζει αυτό το εργαλείο της βίας, είναι ένα αγενές, επιβλαβές, επονειδιστο, κακό μα, πάνω απ' όλα, ανήθικο συναίσθημα. Είναι αγενές, επειδή θεωρείται φυσιολογικό μόνο σε εκείνους τους λαούς που στέκονται στο χαμηλότερο επίπεδο ηθικής και περιμένουν από άλλα έθνη τέτοιες προσβολές, όμοιες με αυτές που οι ίδιοι είναι έτοιμοι να επιβάλλουν· είναι επιβλαβές, διότι διαταράσσει τις επωφελείς και περιχαρακείς ειρηνικές σχέσεις με τους άλλους λαούς και προ πάντων επειδή παράγει εκείνη την κυβερνητική οργάνωση, κάτω από την οποία η εξουσία λαχαινει να πέσει και πράγματι πέφτει στα χέρια των χειρότερων ανθρώπων· είναι ντροπιαστικό συναίσθημα, επειδή μετατρέπει τον άνθρωπο όχι μόνο σε σκλάβο αλλά σε κόκκορα από αυτούς που τους βάζουμε και παλεύουν, σε ταύρο ή σε μονομάχο, ο οποίος σπαταλά τη δύναμη και τη ζωή του όχι για δικούς του λόγους αλλά της κυβέρνησής του· και είναι ανήθικο, επειδή κάθε άνθρωπος κάτω από την επίδραση του πατριωτισμού, αντί να θεωρεί ότι είναι παιδί του Θεού (όπως μας διδάσκει ο χριστιανισμός) ή ένας ελεύθερος άνθρωπος που καθοδηγείται από τη δική του λογική, αποδέχεται ότι είναι υιός της πατρίδας του και σκλάβος της κυβέρνησής του, οπότε διαπράττει ενέργειες ενάντια στη λογική και την κατανόησή του.

Είναι απλώς απαραίτητο οι άνθρωποι να το αντιληφθούν αυτό· και ο τρομερός δεσμός που ονομάζεται κυβέρνηση, και με τον οποίο όλοι μαζί αλυσοδενόμαστε, θα καταρρεύσει από μόνος του χωρίς αγώνα και μαζί με αυτόν θα πάψουν και τα φοβερά και άχρηστα δεινά που ο ίδιος παράγει.

Και οι λαοί αρχίζουν ήδη να το καταλαβαίνουν. Αυτό γράφει, για παράδειγμα, ένας πολίτης των Ηνωμένων Πολιτειών:

«Είμαστε αγρότες, μηχανικοί, έμποροι, κατασκευαστές, δάσκαλοι, και το μόνο που ζητάμε είναι το δικαίωμα να ασχολούμαστε με τις δουλειές μας. Έχουμε τα σπίτια μας, αγαπάμε τους φίλους μας, είμαστε αφοσιωμένοι στις οικογένειές μας και δεν πειράζουμε τους γείτονές μας· έχουμε δουλειά να κάνουμε και θέλουμε να δουλέψουμε. Αφήστε μας ήσυχους!

Μα, δεν θα το κάνουν... αυτοί οι πολιτικοί! Αυτοί επιμένουν στο να μας κυβερνούν και να ζουν από το μόχθο μας. Μας φορολογούν, τρώνε το βιος μας, μας στρατολογούν και επιστρατεύουν τα αγόρια μας στους πολέμους τους. Και οι μυριάδες των ανθρώπων που ζούνε από την κυβέρνηση βασίζονται στην επιβολή της φορολογίας από αυτήν και, προκειμένου να μας φορολογεί με επιτυχία, ανέχονται να διατηρούνται οι στρατοί. Ο ισχυρισμός ότι ο στρατός είναι αναγκαίος για την προστασία της χώρας είναι ξεκάθαρα απάτη και πρόφαση. Η γαλλική κυβέρνηση τρομοκρατεί το λαό της με το να του λέει ότι οι Γερμανοί είναι έτοιμοι και ανυπόμονοι να εφορμήσουν εναντίον του· οι Ρώσοι φοβούνται τους Βρετανούς· οι Βρετανοί φοβούνται τον οποιονδήποτε· και τώρα στην Αμερική μας λένε ότι πρέπει να επαυξήσουμε το ναυτικό και το στρατό μας, επειδή η Ευρώπη μπορεί ανά πάσα στιγμή να συμμαχήσει εναντίον μας.

Αυτό είναι απάτη και ψέμμα. Οι απλοί άνθρωποι στη Γαλλία, τη Γερμανία, την Αγγλία και την Αμερική αντιτίθενται στον πόλεμο. Το μόνο που επιθυμούμε είναι να μας αφήσουν ήσυχους. Αντρώγυνα, παιδιά, ερωτευμένοι, οικογένειες, ηλικιωμένοι γονείς δεν θέλουν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους για να πάνε να πολεμήσουν κανέναν. Είμαστε φιλειρηνικοί και φοβόμαστε τον πόλεμο· του αντιτιθέμεθα. Θα θέλαμε να υπακούμε στο Χρυσό Κανόνα²⁶.

Πόλεμος είναι το σίγουρο αποτέλεσμα της ύπαρξης οπλισμένων ανθρώπων. Εκείνη η χώρα που διατηρεί μεγάλο μόνιμο στρατό θα μπει αργά ή γρήγορα σε πόλεμο. Κι ο άνθρωπος που υπερηφανεύεται για τους καυγάδες του θα συναντήσει κά-

²⁶ Βασική ηθική αρχή που προσβέυει το «να συμπεριφέρεσαι στους άλλους, όπως θα ήθελες να σου συμπεριφέροντα».

ποια μέρα έναν άλλο, που θεωρεί τον εαυτό του καλύτερο, και θα πολεμήσουν. Η Γερμανία και η Γαλλία δεν έχουν κανένα άλλο ζήτημα μεταξύ τους εκτός από την επιθυμία να δουν ποιος είναι ο καλύτερος. Έχουν πολεμήσει πολλές φορές και θα πολεμήσουν και πάλι. Όχι ότι οι λαοί θέλουν να πολεμούν αλλά η ανώτερη τάξη λυσομανά ερεθισμένη και κάνει τους ανθρώπους να πιστεύουν ότι πρέπει να πολεμήσουν για να προστατεύσουν τα σπίτια τους. Έτσι, οι άνθρωποι που επιθυμούν να ακολουθήσουν τις διδασχές του Χριστού δεν είναι ελεύθεροι να το κάνουν, αλλά φορολογούνται, προσβάλλονται και εξαπατώνται από τις κυβερνήσεις.

Ο Χριστός διδάξε την ταπεινοφροσύνη, την πραότητα, τη συγχώρεση των εχθρών και ότι το να σκοτώνει κανείς είναι λάθος. Η Βίβλος διδάσκει στους ανθρώπους να μην ορκίζονται αλλά η ανώτερη τάξη μας ορκίζει στο όνομα της Βίβλου, στην οποία και δεν πιστεύει.

Το ερώτημα είναι με ποιον τρόπο θα απαλλαγούμε απ' αυτούς τους κορμοράνους που καθόλου δεν μοχθούν και που είναι ντυμένοι με φαρδιά μπλε ρούχα²⁷, μπρούτζινα κουμπιά και πολλά δαπανηρά συμπράγκαλα που τρέφονται σε βάρος της περιουσίας μας και που γι' αυτούς καλλιεργούμε και σιάβουμε τη γη.

- Να τους πολεμήσουμε;

- Όχι, γιατί δεν πιστεύουμε στην αιματοχυσία και εκτός απ' αυτό, αυτοί έχουν όπλα και χρήματα και μπορούν ν' αντέξουν περισσότερο από εμάς.

- Μα ποιο αποτελούν αυτόν το στρατό, τον οποίο θα διέταζαν να ανοίξει πυρ εναντίον μας;

- Οι γείτονες και τα αδέρφια μας, που εξαπατήθηκαν με την ιδέα ότι πράττουν το θέλημα του Θεού προστατεύοντας την χώρα τους από τους εχθρούς της· όταν αποτελεί γεγονός ότι η χώρα μας δεν έχει κανέναν άλλο εχθρό εκτός από την ανώτερη τάξη, η οποία προσποιείται ότι θα φροντίζει για τα συμφέροντά μας, εάν απλά την υπακούμε και συναινούμε να μας φορολογεί.

²⁷ Ο μπλε ρουχισμός του στρατού των βορείων (Union Army) στον Αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο (1861-65).

Με αυτόν τον τρόπο, απορροφούν τους πόρους μας και στρέφουν τους αληθινούς μας αδελφούς εναντίον μας για να μας υποτάξουν και να μας ταπεινώσουν. Δεν μπορείτε να στείλετε ένα τηλεγράφημα στη σύζυγό σας ή ένα επειγόν δέμα στο φίλο σας ούτε να σύρετε μια επιταγή για τον μπακάλη σας, αν πρώτα δεν πληρώσετε το φόρο συντήρησης των ενόπλων δυνάμεων, οι οποίες σύντομα μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να σας σκοτώσουν· και οι οποίες σίγουρα θα σας φυλακίσουν, εάν δεν πληρώσετε.

Η μόνη ανακούφιση βρίσκεται στην εκπαίδευση. Εκπαιδεύστε τους ανθρώπους ότι είναι λάθος οι σκοτωμοί. Διδάξτε τους το χρυσό κανόνα και μετά διδάξτε τους και πάλι το χρυσό κανόνα. Σιωπηλά αφηγήστε την ανώτερη τάξη, αρνούμενοι να υποκλίνεστε και να στηρίζετε τους ιεροκήρυκες στο φετίχ τους για σκοτωμούς. Πάψτε να ενισχύετε αυτούς που καλούν σε πόλεμο και με το αζημίωτο αγοράζουν υπέρ του πατριωτισμού. Ας πάνε να δουλέψουν, όπως κάνουμε εμείς. Εμείς πιστεύουμε στο Χριστό, αυτοί όχι. Ο Χριστός μίλησε γι' αυτό που νόμιζε ψέμα· αυτοί λένε εκείνα που νομίζουν ότι θα ευχαριστήσουν αυτούς που έχουν εξουσία, την ανώτερη τάξη.

Δεν θα καταταγούμε. Δεν θα πυροβολήσουμε, όταν μας διατάξουν. Δεν θα *“προτάξουμε την ξιφολόγη”* πάνω σε ήπιους και ευγενείς ανθρώπους. Δεν θα ανοίξουμε πυρ, όπως είχε προτείνει ο Σέσιλ Ρόουντς, ενάντια στους τσομπάνηδες και τους αγρότες που παλεύουν για τα σπίτια τους. Η ψεύτικη σας κραυγή *“λύκος, λύκος!”* δε θα μας ανησυχήσει. Πληρώνουμε τους φόρους σας, μόνο επειδή αναγκάζομαστε, και δεν θα τους πληρώνουμε για περισσότερο απ' όσο είμαστε αναγκασμένοι. Δεν θα πληρώσουμε κανένα μισθωμά, καμία δεκάτη για τις δήθεν φιλανθρωπίες σας και σε κάθε περίπτωση ελεύθερα θα λέμε τη γνώμη μας. Θα εκπαιδεύσουμε τους ανθρώπους.

Και συνεχώς, η σιωπηλή μας επιρροή θα αποδίδει, και ακόμη και αυτοί που είναι στο στρατό θα γίνουν απρόθυμοι και θα αρνηθούν να πολεμήσουν. Θα εκπαιδεύσουμε τους ανθρώπους στη σκέψη ότι η ζωή του Χριστού της Ειρήνης και της Καλής Θέλησης είναι καλύτερη από τη ζωή της Διαμάχης, της Αιματοχυσίας και του Πολέμου.

“*Ειρήνη στη γη!*” μπορεί μόνο να έρθει, όταν οι άνθρωποι ξεμπερδέψουν με τους στρατούς και αποφασίσουν να μην κάνουν στους άλλους όσα δεν θα ήθελαν να τους κάνουν».

Αυτά γράφει ένας πολίτης των Ηνωμένων Πολιτειών και από διάφορες πλευρές και με διαφορετικό τρόπο, τέτοιες φωνές ηχούν. Αναφέρει ένας γερμανός στρατιώτης:

«Πολέμησα με τις Πρωσικές φρουρές σε δύο εκστρατείες (το 1866 και το 1870) και μισώ τον πόλεμο από τα βάθη της ψυχής μου, γιατί με κατάντησε απειριγράπτα ζημιωμένο. Εμείς οι πληγωμένοι στρατιώτες λαμβάνουμε γενικά μια τέτοια άθλια αποζημίωση, που πράγματι πρέπει να ντρεπόμαστε που κάποτε ήμασταν πατριώτες. Εγώ, για παράδειγμα, παίρνω εννιά πένες ημερησίως για το δεξί μου χέρι, που μου το πυροβόλησαν στην επίθεση στο ST Privat²⁸ στις 18 Αυγούστου του 1870. Σε κάποια σημαιοστολισμένα σιυλιά έχουν δοθεί περισσότερα για να συντηρηθούν. Και υπέφερα για χρόνια από το διπλά πληγωμένο χέρι μου. Ήδη το 1866 συμμετείχα στον πόλεμο ενάντια στην Αυστρία και πολέμησα στο Τροτενώ και το Κόννιγκρατζ²⁹, όπου είδα αρκετές φρίκες. Το 1870, όντας σε εφεδρεία κλήθηκα και πάλι και, όπως έχω ήδη πει, πληγώθηκα στην επίθεση στο ST Privat: το δεξί χέρι μου χτυπήθηκε κατά μήκος δύο φορές. Έπρεπε να αφήσω μια καλή θέση σε ένα ζυθοποιείο για να πάω στον πόλεμο και ήμουν ανίκανος κατόπιν να την επανακινήσω. Και από τότε, δεν μπόρεσα ποτέ να ξανασταθώ στα πόδια μου. Ο παροξυσμός πέρασε σύντομα και δεν είχε μείνει τίποτα για τον πληγωμένο ανάπηρο παρά το να κρατήσει τον εαυτό του ζωντανό μ’ έναν άθλιο εξευτελιστικό μισθό που συμπληρώνεται από φιλανθρωπικές δωρεές.

Σε έναν κόσμο στον οποίο οι άνθρωποι τρέχουν γύρω-γύρω σαν εκπαιδευμένα ζώα και δεν είναι ικανοί να σκεφτούν τίποτε άλλο εκτός από τον τρόπο με τον οποίο θα ξεπεράσει ο ένας τον άλλο για χάρη του Μαμμωνά... ένας τέτοιος κόσμος έκανε

²⁸ Η μάχη του Gravelotte ή Gravelotte-St. Privat το 1870, η μεγαλύτερη κατά τη διάρκεια του Γαλλοπρωσικού πολέμου.

²⁹ Τροτενώ και Κόννιγκρατζ. Γερμανική εκφορά των μαχών της Τρούντοφ και της Σάντοβα που δόθηκαν στην Βοημία το 1866 κατά τη διάρκεια του αυστροπρωσικού πολέμου, ο οποίος τελείωσε με νίκη του πρωσικού στρατού.

τους ανθρώπους να με θεωρούν τρελό· αλλά, για όλα αυτά αισθάνομαι βαθιά μέσα μου τη θεία ιδέα της ειρήνης, που τόσο υπέροχα εκφράζεται στην “*Επί του Όρους Ομιλία*”³⁰. Η βαθύτερη πεποίθησή μου είναι ότι πόλεμος είναι ένα εμπόριο απλά σε μια μεγαλύτερη κλίμακα: το φιλόδοξο και ισχυρό εμπόριο της ευτυχίας των λαών.

Και τι φοβική δεν υποφέρουμε απ’ αυτόν! Ποτέ δε θα ξεχάσω τα θλιβερά βογγητά που μέχρι το μεδούλι με διαπερνούσαν! Άνθρωποι, που ποτέ δεν έκαναν ο ένας στον άλλον οποιοδήποτε κακό, αρχίζουν να σφαγιάζονται, όπως τα άγρια ζώα· και μικροπρεπείς, δουλικές ψυχές εμπλέκουν τον καλό Θεό, κάνοντας Τον συνεργό τους σε τέτοιου είδους πράξεις.

Ο συμπολεμιστής μου στον στρατό έσπασε άσχημα το σαγόνι του από μια σφαίρα. Ο φουκαράς τρελάθηκε από τον πόνο. Έτρεξε σαν τρελός και μέσα στο καυτό καλοκαιρι δεν μπορούσε ούτε νερό να βρει για να δροσίσει το φρικτό τραύμα του. Ο διοικητής μας, ο διάδοχος του θρόνου (που κατόπιν έγινε ο ευγενής αυτοκράτορας Φρειδερίκος), έγραψε στο ημερολόγιό του: “*Ο Πόλεμος είναι μια ειρωνία στα Ευαγγέλια*”.

Οι λαοί αρχίζουν να καταλαβαίνουν την απάτη του πατριωτισμού, στον οποίο τόσο πολύ νοτιάζουν όλες οι κυβερνήσεις να τους κρατήσουν αλυσοδεμένους.

VIII.

«Αλλά», συνήθως μας ρωτούν, «τι θα υπάρξει στη θέση των κυβερνήσεων»;

Δεν θα υπάρξει τίποτα. Απλά, αυτό που από καιρό ήταν άχρηστο και, επομένως, περιττό και κακό θα καταργηθεί. Ένα όργανο που, ενώ δεν είναι απαραίτητο, έχει γίνει και επιβλαβές, απλά θα καταργηθεί.

«Αλλά», λένε οι άνθρωποι συχνά, «εάν δεν υπάρχει κυβέρνηση, οι άνθρωποι θα βιαιοπραγούν και θα σκοτώνουν ο ένας τον άλλον».

Γιατί; Γιατί θα πρέπει η κατάργηση αυτής της οργάνωσης, η οποία προέκυψε ως συνέπεια της βίας και μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά για να προκαλεί βία... γιατί θα πρέπει η κατάργηση όλων αυτών των οργανώσεων, που τώρα είναι άχρηστες, να οδηγήσει τους ανθρώπους στο να προ-

³⁰ «*The Sermon on the Mount*». Από τα σπουδαιότερα κηρύγματα που θεωρείται ότι άφησε ο Ιησούς. Περιλαμβάνεται στο Ευαγγέλιο του Ματθαίου.

σβάλλουν και να σκοτώνουν ο ένας τον άλλον; Το αντίθετο, η λογική λέει ότι η κατάργηση του οργάνου της βίας θα είχε ως αποτέλεσμα να σταματήσουν οι άνθρωποι να ασκούν βία και να σκοτώνουν ο ένας τον άλλον.

Σήμερα, κάποιοι άνθρωποι είναι ειδικά εκπαιδευμένοι και εξασκημένοι να σκοτώνουν και να βιαιοπραγούν σε άλλους ανθρώπους· και κάποιοι έχουν υποτίθεται το δικαίωμα να ασκούν βία και να κάνουν χρήση μιας οργάνωσης, η οποία γι' αυτόν ακριβώς το σκοπό υπάρχει. Τέτοιου είδους βιαιοπραγίες και σκοτωμοί θεωρούνται καλές και άξιες πράξεις.

Τότε, όμως, οι άνθρωποι δεν θα είναι έτσι αναθρεμμένοι και κανένας δεν θα έχει το δικαίωμα να συμπεριφέρεται βίαια στους άλλους· καμία οργάνωση δεν θα υπάρχει που να ασκεί βία και, όπως είναι φυσικό και για τους ανθρώπους των καιρών μας, η βία και η δολοφονία θα θεωρούνται πάντα κακές πράξεις χωρίς να έχει σημασία ποιος τις διαπράττει.

Αλλά, ακόμα κι αν πράξεις βίας συνέχιζαν να τελούνται και μετά την κατάργηση των κυβερνήσεων, εκείνες θα ήταν σαφώς λιγότερες απ' αυτές που τώρα διαπράττονται· τώρα, που υπάρχει μια οργάνωση ειδικά επινοημένη να προκαλεί πράξεις βίας και ένα σύστημα, μέσα στο οποίο ορισμένες πράξεις βίας και δολοφονίες θεωρούνται καλές και χρήσιμες ενέργειες.

Η κατάργηση των κυβερνήσεων απλά θα μας απαλλάξει από μία περιττή οργάνωση που κληρονομήσαμε από το παρελθόν, μία οργάνωση που υφίσταται για να ασκεί βία και να τη νομιμοποιεί.

«Μα τότε, δεν θα υπάρχουν καθόλου νόμοι, καμία ιδιοκτησία, κανένα δικαστήριο, καμία αστυνομία, καμία δημόσια εκπαίδευση», λένε οι άνθρωποι που σκόπιμα συγχέουν τη χρήση βίας από τις κυβερνήσεις με διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες.

Η κατάργηση του οργανισμού της κυβέρνησης που συγκροτήθηκε για να διαπράττει βία δεν συνεπάγεται καθόλου την κατάργηση αυτού που είναι λογικό και καλό (και, επομένως, δεν βασίζεται στη βία) στους νόμους ή τα δικαστήρια, στην ιδιοκτησία, στις διατάξεις της αστυνομίας, στις οικονομικές συμφωνίες, στη λαϊκή εκπαίδευση. Αντίθετα, η απουσία της βαναυσης κυβερνητικής εξουσίας, που απαιτείται μόνο για τη δική της στήριξη, θα διευκολύνει μια δικαιότερη και πιο λογική κοινωνική οργάνωση που δεν χρειάζεται καμία βία. Τα δικαστήρια, οι δημόσιες υποθέσεις και η λαϊκή εκπαίδευση, όλα θα υπάρχουν στο βαθμό που πραγματικά είναι απαραίτητα για το λάο και με μια μορφή που δεν θα περιλαμβάνει τα κακά που εμπεριέχονται στην παρούσα μορφή κυβέρνησης. Μόνο αυτό θα κα-

ταστραφεί, αυτό που ήταν κακό και εμπόδιζε την ελεύθερη έκφραση της βούλησης των ανθρώπων.

Αλλά ακόμα κι αν υποθέσουμε ότι με την απουσία κυβερνήσεων θα υπήρχαν αναταραχές και πολιτικές διαμάχες, ακόμα και τότε η κατάσταση των ανθρώπων θα ήταν καλύτερη απ' αυτήν που είναι στην παρούσα φάση. Η θέση τους τώρα είναι τέτοια που είναι δύσκολο να φανταστεί κάποιος κάτι χειρότερο. Οι λαοί είναι κατεστραμμένοι και η καταστροφή τους γίνεται όλο και πιο ολοκληρωτική. Οι άνθρωποι μετατρέπονται όλοι σε σκλάβους του πολέμου και πρέπει να αναμένουν από μέρα σε μέρα διαταγές για να πάνε να σκοτώσουν και να σκοτωθούν. Τι χειρότερο απ' αυτό; Πρέπει οι συντετριμμένοι άνθρωποι να πεθαίνουν από την πείνα; Ακόμη και αυτό ήδη αρχίζει να συμβαίνει στη Ρωσία, στην Ιταλία και στην Ινδία. Ή πρέπει οι γυναίκες να πηγαίνουν, όπως και οι άνδρες, να γίνουν στρατιώτες; Στο Τρανσβάαλ ήδη γίνεται κι αυτό.

Επομένως, ακόμα κι αν η απουσία κυβέρνησης πραγματικά σήμαινε Αναρχία, με την αρνητική σημασία αυτής της λέξης, δηλαδή το χάος (γεγονός που απέχει πολύ από την πραγματικότητα), ακόμα και τότε καμία αναρχική αταξία δεν θα ήταν χειρότερη από την κατάσταση στην οποία οι κυβερνήσεις ήδη έχουν οδηγήσει και συνεχίζουν να οδηγούν τους λαούς τους.

Και γι' αυτό, η απελευθέρωση από τον πατριωτισμό και η εξόντωση του δεσποτισμού της κυβέρνησης, που στηρίζεται πάνω στον πατριωτισμό, δεν μπορούν παρά μόνο ευεργετικές να είναι για την ανθρωπότητα.

IX.

Άνθρωποι, συνέλθετε! Για χάρη της ευημερίας σας, φυσικής και πνευματικής, για χάρη των αδελφών σας, σταματήστε, εξετάστε και συλλογιστείτε αυτό που κάνετε!

Αναλογιστείτε για μια στιγμή και θα καταλάβετε ότι εχθροί σας δεν είναι οι Μπόερς, οι Άγγλοι, οι Γάλλοι, οι Γερμανοί, οι Φιλανδοί ή οι Ρώσοι αλλά εχθροί σας, οι μοναδικοί σας εχθροί, είστε εσείς οι ίδιοι, που εξαιτίας του πατριωτισμού σας συντηρείτε αυτές τις κυβερνήσεις που σας κατ'απέχθουν και σας κάνουν δυστυχημένους.

Έχουν αναλάβει να σας προστατεύσουν από τον κίνδυνο και έχουν οδηγήσει αυτήν την ψευδοπροστασία σε τέτοιο σημείο, που όλοι σας έχετε γίνει στρατιώτες-σκλάβοι και καταστραφίγατε ή καταστρέφεστε όλο και περισσότερο· και κάθε στιγμή μπορεί και πρέπει να περιμένετε ότι το σρι-

χτά τεντωμένο σκοινί θα σπάσει απότομα και μια φρικτή σφαγή για σας και τα παιδιά σας θα αρχίσει.

Και ανεξάρτητα πόσο μεγάλη μπορεί να είναι αυτή η σφαγή και πότε μπορεί αυτή η σύγκρουση να τελειώσει, η ίδια κατάσταση πραγμάτων θα συνεχιστεί. Με τον ίδιο τρόπο και με ακόμα μεγαλύτερη ένταση οι κυβερνήσεις θα οπλίσουν, θα καταστρέψουν και θα διαστρέψουν εσάς και τα παιδιά σας· και κανείς δεν θα σας βοηθήσει να το σταματήσετε ή να το αποτρέψετε αυτό, εάν εσείς οι ίδιοι δεν βοηθήσετε τους εαυτούς σας.

Και μόνο ένας τρόπος βοήθειας υπάρχει· βρίσκεται στη διάσπαση αυτής της φοβερής σύνδεσης που ευθύνεται για τον κώνο της βίας και που επιτρέπει στο άτομο ή τα άτομα, που επιτυγχάνουν την κατάληψη της κορυφής, να έχουν εξουσία πάνω σε όλους τους υπόλοιπους και όσο σκληρότεροι και απάνθρωποι είναι τόσο πιο σταθερά να κρατούν αυτήν την δύναμη, όπως βλέπουμε στις περιπτώσεις του Ναπολέοντα, του Νικολάου του Α', του Βίσμαρκ³¹, του Τσάμπερλεϊν, του Ρόουντς και των Ρώσων δικτατόρων μας, που κυβερνούν το λαό μας στο όνομα του Τσάρου.

Και υπάρχει ένας μόνο δρόμος για να διαλυθεί αυτός ο δεσμός· με την αποτίναξη της ύπνωσης του πατριωτισμού.

Καταλάβετε ότι όλα αυτά τα κακά, από τα οποία υποφέρετε, εσείς οι ίδιοι τα προκαλείτε με το να υποτάσσετε στις υποδείξεις με τις οποίες σας εξαπατούν οι αυτοκράτορες, οι βασιλιάδες, τα μέλη του κοινοβουλίου, οι κυβερνήτες, οι ανώτεροι υπάλληλοι, οι κεφαλαιοκράτες, οι ιερείς, οι συγγραφείς, οι καλλιτέχνες και όλοι αυτοί που έχουν ανάγκη την απάτη αυτήν του πατριωτισμού προκειμένου να ζουν από το μόχθο σας!

Ό,τι κι αν είστε, Γάλλος, Ρώσος, Πολωνός, Άγγλος, Ιρλανδός ή Βοημός, συνειδητοποιήστε ότι όλα τα αληθινά ανθρώπινα ενδιαφέροντά σας, οποιαδήποτε μπορεί να είναι αυτά (γεωργικά, βιομηχανικά, εμπορικά, καλλιτεχνικά ή επιστημονικά), όπως και οι απολαύσεις και οι χαρές σας σε καμία περίπτωση δεν στρέφονται ενάντια στα συμφέροντα άλλων λαών ή κρατών· και ότι σας ενώνουν με τους ανθρώπους άλλων τόπων η αμοιβαία συνεργασία, η ανταλλαγή των υπηρεσιών, η χαρά της ευρείας αδελφικής επαφής και η διακίνηση όχι μόνο αγαθών αλλά και σκέψεων και συναισθημάτων.

Καταλάβετε ότι το ζήτημα της κατάκτησης του Γουέι-χάι-γουέι³², του Πορτ Άρθουρ ή της Κούβας από τη δική σας ή κάποια άλλη κυβέρνηση

³¹ Πρωσογερμανός πολιτικός, ο θεμελιωτής της γερμανικής Αυτοκρατορίας.

³² Ναυτική βάση στην Κίνα, μήλον της έριδος για Κινέζους, Ιάπωνες και Άγγλους.

δεν αφορά εσάς· ή, μάλλον, ότι κάθε τέτοια κατάληψη που πραγματοποιείται από τη δική σας κυβέρνηση σας βλάπτει, κουβαλώντας αναπόφευκτα μαζί της όλα τα είδη της πίεσης που ασκεί η κυβέρνηση πάνω σας για να σας αναγκάσει να συμμετέχετε στη ληστεία και τη βία, οι οποίες είναι απαραίτητες για τέτοιες κατακτήσεις και για τη διατήρησή τους. Αντιληφθείτε ότι η ζωή σας σε καμία περίπτωση δε θα γίνει καλύτερη, αν η Αλσατία γίνει γερμανική ή γαλλική και αν η Ιρλανδία ή η Πολωνία μείνουν ελεύθερες ή υποδουλωθούν, όποιος και να τις κρατά. Είστε ελεύθεροι να ζήσετε όπου θέλετε, είτε είστε Αλσατός, Ιρλανδός ή Πολωνός.

Καταλάβετε, επίσης, ότι με το να υποκινείτε τον πατριωτισμό μόνο χειρότερα κάνετε τα πράγματα, αφού η εξάρτηση, στην οποία οι λαοί σας υπόκεινται, από τη διαμάχη μεταξύ πατριωτισμών προέκυψε και ακόμα επειδή κάθε έξαψη του πατριωτισμού σε ένα έθνος προκαλεί μια αντίστοιχη αντίδραση σε κάποιο άλλο. Αναλογιστείτε ότι η σωτηρία από τις συμφορές σας είναι δυνατή, μόνο εφόσον οι ίδιοι απελευθερωθείτε από την απαρχαιωμένη ιδέα του πατριωτισμού και από την υπακοή στις κυβερνήσεις, που βασίζεται σε αυτόν και όταν θαρραλέα εισχωρήσετε στην περιοχή της ευγενέστερης εκείνης ιδέας, της αδελφικής ένωσης των λαών, η οποία από καιρό έχει έρθει στη ζωή και που από παντού σας καλεί κοντά της.

Εάν μόνο οι άνθρωποι καταλάβαιναν ότι δεν είναι γιοι της μιας ή της άλλης πατρίδας ούτε των κυβερνήσεων αλλά παιδιά του Θεού και, επομένως, δεν μπορεί ούτε σκλάβοι να είναι ούτε εχθροί μεταξύ τους, τότε εκείνες οι παράλογες, άχρηστες, ξεπερασμένες, ολέθριες οργανώσεις που λέγονται κυβερνήσεις και όλα τα βάσανα, οι βιαιοπραγίες, οι ταπεινώσεις και τα εγκλήματα, που αυτές προκαλούν, θα έπαυαν.

10 Μαΐου 1900

Μετάφραση
Γιώργος Μπουρλής
Χαρά Καϊνισή

Guy Debord

Σημειώσεις για «το ζήτημα των μεταναστών»¹

[Γράφτηκε το 1985 για τον *Mezroud Ouldamer*, που ετοίμαζε τότε ένα βιβλίο για τον Εφιάλτη των Μεταναστών κατά την Αποσύνθεση της Γαλλίας για τις εκδόσεις *Gerard Lebonici (Le cauchemar immigré dans la décomposition de la France, Παρίσι 1986)*. Περιλαμβάνεται στην ανθολογία των Έργων του Ντεμπορνό, (εκδόσεις *Gallimard, Παρίσι 2006*). Ευχαριστίες στον Γ. Πολύζο και στον Μ. Ρακά για τις υποδείξεις τους στη μετάφραση.

[Με ΣτΑΜ σημειώνονται οι σημειώσεις του άγγλου μεταφραστή και ΣτΕΜ της ελληνίδας μεταφράστριάς.]

Το «μεταναστευτικό ζήτημα» είναι ζήτημα τελείως τεχνητό, όπως και κάθε ζήτημα που τίθεται δημόσια στον σημερινό κόσμο, για τους ίδιους πάντα λόγους: Το ζήτημα τίθεται από την οικονομία (δηλαδή από την απάτη της ψευδο-οικονομίας) και συζητιέται στους κόλπους του θεάματος.

Συζητιέται με όρους βλακώδεις, όπως π.χ. «Να τους κρατήσουμε ή να τους διώξουμε τους μετανάστες;» Στην πραγματικότητα μετανάστης δεν είναι ο μόνιμος κάτοικος που τυγχάνει αλλοδαπός στην καταγωγή, αλλά ο άνθρωπος που θεωρείται διαφορετικός, που αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως διαφορετικό και που πρόκειται να παραμείνει διαφορετικός. Πολλοί μετανάστες, ή τα παιδιά τους, έχουν υπηκοότητα γαλλική. Πολλοί Πολωνοί ή Ισπανοί υπήκοοι κατέληξαν να χαθούν μέσα στη μάζα του γαλλικού πληθυσμού που ήταν κάτι άλλο απ' αυτούς. Όπως τα πυρηνικά απόβλητα ή οι διαρροές πετρελαίου στον ωκεανό, έτσι και οι μετανάστες είναι προϊόν των νεοτερικών πρακτικών της καπιταλιστικής διαχείρισης. Με τη διαφορά ότι τα «όρια ανοχής» σε αυτούς καθορίζονται πιο αυστηρά και πιο «επιστημονικά». Και όπως τα πυρηνικά και οι διαρροές πετρελαίου, έτσι και οι μετανάστες θα μείνουν μαζί μας για αιώνες, για χιλιετίες, για πάντα. Θα μείνουν μαζί μας γιατί είναι πολύ πιο εύκολο να εξολοθρευτεί κανείς τους Γερμανο-εβραίους επί Χίτλερ παρά να εξολοθρευτεί τους Βορειοαφρικανούς (και τους άλλους) σήμερα: Στη Γαλλία ούτε ναζιστικό κόμμα υπάρχει ούτε ο μύθος της αυτοχθονίας της φυλής!

¹ Το κείμενο μεταφέρεται αυτούσιο από το τεύχος 10 του Περιοδικού «Πανοπιστόν». Αντανανικά πιστά την ελληνική πραγματικότητα, αρκεί ο αναγνώστης να αντικαταστήσει νοερά τη λέξη «Γαλλία» με τη λέξη «Ελλάδα».

Να τους αφομοιώσουμε λοιπόν ή να «σεβαστούμε την πολιτισμική τους ποικιλομορφία»; Πόσο φαύλο το δίλημμα! *Δεν μπορούμε πια να ενσωματώσουμε κανέναν*. Δεν μπορούμε να αφομοιώσουμε ούτε τους νέους ούτε τους γάλλους εργάτες ούτε τους επαρχιώτες ούτε τις παλιές εθνικές μειονότητες (τους Κορσικανούς ή τους Βρετανούς), αφού το Παρίσι, μια πόλη κατεστραμμένη, έχει χάσει τον ιστορικό της ρόλο, που ήταν η παραγωγή Γάλλων. Τι να καταφέρει ο συγκεντρωτισμός χωρίς το κέντρο, την πρωτεύουσα; Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης δεν μετέτρεψαν τους διωκόμενους Ευρωπαίους σε Γερμανούς. Η διάχυση του συγκεντρωμένου θεάματος μόνον θεατές μπορεί να ενοποιήσει². Κάνουμε γαργάρες, σε μια γλώσσα καθαρά διαφημιστική, με την έκφραση «πολιτισμική ποικιλομορφία». Μα για ποιον πολιτισμό μιλούμε; Ίχνος δεν έχει απομείνει. Ούτε χριστιανική ούτε μουσουλμανική κουλτούρα υπάρχει, ούτε σοσιαλιστική ούτε επιστημονική. Ας μην μιλούμε λοιπόν για κάτι πεθαμένο. Μια ματιά μόνο να ριζούμε γύρω μας αρκεί για να διαπιστώσουμε την αλήθεια: Δεν έχει απομείνει τίποτε πέρα από την παγκόσμια-θεαματική (αμερικάνικη) κατάρρευση κάθε πολιτισμού.

Αυτό που σίγουρα δεν μπορεί να βοηθήσει στην αφομοίωση είναι το δικαίωμα ψήφου. Οι Γάλλοι είναι ψηφοφόροι επειδή ακριβώς δεν είναι πλέον τίποτε άλλο. Το ένα κόμμα είναι ίδιο με το άλλο, η μία εκλογική υπόσχεση ισοδυναμεί με την αντίθετη της... Πρόσφατα μάλιστα τα πολιτικά προγράμματα (τα οποία όλοι γνωρίζουν πως δεν πρόκειται να εφαρμοστούν) έπαψαν και να εξαπατούν, αφού πλέον δεν αφορούν σε κανένα απολύτως σημαντικό ζήτημα. Χαρακτηριστική απόδειξη του ότι η ψήφος δεν σημαίνει τίποτε, ούτε καν για τους ίδιους τους Γάλλους, είναι ότι το 25% των «πολιτών» ηλικίας 18-25 ετών δεν είναι καν εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους, από αηδία και μόνον. Προσθέστε σ' αυτούς και όσους είναι εγγεγραμμένοι αλλά απέχουν από την ψηφοφορία.

Κάποιοι προτάσσουν το κριτήριο της «γλωσσικής επάρκειας στη γαλλική». Ας γελάσουμε. Μα μιλούν γαλλικά οι σημερινοί Γάλλοι; Γαλλικά είναι αυτά που μιλάνε οι σημερινοί αναλφάβητοι, όπως ο Fabius («*Bonjour les degats!*») ή η Françoise Castro («*a t' habite ou ca t' effleure?*») ή ο Β. Η.

² ΣτΕΜ. Για το διάχυτο και το συγκεντρωμένο (ή «συγκεντρωτικό») θέαμα, καθώς και τον συνδυασμό τους στο «ενσωματωμένο θεαματικό» (βλ. κυρίως Γιν Ντεμπόρ, «*Σχόλια Πάνω στην Κοινωνία του Θεάματος*», μτφρ. Πάνος Τσαχαγιάς, Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα 1988).

Levy³; Δεν οδεύουμε ούτως ή άλλως προς την απώλεια κάθε γλώσσας που επιχειρηματολογεί και αρθρώνει νοήματα με ακρίβεια, ακόμη και χωρίς κανέναν μετανάστη; Μήπως δεν έχουν κατακτήσει πανεύκολα κάποιους από τους παραμορφωμένους μας ηλιθίους (βλ. Sun Myung Moon κ.ο.κ.) απείρωσ γελιοιδέστερες σχέτες από το Ισλάμ ή τον καθολικισμό; Για να μην αναφερθούμε στους βαριά καθυστερημένους και τους αυτιστικούς που οι σχέτες αυτές επιλέγουν να μην στρατολογήσουν, ακριβώς επειδή δεν βρίσκουν κανένα οικονομικό ενδιαφέρον στην εκμετάλλευση τέτοιων κοπαδιών, οπότε και τα αφήνουν στο έλεος της δημόσιας αρχής.

Έχουμε καταντήσει Αμερικανοί. Μην μας εκπλήσσει, λοιπόν, το ότι έχουμε όλα τα άθλια προβλήματα των Η.Π.Α., από τα ναρκωτικά ως τη μαφία, τα φαστ φουντ και τον πολλαπλασιασμό των εθνοτήτων. Για παράδειγμα, ενώ η Ιταλία και η Ισπανία είναι επιφανειακά αμερικανοποιημένες (ίσως και σε κάποιο βάθος), δεν είναι μικτές εθνοτικά. Με αυτήν την έννοια παραμένουν πιο χαρακτηριστικά ευρωπαϊκές χώρες από τη Γαλλία, όπως π.χ. η Αλγερία είναι βορειοαφρικανική. Εδώ [στη Γαλλία] έχουμε τα προβλήματα της Αμερικής, χωρίς όμως τη δύναμή της. Μπορεί να μην υπάρχει καμιά εγγύηση ότι το χωνευτήρι της Αμερικής θα συνεχίσει να λειτουργεί για πολύ ακόμη, με τους τσικάνος π.χ. να μιλούν διαφορετική γλώσσα. Είναι όμως εγγυημένα σίγουρο ότι εδώ το ίδιο πράγμα δεν μπορεί να λειτουργήσει. Κι αυτό γιατί οι Η.Π.Α. είναι το κέντρο παρασκευής του σύγχρονου τρόπου ζωής, η καρδιά του θεάματος που επεκτείνει τον παλμό της μέχρι τη Μόσχα και το Πεκίνο. Το θέαμα αυτό δεν μπορεί να παράσχει την παραμιμνή αυτονομία στους κατά τόπους υπεργολάβους του. (Μόλις το αντιλαμβανόμαστε αυτό, κατανοούμε δυστυχώς ότι αυτή η υπεργολαβία ενέχει μιαν υποδούλωση πολύ λιγότερο επιφανειακή από αυτήν που διαπιστώνουν οι συνήθεις κριτικοί του «μπεριαλισμού» ζητώντας την καταστροφή ή τη μεταρρύθμιση του). Εδώ [στη Γαλλία] δεν είμαστε πια τίποτε. Είμαστε ένας λαός αποικιοκρατούμενος που δεν έχει καταφέρει να εξεγερθεί, είμαστε οι γιέσμεν του θεάματος και της αλλοτρίωσης. Ποια αξίωση θα προβάλλουμε μπρος στην ολοένα και πιο εντεινόμενη παρουσία των μεταναστών, λες κι έχουμε κάτι να μας κλέψουν, λες κι αυτό το κάτι είναι ακόμη δικό μας... Και τι άραγε θα μπορούσε να 'ναι αυτό; Σε τι

³ ΣτΑΜ. Ο Fabius ήταν ο πρωθυπουργός της Γαλλίας, όταν γραφόταν αυτό το κείμενο, η Castro η σκηνοθέτις γυναίκα του, ενώ ο Levy ιδρυτής των Νέων Φιλοσόφων, ομάδας που αποκήρυξε τον μαρξισμό του '68. ΣτΕΜ. Οι γαλλικές φράσεις του Fabius και της Castro δεν αποδίδονται.

πιστεύουμε τελικά, ή μάλλον σε τι τελοσπάντων παριστάνουμε ότι πιστεύουμε; Οι σκλάβοι διαμαρτύρονται που οι ημιελεύθεροι απειλούν την ανεξαρτησία τους, σαν να καμαρώνουν, αντί να εξεγείρονται, για τις ολοένα και μειωμένες τους άδειες μετ' αποδοχών...

Υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθεί απαρτχάιντ; Μα, φυσικά και υπάρχει! Μάλιστα, δεν υπάρχει απλά κίνδυνος, είναι μοιραία πλέον γεγονός (με όλη τη λογική των γκέτο, των φυλετικών συγκρούσεων, σύντομα και με τα λουτρά αίματος, που περιλαμβάνει το απαρτχάιντ). Μια κοινωνία σε πλήρη αποσύνθεση είναι σαφώς λιγότερο ικανή να απορροφήσει μεγάλες ποσότητες μεταναστών χωρίς ανυπόφορο άγχος, από μια κοινωνία συνεκτική και σχετικά ευημερούσα. Την καταπληκτική αναλογία μεταξύ της εξέλιξης των κατασκευών και της εξέλιξης των νοοτροπιών είχαμε ήδη εντοπίσει το 1973⁴. «Όσο ανοικοδομείται το περιβάλλον, όλο και πιο βιαστικά, για τους σκοπούς του κατασταλτικού ελέγχου και του κέρδους, γίνεται ταυτόχρονα ολοένα και πιο εύθραυστο και προκαλεί ολοένα και περισσότερους βανδαλισμούς. Ο καπιταλισμός στη θεαματική του φάση ανοικοδομεί τα πάντα, αυτή τη φορά ως ψεύτικα, και παράγει εμπρηστές. Έτσι, το σκηηνικό του καπιταλισμού είναι παντού εύφλεκτο σαν τα κολλέγια στη Γαλλία.» Η παρουσία των μεταναστών έχει ήδη εξυπηρετήσει τους στόχους κάποιων εργατοπατέρων-συνδικαλιστών που έσπευσαν να αποδώσουν σε δήθεν «πόλεμο των θρησκειών» τις απεργίες που δεν μπορούσαν να ελέγξουν. Να 'μαστε επίσης σίγουροι ότι οι καθεστηκινίες δυνάμεις θα προτιμήσουν την πλήρη ανάπτυξη των εμπειριών σύγκρουσης που σήμερα βιώνουμε σε μικρότερη κλίμακα με τους «τρομοκράτες», αληθινούς ή ψεύτικους, ή με τους οπαδούς αντίπαλων ποδοσφαιρικών ομάδων -και δεν μιλούμε μόνο για τους Άγγλους οπαδούς.

Είναι ωστόσο εύκολο να καταλάβουμε γιατί οι πολιτικοί κάθε απόχρωσης, περιλαμβανομένου και του Εθνικού Μετώπου, προσπαθούν να υποτιμήσουν τη βαρύτητα του «προβλήματος των μεταναστών». Όλα όσα θέλουν να διατηρήσουν τους εμποδίζουν να θίξουν οποιοδήποτε ζήτημα άμεσα και στην πραγματική του διάσταση. Ορισμένοι διατείνονται ότι είναι τάχα ζήτημα διάδοσης της «καλής αντιρατσιστικής διάθεσης», άλλοι ότι πρέπει να αναγνωρίσουμε το δικαίωμα στη «δίκαιη ξενοφοβία». Όλοι συμφωνούν ότι πρέπει να εξετάσουμε το πρόβλημα ως το πιο πειστικό, αν όχι και το μοναδικό, από τα κοινωνικά προβλήματα που η κοινωνία δεν πρό-

⁴ ΣτΑΜ. Στην κινηματογραφική έκδοχή της Κοινωνίας του θεάματος.

κειται να ξεπεράσει. Το γιέτο του νέου θεαματικού απαρτχάιντ (όχι η τοπική, φολκλορική εκδοχή που συναντούμε στη Νότια Αφρική) είναι ήδη εδώ, στη Γαλλία του σήμερα: Η πλειοψηφία του πληθυσμού είναι εγκλωβισμένη μέσα του και έχει χάσει τα μυαλά της -κι αυτό θα συνέβαινε ακόμη κι αν δεν υπήρχε ούτε ένας μετανάστης. Ποιος αποφάσισε να κατασκευάσει τις Sarcelles ή τις Les Miguettes⁵ για να καταστρέψει το Παρίσι ή τη Λυών; Είναι αλήθεια ότι στη βρώμικη αυτή δουλειά συμμετείχαν και μετανάστες. Δεν έκαναν όμως τίποτε παραπάνω από το να εκτελέσουν με ακρίβεια τις εντολές που τους είχαν δώσει, υποταγμένοι στη συνήθη αθλιότητα του μισθωτού εργάτη.

Πόσους ξένους έχει αλήθεια η Γαλλία; Δεν ρωτούμε βέβαια για τη νομική τους υπόσταση, το χρώμα του δέρματος τους ή τα χαρακτηριστικά του προσώπου τους. Είναι φανερό: Είναι τόσοι πολλοί, που καλύτερα να ρωτήσουμε: Πόσοι Γάλλοι έχουν απομείνει στη Γαλλία και πού βρίσκονται; Και τι είναι αυτό που προσδιορίζει τον Γάλλο σήμερα;

Γνωρίζουμε ότι πέφτουν οι δείκτες των γεννήσεων. Μας κάνει εντύπωση αυτό; Μα οι Γάλλοι δεν αντέχουν πια τα παιδιά τους. Τα στέλνουν στο σχολείο στα τρία και μέχρι τουλάχιστον τα δεκαέξι τους, τα παιδιά διδάσκονται την αγραμματοσύνη. Προτού μάλιστα φτάσουν στην ηλικία των τριών ετών, όλο και περισσότεροι άνθρωποι τα θεωρούν «κυνόφορα» και τα μεταχειρίζονται με βία. Στην Ιταλία, την Ισπανία, την Αλγερία, στις κοινότητες των Τσιγγάνων, τα αγαπούν ακόμη τα παιδιά. Εδώ όχι και τόσο. Ούτε τα σπίτια ούτε οι δρόμοι των πόλεων δεν είναι πια κατάλληλα για τα παιδιά (εξού και ο κυνισμός της κυβερνητικής καμπάνιας με το σύνθημα «να ανοίξουμε την πόλη στα παιδιά»). Από την άλλη, η αντισύλληψη είναι διαδεδομένη, οι εκτρώσεις νόμιμες. Όλα σχεδόν τα σημερινά παιδιά στη Γαλλία προήλθαν από γεννήσεις επιθυμητές. Όχι όμως από μια επιθυμία ελεύθερη. Ο ψηφοφόρος-καταναλωτής σήμερα δεν ξέρει τι θέλει. «Επιλέγει» ό,τι δεν του αρέσει. Η διανοητική του συγκρότηση δεν έχει πια τη συνοχή που χρειάζεται, ώστε να θυμηθεί ότι κάτι θέλησε όταν βρίσκει τον εαυτό του απογοητευμένο από το ίδιο το πράγμα που θέλησε. Στο θέαμα, η ταξική κοινωνία έχει κάνει συστηματικές προσπάθειες να αφανίσει την ιστορία. Και τώρα παριστάνει ότι μετανιώνει για το συγκεκριμένο αποτέλεσμα της παρουσίας τόσων μεταναστών, γιατί «εξαφраниζεται η Γαλλία». Ξεαρδιστικό. Μα η Γαλλία εξαφраниζεται για

⁵ ΣτΑΜ. Μακρινά προάστια του Παρισιού του '60 και του '70.

πολύ διαφορετικούς λόγους, με ταχείς ρυθμούς, σε όλα σχεδόν τα μέτωπα.

Οι μετανάστες έχουν το μεγαλύτερο δικαίωμα να ζουν στη Γαλλία. Είναι οι εκπρόσωποι της *αποστέρησης*. Και η αποστέρηση αισθάνεται σαν στο σπίτι της στη Γαλλία, είναι τόσο διαδεδομένη που μοιάζει οικουμενική. Οι μετανάστες έχουν χάσει τη γη και την κουλτούρα τους και είναι κοινό μυστικό ότι δεν κατάφεραν να βρουν καινούργιες. Οι Γάλλοι είναι στην ίδια ακριβώς θέση -και αυτό το μυστικό δεν είναι λιγότερο κοινό.

Με την ισοπέδωση ολόκληρου του πλανήτη από την αθλιότητα ενός νέου περιβάλλοντος και από μίαν απολύτως απατηλή αντίληψη για τα πάντα, οι Γάλλοι, που τα έχουν αποδεχτεί όλ' αυτά χωρίς πολλές διαμαρτυρίες (με εξαίρεση το '68), δεν μπορούν επομένως να διαμαρτυρηθούν ότι νιώθουν έξω από τα νερά τους *εξαιτίας των μεταναστών*. Είναι αλήθεια πως είναι έξω από τα νερά τους. Αυτό όμως οφείλεται αλλού: *Στον φρικαλέο τούτο κόσμο της αλλοτρίωσης, όλοι έχουν καταστήσει μετανάστες.*

Όταν η Γαλλία θα έχει εξαφανιστεί, οι άνθρωποι θα συνεχίσουν να κατοικούν την επιφάνεια της γης, ακόμη κι αυτόν τον τόπο. Είναι δύσκολο να προβλέψουμε το κράμα των εθνοτήτων που θα κυριαρχήσει, τις ιδιαίτερες κουλτούρες τους, τις γλώσσες που θα μιλούν. Είμαστε όμως βέβαιοι πως το κεντρικό και βαθιά ποιοτικό ζήτημα θα είναι το εξής: Θα καταφέρουν αυτοί οι μελλοντικοί λαοί να κατακτήσουν, μέσω πρακτικών χειραφέτησης, να κυριαρχήσουν στη σημερινή τεχνολογία, την τεχνολογία της εξαπάτησης και της αποστέρησης; Ή μήπως θα τους κυριεύσει η τεχνολογία με τρόπο ακόμη πιο ιεραρχικό και υποδουλωτικό απ' ό,τι σήμερα; Ας αναμένουμε το χειρότερο και ας αγωνιζόμαστε για το καλύτερο. Η Γαλλία αξίζει τον οίκτο μας. Αλλά ο οίκτος είναι μάταιος.

Μετάφραση
Λία Γυιόκα

Emma Goldman

Πατριωτισμός, μια απειλή για την ελευθερία

Τι είναι ο πατριωτισμός; Είναι αγάπη για το μέρος που γεννηθήκαμε, τον τόπο των παιδικών αναμνήσεων και ελπίδων, ονείρων και φιλοδοξιών; Για τον τόπο, όπου με παιδική αφέλεια παρακολούθησαμε τα φευγαλέα σύννεφα και αναρωτιόμασταν γιατί και εμείς δεν μπορούμε να πετάξουμε έτσι γοργά; Εκεί, όπου μετρούσαμε τα εκατομμύρια λαμπερά αστέρια, τη στιγμή που αυτά διαπερνούσαν τις παιδικές ψυχές μας και τα αισθανόμασταν σαν μάτια που μας κοιτάνε; Ή εκεί, όπου ακούγαμε τη μουσική των πουλιών και ονειρευόμασταν ότι έχουμε φτερά σαν τα δικά τους για να πετάξουμε σε χώρες μακρινές; Για τον τόπο, όπου καθόμασταν στα πόδια της μητέρας, μαγεμένοι από υπέροχα παραμύθια που μιλούσαν για μεγάλους άθλους και κατακτήσεις; Με λίγα λόγια, είναι αγάπη για το σημείο της γης, κάθε ίντσα του οποίου αντιπροσωπεύει αγαπημένες και πολύτιμες αναμνήσεις μιας ευτυχισμένης, χαρούμενης και παιγνιώδους παιδικής ηλικίας;

Αν αυτό είναι πατριωτισμός, τότε από ελάχιστους αμερικανούς σήμερα θα μπορούσες να απαιτήσεις να είναι πατριώτες, αφού ο τόπος που έπαιζαν σαν παιδιά έχει μετατραπεί σε εργοστάσια και ορυχεία, ενώ ο εικωφαντικός θόρυβος μηχανών έχει αντικαταστήσει τη μουσική των πουλιών. Ούτε πλέον μπορούμε να ακούσουμε ιστορίες μεγάλων άθλων, γιατί οι ιστορίες που λένε οι μητέρες μας σήμερα προκαλούν θλίψη και δάκρυα.

Τότε, τι είναι ο πατριωτισμός; «Πατριωτισμός, κύριε, είναι το έσχατο καταφύγιο των αχρείων» είπε ο Δόκτωρ Johnson. Ο Leo Tolstoy, ο μεγαλύτερος αντι-πατριώτης των ημερών μας, ορίζει τον πατριωτισμό ως ιδεολογική αρχή που νομιμοποιεί τη μαζική εκπαίδευση δολοφόνων: Μία πολύ καλά οργανωμένη απασχόληση, που απαιτεί καλύτερο εξοπλισμό για την εξάσκηση στη δολοφονία παρά για την κατασκευή αναγκαίων αγαθών για τη ζωή, όπως παπούτσια, ρούχα και σπίτια· ένα επάγγελμα που εγγυάται καλύτερες αποδοχές και περισσότερη δόξα σε σχέση με τον μέσο εργαζόμενο.

Ο Gustave Hervé¹, άλλος μεγάλος αντι-πατριώτης, δίκαια αποκαλεί τον πατριωτισμό μία προκατάληψη, πολύ πιο επιζήμια, κτηνώδης και α-

¹ Gustave Hervé (1871-1944). Ισχυρή αντιμilitαριστική φωνή μέχρι το 1912 ως διευθυντής της εφημερίδας «ο κοινωνικός πόλεμος». Στη συνέχεια, απογοητευμένος, μετατράπηκε σε πατριώτη, ιδρύοντας το 1919 ένα εθνικό σοσιαλιστικό κόμμα.

πάνθρωπη από τη θρησκεία. Η προκατάληψη της θρησκείας προέρχεται από την αδυναμία του ανθρώπου να εξηγήσει φυσικά φαινόμενα. Δηλαδή, όταν ο πρωτόγονος άνθρωπος άκουγε τον κεραυνό ή έβλεπε την αστραπή, δεν μπορούσε να τα ερμηνεύσει και γι' αυτό έβγαλε το συμπέρασμα ότι πίσω από τα φαινόμενα αυτά κρύβονταν δυνάμεις ισχυρότερες από τον ίδιο. Παρόμοια, έβλεπε μία υπερφυσική δύναμη στη βροχή και σε διάφορες άλλες μεταβολές της φύσης. Ο πατριωτισμός, από την άλλη μεριά, είναι μια προκατάληψη που κατασκευάστηκε τεχνητά και συντηρήθηκε από ένα σύμπλεγμα ψεμάτων και ανακρίβειών, μια προκατάληψη που ληστεύει από τον άνθρωπο τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπειά του και αυξάνει την έπαρση και αλαζονεία του.

Πραγματικά η έπαρση, η αλαζονεία και η εγωπάθεια είναι τα συστατικά του πατριωτισμού. Πιο παραστατικά, ο πατριωτισμός θεωρεί ότι ο κόσμος είναι χωρισμένος σε μικρά κομμάτια, που το καθένα περιφράσσεται από σιδερένιο φράκτη. Αυτοί που είχαν την τύχη να γεννηθούν σε ένα συγκεκριμένο σημείο, θεωρούν τους εαυτούς τους ανώτερους, αξιότερους και ευφυέστερους από τα ζωντανά πλάσματα που κατοικούν σε οποιοδήποτε άλλο σημείο. Γι' αυτόν το λόγο, είναι καθήκον αυτών που κατοικούν σε αυτό το επιλεγμένο σημείο να πολεμούν, να σκοτώνουν και να πεθαίνουν, στην προσπάθειά τους να επιβάλλουν την ανωτερότητά τους στους υπόλοιπους.

Οι κάτοικοι των άλλων περιοχών υποστηρίζουν με πανομοιότυπη λογική τα ίδια για τον εαυτό τους· κατά συνέπεια, από την πρώιμη παιδική ηλικία, τα μυαλά των παιδιών δηλητηριάζονται με ανατριχιαστικές ιστορίες για τους Γερμανούς, τους Γάλλους, τους Ιταλούς, τους Ρώσους κ.ά. Όταν το παιδί γίνει άντρας, είναι εντελώς διαποτισμένος με την πεποίθηση ότι ο ίδιος ο θεός τον έχει επιλέξει να υπερασπιστεί την πατρίδα του από την επίθεση ή εισβολή κάθε ξένου. Είναι γι' αυτόν το λόγο που κραυγάζουμε, απαιτώντας μεγαλύτερο στρατό και ναυτικό, περισσότερα πολεμικά πλοία και όπλα. Είναι γι' αυτόν το λόγο που η Αμερική έχει ξοδέψει μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα 400 εκατομμύρια δολάρια. Απλώς αναλογιστείτε, 400 εκατομμύρια δολάρια που αφαιρέθηκαν από την παραγωγή των ανθρώπων. Στα σίγουρα, δεν είναι οι πλούσιοι που συνεισφέρουν στον πατριωτισμό. Αυτοί είναι κοσμοπολίτες, που νιώθουν σαν στο σπίτι τους σε οποιαδήποτε χώρα. Εμείς στην Αμερική γνωρίζουμε καλά την αλήθεια αυτή. Δεν είναι οι πλούσιοι Αμερικανοί μας Γάλλοι στη Γαλλία, Γερμανοί στη Γερμανία ή Άγγλοι στην Αγγλία; Και δεν αναλώνονται σε κοσμοπολι-

τικες μεγαλοπρέπειες, εκμεταλλεύομενοι τον ιδρώτα των παιδιών του έθνους που δουλεύουν στα εργοστάσια και των σκλάβων που δουλεύουν στις φυτείες του βαμβακιού; Ναι, ο δικός τους ο πατριωτισμός είναι αυτός που στέλνει συλλυπητήρια μηνύματα σε δεσποτικούς άρχοντες, όπως ο Ρώσος Τσάρος, όταν τους τυχαίνει κάποιο ατυχές γεγονός, όπως έκανε ο Πρόεδρος Roosevelt² στο όνομα του λαού της Αμερικής, όταν ο Σέργιος³ τιμωρήθηκε από τους ρώσους επαναστάτες.

Είναι ένας πατριωτισμός που βοήθησε τον αρχιδολοφόνο Díaz⁴ να καταστρέψει χιλιάδες ζωές στο Μεξικό ή ακόμα που υποκίνησε συλλήψεις μεξικανών επαναστατών σε αμερικανικό έδαφος και τους κράτησε φυλακισμένους σε αμερικανικές φυλακές, χωρίς την παραμικρή αιτία ή δικαιολογία.

Ο πατριωτισμός δεν είναι για τους ανθρώπους του πλούτου και της εξουσίας. Είναι όμως ακριβώς χρήσιμος για το λαό. Αυτό μου θυμίζει τα σοφά λόγια του Φρειδερίκου του Μέγα⁵, του επιστήθιου φίλου του Βολταίρου, ο οποίος είπε: «Η θρησκεία είναι μια απάτη, αλλά πρέπει να υπάρχει για τις μάζες».

Ο πατριωτισμός κοστίζει ακριβώς και κανείς δε θα το αμφισβητήσει, αν μελετήσει ορισμένες στατιστικές. Η σταδιακή αύξηση των εξόδων για τους ισχυρότερους στρατούς του κόσμου, κατά το τελευταίο τέταρτο του αιώνα, είναι ένα γεγονός τέτοιας βαρύτητας που θα εντυπωσιάσει κάθε σκεπτόμενο σπουδαστή των οικονομικών. Το γεγονός αυτό μπορεί να αναδειχθεί, αν διαιρέσουμε το χρόνο μεταξύ 1881 και 1905 σε πενταετείς περιόδους και σημειώσουμε τις δαπάνες ορισμένων μεγάλων εθνών για στρατιωτικούς σκοπούς κατά την 1^η και την τελευταία περίοδο. Από την 1^η στην τελευταία περίοδο, τα έξοδα της Μ. Βρετανίας αυξήθηκαν από \$2.101.848.936 σε \$4.143.226.885, της Γαλλίας από \$3.324.500.000 σε \$3.455.109.900, της Γερμανίας από \$725.000.200 σε \$2.700.375.600, των ΗΠΑ από \$1.275.500.750 σε \$2.650.900.450, από \$1.900.975.500 της

² Theodore Roosevelt (1858-1919). 26^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ. Επέκτεινε την εξουσία του ομοσπονδιακού κράτους εις βάρος της κοινωνικής και οικονομικής ζωής.

³ Ο μέγας Δούκας Σέργιος, διοικητής της φρουράς της Μόσχας και θείος του Τσάρου Νικολάου του 2^{ου}, δολοφονήθηκε από τον κοινωτικό επαναστάτη Καλιαϊεν.

⁴ Porfirio Diaz (1830-1915). Πρόεδρος του Μεξικού για πάνω από 30 χρόνια, ήλεγχε την πολιτική και διοικητική ζωή με ένα σύστημα που γενικά αποκαλείται *συνγκεντροποιητική τυραννία*.

⁵ Φρειδερίκος ο Μέγας (1712-1786). Βασιλιάς της Πρωσίας, εραστής της γαλλικής κουλτούρας και φιλοσοφίας.

Ρωσίας σε \$5.250.445.100, από \$1.600.975.750 σε \$1.755.500.100 της Ιταλίας, και της Ιαπωνίας από \$182.900.500 σε \$700.925.475.

Τα έξοδα για τον στρατό ξηράς των εθνών που αναφέρθηκαν αυξήθηκαν σε κάθε μία από τις πενταετείς περιόδους. Συνολικά, στην περίοδο από το 1881 έως το 1905 η Μ. Βρετανία αύξησε τα έξοδα για το στρατό ξηράς 4 φορές, οι ΗΠΑ 3 φορές, η Ρωσία 2 φορές, η Γερμανία κατά 35%, η Γαλλία κατά 15% και η Ιαπωνία κατά 500%. Αν συγκρίνουμε τα στρατιωτικά έξοδα αυτών των εθνών με το σύνολο των εξόδων τους για την 25ετή περίοδο που λήγει το 1905, η αναλογία έχει ως εξής: στη Μ. Βρετανία το ποσοστό από 20% αυξήθηκε σε 37%, στις ΗΠΑ από 15% σε 23%, στη Γαλλία από 16% σε 18%, στην Ιταλία από 12% σε 15%, στην Ιαπωνία από 12% σε 14%. Αντίθετα, είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι η αναλογία στη Γερμανία μειώθηκε από 58% σε 25%, λόγω της τεράστιας αύξησης των εξόδων της αυτοκρατορίας για άλλους σκοπούς, ενώ είναι γεγονός ότι τα στρατιωτικά έξοδα για την περίοδο 1901-5 ήταν ψηλότερα από κάθε προηγούμενη πενταετή περίοδο. Οι στατιστικές δείχνουν ότι οι χώρες που ξοδεύουν τα μεγαλύτερα ποσά για τον στρατό σε αναλογία με τα συνολικά εθνικά έσοδα είναι η Μ. Βρετανία, οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Γαλλία και η Ιταλία, με αυτήν τη σειρά. Οι αριθμοί για το κόστος των ναυτικών εξόδων είναι εξίσου εντυπωσιακοί.

[...]⁶

Το αυξανόμενο κόστος του μιλιταρισμού μπορεί να παρουσιαστεί ακόμα καλύτερα, υπολογίζοντάς το σε σχέση με την κατά κεφαλή επιβάρυνση του πληθυσμού. Η αύξηση από την 1^η περίοδο ως την τελευταία έχει ως εξής: στη Μ. Βρετανία από \$18.47 σε \$52.50, στη Γαλλία από \$19.66 σε \$23.62, στη Γερμανία από \$10.17 σε \$15.51, στις ΗΠΑ από \$5.62 σε \$13.64, στη Ρωσία από \$6.14 σε \$8.37, στην Ιταλία από \$9.59 σε \$11.24, στην Ιαπωνία από 86 σεντς σε \$3.11. Το οικονομικά δυσβάσταχτο φορτίο του μιλιταρισμού, υπολογισμένο κατά κεφαλήν, αναδεικνύεται καλύτερα. Το αναπόφευκτο συμπέρασμα από τα διαθέσιμα στοιχεία είναι ότι η αύξηση των εξόδων για στρατιωτικούς σκοπούς ξεπερνάει κατά πολύ την αύξηση του πληθυσμού σε κάθε μία από τις χώρες που έγιναν οι παραπάνω υπολογισμοί. Με άλλα λόγια, η συνεχιζόμενη αύξηση των απαιτήσεων του μιλιταρισμού απειλεί κάθε ένα από τα έθνη αυτά με μια προοδευτική εξάντληση των ανθρώπων και των πρώτων υλών.

⁶ Σε αυτό το σημείο η συγγραφέας περιγράφει σε μία παράγραφο, εξίσου γλαφυρά, τα στρατιωτικά έξοδα για το ναυτικό των προαναφερθέντων μεγάλων δυνάμεων.

Η αηδιαστική σπατάλη, που καθιστά αναγκασία ο πατριωτισμός, πρέπει να είναι αρκετή για να θεραπεύσει έναν άνθρωπο μέσης νοημοσύνης από την ασθένεια αυτή. Κι όμως, ο πατριωτισμός απαιτεί ακόμα περισσότερα. Οι άνθρωποι ψυχαναγκάζονται να είναι πατριώτες και για την πολυτέλεια αυτήν όχι μόνο υποχρεώνονται να συντηρούν τους «υπερασπιστές» τους, αλλά θυσιάζουν και τα ίδια τους τα παιδιά. Ο πατριωτισμός απαιτεί υποταγή στη σημαία, που σημαίνει υπακοή και προθυμία να σκοτώσουν πατέρα, μητέρα, αδελφό, αδελφή.

Ο συνηθισμένος ισχυρισμός είναι ότι χρειαζόμαστε έναν υπαρκτό στρατό για να προστατέψει τη χώρα από ξένη εισβολή. Κάθε νοήμων άντρας και γυναίκα γνωρίζει, όμως, ότι αυτός είναι ένας μύθος, που διαδίδεται για να τρομοκρατήσει και να πειθαναγκάσει τους ανόητους. Οι κυβερνήσεις του κόσμου, γνωρίζοντας η μία τα συμφέροντα της άλλης, δεν πολεμούν η μία την άλλη. Έχουν διδαχθεί ότι κερδίζουν πολύ περισσότερα με τη διεθνή διπλωματία των διεκδικήσεων παρά με τον πόλεμο και την κατάκτηση. Πραγματικά, όπως αναφέρει και ο Carlyle⁷, «ο πόλεμος είναι ένας καυγάς μεταξύ δύο κλεφτών, πολύ δειλών να δώσουν τη δική τους μάχη· γι' αυτό παίρνουν παιδιά από δύο χωριά, τα χώνουν μέσα σε στολές, τα εφοδιάζουν με όπλα και τα απελευθερώνουν σαν άγρια κτήνη να φαγωθούν μεταξύ τους».

Δεν απαιτείται ιδιαίτερη σοφία, για να ανακαλύψουμε την ίδια αιτία σε κάθε πόλεμο του παρελθόντος. Ας πάρουμε για παράδειγμα τον δικό μας ισπανοαμερικανικό πόλεμο⁸, που θεωρείται ένα σπουδαίο, πατριωτικό γεγονός στην ιστορία των ΗΠΑ. Πώς οι καρδιές μας φλέγονταν από αγανάκτηση για τους φρικιαστικούς Ισπανούς! Πραγματικά, η αγανάκτηση δεν πυροδοτήθηκε αυθόρμητα. Καλλιεργήθηκε για μήνες από τις αγκιτάτσιες του Τύπου με αφορμή γεγονότα, όπως η δολοφονία πολλών ευγενών Κουβανών και το βιασμό πολλών κουβανών γυναικών από τον χασάπη Weyler⁹. Έτσι, στο αμερικάνικο έθνος καλλιεργήθηκε η αγανάκτηση και η

⁷ Thomas Carlyle (1795-1881). Ιστορικός και δοκιμιογράφος από τη Σκωτία. Ιδεολογικός, επηρεασμένος από τον Φίχτε.

⁸ Ισπανοαμερικανικός πόλεμος (1898). Ο πόλεμος αυτός έδωσε τέλος στην ισπανική κυριαρχία στην Αμερική (απόσυρση από την Κούβα) και οδήγησε στην κυριαρχία των ΗΠΑ σε ορισμένες περιοχές της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής.

⁹ Ισπανός στρατηγός που στάλθηκε στην Κούβα το 1896 για να καταστείλει την εξέγερση. Ο αποκαλούμενος «χασάπης» φυλάκισε μεγάλο ποσοστό του κουβανέζικου πληθυσμού σε ανθυμείνα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ανακλήθηκε στην Ισπανία το 1897.

επιθυμία να πολεμήσει, και πολέμησε γενναία. Όταν όμως ο καπνός του πολέμου διαλύθηκε, οι νεκροί θάφτηκαν και το κόστος του πολέμου επέστρεψε στην πλάτη του λαού ως αύξηση στα αγαθά και στα ενοίκια, δηλαδή όταν ηρεμήσαμε από την πατριωτική μας έξαρση, ξαφνικά μας φανερώθηκε ότι η αιτία του ισπανοαμερικανικού πολέμου ήταν το ζήτημα της ζάχαρης ή, για να είμαι πιο σαφής, ότι οι ζωές, το αίμα, και τα λεφτά του αμερικανικού λαού χρησιμοποιήθηκαν για να προστατεύσουν τα συμφέροντα των αμερικανών καπιταλιστών, τα οποία απειλήθηκαν από την ισπανική κυβέρνηση. Ότι αυτό δεν αποτελεί υπερβολή, αλλά βασίζεται σε απόλυτα γεγονότα και αριθμούς, αποδεικνύεται καλύτερα από την συμπεριφορά της αμερικανικής κυβέρνησης απέναντι στους κουβανούς εργάτες. Όταν η Κούβα βρισκόταν πλέον κάτω από τα νύχια των ΗΠΑ, οι ίδιοι στρατιώτες που στάλθηκαν για να την απελευθερώσουν, διατάχτηκαν να πυροβολήσουν τους κουβανούς εργάτες, κατά τη διάρκεια της μεγάλης απεργίας των παραγωγών πούρων, που πραγματοποιήθηκε αμέσως μετά τον πόλεμο.

Ούτε είμαστε οι μόνοι που διεξάγουμε πόλεμο για τέτοιους λόγους. Έχουν αρχίσει να αποκαλύπτονται τα κίνητρα του απαίσιου ρωσοϊαπωνικού πολέμου¹⁰, που κόστισε τόσο αίμα και δάκρυα. Και βλέπουμε ξανά ότι πίσω από τον τρομακτικό Μολώχ του πολέμου, στέκεται ο χειρότερος θεός της εμπορευματοποίησης. Ο Kuropatkin, Ρώσος υπουργός του πολέμου κατά τον ρωσοϊαπωνικό αγώνα, αποκάλυψε το αληθινό μυστικό που κρύβεται από πίσω του. Ο τσάρος και οι μεγάλοι δούκες του είχαν επενδύσει χρήματα σε κορεατικά οικονομικά δικαιώματα, και ο πόλεμος ήταν αναγκάιος αποικειστικά και μόνο, διότι επιδίωκαν να συσσωρεύσουν μεγάλες περιουσίες.

Ο ισχυρισμός ότι η ύπαρξη στρατού και ναυτικού αποτελεί την καλύτερη εξασφάλιση για την ειρήνη είναι εξίσου λογικός με την υπόθεση ότι ο πιο ειρηνικός πολίτης είναι αυτός που περιφέρεται βαριά οπλισμένος. Η εμπειρία της καθημερινότητας αποδεικνύει απόλυτα ότι το οπλισμένο άτομο ανυπομονεί μόνιμως να δοκιμάσει τη δύναμή του. Το ίδιο αποδεικνύεται ιστορικά για τις κυβερνήσεις. Οι πραγματικά ειρηνικές χώρες δεν σπαταλούν ζωή και ενέργεια σε πολεμικές προετοιμασίες και, ως επακόλουθο, διατηρούν την ειρήνη.

¹⁰ Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος (1904-1905). Η σύγκρουση προέκυψε λόγω της διεκδίκησης για την κυριαρχία στην Κορέα και τη Μαντζουρία και τελείωσε με τη νίκη των Ιαπώνων και το τέλος της επεκτατικής πολιτικής της Ρωσίας στην Άπω Ανατολή.

Παρ' όλα αυτά, η απαίτηση για έναν ενισχυμένο στρατό δεν οφείλεται σε καμία ξένη απειλή αλλά στο φόβο της αυξανόμενης δυσαρρέσειας των μαζών και του διεθνικιστικού πνεύματος των εργατών. Αυτοί που κατέχουν την εξουσία σε διάφορες χώρες προετοιμάζονται να αντιμετωπίσουν τον εσωτερικό εχθρό· έναν εχθρό που, εφόσον αποκτήσει συνείδηση, θα αποδειχθεί πολύ πιο επικίνδυνος από οποιονδήποτε ξένο εισβολέα.

Για αιώνες, αυτοί που εξουσιάζουν σιλάβωναν τις μάζες και μελέτησαν την ψυχολογία των μαζών. Γνωρίζουν πλέον ότι ο λαός μοιάζει πολύ με παιδιά, των οποίων η απογοήτευση, η θλίψη και τα δάκρυα μπορούν να μετατραπούν σε χαρά με ένα μικρό παιχνίδι. Και όσο πιο εντυπωσιακό είναι το περιτύλιγμα του παιχνιδιού, όσο πιο έντονα χρώματα έχει, τόσο περισσότερο εντυπωσιάζει το παιδί με τα εκατομμύρια κεφάλια.

Ο στρατός και το ναυτικό αντιπροσωπεύουν τα παιχνίδια του λαού. Για να τα κάνουν πιο ελκυστικά και αποδεκτά, εκατοντάδες και χιλιάδες δολαρίων έχουν ξοδευτεί για το περιτύλιγμα αυτών των παιχνιδιών. Αυτός ήταν ο σκοπός της αμερικανικής κυβέρνησης, όταν εξόπλιζε ανάλογα τον στόλο και τον έστειλε κατά μήκος της ακτής του Ειρηνικού, ώστε κάθε αμερικανός πολίτης να αναγκαστεί ναιώσει την υπερηφάνεια και δόξα των Ηνωμένων Πολιτειών. Το Σαν Φραντζίσκο ξόδεψε 100 χιλιάδες δολάρια για τη διασκέδαση του στόλου, το Λος Άντζελες 60 χιλιάδες, το Σηάτλ και η Τακόμα περίπου 100 χιλιάδες. Για τη διασκέδαση του στόλου, είπα; Για να φάνε και να πιούνε ελάχιστοι ανώτεροι αξιωματικοί, ενώ τα «γενναία παλιάρια» έπρεπε να στασιάσουν προκειμένου να αποκτήσουν επαρκές φαγητό. Ναι, 260 χιλιάδες δολάρια ξοδεύτηκαν σε πυροτεχνήματα, πάρτυ και γλεντοκοπήματα, τη στιγμή που άνδρες, γυναίκες και παιδιά σ' όλο το μήκος και πλάτος της χώρας πεθαίνουν της πείνας στους δρόμους, και χιλιάδες άνεργοι είναι έτοιμοι να ξεπουλήσουν την εργατική τους δύναμη σε οποιαδήποτε τιμή.

260 χιλιάδες δολάρια! Και τι δε θα μπορούσε να γίνει με ένα τόσο αστρονομικό ποσό; Όμως, αντί για ψωμί και στέγη τα παιδιά των πολιτειών του Ειρηνικού σύρθηκαν να δούνε τον στόλο, και έτσι να τους μείνει, όπως ανέφερε μια εφημερίδα, «μια αξέχαστη ανάμνηση». Υπέροχο πράγμα για να θυμάσαι, δεν είναι; Τα εργαλεία της πολιτισμένης σφαγής. Εφόσον το μυαλό του παιδιού δηλητηριάζεται με τέτοιες αναμνήσεις, πόση ελπίδα υπάρχει για την αληθινή συνειδητοποίηση της ανθρώπινης αδελφοσύνης;

Εμείς οι Αμερικανοί θεωρούμε τους εαυτούς μας ειρηνόφιλους ανθρώπους. Μισούμε την αιματοχυσία, αντιμαχόμαστε τη βία. Και όμως, ηδονι-

ζόμαστε με την πιθανότητα της ρίψης βομβών από ιπτάμενες μηχανές σε αβοήθητους πολίτες. Είμαστε έτοιμοι να κρεμάσουμε, να εκτελέσουμε στην ηλεκτρική καρέκλα ή να λυντσάρουμε οποιονδήποτε, που από οικονομική ανάγκη θα ρισκάρει την ζωή του και θα επιτεθεί σε κάποιον από τους μεγιστάνες της βιομηχανίας. Και όμως, οι καρδιές μας φουσκώνουν από περηφάνια με τη σκέψη ότι η Αμερική μετατρέπεται στο πιο ισχυρό έθνος στη γη και ότι μελλοντικά θα πατήσει πάνω στον σβέρο όλων των άλλων εθνών.

Αυτή είναι η λογική του πατριωτισμού. Κατάφορος με καταστροφικές συνέπειες για τον μέσο άνθρωπο, επιτελεί πολύ χειρότερες προσβολές και βλάβες στον ίδιο τον στρατιώτη, αυτό το μίζερο, εξαπατημένο θύμα της προκατάληψης και της άγνοιας. Γι' αυτόν το σωτήρα της πατρίδας, τον προστάτη του έθνους, τι του επιφυλάσσει ο πατριωτισμός; Μία τραυματική ζωή, δουλικής υποταγής και διαστροφής στη διάρκεια της ειρήνης και μια ζωή εκτεθειμένη στον κίνδυνο και τον θάνατο κατά τον πόλεμο.

Κατά τη διάρκεια μιας πρόσφατης περιόδου στο Σαν Φραντζίσκο, επισκέφτηκα το Presidio, έναν πολύ όμορφο τόπο με θέα στον κόλπο και το πάρκο Golden Gate. Κανονικά έπρεπε να είναι παιδότοπος με κήπους και μουσική για την αναψυχή των εξαντλημένων, όμως αυτό είναι φτιαγμένο κακόγουστα, βαρετό και γκριζο, λόγω των στρατοπέδων που είναι εγκατεστημένα εκεί, στα οποία οι πλούσιοι δεν θα επέτρεπαν ούτε στα σκυλιά τους να κατοικήσουν. Σε αυτές τις άθλιες παράγκες οι στρατιώτες στοιβάζονται σα ζωντανά. Ξοδεύουν τις ημέρες της νιότης τους, γυαλίζοντας τα παπούτσια και τα κουμπιά των ανωτέρων τους αξιωματικών. Εκεί, επίσης, είδα τη διάκριση των τάξεων, με τα ρωμαλέα παλικάρια μιας ελεύθερης δημοκρατικής πολιτείας να στήνονται στη γραμμή σαν κατάδικοι και να χαιρετούν κάθε «σαρδέλα» που περνά από μπροστά τους. Αμερικανική ισότητα, που υποβιβάζει τον άνθρωπο και εξυψώνει τη στολή.

Η ζωή στα στρατόπεδα αναπτύσσει επίσης τάσεις σεξουαλικής διαστροφής. Βαθμιαία παράγει αποτελέσματα παρόμοια με τις στρατιωτικές συνθήκες στην Ευρώπη. Ο Havelock Ellis, ένας επιστήμονας της σεξουαλικής ψυχολογίας, έχει πραγματοποιήσει μία ολοκληρωμένη μελέτη για το ζήτημα. Αυτός αναφέρει: «Ορισμένα στρατόπεδα είναι σημαντικά κέντρα ανδρικής πορνείας... Ο αριθμός των στρατιωτών που εκπορνούνται είναι μεγαλύτερος από όσο θέλουμε να πιστέψουμε. Δεν αποτελεί υπερβολή να πούμε ότι σε συγκεκριμένα τμήματα τα τεκμήρια δείχνουν πως η πλειοψηφία των ανδρών εξαγοράζονται... Τα καλοκαιρινά απογεύματα, το Hyde

Park και η γειτονιά του Albert Gate είναι γεμάτα από φρουρούς και άλλους που εξασκούν ένα ζωντανό επάγγελμα χωρίς ντροπή, με στολή ή όχι... Στις περισσότερες περιπτώσεις οι εισπράξεις είναι ένα πρόσθετο εισόδημα για το πορτοφόλι του στρατιώτη».

Σε ποιο βαθμό η διαστροφή έχει εισχωρήσει στον στρατό, μπορεί να κριθεί από το γεγονός ότι υπάρχουν ειδικά σπίτια γι' αυτήν τη μορφή πορνείας. Η πρακτική αυτή δεν περιορίζεται στην Αγγλία, είναι παγκόσμια. «Οι στρατιώτες δεν είναι λιγότερο περιζήτητοι στη Γαλλία σε σχέση με την Αγγλία ή τη Γερμανία, και ειδικά σπίτια για στρατιωτική εκπόρνευση υπάρχουν στο Παρίσι και σε άλλες πόλεις με στρατόπεδα».

Εφόσον ο κ. Havelock Ellis περιελάμβανε την Αμερική στην έρευνά του για τη σεξουαλική διαστροφή, θα ανακάλυπτε ότι οι ίδιες συνθήκες κυριαρχούν και στον δικό μας στρατό. Η αύξηση του υπάρχοντος στρατού αναπόφευκτα βοηθά στη διάδοση της σεξουαλικής διαστροφής, τα στρατόπεδα είναι τα εκκολαπτήρια.

Εκτός από τις σεξουαλικές συνέπειες που έχει η ζωή των στρατοπέδων, τείνει επίσης να καθιστά τον στρατιώτη ανίκανο για χρήσιμη εργασία μετά τη θητεία του στον στρατό. Άνδρες που γνωρίζουν μια τέχνη, σπάνια εισέρχονται στον στρατό, όμως αν το κάνουν, ανακαλύπτουν ότι είναι εντελώς ανίκανοι να εκτελέσουν τα προηγούμενα επαγγέλματά τους μετά την εμπειρία του στρατού. Έχοντας αποκτήσει τη συνήθεια της ραθυμίας και έναν εθισμό στην εκτόνωση και την περιπέτεια, καμία ειρηνική επιδίωξη δεν μπορεί να τους ικανοποιήσει. Μετά την απόλυσή τους από τον στρατό, δεν μπορούν να γυρίσουν σε καμία χρήσιμη δουλειά. Αλλά, συνήθως, είναι το κατακάθι της κοινωνίας, πρώην κατάδικοι και άλλοι του συρφετού, οι οποίοι είτε λόγω της ανάγκης για βιοπορισμό είτε λόγω χαρακτηριστικών ωθούνται στο στράτευμα. Αυτοί, όταν λήξει η θητεία τους, επιστρέφουν στην προηγούμενη εγκληματική ζωή τους περισσότερο κτηνώδεις και απάνθρωποι από πριν. Είναι γνωστό το γεγονός ότι οι φυλακές μας βρithουν από πρώην στρατιώτες, ενώ από την άλλη μεριά ο στρατός είναι σε μεγάλο βαθμό επανδρωμένος από πρώην κατάδικους.

Από όλες τις διαβολικές συνέπειες, που περιέγραψα, καμία δε μου φαίνεται τόσο καταστροφική για την ανθρώπινη ακεραιότητα, όσο αυτή που επιφύλαξε το πνεύμα του πατριωτισμού για τον στρατιώτη William Buwalda. Επειδή αφελώς πίστεψε ότι κάποιος μπορεί να είναι στρατιώτης και ταυτόχρονα να εξασκεί τα ανθρώπινα δικαιώματά του, οι στρατιωτικές αρχές τον τιμώρησαν παραδειγματικά. Πραγματικά, υπηρέτησε την πατρίδα

του για δεκαπέντε χρόνια, και ο φάκελός του ήταν άψογος. Σύμφωνα με τον στρατηγό Funston, ο οποίος μείωσε την ποινή του στα τρία χρόνια, «το ύψιστο καθήκον ενός αξιωματικού ή στρατευμένου είναι η αδιαπραγμάτευτη υπακοή και πίστη στην κυβέρνηση, ανεξάρτητα αν την επιδοκιμάζει ή όχι». Έτσι, ο Funston αναδεικνύει τον αληθινό χαρακτήρα της υποταγής. Σύμφωνα με εκείνον, η κατάταξη στον στρατό ακυρώνει τις αρχές της διακήρυξης της ανεξαρτησίας.

Πόσο τραγική συνέπεια του πατριωτισμού, να μετατρέπει ένα σκεπτόμενο ον σε ένα υπάκουο και πιστό ρομπότ!

Για να δικαιολογήσει αυτήν την εξωφρενική ποινή του Buwalda, ο στρατηγός Funston εξηγεί στον αμερικανικό λαό ότι η πράξη του στρατιώτη αποτελούσε «ένα έγκλημα σοβαρό, όσο η προδοσία». Όμως σε τι συνίσταται πραγματικά αυτό το «απαίσιο έγκλημα»; Απλούστατα, ο Buwalda υπήρξε ένας από τους 1.500 ανθρώπους που παρευρέθησαν σε μία δημόσια συζήτηση στο Σαν Φραντζίσκο και, ω! τι τρομερό, έκανε χειραφία στην ομιλήτρια, Emma Goldman. Ένα απαίσιο έγκλημα πραγματικά, το οποίο ο στρατηγός αποκαλεί «σπουδαία στρατιωτική προσβολή, απείρως χειρότερη από τη λιποταξία».

Υπάρχει σπουδαιότερη ένδειξη της αρνητικής φύσης του πατριωτισμού από το γεγονός ότι θα χαρακτηρίσει έναν άνθρωπο εγκληματία, θα τον πετάξει στη φυλακή και θα του ληστέψει 15 χρόνια πιστής υπηρεσίας;

Ο Buwalda αφιέρωσε στην πατρίδα του τα καλύτερα χρόνια της ζωής του και την ύπαρξή του. Όμως, όλα αυτά ήταν ένα τίποτα. Ο πατριωτισμός είναι αμείλικτος και σαν όλα τα ακόρεστα τέρατα απαιτεί όλα ή τίποτα. Δεν δέχεται ότι ο στρατιώτης είναι ταυτόχρονα και άνθρωπος που έχει δικαίωμα απόψεων και συναισθημάτων, τις προσωπικές του κλίσεις και ιδέες. Όχι, ο πατριωτισμός δεν το παραδέχεται αυτό. Αυτό το μάθημα διδάχτηκε ο Buwalda με μεγάλο κόστος αλλά όχι άσκοπα. Όταν επέστρεψε στην ελευθερία, είχε χάσει τη θέση του στο στρατό, αλλά ξανακέρδισε τον αυτοσεβασμό του. Σε τελική ανάλυση, αυτό ίσως άξιζε τρία χρόνια στη φυλακή.

Σε ένα πρόσφατο άρθρο, ένας συγγραφέας, που περιγράφει τις συνθήκες στο στρατό της Αμερικής, σχολίασε την εξουσία που έχει ο στρατιωτικός εις βάρος του πολίτη στη Γερμανία. Ανέφερε μεταξύ άλλων ότι, εφόσον η Δημοκρατία μας δεν είχε άλλο νόημα παρά να εξασφαλίζει σε όλους τους πολίτες ίσα δικαιώματα, θα είχε και πάλι λόγο ύπαρξης. Είμαι βέβαιη ότι ο συγγραφέας δεν έζησε στο Κολοράντο κατά την περίοδο έ-

ξαρξης του πατριωτισμού στα χρόνια του στρατηγού Bell. Πιθανώς θα είχε αλλάξει γνώμη, αν έβλεπε πώς σύρονταν οι άνδρες στα στρατόπεδα-φυλακές, οδηγούνταν στα σύνορα και υποβάλλονταν σε κάθε είδους ταπεινώσεις στο όνομα του πατριωτισμού και της δημοκρατίας. Κι όμως, οι συνθήκες στο Κολοράντο δεν αποτελούν μοναδική περίπτωση κατά την περίοδο της στρατιωτικής έξαρσης των ΗΠΑ. Δύσκολα υπάρχει απεργία, όπου ο στρατός και οι δυνάμεις ασφαλείας δεν προστρέχουν να διασώσουν αυτούς που είναι στην εξουσία και όπου δεν συμπεριφέρονται τόσο αλαζονικά και βίαια, όσο και οι άνδρες που φορούν τη στολή του Κάιζερ. Εξάλλου, εδώ έχουμε και τον στρατιωτικό νόμο του Dick¹¹. Μήπως το ξέχασε ο συγγραφέας;

Μια τεράστια ατυχία με τους περισσότερους συγγραφείς μας είναι ότι αγνοούν παντελώς τα τρέχοντα γεγονότα ή λόγω έλλειψης αξιοπρέπειας δεν αναφέρονται σε τέτοια θέματα. Έτσι, δεν σχολιάστηκε ότι ο στρατιωτικός νόμος του Dick πέρασε στα γρήγορα από το Κογκρέσο με ελάχιστη συζήτηση και ακόμα λιγότερη δημοσιότητα. Ένας νόμος, που δίνει στον Πρόεδρο τη δύναμη να μετατρέπει έναν φιλειρηνικό πολίτη σε αιμοσταγή δολοφόνο, υποτίθεται για την ασφάλεια της χώρας, στην πραγματικότητα όμως για να προστατεύσει τα συμφέροντα συγκεκριμένης κλίμακας, της οποίας ο Πρόεδρος των ΗΠΑ είναι το φερέφωνο.

Ο συγγραφέας μας υποστηρίζει ότι ο μιλιταρισμός δεν μπορεί ποτέ να αποκτήσει τέτοια ισχύ στην Αμερική όπως στο εξωτερικό, αφού για εμάς είναι εθελοντική η στράτευση, ενώ για τον παλιό κόσμο υποχρεωτική. Ο κύριος, όμως, ξεχνά να λάβει υπόψη του δύο σημαντικά γεγονότα. Πρώτον, ότι η στρατολόγηση στην Ευρώπη έχει δημιουργήσει βαθύ μίσος για τον μιλιταρισμό σε όλες τις τάξεις της κοινωνίας. Χιλιάδες νεοσύλλεκτοι στρατολογούνται διαμαρτυρούμενοι, και μέσα στις τάξεις του στρατού χρησιμοποιούν κάθε μέσο για να λιποτακτήσουν. Δεύτερον, ότι στην υποχρεωτική φύση του μιλιταρισμού οφείλεται το τεράστιο αντι-μιλιταριστικό κίνημα, που τρομάζει τις ευρωπαϊκές δυνάμεις περισσότερο από οτιδήποτε άλλο. Έτσι και αλλιώς, ο μιλιταρισμός είναι το σημαντικότερο προσπύργιο του καπιταλισμού. Τη στιγμή που ο πρώτος θα υπονομευτεί, ο καπιταλισμός θα καταρρεύσει. Πραγματικά, δεν έχουμε στρατολόγηση, αυτό σημαίνει ότι οι άνδρες δεν υποχρεώνονται συνήθως να καταταγούν στο στρατό, όμως έχουμε αναπτύξει μία πολύ περισσότερο απαιτητική και ά-

¹¹ Νόμος του 1903 των ΗΠΑ, που υποχρέωνε κάθε ικανό άνδρα 18 με 45 ετών να μετατρέπεται σε στρατιώτη, όταν το αποφάσιζε ο Πρόεδρος της χώρας.

καμπτη ανάγκη. Δεν είναι γεγονός ότι στη διάρκεια των βιομηχανικών κρίσεων έχουμε μια τεράστια αύξηση στον αριθμό των κατατάξεων; Το επάγγελμα του στρατιώτη μπορεί να μην είναι επικερδές ούτε αξιότιμο, όμως είναι πολύ καλύτερο από το να περιφέρεσαι στη χώρα ψάχνοντας για δουλειά, να στέκεσαι στη γραμμή για το συσσίτιο ή να κοιμάσαι σε στέγη απόρων. Παρ' όλα αυτά, η ανάγκη δεν αποτελεί ικανό παράγοντα για να οδηγήσει στο στρατό άτομα με προσωπικότητα και λεβεντιά. Η διαπίστωση αυτή είναι πολύ ενθαρρυντική. Αποδεικνύει ότι έχει απομείνει ακόμα αρκετό από το πνεύμα ανεξαρτησίας και από τον έρωτα για την ελευθερία στον μέσο Αμερικανό, ώστε να ρισκάρει να πεθάνει της πείνας παρά να φορέσει στολή.

Σιεπτόμενοι άνδρες και γυναίκες, παντού στον κόσμο έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν ότι ο πατριωτισμός είναι μία τόσο στενόμυαλη και περιοριστική αντίληψη που δεν ταιριάζει στις συνθήκες της εποχής μας. Ο συγκινησιομανής της εξουσίας έχει προκαλέσει ένα διεθνές αίσθημα αλληλεγγύης μεταξύ των καταπιεσμένων λαών του κόσμου, μια αλληλεγγύη που αναδεικνύει μεγαλύτερη σύμπνοια συμφερόντων μεταξύ των αμερικανών εργατών και των συναδέλφων τους στο εξωτερικό, παρά μεταξύ του αμερικανού μεταλλωρύχου και του εκμεταλλευτή συμπατριώτη του· μία αλληλεγγύη που δε φοβάται ξένη εισβολή, διότι οδηγεί όλους τους εργαζόμενους στο σημείο που θα πουν στα αφεντικά τους: «Πήγαινε να σιοτώσεις ο ίδιος. Εμείς το κάναμε αρκετό καιρό για λογαριασμό σου».

Η αλληλεγγύη αυτή ξυπνά τη συνείδηση ακόμα και των στρατιωτών, που επίσης είναι σάρκα εκ της σαρκός της παγκόσμιας ανθρώπινης οικογένειας. Μια αλληλεγγύη που αποδείχτηκε αλάθητη πολλές φορές στους αγώνες του παρελθόντος και αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη που ώθησε τους στρατιώτες του Παρισιού, κατά την κομούνια του 1871, να αρνηθούν να υπακούσουν, όταν διατάχτηκαν να πυροβολήσουν τους αδελφούς τους. Έχει χαρίσει κουράγιο στους άνδρες που στασίασαν στα ρωσικά πολεμικά πλοία κατά τα προηγούμενα χρόνια, και, λογικά, κάποια στιγμή θα οδηγήσει στην εξέγερση όλων των καταπιεσμένων και περιφρονημένων εναντίον των παγκόσμιων εκμεταλλευτών τους.

Το προλεταριάτο της Ευρώπης έχει συνειδητοποιήσει τη σπουδαία δύναμη αυτής της αλληλεγγύης και έχει εξαπολύσει πόλεμο ενάντια στον πατριωτισμό και την αιμοσταγή του εκδοχή, τον μιλιταρισμό. Χιλιάδες άνδρες γεμίζουν τις φυλακές της Γαλλίας, Γερμανίας, Ρωσίας και των Σκανδιναβικών χωρών, γιατί τόλμησαν να αρνηθούν αυτήν την αρχαία προκα-

τάληψη. Όμως, το κίνημα δεν περιορίζεται στην εργατική τάξη, αλλά αντιπροσωπεύεται σε όλες τις πλευρές της κοινωνίας, με κύριους εκπροσώπους τους ανθρώπους, άνδρες και γυναίκες, που μεσουραρούν στις τέχνες, τις επιστήμες και τα γράμματα.

Η Αμερική πρέπει να μιμηθεί την Ευρώπη. Το πνεύμα του μιλιταρισμού έχει ήδη διαποτίσει όλες τις πτυχές της ζωής. Πραγματικά, είμαι πεπεισμένη ότι ο μιλιταρισμός αποτελεί μεγαλύτερη απειλή εδώ παρά οπουδήποτε αλλού, λόγω των ψεύτικων δώρων που επιφυλάσσει ο καπιταλισμός γι' αυτούς που πρόκειται να καταστρέψει.

Η αρχή έγινε κιόλας στα σχολεία. Αποδεδειγμένα, η κυβέρνηση υιοθετεί την ιησουϊτική αντίληψη: «Δώσε μου το μυαλό του παιδιού, και εγώ θα πλάσω τον άνθρωπο». Τα παιδιά εκπαιδεύονται με στρατιωτικές τακτικές, η δόξα των στρατιωτικών επιτευγμάτων εκθειάζεται στα μαθήματα, και τα νεαρά μυαλά διαστρέφονται για να εξυπηρετούν την κυβέρνηση. Επιπλέον, η νεολαία της χώρας χειραγωγείται από λαμπερές αφίσες, ώστε να καταταγεί στο στρατό. «Γέροχη ευκαιρία να γνωρίσεις τον κόσμο!», διαλαλεί ο κράχτης της κυβέρνησης. Έτσι, αθώα αγόρια υποχρεώνονται¹² στον πατριωτισμό, και ο μιλιταριστής Μολώχ κατακτά αλματωδώς το έθνος.

Ο αμερικανός εργαζόμενος έχει υποφέρει τόσο πολύ στα χέρια του στρατιώτη, του κράτους και της ομοσπονδίας, που είναι δικαιολογημένος να αισθάνεται αηδία και να αντιτίθεται στο παράσιτο με τη στολή. Παρ' όλα αυτά, η απλή καταγγελία δεν λύνει αυτό το σπουδαίο πρόβλημα. Χρειάζομαστε προπαγάνδα ενημέρωσης για τον στρατιώτη, αντιπατριωτικά κείμενα που θα τον διαφωτίσουν για τα τρομακτικά στοιχεία του επαγγέλματός του και θα ξυπνήσουν τη συνείδησή του για να δει την αληθινή του σχέση με τους ανθρώπους, στον οποίων την εργασία οφείλει την ίδια του την ύπαρξη. Αυτό ακριβώς φοβούνται περισσότερο οι αρχές. Η παρακολούθηση μιας ριζοσπαστικής συζήτησης αποτελεί ήδη εσχάτη προδοσία. Χωρίς αμφιβολία θα χαρακτηρίσουν εσχάτη προδοσία και την ανάγνωση ενός ριζοσπαστικού φυλλαδίου. Αλλά, από αρχαιοτάτων χρόνων, η εξουσία δεν χαρακτηριζόταν κάθε βήμα προόδου ως προδοσία; Κι όμως, αυτοί, που διαρκώς αγωνίζονται για την κοινωνική μεταβολή, μπορούν να τα αντιμετωπίσουν όλα αυτά, και είναι πιθανόν σημαντικότερο να διαδοθεί η αλήθεια στα στρατόπεδα παρά στα εργοστάσια. Μόνο όταν ξεσειπάσουμε

¹² Η συγγραφέας χρησιμοποιεί το ρήμα «shanghaied», που προέρχεται από την πόλη Shanghai, κλασικό προσορισμό των αμερικανικών πλοίων του 19^{ου} αι., τα οποία χρησιμοποιούσαν για πλήρωμα άνδρες που είχαν απαχθεί ή εξαπατηθεί.

το ψέμα του πατριωτισμού θα έχουμε προετοιμάσει το έδαφος για την ευλογημένη κατάσταση, όπου όλοι οι λαοί θα έχουν ενωθεί σε μία παγκόσμια κοινότητα, μία αληθινά ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.

Μετάφραση
Δημήτρης Κωνσταντίνου

Δημήτρης Κωνσταντίνου Κουφάρι πολιτισμού

Τα ακροδεξιά εθνικιστικά φαινόμενα, ατομικής ή συλλογικής φύσεως, έχουν *ενδημικό* χαρακτήρα στον κόσμο του καπιταλισμού, το βασίλειο του μικροαστικού έθνους-κράτους. Τα διαχρονικά στοιχεία, που γεννούν και χαρακτηρίζουν τα φαινόμενα αυτά, είναι τα ίδια που λειτούργησαν ως υλική ραφή στο παρελθόν για να κατασκευαστούν τα εκτρώματα έθνη-κράτη· οντότητες που συνδέθηκαν με την αστική επιρράτηση και έκαναν την εμφάνισή τους κάπου το 1800 στη Δύση, αντικαθιστώντας φεουδαρχίες και αυτοκρατορίες. Από τότε και στο εξής, η αστική ηγεμονία αναγκάζεται συχνά να αντιμετωπίζει τα φαινόμενα αυτά, που αποτελούν εξτρεμιστικά παράγωγά της και, εφόσον μπορεί, τα διαχειρίζεται προς όφελός της.

Σε περιόδους οικονομικών κρίσεων η απήχηση του ακροδεξιού προτάγματος, που συνιστά την αποθέωση της ιδεολογίας του ολοκληρωτικού καπιταλισμού, λαμβάνει μαζικές διαστάσεις. Εκατομμύρια εξαθλιωμένοι και ανασφαλείς μικροαστοί Γερμανοί χάρισαν την εξουσία στον Χίτλερ, ενώ οι μεγάλοι κορχαρίες, έχοντας εξασφαλίσει μυστικές οικονομικές συμφωνίες μαζί του, τον έβλεπαν ως διέξοδο στην οικονομική κρίση των στάσιμων κερδών, σαν ευκαιρία για μια νέα ώθηση στην οικονομική τους επέκταση.

Σε περίοδο παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης, όπως αυτή που διανύουμε προς το παρόν, στα υπανάπτυκτα κράτη στήνονται ακροδεξιές δικτατορίες από τη Δύση, για να είναι εφικτή η εκμετάλλευση του πλούτου τους. Παράλληλα, στα ανεπτυγμένα κράτη, σαν την ελλαδίτσα, μεταμφιεσμένα κακέκτυπα του Χίτλερ ξεφυτρώνουν συνεχώς σαν τα κεφάλια της λερναίας ύδρας, διψώντας για ψίχουλα κοινοβουλευτικής και άλλης εξουσίας. Έτσι, διεκδικούν μερίδιο στην πίτα του πλούτου και ανανίζονται με την τηλεοπτική φήμη που αποκτούν, καθόσον το χρήμα πολλοί εμίσησαν, ή δεν χρειάζονταν, αλλά τη δόξα ουδείς.

Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν το φαινόμενο στην ελληνική του έκδοση διαπλέκονται με τις αιτίες που εξηγούν την ευρεία απήχηση του. Βασικά, είναι κατασκευασμένο να έχει απήχηση, δηλαδή πιάνει τον παλμό της εποχής, τον περιτυλίγει όμορφα και μας τον επιστρέφει με τη μορφή ιδεολογίας κοινοβουλευτικού κόμματος ή και μεμονωμένου «πολιτικού» άνδρα· ό,τι ακριβώς πρέπει να κάνει κάθε ζητιάνος εξουσίας που σέβεται τον εαυτό του.

Στις μέρες της μικροαστικής κενότητας, που σημαίνει απουσία αρχών, θέσεων και επικράτηση του σχετικισμού (παγίδα που προέρχεται από τον ολότελα διαφορετικό χώρο των φυσικών επιστημών), ο ιδεολογικός πολτός αποτελεί μια πετυχημένη συνταγή. Πασαλείβει διακοσμητικά τον άχρωμο, άοσμο και άγευστο μικροαστό. Εξάλλου, πιο είναι το μικροαστικό όνειρο; Μα ακριβώς αυτό, το περιήγημο «american dream»: Η χίμαιρα του ασφαλούς, δίκαιου και λαϊκού καπιταλισμού, που οδηγεί κατευθείαν στον καταναλωτικό παράδεισο. Ανακατευόντας μεγάλες δόσεις από τα υλικά που είναι φτιαγμένο το αμερικανικό όνειρο με μπόλικο εθνικισμό, χριστιανική υστερία και εργατολαϊκό προφίλ, παρασσευάζουμε τον εμετικό πολτό της αεροδεξιάς δήθεν ιδεολογίας.

Αιώνες δουλείας, γενοκτονιών και πογκρόμ προκάλεσαν αγώνες τύπου Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ και Νέλσον Μαντέλα, αλλά κυρίως ανώνυμων απελπισμένων ανθρώπων, που αντιμετώπιστηκαν κτηνωδώς από κτήνη, όπως ο Ουάσινγκτον ή ο Χίτλερ. Έτσι, η λέξη «ρατσισμός» στο άκουσμά της, απέκτησε μία αρνητική χροιά. Δεν μπορούμε όμως να πανηγυρίζουμε, γιατί ο ρατσισμός επιστρέφει μεταμφιεσμένος, ύπουλος, υπόγειος και πάντα απάνθρωπος, αφού αποτελεί το αχώριστο ταιρί του εθνικισμού, λιπασμα στο χώμα του. Οι σύγχρονοι αεροδεξιοί είναι ρατσιστές, όπως και η πλειοψηφία των ξενοφοβικών Ελλήνων, αλλά δεν χρειάζεται να το διατυμπανίζουν κιόλας, όπως δεν το ομολογεί και η πλειοψηφία της μάζας. Λόγω των συνθηκών, πρόκειται για ρατσιστές μασιαρεμένους σε πατριώτες, που αυτοαποκαλούνται «δημοκράτες».

Αρκούν αυτά τα στοιχεία για να εξηγήσουν την ευρεία απήχηση του αεροδεξιού ψευδοπροτάγματος στον πληθυσμό; Ναι, αν συνειδητοποιήσουμε με ποιον τρόπο πετυχαίνεται.

Η απαρχαιωμένη αλλά πάντα ζωντανή κατάρα του εθνικισμού γεννιέται και επιβιώνει με τον ίδιο μηχανισμό. Όπως στην Αμερική του 1776, έτσι και στην Ελλάδα του 2008 ο πολιτισμός έχει πάψει να αναπαράγεται, οι άνθρωποι αισθάνονται και είναι ξεριζωμένοι. Η ανταγωνιστική και ατομικιστική φύση του καπιταλισμού έχει διαρρήξει τους χειροπιαστούς δεσμούς που ένωναν τους ανθρώπους στο παρελθόν. Η πολυπολιτισμική κοινωνία του παρελθόντος, που αποκαλέστηκε Ελλάδα, ξεζουμίστηκε έτσι στον καπιταλιστικό αποχρωματισμό και απέμεινε *κουφάρι πολιτισμού*, κενό περιεχομένου, που χρησιμοποιείται και ως περιτύλιγμα για ξενόφερτα, ψευδείς στοιχεία πολιτισμού. Το σύνολο των ανθρώπων, που βρεθήκαμε να επιβιώνουμε εντός των δεδομένων συνόρων σε μια κενή περιεχομένου

κοινωνία, αναζητούμε απεγνωσμένα μία κοινή συνισταμένη κουλτούρας, ώστε να καταφέρουμε να αισθανθούμε το εκστατικό συναίσθημα της κοινωνικής συνεύρεσης και του συνανήκειν, κάτι που να μας ενώνει για ένα σκοπό.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, εκτός από την υποκουλτούρα του ποδοσφαίρου, ευδοκίμει και η λύση των προγόνων. Η μόδα της αρχαιολαγνείας (ή και της κενής Ορθοδοξίας) μπορεί να καλύψει το σύγχρονο νεοελληνικό κενό πολιτισμού, ταυτότητας και κοινωνικού δεσμού. Το αστέρι της αρχαίας Ελλάδας, που έλαμψε πριν από 2500 χρόνια, υποβαθμίζεται έτσι σε φακό τσέπης για να φωτίσει σπήλαια ανίερων σιοπών και να εξευτελιστεί. Η πραγματική αξία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, ορθοθετημένη και αξιοποιημένη σωστά, είναι αναμφισβήτητη και επιτακτικά αναγκαία στην εποχή μας, πνίγεται όμως από τη μονοπώληση του θέματος από εθνικιστικούς, ανιστόρητους, τηλεοπτικούς μαϊντανούς και τελικά η αξία της παραμένει τραγικά απρόσιτη στον μέσο νεοέλληνα.

Στην κατάσταση της σύγχρονης απελπισίας και της κυριαρχίας των στερεότυπων, ο αποδιοπομπαίος τράγος πάει σύννεφο. Για την αναπόφευκτη ύπαρξη της καπιταλιστικής ανεργίας, της εγκληματικότητας και γενικώς της ανασφάλειας, ευθύνονται οι μετανάστες, διακηρύσσουν οι ακροδεξιόι, και ο έλληνας μικροαστός, πρώην μετανάστης, συμφωνεί γουρλώνοντας τα μάτια. Η ελλαδίτσα, άνευ αποικιών και μαύρων, αφού εκμεταλλεύτηκε τους μετανάστες και αυτή με τη σειρά της για να συσσωρευτεί πρωτογενώς κεφάλαιο και να κάνει πραγματικότητα το δικό της ετεροχρονισμένο καπιταλιστικό θαύμα, τώρα δεν τους έχει ανάγκη, τουλάχιστον όχι όπως πρώτα. Εξάλλου, έχει απλώσει τα καπιταλιστικά φτερά της στα Βαλκάνια...

Όλα τα παραπάνω εκπέμπονται επικοινωνιακά προς τον εργαζόμενο Έλληνα με το συναδελφικό ύφος ανθρώπων που υποκρίνονται τα παιδιά του λαού και με ξεσηκωτικό λόγο, στοχεύοντας στα καταπιεσμένα, εξεγερτικά αισθήματα όλων των απελπισμένων της καθημερινότητας.

Ο εθνικισμός στην Ελλάδα, λοιπόν, όπως εκπροσωπείται από πάσης φύσεως επίσημους και μη καλοθελητές, και όπως συμβαίνει παντού στον κόσμο, είναι μια κουλτούρα ταυτότητας που στηρίζεται δήθεν στο παρελθόν, μέσω μύθων μεταμφιεσμένων σε ιστορία. Για παράδειγμα, αποδίδει στα έθνη-κράτη αιώνια ύπαρξη, ενώ αυτά αποτελούν σχετικά πρόσφατες οντότητες. Αγνοεί εσκεμμένα ότι τα σύγχρονα σύνορα κατασκευάστηκαν στην ιστορική διαδικασία από τους αστούς δυνάστες, προκειμένου να μα-

ντρώσουν τους διαφορετικούς πολιτισμικά ανθρώπους, να τους απογυμνώσουν από τα γνήσια πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους, να τους προσδώσουν υποχρεωτική ταυτότητα και μια εθνικιστική ιδεολογία για να ξεχνούν τον πόνο τους. Ο αναχρονισμός, κυρίως, δηλαδή η προβολή των σημερινών όρων στο παρελθόν αλλά και η απόκρυψη, η επιφανειακή ερμηνεία, αποτελούν εργαλεία κατασκευής εθνικιστικών μύθων.

Όπως υποστήριζε ο Ρενάν¹ «η λήθη ή ακόμα και η παραχάραξη της ιστορίας, αποτελεί ουσιώδη παράγοντα της διαμόρφωσης ενός έθνους, γι' αυτό και η πρόοδος των ιστορικών σπουδών αποτελεί συχνά κίνδυνο για μια εθνικότητα»... Τον λόγο έχουν οι ιστορικοί επιστήμονες: «Από πάντα τα καθεστώτα διδάσκουν ιστορία στα σχολεία όχι όμως για να κατανοήσουν οι νέοι την κοινωνία που ζουν και να την αλλάξουν, αλλά για να τη δεχτούν όπως είναι, να είναι περήφανοι γι' αυτήν»², δηλαδή να γίνουν χρήσιμα άψυχα εργαλεία του αστικού κράτους. Αυτόν τον ρόλο εξυπηρετούν, χρόνια τώρα, και τα βιβλία της ιστορίας στα ελληνικά σχολεία. Στις ελάχιστες περιπτώσεις που οι επιστήμονες ιστορικοί ξεπεράσουν τα εθνικιστικά πάθη και τις πολιτικές «ταυτότητας», τούς επιφυλάσσεται τραγική αντιμετώπιση. Οι επαγγελματίες κατασκευαστές εθνικιστικών μύθων και ψηφοθήρες αδράχνουν την ευκαιρία να τους παραγκωνίσουν, να αντικαταστήσουν την επιστήμη και να αποικαταστήσουν την φενακισμένη τάξη.

Λειτουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, ο ντόπιος εθνικισμός σύσσωμος, μαζικός και απειλητικός, στήνει καβγά με γειτονικούς εθνικιστές για το όνομα της Μακεδονίας, θεωρώντας ότι αυτό αποτελεί αποκλειστικότητα του ελληνικού πανάρχαιου έθνους-κράτους, που υφίσταται από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Μάλλον, ξεχνά εύκολα την αποικιοκρατική, προσβλητική υποδοχή που επιφύλαξαν οι Έλληνες στη Μακεδονία το 1912³! Και ο ίδιος ο μέγας στρατηλάτης, όμως, θεωρούνταν από τους Έλληνες βάρβαρος κατακτητής, ενώ διαχρονικά η Μακεδονία, μία ευρεία περιοχή, κατοικείται από ένα τέτοιο μίγμα ανθρώπων, που είναι αδύνατο να ταυτιστεί με κάποια συγκεκριμένη εθνότητα.

Παρ' όλα αυτά, η ελλαδίτσα, παίζοντας το ρόλο του βαλκάνιου νονού, τρίζει τα δόντια της στους εθνικιστές των Σιοπίων, ενώ παράλληλα βιώνει

¹ Ernest Renan (1823-1892). Γάλλος συγγραφέας, φιλόλογος, αρχαιολόγος, υποστηρικτής του συγκρητισμού. Επηρέασε την ευρωπαϊκή σκέψη κατά το 2ο μισό του 19ου αιώνα.

² E. Hobsbawm. «Για την Ιστορία», Θεμέλιο, 1998.

³ Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, «Η σύζηση του 1913 για τις "νέες χώρες". Μακεδονία, μια ελληνική αποικία». Ο «ίος» της Κυριακής, 28/10/2007.

τη δική της μικρο-ιμπεριαλιστική φάση στα Βαλκάνια απομυζώντας τους γειτονικούς λαούς με κάθε τρόπο, δίνοντας έτσι την ευκαιρία στον έλληνα μικροαστό, ως εθνικιστή κενό περιεχομένου, να καμαρώνει σα γύφτικο σκεπάρι.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Peter Kropotkin

«Ενάντια στην εξουσία»... σελ 11

Γιώργος Μπουρλής

Ο κοινωνικός αγωνιστής Μαρίνος Αντόπας... σελ 32

Lucien Van Der Walt

Επαναστατημένη Ισπανία και Αναρχοσυνδικαλισμός... σελ 48

Τέσσερα ποιήματα της Κατερίνας Γώγου... σελ 56

ΜΕΡΟΣ Β΄

Κείμενα για τον εθνικισμό

Υπηρεσία στην πατρίδα... σελ 63

Fredy Perlman

Η διαρκής γοητεία του εθνικισμού... σελ 65

Rudolf Rocker

Εθνικισμός και πολιτισμός... σελ 102

Leo Tolstoy

Πατριωτισμός και διακωβέρνηση... σελ 106

Guy Debord

Σημειώσεις για «το ζήτημα των μεταναστών»... σελ 130

Emma Goldman

Πατριωτισμός, μια απειλή για την ελευθερία... σελ 136

Δημήτρης Κωνσταντίνου

Κουφάρι πολιτισμού... σελ 150

Το παρόν έντυπο τυπώθηκε τον Μάρτη του 2008. Η επιλογή τής με αντίτιμο διακίνησής του έγινε συνειδητά, αφού εξυπηρετεί αφενός να μην πεταχτεί ο κόπος και οι αγωνίες όσων συνέβαλαν στη δημιουργία του στα απαξιωτικά ράφια με τα διαφημιστικά φυλλάδια των βιβλιοπωλείων και αφετέρου να εξασφαλιστεί η συνέχεια της έκδοσής του.

Τιμή τεύχους 7 €

... Το Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας ενάντια στον μικρόψυχο κονφορμισμό και την τυφλή βία επιλέγει την άρνηση και τη δημιουργία, αρχέγονα συστατικά της εξέγερσης· ενάντια στην κουκούλωση αποκαλύπτει εμπειρίες και σκέψεις, οράματα και πρακτικές, που επιβάλλεται να γίνουν κτήμα της κοινωνίας, ώστε αυτή να ξυπνήσει επιτέλους από τον λήθαργο, να αναλάβει τις ευθύνες της και να αναζητήσει διεξόδους· ενάντια σε στερεότυπα και προικαταλήψεις ειθέτει γυμνή την τραγικά παραπονημένη πραγματικότητα και οραματίζεται.

Το Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας ενάντια στον ύπνο του δικαίου τολμά τη νυκτεγερσία.

ΠτΒ